

ODMEVI

SLOVANSKEGA SVETA
LITERARNO - KULTURNA REVIJA

8. II. 849.

DR. FR. PREŠEREN

8. II. 933.

LETNIK II.
KNJIGA 3

Avtorji: A. Adamič - I. Albreht - M. Bekar-Esén - B. Borko - V. Bučar - V. Car Emin - Dr. Fr. Derganc
Dragutin M. Domjanič - E. Gangl - M. Gaspari - O. Gaspari - D. Gorinšek - R. Jakopič - E. Justin - J. Kač
Dr. V. Korun - M. Kunčič - Ks. Meško - A. Mohor - L. Mrzel-Frigid - J. Nardin - Z. Ocvirk - Sl. Osterc - P. Pehani
Dr. V. Perhavec - I. Peruzzi - L. Peterlin-Batog - R. Peterlin-Petruška - Al. Pikel - J. Plestenjak - J. E. Polák
B. Ratič - A. Rapé - A. Sirk - G. Strniša - J. Suchy - Avgusta Santel - S. Santel - Katja Spur - R. Šubic
J. Tavčar - Fr. Tratnik - Jos. Vandot - Iv. Vavpotič - Dr. Fr. Veber - Dr. Fr. Zbašnik - I. Zupanc - I. Žagar

Firneži

Laneno olje

Ricinovo olje

Turško rdeče olje

Tropine 37/38%

Pločevinasti sodi

lastnega izdelka po najnižjih cenah.

Domači proizvodi znamke
„HROVAT“

Po strokovnjakih priznana
najboljša kakovost
Za trgovce najboljši uspeh
in primeren zaslužek

TOVARNA KRANJSKEGA LANENEGA OLJA IN FIRNEŽA

HROVAT & KOMP. * LJUBLJANA

DUNAJSKA CESTA ŠT. 1a/III. - TELEFON ŠT. 29-01, 23-03

EKSPOZITURA: BEOGRAD, TRAVNIČKA 1, TELEFON 28-0-11

**Prisna
belokranjska vina**

*od priznano dobrih vinogradnikov, bela in črna,
ima stalno na zalogi po konkurenčnih cenah*

»BECOKRANJSKA KCET«

vinarska zadruga, LJUBLJANA VII, Gasilska cesta 3

*Pridite in
prepričajte se!*

ODMEVI slovenskega sveta

literarno kulturna revija

letnik II. • knjiga 3 (7–9)

O ribiču, kaplanu in o romarjih

Anton Adamič, Ljubljana

Vsako leto je prihajal na počitnice k svoji sestri, ki se je bila primožila na gostilno v trgu. Obiskaval je domače kraje ali pa je stikal po grajski knjižnici. Kaj rad in kar po vse dneve pa je s svojim sinčkom pretičal tudi pri vodi in po gozdovih. Do trške »boljše« družbe mu ni bilo nič. Zvečer je sam poseđal v preprosti domači gostilniški sobi. Žuleč viržinko, je ob kozarcu vina mōdroval o vremenu in o letini ali pa je pisal svoje beležke.

Bilo je še pred vojno, ko sem se z njim pobliže seznanil. Kolikokrat sem bil kakor zaverovan vanj. Zamaknil sem se v njegove jasne, šegave oči pod visokim, širokim čelom in s pravo naslādo poslušal gladko, izbrano govorico, ki mu je vrela iz ust kakor živ, osvežujoč studenec. Gladeč si žimnate, dolge lase je žvečil viržinko in jo sukal med prsti. Kako so mu tedaj med govorico in grizljanjem cigare igrāle na licu neštete fine, komaj vidne gubice, ki so mu že tedaj vseprek preprezale izraziti, koščeni obraz misleca in kritikal!

Bilo je že po prevratu. Kadar se je naveličal knjige in obračanja osi, na kateri je sukal velmože domovine in peresa, se mu je zahotelo tudi razvedrila, zabave. Da, prav zelo ga je zanimal tudi

ribolov. Mojstrstva v tej vrsti sporta ni sicer nikoli dosegel, toda ribaril je vztrajno in z navdušenjem, četudi mu ni bila sreča mila.

V trgu, za božjim hramom, ondi je Bistrica najbolj globoka, pod grmovjem v črnih tolmunih pa je mnogo ščuk. Med njimi je menda neka velikanska, ogromna zver, ki se zaradi svoje dolžine in debeline le z veliko težavo in silo giblje po vodi. Kadar pa se obrne, useka z repom, da obrizgne s penami žvōnik cerkve svetega Štefana od vrha do tal — tako vsaj je zatrjeval rajnki Prajerjev Pepček, lovec in ribič nesmrtnega slovesa — Bog mu daj dobro!

Ko je ribič že vse dopoldne zasleđoval to ščuko ter zaman vabil z vādniki — kraševci, se je razsrdil pa nataknil na trnek živo zeleno žabo. Zadovoljen bi bil tudi s ščukico zelenko, zato je vrgel vrvco z žabo na sredo vode nad ščavje. Dolgo je čakal, potem pa je debelo pogledal, kliknil in mi pomigal z roko, naj pridem bliže. »Glej — kroto!« je dejal in pljunil v vodo. Ko sem spoznal kar sem videl, sem se tudi jaz razjezil kajti vādnik — žaba se je bila sprostila s trnka, splavala nad vodo in se skobacala na krvavordečo in zeleno plovko. Široko se režeč, se je krota lehno pozibavala in se

spokojno solnčila. Pospravila sva in šla domov.

Nekoč mi je pomežiknil in mi zaupal, da gre nad pošast za cerkvijo. »Da ne bo prekucnila zvonika, ki je že ves izpran, da že rebra kaže,« se je smehljajal. »Sveti Štefan, prosi za nas Bogal!« sem zasukal oči. Da bi prišla ščuki prav do živega, sva se povzpela preko ograje na vrt župnišča. Odtod si izza grmovja lahko zagnal trnek z vadnikom v tolumune in kotline, ki so na tem kraju silo globoki in ki jih tudi živina nikoli ne zbrazda. Tu je tudi vališče ščuk.

Ribič je zavihtel ribnico ter zalučal vadnik tako spretno, da je štrbunknil na drugi strani tik pod grmovjem v vodo. Zadovoljno sva si pokimala, nisva pa tvegala, da bi izgovorila besedico, kaj šele da bi prestopila z noge na nogo, saj bi takoj splasila na plen prežečo pošast. Še gospod kaplan se je med gredami ustavil. Pričakujoč velikega trenutka, je roki z brevirjem nekako pobožno prezkrižal na prsih in obstal nepremično ko kip. Zdaj! Zdajci je v vodovju zašumelo — ščuka se je silovito pognala za srebričkajočo se vado... krvavordečo plovko je pogoltnilo spenjeno vodovje... Ribič se je nagnil vznak, stisnil ustnice in — joj! kako je med nama in v visokem loku švistnila vrvca s — praznim trnkom in — joj! kako grdo se je pridušil razjarjeni ribič, trikrat pa je »jav, jav!« bolešno zakričal tam na vrtni gredi gospod kaplan. Brevir mu je zletel med rože, poskakoval je na eni nogi in tiščal zapestje desnice v pas. Nesreča pa res nikdar ne počiva, kajti trnek se mu je bil zapičil v palec.

Ribič pa ni obupal in ni zarinil ribnice v vodo. Kmalu potem sva že bila na poti proti Podsmreki, onkraj Velikih Lašč. Spremljal naju je njegov sinček,

ki ga je klical za Nejčka, kar pa ni bilo dečku nič kaj po volji. Ko smo hodili po gozdovih, je prijatelj razlagal o »Gozdospodu z Griča«, o pesnikovem rojstnem kraju, o hiši, kjer se je rodil itd. Med pripovedovanjem je opeval lepoto doline Karlovice in Črnega potoka, kamor smo bili namenjeni. Med govorjenjem je večkrat poklical sinka, ki je skakal po gozdu. Kar zasipal ga je z zlatimi nauki in pouki. »Nejček, ne dirjaj, da ne padeš na nos! Pazi, da se ne prehladiš!« Sredi najlepšega gozda, pod visokimi jelkami, mu je zastal korak; obrisal si je pot s čela in poklical sina. »Nejček, ali je lepo!« je vzkliknil. »Nejček, tu je zrak najbolj čist, sam ozon ga je — ah! Nejček! Tri sto — ali ne slišiš? Razširi prsi, globoko dihaj!« Sinek ga je pogledal po strani in pobegnil po stezi. »Samsvoj je in nič me ne sluša,« je zmajeval oče z glavo. Razlagal je dalje o Stritarju in njegovem sinu, ki da je nemški profesor. Kar prehitro smo bili v Podsmreki in pri potoku, kjer sva takoj vrgla trnke v vodo.

Težko bi nama bilo brez Nejčka, brez pomagača, ki je tekal za nama kar v kopalnih hlačkah. Zdaj se je zateknil trnek v grmovju meni, zdaj prijatelju. Le kako so bežale postrvi! Lov ni bil prav zanič, kajti skoraj vse trnke pa ribe sva pustila v vodi. Tam nekje za Kovparjem je vrgel prijatelj ribnico in naočnike v travo. Nejček se je, tresoč se ko kužek, zleknil po dolgem in bil je vesel. »Hvala Bogu!« je dejal. »Nič več ne bo treba trapati po vodi, ki je tako mrzla.«

Oče si je brisal znoj s spaljenega obraza in grdo ga je pogledal, zinil pa ni nobene. Stopil je k vodi, se globoko sklonil nad tolmunčkom in poteknil svojo razbeljeno glavo do vratu v hladno, bistro vodico. Ko si je oberoč pogladil

grivo z oči in s čela, je poučeval sinčka, ki se je solnčil kakor gaščarica: »Vidiš, Nejček, to je zdravo. Pojdi in stori tudi ti tako!« »Hvala lepa!« mu je odvrnil s šklepetajočimi zobmi. »Zate je zdravo, mene pa zebe; prevečkrat sem se že danes zaradi tebe in za tebe ogrozil, tristo onéga!« Oče ga je pomeril z očmi od vrha do tal.

Pri poliču vina je vzkliknil: »Lepo je na svetu! Kovparjev, dajte mi erzenko.« Ko si jo je užgal ter jo ožvečil, me je živo pogledal in vprašal: »Ali sem že povedal, kako smo nekoč na Gorenjskem hodili po svetu?« Ko sem odkimal, se je zazrl skozi okno v nihajoče vejevje jablane. Ali je, obujajoč spomine, v duhu objemal ljubljeno bitje, ker je široko razprl roke in jih prekrižal na prsih? Zakaj pa je takoj nato nevšečno zmajal z glavo in zamahnil z roko, kakor bi hotel prepoditi nadležnega brenclja?

»Torej, kako je bilo na Gorenjskem?« sem silil vanj.

»Lepo, kakor sem rekel«, je odvrnil in se zopet zagledal skozi okno. Potem je puhnil oblak dima in pričel:

»Kot dijak sem med počitnicami vedno potoval. Tako sem šel nekoč iz Zasipa proti blejski Dobravi. Solnce se je smejalo na belo cesto in mlado srce je vriskalo. Kresal sem z okovanko po kamenju in si požvižgaval. No, in srečam mladega, golorokega fanta, s klobukom postrani, s suknjičem preko rame, ki jo vprav tako kreše po cesti ko jaz.

»Kam prijatelj?« ga pobaram. »Ne vem še,« odgovori boječe neznanec. »Ne vem še,« ga oponašam. »Ali tako odgovarjaš?« »Glej ga — kam pa ti?« »Po svetu. Pojdi zmenoj!«

Malo se je obotavljal, potem se je zarežal: »Pa grem!« Zasadil je palico

med kamenje in zasukal svoj korak. Nič nisva drug drugemu povedala, kdo in kaj sva, kar precej sva se razumela. Kdo je bil? I, študent kakor jaz.

Kmalu prehitiva drugega romarja. Bil je to krojaček, pomočnik, ki je nosil popotno torbo s škarjami pa tudi svoje čevlje na rami.

»Kam, dobri mož?« ga pobaram. »Nič ne vem. Mislim, do ljudi bom že prišel,« veselo odgovori romar. »Bom že prišel,« ga oponašam. »Vsak človek mora vedeti, kam hoče!« »Kaj bi, rajši mi svetujta, kje je kak krojač,« se je branil. »Ne vesta? Dobro. Kam pa vidva?« »Po svetu! Pojdi z nama!« Romar se je sredi ceste razkoračil, preložil je torbo na drugo ramo, pa je del veselo: »Z vama grem.«

Zaukal sem, prijatelj študent je vrgel klobuk visoko v zrak in juhu-hu je odmevalo po logeh, kakor bi šla cela gruča fantov na nabor. Krojaček je skakal kakor obseden. Zabaven dečko je bil in zaukati je znal, da sva ga vzela kar v sredo.

Veselo prepevaje smo zavili na Dobravi mimo cerkve in šole. Na vrtu se je izprehajala lepa, zala dečva; sodil sem, da je učiteljica. Ko je začula veselo prepevanje, je stopila k bornemu plotu.

Ustavili smo se, se odkrili in se ji globoko poklonili. »Gospodična, vi morate z nami!« sem jo kar pozval. »Bog pomagaj vendar, kar z vami naj grem? Kam pa greste?« je vprašala vsa preseščena. »Po svetu, ki je tako lep. Gospodična, pojdite z nami!« Veselo in rado vedno nas je ogledovala. Stopil sem k plotu in jo prijel za drobno ročico, ki sem jo galantno poljubil. »Pojdite z nami, gremo po svetu!« sta proseče pritegnila sopotnika in se ji priklanjala kakor svetnici v oltarju.

Malo se je zamislila, potem je udarila s peto ob tla ter vzkliknila razposajeno, kljubovalno: »Pa grem!« Njene lepe oči so me pobožale.

Ne prej ne slej nisem potoval tako nebeško lepo. Kar ni dala beseda, je povedal pogled; peli smo in vriskali. Žanjičce so dvigale glave, ljudje so se ozirali za nami. Morda so mislili, da smo pijani. V vasi so bevs kala ščeneta v nas, otroci so hodili za nami, pred nami, kakor bi spremljali kolednike. Mi pa smo šli skozi vasi, kar naprej po beli cesti, in bili smo že v visoki rebri, ko nas je zalotil mrak. Zavili smo v prvo, navidez trdnjšo kmetiško hišo ter sedli za vrata, k dolgi mizi, ki so jo bili pravkar ostavili hlapci in dek le.

Dobili smo žgancev in mleka, vsega v izobilju, še liter jabolčnika, toda nič za denar. Razdirali smo takšne, da je bila vsa hiša kakor ob svatovščini. Toda tudi spati je bilo treba. Kam naj gremo? I, kam — na seno v skedenj! Dečva se je zresnila. Ker je vedela, da se ji vseh treh ni bati, je dejala, da gre z nami, toda v svoj kot. Ker smo jo vsi gledali kakor sveto podobico in smo drug drugega nezaupno merili od nog do glave, je nastal molk. Po dolgem mencanju mi je šinila v glavo rešilna misel, za katero sta mi sopotnika iskreno čestitala.

Vrnili smo se v hišo. Šli smo pred gospodarja in ga prosili, naj nam za čez noč posodi opasivnico. Šel je z nami do skednja in nam je dal vrv. Z njo smo se fantje v primerni razdalji drug na drugega trdno za eno nogo povezali. — Mislim si vsaj, da je gospodična tisto noč v svojem kotu prav brezskrbno in sladko zaspala.

Drugo jutro smo si zapisali imena in naslove ter se pristrčno poslovili.

»Lepi so bili ti časi, vedno se jih rad spominjam.« Prijatelj je vrtil viržinko v ustih, gubice na licu so se mu kakor pahljača nemirno pregibale. Muhe so brenčale po izbi.

»Na vlak moramo, očka,« je zdajci prekinil Nejček tišino. Oče je pogledal na uro, se zganil in pozvonil s kozarcem. »Plačamo! In še hiteti moramo, da ne zamudimo.« Plačali smo in se odpravili.

Vkreber preko Velike Slevice grede in doli po klancu smo molčali, izognili smo se tudi gozdovom; kar naravnost po kolovozu smo jo udarili. Mahali smo jo po sredi prašne ceste ter se, zatopljeni ni vsak v svoje misli, žurili na postajo.

Nejček je drobil pred nama in z vidnim veseljem zbijal cele oblake cestnega prahu. In iz oblaka prahu tik pred nama zaslišiva zdajci veselo porogljivi sinkov glasek:

»Očka — ozon! Širi prsi, globoko dihaj!«

»Tristo krvavih, ali te bom,« se je ujezil oče in planil v oblak, toda sinek jo je urno ucvrl po poti.

»Tič ti je! Pod nos mi jo je dal,« me je pogledal oče s kislim obrazom.

»Zver ne odleti daleč od parobka. Očetov sin je,« sem pripomnil. »Tudi tega bo neslo po svetu in dekleta bodo letala za njim.«

»Kaj vem,« je dejal in pogledal na uro. »Tako zelo se nam pa spet ne mudi, da bi morali kar dirjati,« je zadržal kozrak. »Prav lahko še pridemo do postaje, saj je še pol ure časa.«

»Radi se spominjamo lepih uric,« sem zaokrenil pogovor. »Spomini so draga perija življenja.«

»Stara resnica je, da obujamo spomine tedaj, kadar smo se jeli starati in smo usmerili svoj korak proti grobu.

Vsak si v srcu še za življenja ogradi svo-
je pokopališče. Velika in bedasta pa je
predrznost, razkopavati groblje in oživ-
ljati mrtvake. Kar smo zakopali, bodi
pokopano in za vedno. Tudi lepi spo-
min, ki sem ga imel na tisto lepo potova-
nje po Gorenjskem, je nekdo že razko-
paval. Obujal je mrtvega k življenju. —
Poslušajte!

Kmalu po prevratu, ko sem se v
Ljubljani že razgledal in sem že imel v
kavarni svoj stalni kotiček, položil nekoč
natakar predme ozko, dolgo kuverto. —
Odprem in berem: »Da me ne boste
iskali med gosti — smem morda kar jaz
k Vaši mizi? Stara znanka.« Zakaj ne!
sem si dejal, zato sem takoj izročil tudi
odgovor, da bi me namreč srčno veseli-
lo. Natakar je izginil daleč v drugi ko-
nec. Kmalu potem je priskakljala k moji
mizi... Rdečica ji je udarila v že uvelo,
suho lice, ko mi je goreče stisnila roko.
Gledal sem jo, nič je nisem poznal. Ne-
znanki sem ponudil stol. »Ali me res nič
več ne poznate?« je sklenila roke in se
sklonila nad mizo. Čim bolj sem jo mo-
tril, tem manj sem jo poznal. »Ali ste
že pozabili, saj je komaj dvajset let —

kako ste me tedaj izvabili... da sem šla
z vami... po svetu... tam na Dobravi.
In še dva druga sta bila z vami...«

Utrnilo se mi je. Ali je mogoče?...

Takšno bitje naj je sedaj ona zala,
bujna dečva, zaradi katere bi se romarji
nekoč na noč kmalu sporekli? Ostro sem
jo pogledal, in zdaj se mi je zazdelo, da
sem menda res že nekje videl približno
take oči. Toda to, kar gledam sedaj, je
samo odtenek nekdanje zarje, že davno
zabrisana sled po lepoti. Zatajeval sem
razočaranje in se, valeč krivdo na slab
vid, opravičeval. Kajpak je hitro raz-
brala z mojega odrevenelega obličja, kaj
se godi v meni. Jaz pa sem se silil in
silil, toda beseda se mi je zatikala. Kaj
jo je le prignalo k meni! Da bi razkopa-
vala groblje? Nak, za nič na svetu ne!
Prisiljeno se je smehljala, ko sem jo iz-
praševal po zdravju in pričel govoriti o
vremenu.

»Čemu vse to?« je dihnila in se dvig-
nila vsa bleda. Podala mi je roko, nad
katero sem se globoko sklonil.

Ko je odšla, sem si obrisal znojno
lice. Nič več se nisva srečala.«

Dom

Na slemenu, na zelenem
bela ptičica sedi,
pa ni ptička to krilata,
je le hiša moja rodna,
ki na solncu se blesti.

Ivan Albreht, Ljubljana

Kamorkoli grem, podoba
njena v srcu mi živi—
in kot jutrnja vodnica
sijejo iz nje mi vedno
moje matere oči.

Toplo je pod rodnim krovom.
Oče blagoslavlja kruh,
zraven še za sina moli:
»Koder hodi, ga vodite,
Oče, Sin in sveti Duh!«

Tu sneg ne naletava,
ne vihar zimskih, trudnih dni,
cvet na oknih se srebri,
brez tulipana, hijacinta
z vijoličastimi kelihi — —

Do mraka solnce sveti,
prepeva slavec vse noči,
zvezdic se tisoč zaiskri,
iznad žametnega svoda;
sladko šepeta Soča vôda
in — žalost vsa skopni.

Dr. Arnošt Muka i Istra

Viktor Car Emin, Sušak

Dr. Arnošt Muka dolazio je često u Opatiju i nikada ne bi propustio zgode, da me ne posjeti. Već sam u nekoliko članaka istakao njegovu živu, upravo neodoljivu ljubav k našem moru. No, osim ove naše plave ljepote bilo je i nešto drugo, što ga je k meni vuklo. Ja sam u ono doba bio tajnikom Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru, pa je jedan baš nemaleni dio našega istarskog sitnog rada padao na moja leđa. Mnoge su se niti naših narodnih pregnuća i nastojanja sticale u družbinoj pisarni, u mom starom domu »Daliboru« u Opatiji. Dr. Muka je to znao, a kako ga je naša narodna borba u velike zanimala, zalazio je često k meni, propitkivao se o ovom i onom, i na moja pričanja, na moje tužbe i jadicovke odgovarao:

»Sve kao kod nas — kao kod nas...«

I okrenuo da priča o svojoj dragoj Lužici. Riječ mu je tekla srdačna i tužna — i tako bi došao na mene red, da uskliknem:

»Kao i kod nas! Sve kao kod nas!«

»E, ali vi imate ovu vašu pučinu, a mi? I Lužica je ostrvo, ali kakvo je ono more oko nje?«

Vanrendo smo se dobro razumjeli. Kao dva brata, koje taru jednake brige.

Malena Istra — malena Lužica, nevelika pitanja, sitne brige, a njih pune duše i srca. I sve blisko, srodno, bratsko. To nas je privlačilo i vezalo.

Na šetnji se najčešće propitkivao o nazivima krajeva, brda, uvala i raznih okolnih mjesta. I nizala se imena: Draga, Medveja, Cesara, Kraj, Slatina, Črnikovac, Brest, Perun... i mnoga druga naša, samo naša...

Jednog dana pokazah mu rukom platinu više Veprinca.

»A znate li, doktore,« upitah, »kako zovemo ono tamo?«

Pa kad mi kaza da ne zna, ja ću:

»Budišinac...«

A Budišin se zove u Lužici grad, gdje je dr. Muka odrastao!

Ne mogu reći, kako me je duboko dirnuo raznježen pogled, kojim je slavni učenjak naš veliki prijatelj obuhvatio onaj moj rođeni kamen nad Veprincem.

I onda se opet okrenuo k moru i gotovo šaptao:

»Blago vama! Blago vama...«

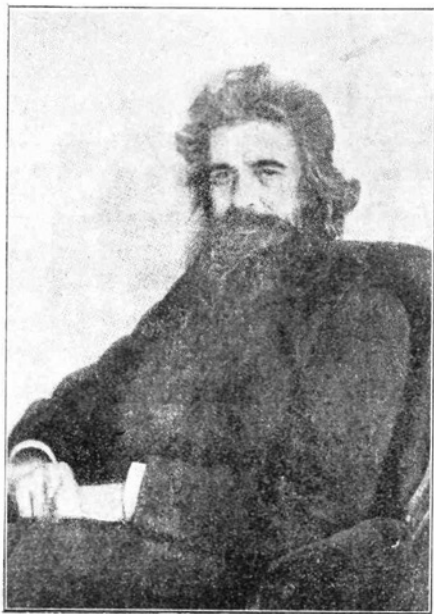
Poslednji put vidio sam ga pred sam rat. Poslije sam ga češće spominjao, a najviše nakon sloma, gdje je našu Istru malone preko noći stigla još užasnija sudbina od Lužice.

E. Justin: Oznanjenje, orig. lesorez 1929

I.

Dne 24. novembra 1874. je nastopil enoindvajsetletni moskovski dijak, Vladimir Sergejevič Solovjev, v Petrogradu z magistrsko disertacijo »Kriza zapadne filozofije«. Predavanje filozofskega mladika je privabilo več sto ljudi iz vseh

Vladimir Sergejevič Solovjev

družabnih krogov. Samozavest mladega Slovana, ki je napovedal boj zapadni filozofiji, je napredno in svobodoljubno občinstvo viharno navdušila s svojo jasno in ostro kritiko, z duhovito in prepričevalno besedo, na drugi strani pa do smrti porazila reakcionarno slavjanofilstvo cezaropapizma. Ruski zgodovinar K. N. Bestužev-Rjumin (1829. do 1897.) poroča o tem izrednem dogodku:

Še nikoli se nisem udeležil take disputatione in nikoli še nisem osebno srečal take intelektualne sile. Kakor prerok

stoji, je rekel nekdo. In delal je istinito tak vtisek. Ako bodoče delo izpolni nade, ki so se ta dan zbudile, potem smemo Rusiji čestitati k ženialnemu človeku.

V prvem naskoku je mladi filozofski revolucionar zrušil bastiljo zapadnega duhovnega fevdalizma, zapadne filozofije racionalizma in empirizma. Niti racionalizem (Hegel), niti empirizem (Mill) Zapada ne prineseta človeštvu resnice in osvobojenja. K resnici vodi samo tretji način spoznavanja, samo sozavest, samo vseedinstvo, v katerem se čuti spoznavajoči duh neločljivo združenega z vesoljstvom, z božanstvom, zemljo in bratsko krvjo.

Po Solovjevu* posredujeta obe zapadni filozofski struji, fenomenalni empirizem in individualistični racionalizem, samo relativno spoznanje s pomočjo predstav, oziroma pojmov. Absolutno spoznanje zajemamo s tretjim načinom intuitivnega, mističnega (religioznega) spoznavanja ali misticizma. V intuitivnem ali mističnem spoznavanju se subjekt in objekt nekako zvežeta, združita, med njima nastopi neko notranje edinstvo ali zedinjenje, ki se po obsegu stopnjuje do dušnega vseedinstva. In to notranje edinstvo subjekta in objekta, to absolutno spoznanje nastopa v zavesti baš s pričutkom uverjenosti (vere, izvestnosti). Popolno resnico nam podaja stoprav sinteza empirizma, racionalizma in misticizma, tako zvano celotno znanje ali svobodna teozofija.

V Solovjevljevem misticizmu pa je mistična samo beseda, ker ni to spozna-

* Pr. Popotnik, 1927, štev. 6.—8., Filozofski slovar.

vanje nič drugega nego vsakdanje zaznavanje preprostega, ljudskega človeka. V zaznavi sodelujeta vedno duh in stvar. Objektivno ogrodje zunanjih dražil po kriva duh s podobami, ki se z njimi ponoči in v sanjah sam igra, a jih po dnevi v bedecem stanju zavesti meče na stvar: no ogrodje v prirodi iz sebe kakor projekcijski aparat.

Pričutek sočutnega vseedinstva deluje rudimentarno v vsakem človeku ter se omejuje navadno na člane najožjega sorodstva, prijateljstva in okolja. Posebno točno ga izraža spekulativni bramanizem s slavnim izrekom »tat tvam asi« (to si ti). To prirodno in kompleksno sozavest (sodoživetnost) naziva kulturna zgodovina izza davna že z imenom »religija« (zveza, Lactantius). Religija pomeni torej isto kakor splošna sozavest notranje zveze in vseedinstva, religiozen človek je sozaveden (sočuten, sodoživljajoč) človek. Premišljeno in dialektično prevaro podvaljuje tisti, ki istoveti religijo s teologijo, kajti sozavest se ne omejuje na Veliko Neznanko božanstva, marveč obsega tudi oba produkta njene stvariteljne dejavnosti, duha in materijo. Bog je sicer ustvaril duha in materijo, a njegovo bistvo se ne izčrpava v istovetnosti z duhom ali materijo (panteizem).

Noben moderen filozof ni tako jasno in prepričevalno pokazal vzroka sodobne dušne in socialne bede: nereligioznost človeka, upad in oslabelost sozvesti. Zato je zaklical kakor glas vpijočega v puščavi: vrnite družbi nadmočno religijo, vrnite ji religioznega človeka in dušno, socialno zlo izgine samo po sebi! Ne sme se pa religiozna, vseobsežna sozavest omejiti na utvare kake paganske, vraževerne mitologije ali plebske teorije, celo pa ne na fikcije ka-

kega individualističnega filozofskega sistema, na pr. historičnega materializma.

Solovjev nam je razkril pogubno rakano sodobnosti: nereligioznost, degeneracija sozvesti. Egoistični separatizem poedincev, stanov, razredov, strank, narodov in držav je razkrojil harmonični socialni organizem. In vendar smo vsi eno, le deli iste višje harmonične celote, istega prirodnega in človeškega občestva. Cinično, brezdušno ruši to naše notranje vseedinstvo najodurnejši nagon slepega materializma, vladohlepna, diktatorska samoljubnost, ki rajši herostratsko pogine iz krvoločnega, sadističnega fanatizma nego bi se vda la božanskemu klicu ljubezni (sozvesti). To je višek patološke degeneracije, za katero ni drugega leka in sredstva nego njeno lastno orožje.

To deloma po prirodi omejeno, deloma umetno degenerirano sozavest hoče Solovjev iznova obuditi, oživiti in ojačiti, da nam z nadmočjo prešine kri in dušo. Seveda z organskim in praktičnim razvojem, ne s fantastično razblinjenostjo kake v zraku viseče internacionale. Prirodno osnovo tvori sozavest krvi, skupne zemlje (lastnine) in skupne resnice (kulture).

Ker je doseglo človeštvo že razvojno stopnjo nacionalne sozvesti, pripravlja bližnja bodočnost drugo stopnjo nacionalnega razvoja, edinstvo po krvi in jeziku sorodnih narodov. Splošna razvojna tendenca, ki je združila že Francoze, Italijane in Nemce, gotovo ne izvzame samo Slovanov. Logični nujnosti se pridružuje še praktična nujnost samoohranitve in samoobrambe. Gre za bit in bodoč-

nost posameznih slovanskih narodov, ki sami iz sebe in izolirani ne vzdrže nava-
la združenih neprijateljev, združenih sa-
mo po slučajnih ekonomskih in politič-
nih interesih brez prirodne osnove krvi
in besede. Saj nam ni neznana brutalna
evgenika zapadnega šovinizma in fašiz-
ma, saj nam Slovanom niso neznani na-
črti zapadnega, brutalnega nacionalizma
in kapitalizma, ki nas smatra samo za
svoje kolonije in ki smo ga s tako brid-
kimi posledicami občutili že v svetovni
vojni.

Klic krvi in besede naj odjekne naj-
prej v idealni sferi duha. Začetek je pre-
prost in lehak, ker je baš Solovjev tista
živa in dana stična točka, ki zopet strne
pretrgane niti slovanskega vseedinstva.
S teoretičnim proučevanjem Solovjevlje-
ve filozofije naj se začne veliko delo slo-
vanske solidarnosti. V ta namen
naj bi vsaka slovanska sto-
lica za filozofijo prevzela
Solovjeva za izhodišče filo-
zofskega pouka in mišljenja,
ne morda zato, ker je on že definitivno
rešil zadnje probleme, česar po principih
konoturizma sploh ne smemo pričako-
vati, marveč iz zgolj enostavnega razlo-
ga, ker probija iz univerzalne sozvesti
Vl. S. Solovjeva energija in pobudnost,
sposobna do dna razgibati vse misleče
slovanske duhove in jih usmeriti na
skupno torišče, da vzraste stoprav iz so-
trudnega, praktičnega dela prava in vse-
edina slovanska filozofija. Ako se pozi-
va Zapad na svojo kulturno preteklost,
se s tem večjo pravico sklicujejo Slovani
na svojo kulturno bodočnost. Kulturni
razvoj gotovo ne obstane v strmenju nad
zapadno kulturo, marveč pohiti z orja-
škimi koraki preko nje v bodočnost slo-

vanske demokratične, sozvestne kultu-
re, prinašajoče vsemu človeštvu trajno
svobodo in srečo.

Klic krvi in besede naj odjekne naj-
prej v idealni sferi duha, in sicer tistega
aktivnega in živega duha, ki še ni ugas-
nil v dogmah zapadnega individualistič-
nega racionalizma ali v fikcijah zapadne-
ga materialističnega empirizma, torej v
idealni sferi mladine.

Razliko zapadnega in slovanskega
nacionalizma sem po znanstvenih virih
opisal v svoji knjižici »Borba Zapada in
Vzhoda«. Čuvstvo bratskega vseedin-
stva, bratske ljubezni je na Zapadu de-
generiralo, kakor nam dokazuje šovini-
zem nacionalnega fašizma v Italiji in
Nemčiji, kakor nam potrjujejo »najsvet-
lejši plameni« (Machiavelli, Gobineau,
Darwin, Nietzsche, Chamberlain) zapad-
nega duha.

Ob primerjanju zapadnega in slo-
vanskega nacionalizma ni čudno, da vsi
tlačeni sloji in narodi instinktivno priča-
kujejo rešitve od organiziranega slovan-
stva. Kako je to zaupanje in hrepenenje
po slovanskem vodstvu iskreno in ute-
meljeno, se prepričamo že iz enega same-
ga odlomka iz »Zbranih del« Vl. S. So-
lovjeva*, ki ga priobčujem v sledečem
prevodu iz 8. zvezka (Opravdanje dobra.
Nравstvennaja filosofija, 14. poglavje:
Nacionalno vprašanje z нравstvenega vi-
dika, V., str. 328.). Prevod je do umljivo-
sti dosloven. Prenesti hoče tudi vonj in
barvitost originala in odpreti vpogled v
nekako okorno in zračno, a široko in glo-
boko strukturo Solovjevljevega duha.

* Sobranie sočinienij Vl. S. Solovjeva. Pod
redakciej i s primečanijami S. M. Solovjeva i Z.
L. Radlova. Vtoroe izdanie, Petrograd. Deset
zvezkov.

II.

Zgodovina vseh narodov — starih in novih, — ki je imela neposreden vpliv na usode človeštva, nam govori eno in isto. Vsi so v epohi svojega razcvita in veličine slutili svoj pomen, niso ugotavljali svoje narodnosti v nji sami, abstraktno vzeti, marveč v nečem vseobčem, na d n a r o d n e m, na kar so verovali, čemur so služili in kar so oživotvarjali v svoji tvornosti — nacionalni po izhodišču in oblikah izražanja, ali popolnoma univerzalni po vsebini in stvarnih rezultatih. Narodi ne živijo in ne delujejo v imenu samega sebe ali svojih materialnih interesov, marveč v imenu svoje ideje, t. j. tega, kar je za nje najvažnejše in kar je vsemu svetu potrebno, s čimer mu morejo služiti, — oni ne živijo le zase, ampak za vse. To, v kar narod veruje in kar z vero dela, priznava neomajno za brezpogojno dobro, ne za dobro kakor svoje, marveč samo po sebi, torej za vse, — in tako se ono običajno izkazuje. Zgodovinski predstavitelji morejo kdaj napačno pojmovati to ali drugo stran nacionalno-univerzalne ideje, kateri služijo, in tedaj se končuje njih služba slabo in brezuspešno. Filip II. in vojvoda Alba so zelo slabo pojmovali idejo cerkvenega edinstva, pariški konvent ni bolje pojmoval ideje človeških pravic: a slabo pojmovanje mineva, ali ideja ostaja in se čisti v novih, boljših svojih pojavih, samo če istinito korenini v duši naroda.

Kolikor je narodna tvornost univerzalna, t. j. to, kar narod v istini ostvarja, v toliko je tudi prava narodna samo-zavest v svojem predmetu univerzalna. Narod se ne zaveda abstraktno, kakor kakršnegakoli praznega subjekta,

oddeljenega od vsebine in smisla svojega življenja: on spoznava sebe zlasti v tem ali po odnošaju k temu, kar dela ali hoče delati, v kar veruje in čemur služi.

Ako pa narod sam, kakor je jasno iz historije, ne stavi sebe samega za cilj svojega življenja, abstraktno vzetega, ali materialnega interesa svojega bivanja, ločenega od svojega najvišjega, idealnega pogoja, tako nobeden izmed nas nima pravice, v ljubezni do svojega naroda ločiti ga od smisla njegovega življenja in staviti njegovo služenje materialnim ugodnostim višje nego нравstvene zahteve. In ako se narod sam s svojo istinito tvornostjo in samozavestjo ugotavlja v vsemirju, — v tem, kar ima pomen za vse, ali v čimer je solidaren z vsemi, na kak način more potem pravi patriot radi namišljene »koristi« svojega naroda raztrgati solidarnost z drugimi, sovražiti ali prezirati tujezemce? Ako vidi narod sam svoj pravi blagor v vseobčem blagru, kako more potem patriotizem staviti blagor svojega naroda kakor nekaj oddeljenega in nasprotnega vsemu drugemu? Očividno, to ni tisti нравstveni idealni blagor, ki ga narod sam želi, in tako zvani patriotizem se pokaže v protirečju ne samo s tujimi, marveč s svojim lastnim narodom v njegovih najboljših stremljenjih. Toda, ali ne biva vendar nacionalna mržnja in borba? Biva, končno, kakor je nekaj bivalo povsod ljudojedstvo, — biva kakor zoološki fakt, obsojen po najboljšem človeškem spoznanju narodov samih. Dvignjen v abstraktno načelo, teži ta zoološki fakt nad življenjem narodov, zatemnjujoč njih smisel in dušeč njih navdušenje, kajti smisel in navdušenje po edincu je — samo v zvezi in njegovem soglasju z vseobčim.

Proti lažnemu patriotizmu ali nacionalizmu, vzdržujočemu nadvlado zverinskih instinktov v narodu nad najvišjo narodno samozavestjo, bo imel kosmopolitizem prav, zahtevajoč brezpogojno veljavo npravstvenega zakona brez vsakega odnošaja k nacionalnim razlikam. Zlasti pa nam npravstveni princip, ako ga izvajamo dosledno do konca, ne dovoljuje zadovoljevati se s to negativno zahtevo kosmopolitizma.

Pustimo za neposredni predmet npravstvenega odnošaja posamezno osebnost. A vendar je baš v tej osebnosti ena iz bistvenih njenih posebnosti, — neposredno nadaljevanje in razširjenje njene individualnosti, nje narodnost (v pozitivnem smislu značaja, tipa in tvorne sile). To ni samo fizičen fakt, marveč tudi psihično in npravstveno opredeljenje. Na sedanji stopnji razvitja, ki ga je doseglo človeštvo, se pripadnost dane osebnosti k izvestni narodnosti uveljavlja z njenim lastnim aktom samozavesti in volje. In na tak način je narodnost notranja, neoddeljiva pripadnost te osebe, to, kar je zanj v najvišji meri drago in blisko. In kako je možen npravstveni odnošaj k tej osebi, ako se ne prizna bitnost tega, kar je zanj tako pomembno? Npravstveni princip ne dopušča prevračati istinite osebe, živega človeka in njegovega neodvzetnega in bistvenega nacionalnega opredeljenja v kakršenkoli prazen, abstrakten subjekt, samovoljno izločevaje iz njega značilne sposobnosti. Ako smo dolžni priznavati lastno dostojanstvo tega človeka, potem se ta obveznost razprostira na vse pozitivno, s čimer on veže svoje dostojanstvo; in ako ljubimo človeka, potem smo dolžni ljubiti tudi njegovo narodnost, katero on ljubi in od katere se ne odeljuje. Najvišji npravstveni ideal zahteva, da naj ljubimo vse

ljudi kakor sami sebe, ker pa ljudje ne bivajo izven narodnosti (kakor i narodnost ne biva izven poedinih ljudi), in je ta vez postala že npravstvena, notranja, a ne samo fizična, potem je neposredni logični zaključek odtod to, da moramo ljubiti vse narodnosti, kakor svojo lastno. S to zapovedjo se ugotavlja patriotizem kakor prirodno in osnovno čuvstvo, kakor neposredna obveznost osebe k svoji najbližji skupni celoti, in istočasno se njegovo čuvstvo sprošča zooloških svojstev narodnega egoizma, ali nacionalizma, postajajoč osnova in merilo za pozitivni odnošaj k vsem drugim narodnostim, soodnosno brezpogojnemu in vseobjemajočemu npravstvenemu načelu. Pomen te zapovedi ljubezni do drugih narodnosti nikakor ne zavisi od metafizičnega vprašanja o narodih, kakor o samostojnih kolektivnih bitjih. Ko bi narodnost obstojala celo samo v svojih vidnih poedinih nositeljih, potem sestavlja v njih v vsakem slučaju pozitivno posebnost, katero je možno enako ceniti in ljubiti v tujerodcih kakor v lastnih rojakihi. Ako postane tak odnošaj dejansko pravilo, potem se nacionalne razlike ohranijo in celo okrepe, se napravijo vidnejše, izginejo pa samo sovražne ločitve in žalitve, sestavljajoče glavno zapreko za npravstveno organizacijo človeštva.

Zahteva ljubiti druge narodnosti, kakor svojo lastno pa nikakor ne pomeni psihološke enakosti čuvstva, marveč samo etično enakost prostovoljnega odnošaja: jaz moram tudi vsem drugim narodom žetati pravo blaginjo, kakor svojemu lastnemu: ta »ljubezen blagohotnosti« je ista že zato, ker je prava blaginja edina in nerazdeljiva. Seveda je taka etična ljubezen zvezana tudi s psihološkim umevanjem in odo-

bravanjem pozitivnih svojstev vseh tujih nacij, — ko je premagala z npravstveno voljo nesmiselno in surovo nacionalno sovraštvo, začnemo spoznavati in ceniti tuje narodnosti, one nam začno ugajati. No ta »ljubezen odobravanja« ne more biti enaka s to, katero čutimo k svojemu narodu, kakor najiskrenejša ljubezen do bližnjega (po evangelijski zapove-

di), etično enaka ljubezni do samega sebe, nikoli ne more biti z njo psihološko enaka. Neizpremenljivo prvenstvo lastnega jaza, kakor i lastnega naroda ostane kot izhodna točka. A z odstranitvijo te zmote se odstranjuje i vsak resen ugovor proti našemu principu: Ljubi vse druge narode, kakor svoj lastni.

Kosci su travu kosili,
Boga za kišicu prosili,
sunčeca žarko je grelo,
da je zežgati vse šteló.

Kiša je travnik poškopila,
zemlja je žedna ju popila.
Koscov su mučali redi,
bilo je vruće kak predi.

Sunca su traki tak grejali.
Z luga su kosi se smejali,
Ljudem je pot samo tekél.
Jedan je glas onda rekel:

»Késno je k poldanu kositi,
sence zabadav je prositi.
Kosi zaran dok je hlada,
ljubi dok srca su mlada!«

Na žveglici

Na žveglici prebiram,
popevke si ja zbiram,
da moreju ih čút
čez polja i čez put.

Zvoniju i do hiže,
kaj srcu mi je bliže,
neg ves taj beli svet.
Tam moj vam cvete cvet.

Popevke si ja zbiram
i srca ja odpiram.
Znam, tak bi vnoga sad
poslušati ih rad.

Al ni od tih nit jedna
popevkah mojih vredna.
Za koju slažem ja,
to samo ona zna!

Topole

Topole, topole
šumiju vse bole.
Kad rožah sad težek je dah!
Vre padaju mraki
i noć bude taki.
Kaj blede topole je strah?

Il veter govori
kaj čul je po gori
i trava posluša ga vlat.
Il hlada donesel.
Il veter je vesel,
da more i on malo spat.

Daljine blediju
i zvezde glediju
na brege i brige i nas,
na srca i senje
i bogo življenje.
Počinut se došel je čas.

Topole, topole
su tihe vse bole.
Nit glasa sad čuti već ni,
vse v sence je skrito,
od noći pokrito.
I ti, moja želja, sad spi!

Ob koncu Tyrševega leta

1.

Ideje vladajo svet, ideje gibljejo, usmerjajo, vznášajo življenje, ideje začrtavajo delu namen in smoter. Ideje drámijo speče, odpirajo oči, dajejo pogum in moč. Za ideje so se navduševali največji duhovi vseh časov, vsega sveta, vseh narodov. Za ideje so se borili med dobrimi najboljši, za ideje so žrtvovali posvetno blago in osebno svobodo med odličnimi najodličnejši, za ideje so umirali junaki med junaki.

Ko mislim o tem in si te misli iščejo izhoda, da jih povem vsem bratom in sestram, visi na steni pred menoj originalna slika našega umetnika Maksima Gasparija — Kosovo polje! Sam sem ga gledal s svojimi živimi, življenja željnimi očmi; sedaj pa, ko gledam sliko, živi

Kosovo polje s podvojeno močjo pred menoj: z močjo ideje in z močjo resničnosti! In samo to — samo ideja in resničnost, samo to dvoje, speto, zlito, stopljeno in nerazrušno, nedeljivo povezano in spojeno med seboj: samo to je življenje, naše življenje, človeško življenje!

Na vzpetini se beli Muratova tulba. Tako resnično smo stali tam, v sencah sokolskih praporov smo stali tam, v zvokih sokolske godbe, ki je metala v svet »Bože pravde«, da, metala je v svet, v široki svet in do visokega neba grom naših grl in drgetanje naših duš in utripanje naših src — v tej godbi smo stali tam, tako resnično in gotovo, da nobene sanje davnih vekov in neprešteti grobov ne morejo biti bolj resnične in bolj stvarne v živem življenju! Stali smo tam — Sokoli na grobovih!

M. Gaspari: Kosovo polje

Krvavo žare kosovski božuri po vsem pobočju, strnjeni v gredice, od božje roke posejane. Med njimi hodi kosovska devojka, glava ji je omahnila na dvignjeno desnico, levica ji objema šopek teh rdečih cvetov. Cvetovi so naslonjeni na deviške grudi, v njih utriplje srce, v njem gori, gori ogenj bolečin. Ali ogenj ideje tudi? Ogenj je v srcu, ogenj je v cvetovih. In niso li ogenj, cvetje in srce življenje? Življenje so, ker bi sicer ogenj ne gorel, cvetje bi ne dehtelo in srce bi ne utripalo. In ker je resničnost, prikazana v življenju, je tudi tukaj ideja, v grobovih in v smrti ukoreninjena, kakor plamen sijoča iz njiju v dobo bodočih vekov.

Glej, saj je plamen preklal oblake na naši sliki: od gorskih grebenov gre plamen premo navzgor, preko njega gre drugi plamen od zapada na vzhod: plameneč križ! Križ, ki poveljuje Kosovo z božuri in devojko do prestola božjega! Križ — resničnost, ideja, življenje!

Ali hodi kosovska devojka? Ne! Ona ne hodi: med gredicami je obstala, se je zastrmela v kri kosovskih božurov in je nagnila svoj mili obraz k črni, grobove prekrivajoči zemlji. Srečni vi vsi, v grobovih počivajoči, ker pada na vaš prah in na vaše kosti presladki pogled devojke, v telesnem trpljenju in v vrisakajočem ponosu Žene in Matere rojenega otroka! Junaki in mučeniki, vaša smrt je odprla zapahe slavloloka, razpetega nad vhodom v večno blaženost, a pogled iz Žene in Matere rojene devojke, ta pogled iz resničnega, idejnega, duševnega, človeškega življenja zajet in v vaše junaštvo in mučeništvo zatopljen — ta vas drami in dviga v novo življenje, v življenje večnosti! Ideja živi preko grobov, ker gre iz veka v vek, iz duše v dušo...

2.

Bilo je treba polnih petsto let, da je ideja postala stvarnost: utrip srca kosovske devojke je odjeknil v srcih vseh milijonov, ki so doumeli simbol rdečih cvetov kosovskega božura. Ko nanje pade rosa, novo, mlado življenje oznanjuje joča, ne bo to rosa bisernoblesteče, prosojne, mavrične barve, nego bo rosa, iztisnjena iz src novih junakov in mučnikov, ki jim bo žile odpirala ostrina mečev, brušenih v ideji osvobojenja in zopetnega podviga vsega naroda pod smeli obok slavloloka ob vstopu na pot v svobodo nacije in domovine.

Barva človeške krvi nalikuje barvi cvetov — ena se preliva v drugo: simbol in stvarnost, resničnost in ideja — novo življenje!

Kje je ideja? Kje je resničnost? Kje je življenje?

»Tyršev sen« govori:

Pod bedo ljudstva potresa se zemlja, sije potemneli obzor v igri bledih bliskov nad dobo brez ljubezni, že temno buči mrmranje sužnja, glad gre za zlatom in močjo... Ali umirajo ljudska srca? Ugaša li vsak občutek? Ali se naj svetloba dneva zopet utrne v krvi noči? Iz naših src tvoj glas kliče tukaj vsemu svetu: svoje misli zedinimo k skupnemu delu; poštena volja, z mirom razborite težnje, poiščite pot, ki bi po njem na višino ljudstva dospelo ljudstvo z resnico, častjo in moralo...

Da, sestre, bratje: svoje misli zedinimo k skupnemu delu! Istina, čast, moralala: rosa iz naših src in duš na cvetove simbola! Vse to smo občutili in videli l. 1932. v Pragi, kjer so fanfare bučale v velikem koralu: Oče, ostani z nami! —

Zakaj naj ostane z nami on? Pred petdesetimi leti (1882), ko je bil prvi

zmagoviti pohod Sokolstva v Prago, je prejel Tyrš lovorov venec iz srebra ob besedah dr. Gregra: »... venec iz kovine tako čiste, kakor je čista moška tvoja misel, iz kovine tako dragocene, kakor je tvoje srce junaško!«

In ni li to življenje, ker je v njem ideja in resničnost: čistost misli, dragocenost materije, junaštvo srca?

Sokolske prsi se odevajo z barvo kosovskih božurov: žar ideje sije iz grudi, sveti v daljave, razvnema kri in daje moč. Ko bi ne bilo ideje, »nastala bi mrtva tišina, in ako bi ne bilo višjih skupnih teženj, bi zapadel narod prosti sebičnosti.« (1869.)

»Že je strašna ta živa praznina, a kdo jo naj napolni?« — Praznina src, praznina miselnosti... Naj li pride še praznina v volji, v hotenju?

Iz muk naroda, iz njegovega trpljenja je vstala ideja, ali pa je prešla v muke in trpljenje naroda iz njegovega srca, kakor z vedrega neba pride solnčna luč, da prežene mrakove, ali kakor gre žareči križ od tal do vrha, od vzhoda na zapad: osvobojenje duš, da pride osvobojenje materije! Zdravje, zmiselno in smotreno gojeno v poedincu: lek nezavesti in tlačanstvu, ki bežita pred jasnovidnostjo, pred spoznanjem in pred ocenjevanjem samega sebe — potem »v pesti moč« — tako prehaja junaštvo srca v junaštvo dejanj: ideja je resničnost, oboje je naše sokolsko življenje.

Čist, lep, velik, močan! Kdo more zlo in slabo iskati v njem, kjer živi in snuje samo ideja lepote, da z njo odene tudi materijo, ki naj okrašena z njo in z njo združena v harmonično celoto služi idealom naroda in človeštva?

»Sliko svobode in ponosne moči — kolikokrat sem te gledal v urah tihega razmišljanja!... Zemlja ju

naških vrlin! Vidim borcev gromade v hrabrem mejdanu... vidim časten, hraber, močno zdrav rod... Dospel je čas, da se prebudimo iz sna: moja ljubezen do Slovanstva bo snu dala življenje...«

Tako govori ideja na Kosovem, tako govori »Tyršev sen«.

3.

O Napoleonu pišejo in trdijo njegovi življenjepisci, da naj njegova delavnost in njegova slava ostaneta vzorni za mladino prihodnjega stoletja. Sokoli morimo v tem stavku Napoleonovo ime nam domestiti s Tyrševim, druge trditve pa ostanejo neizpremenjene. Vendar jim je treba dostavka in dopolnila. Nista vzorni samo Tyrševa delavnost in slava, vzorna je temveč tudi vsa pot njegovega življenja, vzorni so trajni plodovi njegovega dela. Vsa veličina Napoleonove delavnosti se je zrušila v tesne meje otoka sv. Helene, a veličina Tyrševe delavnosti in moč njegove ideje se je razširila po vsem slovanskem svetu. To je razlika. »S studijem antičnega življenja sem postal prijatelj in gojitelj telesne kulture ter navdušen za vsestranski, harmonični, duševni in telesni razvoj v življenju naroda; zavezal sem se, od vseh strani k temu vzpodbujan, da prevzamem vodstvo Praškega Sokola.« Tako govori Tyrš, ko se pripravlja, da zasede svojo stolicu na visoki šoli. To je druga, večja razlika.

Prvič: zedinimo svoje misli v skupnem delu v korist najbližji edinici — svojemu narodu.

Drugič: ta, v sebi močan, v vrlinah in krepostih vzgojen, viteški v dejanjih in plemenit v mišljenju, bo idejo, ki ga je prerodila in osvobodila iz nižin in moči

sužnosti, v srcu svojega učitelja vžgano, prenesel preko mejá domačije v širjavo Slovanstva: sprejmite jo, bratje, vaša je onoliko, kolikor je naša! Iz tega dejstva samega — ne samo iz francoske revolucije — izhaja načelo sokolskega bratstva in sokolske enakosti.

Tretjič pa: harmonična celota poedinca v moralnem in fizičnem pogledu, ni li to najodličnejša pridobitev vsečloveškega kulturnega prizadevanja? Kam gre torej pot iz skromnega domačega sveta, ako ne v razgibano delavnost in v kulturno napredovanje usmerjeno slovansko miselnost, od tod pa v hram človeškega dostojanstva ob čuvanju in brambi svojerodnega individualizma, svojih nacionalnih in državljskih pravic v zmislu načel svobode? To je največja razlika.

Ideja je v svoji veličastni resničnosti prebudila neštete množice vseh slovanskih

plemen in rodov v novo življenje: to je delo Tyrševega genija!

Kdor noče verjeti besedi, naj bi videl vsesokolski zlet l. 1932. v Pragi. Verjeti bi moral, ker bi videl idejo v resničnosti, torej v življenju, ki je in ki more samo še naprej.

»Zaobljuba vse nas moško veže« — nam kliče »Tyršev sen« — »za svobodo dati življenje, zdrav duh in jake pesti zvesto branijo narod in državo. Na stražo — na stražo! Bistro glej okrog! Na stražo — na stražo! Cilj smelo izbiraj, narod sokolski, in ponesi v bodočnost državljansko čast!«

Resničnost, ideja, življenje! Da, oče, ostani z nami! — Tako kličemo vsi mi Sokoli, v telesnem trpljenju in v kriku Žene in Matere rojena deca. Ta Žena in Mati je naša domovina. A mi nismo sužnji, mi smo Sokoli. Da, oče, ostani z nami!

Čez noč je nasnežilo jasmínovega cvetja,
da bel je vrt ko sredi zime,
kjer včeraj bilo polno je tišine,
obilo danes smeha je in petja.

Le hodi, človek, sredi te krasote!
Natrgaj rož si, — naj njih vonj omami
te vsega! In ne misli, da pred nami
še polno dni brez upa je, samote.

Rojstvo

R. Jakopič, Ljubljana

Spominjam se. Bilo je takole: Pričakovali so vesel dogodek, z radostjo in s strahom so ga pričakovali. In prišla je ura ...

Rodili so. Prav za prav je rodila samo ona, Matevžetova Marija, hči Jakata in njegove žene Ane, žena Venčkovega Jožeta. Ti trije in še babica in zdravnik pa so le pomagali. Ampak hudo je bilo, hudo, hudo! Ure so se vlekle v večnost — počasi, počasi, kakor da so se spremenile v dneve, in groze ni hotelo biti konec.

Kadar pa so bolečine malo popustile, se je zgubil oče Jaka ven na balkon v noč hladit svojo razbeljeno glavo in krotit muke in jih zapisovat na papir. Nerodno je pisal, kajti bila je temna noč.

Potem pa se je začelo nanovo.

Jože jo je držal za desno roko in jo božal z mehкими besedami in ji brisal pot z obraza. Jaka jo je držal za levo roko in ji šepetal pogum v uho. Mati pa je molila k svetemu Ignaciju in ga prosila za pomoč. Tako je šlo do ranega jutra.

Težko, težko so rodili — od popoldneva skozi vso dolgo noč do ranega jutra.

Zjutraj pa so porodili krepko, zdravo punčce. Sijajno punčce, verjemite mi! Že koj ob rojstvu, ko jo je vrgel zdravnik tja na cunjo poleg matere, je bilo

videti, da je to nekaj boljšega, čeprav je bila še vsa s krvjo oblita. In kakšna prsa! Ko je prvič zadihala, so se ji kar vzbočila, kakor pri kakšnem atletu. No — pa pustimo to, kaj bom hvalil, dobra stvar naj se sama hvali.

Torej — rano zjutraj je bilo. Prav tedaj, ko so odpeli kosi svoje mogočne himne in so se začeli zbirati klepetavi vrabci k jutranjemu zborovanju, je začelo kričalo življenje iz nje.

Potem so jo umili in jo položili na tehtnico. V šentpeterskem zvoniku je ura bila šest.

Tedaj je minilo vse trpljenje in napočilo je novega življenja jutro.

Če bi se bil rodil fant, bi mu dali ime Peter, tako je bilo pač dogovorjeno in sklenjeno, ker pa je bila punčka — no, so ji pa dali ime Eva, ker je to pač najprimernejše ime za skoraj vsako žensko. Pa krstili so jo šele nekaj dni kasneje.

In Eva je rasla in se razvijala — — pa kaj vam bi vse to na dolgo in široko pripovedoval — — Berite kar Milčinskega povest o mladi Bredi. Tam je tako lepo opisano otroško življenje, da bi jaz ne znal tega lepše povedati in ujema se kakor nalašč z našim primerom. Le na nekaj vas moram opozoriti. Jožetova Eva ima nekaj prav posebnih lastnosti, o katerih Milčinski v svoji povesti ne govori. Kadar se ji namreč kaj dobro zdi,

ali ji je kdo všeč, tedaj zavriska — — zavriska, ker ta Eva zna vriskati, imenitno — vam rečem — zna vriskati, tako jo zavrti, da bi se mogel marsikateri kmečki fant učiti od nje. Če pa se ji bliža oče Jaka, se mu nekako zvito nasmeje in zavriska — — iijóv potem se pa z glavo naprej zakadi v njegovo ubogo staro brado in jo na prečuden način ovije

okoli svojih prstkov in jo začne mrevariti in jo z rokami in z ustmi obdelavati, da kar kocine okoli lete. Oho, le nikar se ne smejte — — saj to ni mačji kašelj, kajti, hm, če gre ta stvar še nekaj časa tako naprej, bo kmalu konec poslednjih dlak Jakatove spoštljivosti.

Glejte, tako se pač godi človeku, če ga dobi v svoje kremplje — Eva.

Spomin iz mojega prejšnjega življenja

Iz navade in seveda tudi iz službene potrebe sem vzel oni dan telefonsko služalko v roke in zavrtel 94670.

»Tukaj splošna bolnica,« je odgovorilo iz aparata.

»Janko Kač tukaj. Prosim, ali je kaj novega?« sem prav vljudno vprašal.

»Nič!« je strogo odgovorilo iz aparata in spoj je bil prekinjen.

»Tepec« sem se udaril po čelu. Saj vendar velja, odkar je zagledal moj knjižni prvorojenček, ki je Bogu bodi potoženo, že v zadnjih izdihljajih to bedno življenje, že za vsak posneti noht molčečnost.

Sedel sem obupan zaradi teh nerodnosti, ki jih je zakrivilo moje dete za mizo in se nezavestno zagledal v svoj popek. Ker je moja spoznanja željna duša proniknila že v davnih letih v skrivnost devete stopnje jogijev, sem se na mah znašel spet v lastnosti zdravniškega pomočnika na krasni zvezdi Trízitis, ki se giblje dva trilijona svetlobnih let onstran Einsteinovega vsemirja. Kaj čudno je le, da je bilo na tistem svetu prav tako kakor na naši zemlji: bolnišnice, telefoni, avtobusi itd. Le tramvaja nismo imeli v našem pokrajinskem mestecu. Pač pa smo imeli že medplanetarna vozila. Ker je bila tudi tista leta huda kriza in beg od denarja, smo imeli tudi mi svojo Švicco na malem planetu Iti. Dolgo smo nosili radij — zlato je bilo brez cene — gori, da sem ga imel na varnem celo jaz, ki sem bil tudi takrat siromak, samo 300 metrskih stotov. Pri nekem transportu so nas napadli neznani lopovi in nas pobili, da mi je propadel z umrljivim telesom tudi ves radij.

Kakor se v vsaki hudi krizi prične vedno štediti pri malenkostih, tako smo tudi takrat začeli v izolirnici naše pokrajinske bolnice štediti najprej z vodo, tako da se je kopalo po več bolnikov zaporedno v isti vodi.

Prvi mag, tako smo imenovali takrat primarija, je odpustil tiste dni dvoje bolnikov: eden je ozdravel od črnih koz, drugi pa od griže. Kozavi se je prej oblek in prej skopal, za njim je prišel v še prav malo umazano vodo bivši grižavec in se je tudi skopal. Zahvalila sta se za postrežbo in odšla.

Čez deset dni pa so pripeljali griževca nazaj v izolirnico. Ko je prvi mag zagledal bolnika, je ves vesel vzkliknil:

»Anzek, kako krasen slučaj! Veš, kaj je to? Purpura variolosa.« Tako smo imenovali že takrat najhujšo obliko črnih koz, bolezen, od katere še ni nikoli nihče ozdravel.

Bolnik je že hropel v smrtnem boju, ko je prvi mag še vedno otipaval krvave podplutbe, ki so bile razmrežene po vsem bolnikovem telesu, kakor krvave srage. Nekaj iz strahu pred boleznijo, še več pa iz spoštovanja pred smrtno borbo sem stal pri strani.

»Le bliže, kolega,« me je vzpodbujal prvi mag. Lahko je bilo njemu, ki je koze šele prestal. Njega se ne bo prijela bolezen, sem si mislil. Toda, joj meni siromaku, ki sem bil zadnjič cepljen proti kozam v ljudski šoli. Človek ima prav rad svoj poklic. Lepo se piše in čita o žrtvah poklica. Toda »Bolje je živemu psu, kakor mrtvemu levu«, je rekel že takrat naš največji modrec Tikoravti.

Pa me je prijel prvi mag za roko in pritiskal z mojim kazalcem na podplutbe: —

»Vidiš, tem progam, ki ne izginejo pod pritiskom, pravimo sugillata. Prav take podplutbe so v očesni veznici.« Pa je raztegnil veznico desnega očesa umirajočega, da je pogledala vame razprta zrenica, kakor pri mrliču. »Ko ga bomo raztelesili, boš videl tudi v črevih takšne podplutbe.«

Še, ko je govoril, je bolnik globoko vzdihnil in obstal.

»Mrtev«, je ugotovil prvi mag, se obrnil in važno pripomnil: »Še nikoli ni nihče ozdravel od purpure variolose.«

Na nočni omarici je balkala mrtvaška sveča.

»Samo, da je umrl spravljen z vsemi našimi desetimi bogovi,« je dvignila roke sestra strežnica. Na trízitisu smo imeli namreč deset bogov.

»Iz tega kraja, kakor je bil ta nesrečnež doma«, sem pogledal na nadglavni listek, »pa doslej še nismo imeli nobenih koz.«

»Saj jih tudi ni,« mi je pritrdil prvi mag. »To je bilo samo nesrečno naključje, zakriviljeno po naši štednji.«

Ker sem ga debelo gledal, mi je povedal, da se je obtožila sestra, ki je že takrat verjela bolj v božjo kazen, kakor v nalezljivost bolezni, da je reveža pustila kopati se v isti vodi, kakor ozdravelega kozavca.

»Seveda, kolega, to ni za javnost, ker nas veže zdravniška molčečnost«, me je poučil prvi mag, ko je slačil svojo belo haljo.

Ko me je zvečer poklical moj dobri prijatelj, dopisnik največjega trizitskega dnevnika »Kiri« (po naše resnica), ki je izhajal v 10,000.000 izvodih, in me vprašal, če je kaj novega, sem osorno zarenčal v aparat:

»Ni č!«

Zvečer sem mirno zaspal in prav ponosen sem bil, da nisem z resnico po nepotrebnem razburjal trizitskih državljanov.

Poslednji akord

Zarja večerna je zakravela
iz tisočerih ran —
Anica, glej, tako rdeč in krvav bo
šel v zaton najin dan.

Vsaka najina misel je — rakev,
vsak najin dih — trpek vonj krizantem,
vsak pogled — strta perot, in beseda —
bleda skrivnost, ki ji imena ne vem.

Mimo šla je . . .

Mimo šla je pesem moja
lepa ko nebeški san,
kličem jo sedaj in iščem,
a je vse zaman.

Mirko Kunčič, Ljubljana

Včasih se zgane pokrov rakve-misli.
Žarek, ko dete negoden in plah,
vanjo dotiplje se . . . krikne od groze —
in nama bedno umre v rokah.

Včasih za hip sredi pota obstaneva.
Solza v očeh se razneži v smehljaj:
Morda pa le še ni vse izgubljeno . . .
Vse je privid. Ni pota nazaj.

Anton Mohor, Maribor

Srce mi je vztrepetalo,
ko zaslutil sem nje dih,
a nebo je ni mi dalo,
vre iz prsi le vzdih.

(V spomin dr. Tavčarja Ivana ob desetletnici njegove smrti.)

Ko se je opoldne oglasil šolski zvočnik, je završelo po učilnicah kakor v panju. Med veselim šušljanjem so učenci pospravljali knjige in zvezke, nato so pa odhiteli iz zaprtih prostorov, da so se pravkar še prenapolnjene sobe v hipu izpraznile. Pred šolskim poslopjem so posamezni še postali in se razgovarjali. Kmalu so se pa tudi ti razpršili. Po dva ali trije so med živahnimi pogovori hiteli vsak na svoj dom, kjer jih je čakalo kosilo.

Ne tako Janez Srobotnik. Počasi je vezal svoje šolske stvari v sveženj, zadnji odhajal iz učilnice, pred poslopjem je pa žalosten postal. Ni vedel, kam bi se obrnil; kajti za njega ni bilo nikjer pripravljeno kosilo. —

To jesen ga je bil oče pripeljal s polhograjskih hribov v mesto. Preskrbel mu je bedno stanovanje v podstrešju neke hiše v Študentovski ulici in mu za nekaj dni plačal zajtrk. »Kosilo in večerjo boš pa že dobil pri dobrih ljudeh,« je rekel, ker ni pomislil, da je dobrih ljudi malo, siromakov pa mnogo. »Sicer pa pravijo, da se najlaže uči tisti, ki je česče lačen ko sit,« je pristavil, mu dal šop lepih nauk, ga prekrižal, nato je pa ostavil malega neboljenca samega v tujem mestu.

Tako je Janezek, tip slovenskega kmetskega študenta, pričel študije s stradanjem. Odkraja je še šlo. Z doma je bil prinesel velik hleb črnega kruha. Tega si je odrezaval kos za kosilo, kos za večerjo. Ker je pa hleb le prehitro gineval, si je odmerjal zmeraj manjše kose, dasi je želodec klical po vedno večjih. Naposled mu je pošel, ne da bi se bil

ponovil oni svetopisemski čudež o hlebih kruha, kakor je prosil v molitvah in v otroški naivnosti pričakoval. Vendar imel je še dve stari srebrni dvajsetici; eno je bil prejel od matere, drugo od botra. S težkim srcem se je ločil od njiju. Ker je pa glad vedno hujše pritiskal, ju je menjal ter si kupoval kruha za dobljene drobiž. Čez nekaj tednov je nesel pa zadnja dva novca k peku. S solznimi očmi in tresočo se roko ju je v pekarnici položil na mizo. Kakor bi bila k dlani prirastla, tako nerada sta zdrknili z nje. Milo se je oziral za njima, ko ju je prodajalka vrgla k drugim v predal.

Zdaj je šele spoznal pomen in vrednost denarja, ko ga je trl glad, v žepu pa ni imel beliča. Doma ni umel tarnanja staršev, često tožečih, kako hudo je, kadar ni denarja pri hiši. — Beda ga je napravila v malo dneh za več let starejšega.

Pa navzlic gladovanju poguma ni izgubil. Tolažil se je z očetovo trditvijo, da se je lažje učiti lačnemu kakor site mu. Toda kmalu je občutil, da to ne more biti res. Saj on bi se učil rad in tudi lahko; a kako, ko je pa želodec vedno silnejše klical po hrani in mu kratil mir!

Opoldne mu ni dalo ostati v podstrešju. Blodil je po ulicah in postajal pred izložbami, v katerih sta bili tako mamljivo razstavljeni rumeno pecivo in slastna mesenina. Postajal je pred okni gostiln, skoz katera se je videlo v notranjost prostorov, polnih veselega občinstva. »Oj srečni ljudje!« jih je blagoroval. »Vi ne veste, kaj je glad, ki meni tako kruto gloje po drobju.« Mikalo ga je, da bi vstopil in prosil grižljaja. A sram ga je bilo ljudi in samega sebe.

Laže je vztrpel večerjo. Hodil je zgodaj v postelj, da mu je spanec omamil hotenje po hrani.

Kmalu pa so se začele kazati posledice gladovanja. Prej krepki deček je shujšal, lice mu je upadlo, noge so se mu opletale. Njegova gospodinja je to opazila; a pravega vzroka ni precej uganila, ker ga ji je deček prikrival. Šele ko ga je začela nadzirati, kam hodi o času kosila in večerje, je spoznala, kaj je krivo njegovega hujšanja. Odslej mu je sempatja sama dala kaj od svoje mize; toda spričo lastnega siromaštva mnogo krat ni mogla. Svetovala mu je, naj se zateče k znanim dijaškim dobrotnikom. Ko zvedo za njegovo bedo, je dejala, se ga gotovo kdo usmili. Po daljšem obotavljanju je res prosil pri nekaterih, ki mu jih je bila priporočila gospodinja. Toda povsod so ga zavrnil, češ, da je prišel prepozno, ker že podpirajo toliko drugih.

Tako mu je splahnila tudi ta nada. Zdaj je videl, da gladovanja ne bo konca. Ves obupan se je nekega večera usedel na zabojček, v katerem je imel spravljene svoje stvari. Naslonivši glavo na rob pograda, ki mu je služil za postelj, je bilo zajokal. Silno domotožje se ga je polastilo. »Zakaj sem šel od doma? Zakaj?« je zdihoval. Živo mu je stopila pred oči borna domača hiša z malimi okni in slamnato streho, naslonjena na prisojno pobočje Golega vrha. Mamljivo ga je vabila, naj zapusti temno podstrešje in pride domov, kjer je vse tako prazno in pusto, odkar on več ne skače okoli njenih z zelenjem obdanih oglov.

Zdajle sedijo oče, mati in sestra pri mizi, se je domislil; razgovarjajo se o njem in ga blagrujejo, da mu ne bo treba kakor njim večerjati kaše in soka, kadar se bo pogospodil. — »Oj, ko bi le imel

kašo in sok!« je vzdihnil. »S kakim tekom bi jedel! Tukaj pa od gladu ginem.«

Hudo se mu je storilo, ko se je spomnil ovac, ki jih je bil pasel po rebrih Golega vrha: Ovčke so mulile travo, on pa je jagode bral, metulje lovil, vriskal in pel, da je odmevalo od vrha do vrha. Z bližnjega hriba se mu je pa oglašal sosedov pastir z veselimi juheji. — In tisto belo jagnjiče, kako ga je rad imel, ono pa njega! V naročju ga je nosil, ga božal in mu govoril, ono je pa stiskalo drobno glavico na njegove prsi kakor otrok. »Kaj si pač misli, kje sem in kod hodim?«

Kako rad bi opravljal dela, ki so mu bila najtežja! Voljan bi kopal ledino, rad bi nosil zvrhane oprtnike, samo da bi ne bilo treba stradati, kar je najhujše. »Domov bom šel, domov! Kar jutri!« je vzkliknil. »Naj rečejo oče karkoli! Počuj jim, da od gladu ne morem zdržati.«

V tem je zaspal. A bil je samo polusen. Celo noč je ležal v dremavici. Blokdilo se mu je zdaj o izložnicah, polnih okusnih jedil, zdaj o belem jagnjiču, stiskajočem mu glavico na prsi.

Ko se je zjutraj predramil, je pa začutil silno slabost. Pred očmi mu je migljalo, noge so mu odrevene. Poskušal je vstati, toda ko se je sklonil, je onemogel omahnil nazaj na postelj. »Tukaj bom moral umreti, sam in zapuščen!« je viknil, si z dlanmi zakril oči in plakal, plakal. —

Ko Srobotnika ni bilo v šolo, je učitelj zaslužil iz izpovedi njegovih součencev, kaj bi utegnilo biti vzrok njegove odsotnosti. Zato je po sklepu pouka šel na njegovo stanovanje. Potem se je pa napotil k svojemu prijatelju odvetniku, da bi od njega izprosil pomoč za dečka.

»Kaj bi pa rad, profesorček?« ga je odvetnik ogovoril po svoji šegavi navadi.

»Počakaj, da te po malem pripravim, ker bi se ne spodobilo, da bi kar spolna buhnil s prošnjo na dan!«

»Že zopet kaka beračija! Pa ne bo nič, prijatelj. Zares ne.«

»Poslušaj in se ne zarekaj, preden ne izveš kako in kaj!« Zatem mu opiše dečkovo bedo ter ga prosi, da bi mu zagotovil kosilo.

»Ne morem, pa ne morem. Prej bi bil prišel! Zdaj nimam več prostora. Saj itak že dobiva ne vem koliko šolarčkov pri meni kosilo, ali osem ali deset; samo to vem, da jih je soba polna in miza zasadena.«

»No pa vendar! Če ima osem dijakov prostora in hrane, jih bo imelo tudi devet, in če deset, jih bo imelo tudi enajst,« mu je profesor prigovarjal, vedel je pa že naprej, da bo njegova prošnja uslišana.

»V božje ime! Ker se drugače ne daš odpraviti, naj pa pride tvoj Srobotniček! Pri moji ženi naj se oglasi in reče, da sem ga jaz poslal!«

»Ti, doktor! Ampak deček tudi večerje nima,« profesor pripomni.

»Kaj meni to praviš! Zdaj pa kar nehaj!« odvetnik navidez vzkipi ter rine profesorja proti vratom.

»Brez večerje ga vendar ne moreva pustiti! — Dobro! Če si ti tak trdosrčen, mu jo bom pa jaz plačeval.«

»Kako boš plačeval, ko sam nič nimam!«

»Vidiš! Zategadelj sem prišel tebe prosit.«

»Ki pa tudi nič nimam. Dve ničli da sta pa, kakor ti je znano, spet le ničlo.«

»No, no! Iz tvoje ničle se pa že še da kaj iztisniti.«

Odvetnik malo pomisli, potem pa reče: »Praviš, da je deček priden in darjen? Da je potreben, to se ve. Naj torej pride njegova gospodinja k meni, da se pomeniva za večerjo!« —

Tako se je Janezu Srobotniku omogočilo šolanje in stradanja je bil rešen. Danes je pa ugleden gospod, ki sicer nima vsega v izobilju, kakor so mu prorovali njegovi domačini v svoji preproščini; toda lagodnejše pa vendarle živi nego bi, ko bi kočaril na peščenem Golem vrhu. Je li pa potočil solzo hvaležnosti, ko je zaslišal plač zvonov, naznanjajočih smrt njegovega dobrotnika izza dijaških let? On in toliko drugih? Kdo ve, kajti hvaležnost je redka čednost. — Pač pa je njegovemu nekdanjemu učitelju, ko je stal ob mrtvaškem odru odvetnikovem, pri spominu na davni dogodek kanila vroča solza na zlato srce blagega rajnika.

Spet doma

Ksaver Meško, Sela pri Slovenjgradcu

Pot to tiho — kolikrat sem hodil,
preden v svet šumeči sem zablodil.

Nosil tod sem v srcu mlado srečo.
Svet mi dal za njo je bol morečo.

Drago pot spet hodim. Vse pozabljam,
ves v sladkost mladosti se potapljam.

Spet otrok sem. Sreča z mano hodi:
mati rajna za rokó me vodi...

Jaz sem pa žalosten.
Daleč, predaleč je,
jutri bo spet en dan —
konec sveta.

Pa kaj bi bil žalosten.
Saj bo spet jutri dan,
saj ne bi vedel kaj
s koncem sveta.

Palico urezal bom,
culo povezal bom,
šel ga bom sam iskat —
konec sveta.

Brezuspešna rezerva

Julij Nardin, Ljubljana

Imel sem prijatelja, ki je moral — kakor nešteto drugih — med svetovno vojno k vojakom, navzlic temu, da ni imel prav nobenega smisla za junaštva. Preveč je ljubil življenje, da bi ga tvegjal na bojiščih. Spadal je v ono vrsto ljudi, ki rajši žive nego umrjejo za domovino, dasi vedo, kako sladka je smrt za njo. Kaj se hoče! Okusi so različni, in on je vedno trdil, da ni ljubitelj takšnih sladkarij. Zato se je boril z vso vnemo »z uma svetlim mečem«, kako bi ostal dolgo, dolgo v zaledju, da, tako dolgo, da je postal pozoren nanj celo njegov polkovnik.

Nekoč pride k meni ves poparjen.

»Veš, da se ljudje sedaj morijo in da potrebujejo v ta namen raznih pripomočkov. Iznajdi kaj primernega, potem že napeljem, da pridem za izvedenca v kako tovarno, kjer bo moja koža na varnem. Glej pa, da se to zgodi, preden me pošljejo v mesnico.«

Zelo sem se začudil, ker nisem imel pojma, kako misli.

»Bojim se, da bo kmalu konec prijetnega življenja. Komandant je dobil nalog, naj me pošlje na fronto in naj se zagovarja, zakaj me je tako dolgo pridržal. Zagovor sem že sestavil in poveljnik bi mi šel rad na roko, ker opravljam

skoraj vse njegove posle, a polkovnik je višji. Vendar imam še nekoliko upanja, da se izmažem, ker imam razne rezerve. Največ računam na te.«

Začetkoma sem se šalil z njegovo rezervo, nazadnje sem mu moral obljubiti pomoč, čeprav nisem vedel s čim. Saj modernega orožja niti poznal nisem. Stal sem iznenada pred težko nalogo. Prijatelj mi je podžigal domišljijo, opisujoč razne priprave in pretiravajoč njih napake, da se mi je zdelo čudno, kako morejo z njimi sploh kaj zadeti.

»In vendar je tako!« je trdil. »Poglej torpedo. Zdi se, da je dosegel že popolnost. V resnici pa tiči še v povojih. Drag je, stane celo premoženje, a sigurnost zadevanja ž njim je zelo majhna, posebno iz večje razdalje.«

Toliko mi je pripovedoval, da me je omamil, me zazibal v dremavico, v kateri sem imel vizijo:

Torpedo je brzel proti bojni ladji. Zaplaval je tik mimo nje. Zgrešil jo je. Ko je začela njegova hitrost pojemati, se je postavil na glavo in se potopil.

»Zakaj?« — sem se vprašal — »zakaj se ne bi obrnil in švigal sem ter tja? Koliko večja bi bila verjetnost, da zadene!« — sem si mislil in si tudi že predstavljal, kako bi se dalo to uresničiti.

Po preteku določene poti bi se moral sprožiti avtomat, ki bi primerno obračal krmilo, da bi torpedo zarisaval predpisane krivulje.«

Prijatelj je bil ves navdušen ob mojih glasnih mislih. Rotil me je, naj hitro izdelam načrte, ki bodo njega resili in oba obogatili.

Od ideje do praktičnega načrta je pa dolga pot, posebno ob takšnem znanju. O torpedu sem vedel le, da ga uravnava vrtalka v zvezi z zamotanim mehanizmom. Konstrukcija njegovega droba pa mi je bila popolnoma neznana. Prijatelj se ni brigal za to dejstvo. Hotel je imeti načrte in moral sem mu jih napraviti. Ž njimi sem seveda le pokazal, kako se da ideja uresničiti brez ozira na obstoječe izboljšave. Ko sem mu jih izročil, se je takoj odpeljal na Dunaj k inženjerju Monotku, zastopniku Whsatehcada, tovarnarja torpedov na Reki. Gospodu je ugajala moja ideja, postal je najin družabnik in v kratkem prilagodil avtomatsko krmilo že danemu mehanizmu.

Sedaj, ko sva imela sodelavca strokovnjaka, ki je natanko poznal vsak del v torpedu, se je zdelo, da moramo uspeti. Le ponuditi je bilo treba resnim interesentom. Velike izbire nismo imeli že zaradi glavnega smotra, ki ga je hotel prijatelj doseči. Vpoštev se je mogel vzeti le avstrijski ali nemški vojaški tehniški oddelek. Največ smo zaupali zadnjemu. Zato smo temu poslali načrte.

Bil je čas velikega pričakovanja. Dan na dan se je oglašal prijatelj pri meni. Z bujno fantazijo romanopisca mi je opisoval krasno, srečno življenje, ki nas čaka. Menil je, da smo dosegli s svojo iznajdbo vrhunec popolnosti, da se nam ni treba bati nobene konkurence. — Sam pa nisem bil tako navdušen. Imel sem pomisleke. Dosedanja hitrost

torpeda se mi je zdela premajhna za naše namene. Švigati bi moral kot raketa, ki jo poganja smodnik po predpisanih krivuljah in sem sprevidel, da se da to tudi zares doseči, celo na različne načine. Kateri od teh je najboljši, bi morali odločiti poskusi, ki sem jih nestrpnost čakal.

V tem času se mi je usiljevalo tudi vprašanje, zakaj ne bi izstrelil torpeda s primernim topom skoro do cilja. Spoznal sem, da je za tak prenos glavna ovira šibkost okrova in občutljivost mehanizma. Ako bi bil trden kot topovska krogla, bilo bi enostavno. To težkočo sem — v mislih — odpravil s tem, da sem torpedo zaščitil s stročnico, v katero sem ga vtaknil kot kroglo v patrono in sem izpolnil vmesne prostore s tekočino. Saj je znano, da se obnašajo kapljevine proti udarcem kot trdna telesa.

Izstreljeni sestav bi frčal po zraku kakor velik projektil in ko bi se dotaknil morskega površja, bi povzročila slana voda, prodirajoča skozi kanal v galvanski člen, električni tok in ta eksplozijo male zaloge smodnika. Radi nje bi torpedo smuknil iz stročnice in izluščen poganjal sebe s propelerji ali s puhajočim smodnikom, zarisujoč določene krivulje. Zaradi gotovosti sem opremil patrono še z dvema krilcema, ki bi se razpeli v zraku, da bi frčala liki puščica in pravilno padla.

Prijatelju, ki sem mu bil razodel svoje predstave, ni dala žilica miru, dokler jih ni sporočil inženjerju, da bi jim dal čim prej končno praktično obliko. Dušajski gospod je občudoval naše ideje, a jih je štel za težko izvedljive. Svetoval nama je, naj počakava z njimi do odgovora iz Nemčije. Ta nasvet me je precej ohladil, celo užalil. Smatral sem ga za omalovaževanje mojega dela in sem

sklenil, da ne bom več razmišljal o teh stvareh. — A fantazija, enkrat sprožena, deluje naprej, če ne zavestno, pa pod zavestno in tako sem se znašel nekega dne pred novo nalogo, pred problemom avtomatične podmornice. To je ladja, ki vozi pod vodo po načrtani poti do smotra. Tu sproži torpedo proti sovražnim edinicam, nakar se vrne v izhodni pristan sama brez človeške postrežbe. Smernice dobiva v pristanu s primerno preluknjanim trakom, ki tvori njen glavni živec.

Spočeta ideja je v meni rasla in me mučila podnevi in ponoči. Četudi nisem še nikoli videl podmornice od znotraj, se mi je zdelo, da poznam vsak njen del, da vem, kako ga je treba prilagoditi za nov namen. Vse se mi je zdelo enostavno. Saj je bilo že vse tukaj, vse znano. Samo prožila za torpedo je bilo treba izpopolniti in vdlati mehanizem, skozi katerega bi lezel trak s hitrostjo, odvisno od brzine vsega vozila. Za to pripravo, ki je od nje odvisno točno delovanje avtomata, — za njegove možgane — sem izdelal načrte v različnih variantah, ki so po večini vzklikli pri študiju strojnih telegrafov. Zadoščati je morala temle pogojem: prvič je morala biti dolžina odvitnega traku v točnem razmerju s pretečeno potjo, drugič je moral biti trak preluknjan na tistih mestih, ki so se nahajala v pripravi, ko je bilo vozilo na ovinkih, da se je motor mehničnim ali električnim potom priklopil krmilu in tega zasukal za kot, ustrežajoč številu lukenj, in tretjič se je

moralo vrniti krmilo v prvotno lego po vsakem zavzetem ovinku. Trak je moral biti tedaj preluknjan na točno določenih mestih, ki se ujemajo z razdaljami od enega ovinka do drugega. Te razdalje se lahko določajo s pomočjo posebne zemljevida na razne načine, ki pa morajo biti vsi praktični. Hitro in natančno bi se to vršilo s strojem, ki sem ga nalašč za ta namen skiciral. Komandant bi položil nanj geografsko karto in z drogcem potezal po načrtani poti, po kateri naj ladja krene, in ko bi prišel do konca, bi bil trak že preluknjan, že pripravljen.

Izprevidel sem tudi, da bi se dala podmornica krmariti, če bi se ji narisala pot s primerno tinto na posebno ploščo. Ta krmilna priprava bi bila obratno delujoč kartograf, ki sem si ga bil izmislil, da zarisava pot, po kateri teče avto ali ladja.

Fantazije nisem mogel brzdati, dokler nisem dobil težko pričakovanega odgovora iz Nemčije. Ta mi jo je pa pošteno zavrl, da sem kar zaškripal z zobmi. Glasil se je približno tako: »Vaša ideja o avtomatičnem krmilu ni nova. S pripravo, kot je opisana, so tukaj že prej poskušali. Zato Vam ne pripada avtorska pravica.« Vprašali smo se: zakaj so pa čakali toliko časa z odgovorom? Nismo jim mogli verjeti, a tudi nismo mogli ničesar ukreniti, da bi se zadeva pojasnila in tako se je razblinila v nič rezerva, od katere je prijatelj najprej pričakoval.

Balada

Vso noč sem jokala.
Na okno je veter prinašal glasove
in mislila sem, da moj dragi me zove
in vsa sem se bala.

Kako, da si mrtev prišel obiskát me?
Jesén je in listje rumeno odpada,
pozabiti ne moreš, kako sva imela se rada
in hodiš pod okno iskat me?

Zdravko Ocvirk, Ljubljana

Kaj res, da nikoli
ne bova se več pozabila,
da večno se bova ljubila,
trpela od boli?

Ponoči se večkrat zbudim in te kličem in
plakam
in v meni je, kot da bi svet se podiral,
še vedno te vidim, kako si umiral,
vse mokre od solz so blazine, ko jutra
dočakam.

Pri triglavskih jezerih

Strmó gre pot...
Okrog le kamen je in siva stena
in cvetka zapuščena
sredi tihih mré samot.

Vladimir Perhavec, Trst

Komur je klonila perót
kot meni,
sréc mu plaho trepetá,
ta ve kako popotniku
v puščavi je peščeni
in kaj tesnoba je duhá.

O, tih je moj korak,
kot ptic trepet,
ki tonejo v brezdno temá.

Lamentoso

Včasih kot jesensko — žalostni akordi
pesem do balkona se prikrade.
Včasih kakor ure neizžite,
vsi prezrti izdihi, zamolčane nade
pridejo nazaj...

Ivo Peruzzi, Ljubljana

In preradi v eni sami uri bežni,
se napili vročih ust bi, sreče...
In ljudem bi vsem in sebi odpustili,
a ob križu bi prižgali nove sveče
novih nad tedaj...

Rispet

Rešili so obešenca,
ki glad mu je zadrnil vrat;
in vsak mu hoče biti brat,
brat, da tolaži rešenca.

Lojze Peterlin-Batog, Škofja Loka

Poslušá nemo, gleda jih temno —
a kot vulkan besede mu privro:
»Le kruha, kruha hočem siromak,
tolažbo spravi bog naj ali vrag!«

Stopi mali deček v veliko elegantno trgovino, vzame spodobno z glave svojo gosposko čepico, pogleda široko krog sebe in obstane pri vratih. Nekoliko preplašen je spričo toliko ljudi, na obrazu se mu pojavi zaskrbljenost, očitvidno se mu mudi.

Toda vrata, ki se neprestano odpirajo in zapirajo, ga odrivajo v kot, mimoidoči ga nehote sujejo. Zato se posmakne nekoliko naprej, pa kmalu obtiči v gnječi, kjer se steguje in nestrpno obrača, stopa na prste in išče nemirno z očmi naokrog, vendar ne vidi nikamor. Pa vsakdo se mu dobrohotno umika, in tako se kmalu prerine prav do spredaj, kjer obstrmi.

Toliko bogastva in lepote menda še v sanjah ni videl dozdej.

Polica vrh police, nepregledna je njih množica; predal tik predala, kakor tihe vrste vojakov, ki čakajo mirno povelja, kamor nese oko v tem širnem prostoru, povsod se bohotno grmadi bajno razkošje. Preproge in steklo, kovina in les, vse se pomešano kopiči v čudovitih piramidah, vse se blešči potrojeno v vitkih zrcalih kakor v čarobni pravljici.

Pogled mu hiti od glav iz mavca, ki ga gledajo strogo doli z visokih stojal, skoči preko nebroj raznobarnih kozarcev, kupic in z zlatom obrobjenih častja do poslikanih vrčev in velikih srebrnih posod; beži mimo pestrih japonskih pahljač, razuzdanih, med plesom okamenelih deklic ter drugih raznolikih porcelanastih kipcev in soh k umetnemu torzu iz brona, kjer se pomudi delj časa; — saj je vendar tu inace vse novo in nedotaknjeno!

Zdaj se zagleda v oddelek, kjer so smejoče se punčke, šegave lutke, vojaki,

vozički in hiše in stolpi; razni konji, veliki in mali, mirni in z nogami v skok, šareni, beli, lisasti in kostanjevi — in vsi imajo repe iz prave žime kakor živi. Tam zopet se medved kobaca poleg slova, psički se bratijo s škratlji, mucke z zvončki okrog vratu, zajci in ptice — vsi so lepo skupaj v slogi.

Prelepo se svetijo sablje in puške poleg bobnov, pisane žoge poleg obroščev in palic, slonečih ob marmornatem stebri, na katerem mirno niha velika ura.

In povsod še vse polno neznanih mu krasnih predmetov, ki jim ne ve niti imena. Preko vsega pa se širi omamljiva vonjava, plove sanjavo šomotanje, drhti sto bary; vmes se utapljuje urni koraki na mehkih preprogah.

Deček stoji ves zamaknjen pred tem čudom, in kot da se mu blešči, zre z napol odprtimi očmi v to vrvenje, opazuje z zanimanjem to postrežljivost, te spretnne kretnje, zasleduje napeto potek nakupa, posluša pozorno kratka vprašanja kupcev in dolge odgovore prodajalcev, ki beže na vse strani, plezajo po dvokraških lestvah navzgor do najvišjih polic pod stropom, prinašajo iz vseh kotov velike pisane škatlje na široke mize, odpirajo jih — a on ne vidi vanje, je premajhen; tudi se zanj nihče ne zmeni.

Kakor omamljen povesi zdaj glavo, da mu planejo gosti kodri na čelo. Morda je utrujen, morda hite njegove misli v kraljestvo svetega Miklavža, ki mora biti pač na las podobno tejle prodajalni.

Tedaj prihiti naenkrat mimo njega dolg prodajalec z veliko škatlo v rokah, in ker ga ne opazi, ga podere skoro na tla. Nekoliko ozlovoljen pogleda nanj

iznad škatle, ga vpraša trdo: »Kaj bi pa ti rad?«, in že drvi naprej ter sklada škatle na mizi v red.

Lepa blondinka iz gruče mladih dam pogleda v tem trenutku sočutno na dečka, ki izpregovori zdaj, kakor iz spanja predramljen plaho za prodajalcem:

»Nedolžnost.«

Lepotica, ki se ji v začudenju usta nalahno odpro, se živo obrne do prijateljic; jim skrivnostno pošepne nekaj na ušesa, nakar se vse naenkrat ozro na dečka.

Medtem se dolgin povrne in ga zopet vpraša:

»Kaj bi rad?«

Mali, ki se drži že na jok, izusti glasno, kakor v obupu:

»Nedolžnost bi rad kupil; pa lepo, dobro.«

In pomoli hlastno prodajalcu denar, ki ga krčevito tišči v drobni pesti.

»Ali bo zadosti?« vpraša s tresočim se glasom.

Prodajalec je osupel, dame se spogledajo, med njimi nastane živahno premikanje in šepetanje; mlajše se počno pritajeno hihitati v roke, medtem ko se starejšim zresnijo obrazi in jih pogledajo karajoč. Vse pa obsujejo malčka, ki stoji ves zmeden pred začudenim možakarjem in mu bežijo oči od obličja do obličja, iskajoč pomoči.

»Nedolžnost bi rad kupil,« jim razlaga dolgi prodajalec smeje se.

Ena izmed dam, polna tople prijaznosti, poboža dečka po kodrih in počene nizko doli k njemu, da se ji vidijo bujne grudi, bele kakor mlečni kruh.

»Dušica zlata, kaj bi rad, kaj?« »Ti mali angelček, pa nedolžnost?« »Kako, ti bi jo kupil?« vrši naenkrat akord zvonkih glasov od vseh strani dečku v ušesa.

Ta je v močni zadregi in gleda proti izhodu; v očeh se mu posvetijo solze.

Tedaj se zgane v bližini družba nagajivih gospodov ter se počasi približa gruču okrog dečka in jo obstopi. Toda damam ni povšeči to njihovo zanimanje, zakaj zdaj se še tesneje strnejo okrog dečka, kakor bi branile pišče pred jaстреbi.

Čepeča dama pošepne nekaj družicam in se zopet obrne do dečka:

»Ampak, ljubček, saj je vendar tebe nedolžnost sama!«

Ozlovoljen nad temi besedami, vzkligne deček jezno:

»To mi pravijo povsod, kamor pridem. Ali kaj bodo le mama rekli!«

In počne milo jokati.

»Mama?« se začudijo dame; »ali so te poslali mama ponjo?«

»Kaj še; saj mama ne sme o tem ničesar vedeti.«

»Kdo pa te je poslal?«

»Nihče,« se odreže mali trdovratno in joče še huje.

»Pa čemu jo potrebuješ, nedolžnost?«

»Za Milko«, vzdihne malček zategnjeno.

Med gospodi nastane gibanje, pomisljivo mežikanje. Dame se osuple oziarajo.

»Kdo je ta Milka?« vpraša blondinka tiho.

»Moja sestra je,« odgovori deček glasno.

Hudomušni gospodje stikajo glave, dame postanejo nemirne.

»Pa čemu jo ona potrebuje?«

»Ko pa jo je izgubila!«

Nove debele solze se mu usujejo po licu.

Gospodje se smejejo in razmotrivajo polglasno; njih zanimanje očitno

raste — v veliko nevoljo lepotic, kojih bela lica so že vsa oblita od tople rdečice.

Starejši kavalir vpraša zlobno s prekanjenim nasmehom:

»Koliko pa je tvoja sestra stara?«

Par jeznih žarkov iz sicer tako milih oči dam pa ga prisili, da obmolkne. On pa si strokovnjaško pogladi brado ter pogleda zvito tovariše.

Lepa dama na tleh zasači medtem tik za seboj gospoda pri občudovanju njenih lepih grudi, se hlastno prepriča, če je kaj videl, nakar naglo vstane in ga ošvigne s hudim pogledom.

Njena sovrstnica pa medtem nadaljuje z izpraševanjem dečka:

»Saj ti ne veš, da jo je...«

»Če pa je jokala po njej!«

»Jokala —?«

»Da, na skrivnem; pa ni vedela, da jo poslušam.«

»No, povej, kako je to bilo.«

»Ko sva bila zadnjič z Milko sama doma,« pripoveduje deček ihté, »je prišel on in poslala sta me na vrt. Ko pa je bil odšel, sem slišal Milko jokati samo v sobi: »Oh, gorje mi, če mama izve, ne dolžnost sem izgubila, on pa smrčil!«

Nekateri gospodov se glasno zasmejejo.

»Kdo pa je ta on?« poizveduje dama, plaho oziraje se po nadležnih poslušalcih.

»Tisti stric, ki hodi k nam in pravi, da bo Milko vzela. O, naj le poizkusi!«

»Aha!« se čuje iz vrst razposajenih moških.

»No, in ti?« nadaljuje dama nestrpno.

»Hudo mi je bilo zanjo, toda vse iskanje je bilo zaman; ona pa je bila kar naprej žalostna. Zato sem sklenil, da ji kupim novo, lepšo in jo podarim njej za

god — ker se mi tako smili. Pa je ne morem nikjer dobiti. Oh, in zdaj me gotovo že iščejo povsod in so zame v skrbeh. Kako jih bom le našel!?«

Obraz se mu hudo nakremži.

»Ali ne znaš domov?« vprašajo skrbneče dame. »No, pa povej, kje stanuješ, pa te bomo me popeljale k mami!«

»Saj ne stanujem tu.«

»Odkod pa si?«

»Iz K.«

»In si prišel danes z mamo v mesto?«

»Saj me spočetka niso pustili, pa sem lepo prosil.«

Dame so ginjene.

»Pa Milka je tudi prišla, pa on tudi,« doda kasneje počasi in si mane z debelimi ročicami objokane oči.

Tedaj se jim zasmili.

»In so te pustili samega?«

»Saj me niso; sam sem jim utekel, izgubil se nalašč, da bi ničesar ne izvedli.«

Dame so oduševljene, ena si že briše solze; in celo poredni gospodje se ne smejejo več.

*

Pa naše mesto ni veliko, in če je posetijo deželani, gotovo tudi obiščejo vse boljše trgovine.

Tako privihra naenkrat tudi v to prodajalno dama srednje starosti v svili, vsa zasopla. Ko ugleda dečka, odpre usta in po prostoru se razlega tisti srečnega začudenja polni »A«. Nato skoči k njemu, ga privije tesno k sebi ter zaplače:

»Mirko, Mirko moj!«

Veselo presenečene dame se nekoliko umaknejo, uživajo z zadoščenjem od strani ta ginljivi prizor, dajejo si znamenja, pošepetavajo si, nakar se hite seznanjati z gospo, v kateri vidijo mater pogumnega dečka. In začno pripovedovati:

»Nekaj je hotel kupiti.«

»Za sestrice.«

»Skrivaj za god.«

Debeli materi se razširi obraz od sreče, in medtem ko nervozno zapenja tesno rokavico na okrogli roki, prične naglo pripovedovati, kako dober je ta otrok že od nekdaj, da se dozda še nikdar ni ganil od nje, da ga ima tako rada, da je že pol mesta obletala in da bi bila gotovo še danes od strahu umrla, ko bi ga ne bila našla.

Razvije se živahen razgovor, med katerim dvigne srečna mati pogostoma sinčka k sebi v naročje in ga obsipa s poljubi.

Zunaj pa stopa gibko pikantna postavica in poleg nje »on«. Oba se ozirata v trgovino. Ker pa mame le predolgo ni nazaj in ker čujeta njen glas tako izpremenjen, vstopita tudi onadva.

»Glejta, Mirka smo že našli!« jima zakliče gospa veselo naproti.

»Hvala Bogu!« mrmra on in si briše pot.

»Paglavec poniglavi!« reče jezno deklica.

»Pomisli, Milka,« jima glasno pojasnjuje mama, vsa žareča od zadovoljnosti, »tebi je hotel nekaj kupiti za god; iznenaditi te je hotel! O Mirko, Mirko, ti dobro dete moje!«

In spet ga objame in poljubi.

Nakar je pogovor z damami zopet v polnem teku.

Milka se mu nasmehne in zdaj početa hoditi po trgovini. Jastrebi se jima prijazno umikajo, se muzajo in občudujejo z zadovoljnostjo nežno prikazen. Eden izmed njih pripomni polglasno:

»Ljubko dete, kaj?«

Toda ljubko dete ga strogo premeri od nog do glave.

Tedaj se približa najstarejši izmed gospodov njemu ter mu na dolgo šepeče nekaj na uho.

»Hudiča!« plane on, »hvala, hvala!«

In takoj jo ubere po Mirka ter ga odvzame srečni mamici, ki je zapletena v važen pomenek.

»Ti pa poznaš te gospode?« ga vpraša deklica, ko pride z Mirkom nazaj.

»O, samo enega, samo enega — sošolca sva,« laže on v zadregi, vzame Mirka v naročje in dirja ž njim v oddaljen kot.

Ona pa stopica elegantno po trgovini kakor pastirica ob potoku, z obrazkom pa kaže, kako se dolgočasi.

Medtem si on prizadeva, pridobiti Mirka zase in mu hlastno razkazuje preddale in police.

»Mirko, le nič se ne boj, le nič ne bodi žalosten, saj tisto sem že jaz kupil sestrici za god! Saj ve, da bo ona moja žena.«

Otrok ga začudeno gleda.

»Saj ne dobiš nikjer — tistega!« ga naposled tiho zavrne in pogleda previdno na mater, ki je še vedno zatopljena v pogovor.

»O, jaz že, jaz že,« hiti vznemirjeni ženin.

»Pa pokaži!« zahteva mali nevernež.

Iznenaden nad to željo, menca sirova mak nekaj časa, vrti glavo na vse strani, vihti z rokami, tiplje in stika po vseh žepih ter privleče naposled na dan malo, fino škatljico od zlatarja.

Mirko si jo ogleda, nato pa pravi:

»A taka je; pa mi je Milka nikoli ni pokazala! Milka, Milka!«

»Pusti jo, za Boga!« vzkipi on s pri-tajenim glasom.

In že hiti ž njim ves razburjen na drugi konec trgovine, kjer mu reče ljubeznivo:

»Mirko, zdaj pa si tu izberi, kar ti je drago. Pa plačaj sam, da veš!«

Postavi ga na tla, potisne mu v male ročice debelo denarnico in ga izroči prodajalcu. In Mirko kupuje in plačuje ves srečen.

Tedaj se ona koketno približa njemu in ga vpraša samozavestno:

»Kaj pa je hotel meni kupiti?«

On se prestrašen obrne.

»Oh, Milka, zunaj ti povem, zunaj, ko bova sama!«

Toda Milka, ki ima že zdaj vse značke stroge bodoče ženice na sebi, se ne da kar tako odpraviti, ampak ga pogleda ukazujoče in ponovi glasno:

»Povej mi, kaj je hotel Mirko kupiti, saj vendar ne bo kakšna posebna skrivnost!?«

On zavzdihne globoko, on je zbeگان, on je obupan pri pogledu na gospode, ki se zopet hahljajo, videč ga v novi zagati.

»Ali, Milka,« zasopiha revež potihoma, »seveda ni nikakršna skrivnost, toda zdaj me ne izprašuj takih stvari, lepo te prosim, no; saj ti vse povem, prav vse, ampak pozneje, pozneje!«

In že išče izhoda.

Jastrebi živahno razmotrivajo novi položaj. Ona pa namrdne usteca, vrže glavico ponosno nazaj in jih zaničljivo pogleda.

Mirko je medtem kupil in plačal nekaj, kar pa skriva mogočna škatlja; in ko prikoraka ž njo na plan, se dolgi razgovor med damami približa koncu.

»O, Mirko, kdo pa ti je kupil vse to?« vzklikne nanovo vzradoščena mati.

»Sam,« odgovori deček s tihim ponosom.

»Za Milko, kaj ne?«

Kakor pičen poskoči tedaj ženin in sili ven:

»Ah, pojdimo, pojdimo že enkrat! Saj se vendar mudi na vlak!«

Počne se dolgo zahvaljevanje in pozdravljanje, ki ga pa on ne čaka, marveč hiti z Mirkom naprej.

Na ulici ga tišči ves čas k sebi, nosi mu škatljo ter ga previdno izprašuje to in ono. Gospa pa modruje napram hčerki z ginjenim glasom:

»Glej, dober človek je; kako silno rad ima našega Mirka!«

A. Sirk: D. Gorinšek (karikatura)

Bogve, katero stoletje jo je vrglo na grič, bogve, kdo so bili vsi njeni gosposdarji in katere roke so se ožulile, ko so dvigale težke sklade in katera telesa so se pela s pnjo sten, ki danes mrko gledajo v ravnino in molče svojo skrivnost.

Ob večerih, kadar se izza pregrad oblakov odlije na razpokane stene šop mlečne svetlobe in se odbija na debelih železnih križih in drobnih oknih, se zdi velika hiša stisnjena k tlom. Živa telesa ob stezah, objeta v sluteni grozi, so kot zakasneli klicarji v mrtvo preteklost.

Kadar pa zagore okna in stene in streha v solnčnem plamenu razpaljenega dneva, kriče od življenja steze, bezeg in hočejo v višavo sten, plahutajo z vejami, se odganjajo, venejo, od sten pa žehti vročina od samega hrepenenja v višave obžgana.

Trudno se ustavi popotnik sredi prašne ceste. Z višave ga pozdravlja velika hiša, njen stolp je kot prst, opominjajoč in svareč, vetrovom in stoletjem kljubujoč. Vsa iz zelenja rastoča in pojoča mežika hiša s svojimi očesci in se svetlika v solncu. »Samo korak, dva, samo korak, dva!« vabi.

Cesta pa je prašna, kotlinasta, v bokih bole noge in še hočejo v višavo. Ej, pa v višino ceste niso prašne! K veliki hiši se vije vsa strma, zavita in zvita, kot bi jo bil narisal otrok, ki je trudoma zaprl svoj podpis v imenitne krivulje.

Bezeg opaja oči in pljuča. Še prah izsesa s čevljev. Sivo zidovje, zloženo v težkih skladih, ždi mrtvo. Globoko v stene so zajedena okna. Železna vrata, utrujena in stara, čepe na tečajih in kadar se odpro, zatulijo kot iz bolečin prebujeni starec. Nad streho se spreletavajo golobi. Med kostanji se brusi veter.

Na dvorišču se love otroci: majhni in veliki, zavaljeni in drobni, rdeči in bledi, umiti, zamazani in razcapani. Tudi v veliki hiši so ljudje. Med stenami je njihovo življenje skrito. Skozi mreže pa še klic ne odjekne, šipe se ne orose od krvavo izkašljanih vzdihov. Vse je okostelo. V stoletjih je trpljenje oglušilo stene in pojeklenilo križaste mreže. V temnih uklesanih prostorih je prokletstvo in se cedi iz debelih kamnitih skladov.

Temnim kostanjem se solnce odmika, žge pa steze in stene in streho in globe. V mračne grobove romajo le ljudje, da svoje gorje zaklenejo še globočje in se skrijejo sitim in pijanim očem javnega mnenja.

V veliko hišo romajo samo veliki trupini. Priromal je prvi in je bilo kot usojeno, za njim je priromal drugi, tretji in v zadnjem desetletju cela procesija... Prečudni so ti romarji!

Zidar Tonej.

Na samotěž je naložil železno peč, posteljo in vrečo cunj, starinsko omaro in podolgasto klop in se uprl v klanec proti veliki hiši. Potiskala mu je žena. V naročju ji je vokal otrok, trije so pa racali za njo in žulili trde skorje kruha. Pozno na jesen je bilo in še so bili bosí.

»Zavri! Podloži!« Tonej si je zaval hrbtenico in z umazanim rokavom posrebal pot z obraza. Zaklel je, ker se je klanec še vlekel. Izza smrek se je režalo starinsko zidovje nekdanjih okopov.

»Za usta ga primi, da ne bo cvililo!« je velel Tonej; pa se mu je otrok le zasmilil.

»Zavij ga, zebe gal«

»Lačen je!« je izsušljala žena Tinca.

Kolesa so škripala, Tonej se je stisnil v kepo in vlekel samotež, Tinca je pokašljevala in skušala potiskati. Vsa šibka je bila in izsušena.

»Potisni, hudiča, saj se bom še pretrgal,« je sikal mož in se napenjal v klavnec.

Tinca je molčala in hropla, pa se je uprla v samotež. Noge so se ji tresle, v glavo ji je udarjala kri.

»Baba pa res ni za nobeno rabo!« je izkolcal Tonej, se zaokrenil in s križem zadržal samotež, da ni zdrknil nizdol.

»Marija pomagaj, kam so nas poslali!« je Tinca samo vzdihnila, v prsih jo je zbolelo, da je zakašljala.

»Reveže bi še v pekel zrinili, če bi ga le odpreti znali!« je izpljuval Tonej, se sklonil skoro do tal in prirnil samotež na ravnino med kostanje. Zadišalo je po vrtovih, po rožah, po macesnu in po bezgu. Med drevjem so se igrali otroci in ko je samotež zaškripal po pesku, so se zakadili k ograji in glasno sprejemali nove romarje. Tako je vselej.

»Drobiža je pa povsod več kot prej,« je glasno pomislil Tonej, Tinco je pa zaskrbelo.

»Saj so še bolj podivjani kot naši,« ji je ušlo.

»Kako se pa pišete? Ali greste v dvorano?« so kričali otroci vseprek, se prekotalili čez ograje, se podili pred samotežem, nagovarjali otroke, ogledovali pohištvo in samotež in Toneja in Tinco.

Toneju je bilo nerodno in skoro sram ga je bilo in tudi Tinca je tiščala glavo k tlom in gledala pod kolesi, ki sta trli pesek.

»Lepo se pa vidi okrog,« je hotel Tonej tolažiti sebe in Tinco, odmotati se je pa le hotel očem, ki so oprezovale skozi mreže, izza ograj in izpred dvorišča.

»Na dvorišče bova morala zapeljati, tako so mi povedali,« je momljal Tonej in vlekel po zadnjem klancu, tedaj že med zidovjem velike hiše. Kamor je pogledal, je videl le zvedave obraze. Zapravil si je pa zlasti že osivelo žensko glavo, ki se je iz radovednosti pretaknila skozi mrežo in zijala vanj s svojimi zabuhlimi očmi in glasno godrnjala.

Pred železnimi vrati je Tonej obstal. Noge so se mu tresle, vroče mu je bilo. Tinca se je opirala na samotež in štrlela v tla. Otrok ji je v naročju zaspal, ostali trije so pa posedli po tleh kot obsojenci.

Še skozi vežo je pretegnil samotež, zapeljal na prostrano dvorišče, tam pa mu je bledični hišnik odkazal stanovanje. Oba sta krevsala po temnih stopnicah nizdol v globoko, kleti podobno dvorano z lesenimi predevki.

»To je vaše, in tu imate ključ,« je namignil hišnik in odkašljal iz dvorane. Dišalo je po plesnobi, po čebuli, po umazanem prepotenem perilu, po prestanih jedeh in po otroških cunjah. Tonej se je zgrozil. Dvorana je bila visoka in šele pod stropom je zagledal drobna okna, mežikajoča nekam v svet kot za vse večke nepristopna. Kako jih neki odpirajo, je pomislil Tonej; odprl je svojo kajbico. Tesni prostor med neobdelanimi deskami je bil temačen, še za svinjski hlev premajhen. Poleg kajbice je bilo čuti jok novorojenčka. Nekje v kotu zdihovanje starke, ki je rožljala z rožnim vencem, pod stropom so se pa podile večje in se glasno motale iz pajčevinastih mrež. Tonej je nemo obstal in zijal v stene, v strop in v tla. Slišal je samo, da so se pritajeno odpirale lesene kajbice, ni se pa ozrl, da bi pogledal v radovedne obraze sotrpinov.

Tinca je stala pri samotežu in še na misel ji ni prišlo, da bi razkladala svoje

pohištvo. Otroci so se je tesno oklenili kot ovce pred nevihto in ni jih zdramilo kričanje otrok po dvorišču. Po klopeh so sedele stare in mlade ženice, oblečene v kričeča, njim nikoli merjena krila, ob stenah so se muzala dekleta z zavihanimi rokavi, ob podbojih so pogledovali na samotež tudi moški. Pri zapaženi drvarnici je čepela na solncu Droblja, najbolj klepetava ženica v veliki hiši. Pozna vse ljudi na svetu in ni je slabosti na človeku, da bi je Droblja ne steknila.

»Toneja pa jaz poznam in bledika« sto Tinco tudi. Včasih si je še domišljajala, da je lepa,« je razkladala Droblja s prijateljici Klandrovki. »Veš, potem se je pa tega zidarja ničvrednega prijela in se čisto zapustila. Le poglej jo, kakšna pa je. Nekaj cunj je je, drugo so pa kosti. Zato so jo pa poslali v dvorano. Saj sta imela čedno stanovanje, kdo bo plačeval najemnino, gostilne bi se pa porile, če bi Toneja ne bilo. Je že tako. On ga prav res preveč rad cuka, pa tudi ona ga srkne, če le pride do njega.«

»To je pa najslabše, če baba pije,« je menila Klandrovka.

»Nič ne rečem, kozarec dobrega vina se prav prileže in je za bolehnne ženske tudi potreben, ampak preveč ga ne sme biti, kdaj pa je preveč, pa Tinca ne ve.«

»Sicer se ji pa na obrazu pozna!«

»Kar rumena je v lica.«

»To pa pade tudi na rod, le poglej jih otroke. Križ božji, saj še življenja nimajo. Moje bi morala prikleniti, pa bi se še izmuzali ali pa utrgali. Taki so. Živo srebro. Zdravje,« je hitela Klandrovka in ker ji je zmanjkalo besed, je gozdrnjala.

»O, pa ona bi še bila, tudi za otroke se pobriga, le on je zguba. Po tri, po štiri mesece ne gre na delo, ona pa lazi okrog,

da se prežive. Kadar pa že dedec dela, pa ob tednu zaslužek pusti pri Dalmatinu, potem pa razbija doma in kolne svet in bogataše in duhovne. Čisto brez vere je. Čedne ljudi nam pošiljajo, to pa rečem. Potem se pa še čudimo, da je ta hiša vragu zapisana,« je Droblja drobila tako glasno, da jo je morala slišati tudi Tinca.

»Potem pa ni misliti, da bi bil v tej hiši kedaj ljubi mir božji. O, ko smo se mi naselili v to hišo, so bili še dostojni in izobraženi ljudje, danes ta dan nam pa pošiljajo samo sodrgo,« je jezikovala Klandrovka, kajti njen mož je državni sluga.

»Kaj pa stojiš kot štor!« je zarenčal Tonej, da se je Tinca stresla od groze. Skoro na jok ji je šlo in nič ni vedela, kam naj zagrabi z mislimi, kam naj seže z rokami. Vzdigniti je hotela vrečo cunj, pa ji je zdrknila po tleh. Tonej je zaklel in telebnil vrečo po stopnicah in oprtal stranice in končnice postelje hkratu in lomastil v dvorano, za njim otroci in žena, vsi pa zbegani in molčeči, kot bi rožmali v ječo.

»Ježeš Marija!« se je utrgalo iz Tinice, otroci so se je pa oklenili in ko so materi zdrknile iz oči debele solze, so sklonili tudi otroci svoje glave in jokali.

»Sedaj se bo pa vse cmerilo. Pripravi, pripravi, da bo komu podobno,« je sikal Tonej, jezno premetaval stranice in meril prostor.

»Ali nam je treba tega!« je v joku izgoltala Tinca in motala iz vreče strganerjuhe in odeje.

»Pripravi vse, kakor misliš, da je prav, jaz peljem samotež nazaj,« je izmomljal že mehko in skoro prijazno.

»Kaj bomo pa večerjali? Otroci so lačni!« je še bolj mehko zastavila Tinca.

»Kaj bomo večerjali? Kaj sprašuješ in dražiš otroke, ko veš, da nimam niti pare!«

Izmaknil se je po stopnicah in odpešljal samotež.

Tinca se ni prikazala iz stanovanja in tudi otroci niso smeli in niti želeli na svetlo. Čula je, da se pod okni sprehajajo najbrž gosposki ljudje, čula je nekaj besed, ki so se pa v vetru porazgubile. Če je zakašljala, je čudno odmevalo po dvorani in ko je zavekal otrok, je je bilo strah njegovega glasu, tako čudno mrtvaško se je odbijal od sten in od stropa.

Trem je postlala na tleh, najmlajšega je pa zamotala v cunje in ga položila v posteljo.

»Mama, jaz sem pa lačen,« je zastokal najstarejši. V šolo je že hodil, bil pa je droban in nizek, kot bi pravkar zlezal iz plenice.

»Mama, kruha!« se je oglasil drugi, stezal roke in tleskal z jezikom. Tretji je zavekal in ker je tega čul, je zavekal še četrti, da se je mati sklonila čezenj, tolažila njega in tolažila še vse one tri.

»Jutri grem v mesto, pa vam prinesem kruha in piškotov, jutri bomo kuhali, danes še ne moremo,« jim je hitela besedičiti in tudi njo samo je glodala lakota in bi bila rada prosila: »Ljudje, dajte mi kruha.«

»Kdaj pa bo jutri, ko zmerom praviš jutri, jutri,« jo je pobaral Tonček.

»Danes še zaspíš in ko se zbudiš, bo jutri, Tonček,« se je muzala mati.

»Jutri boš pa spet rekla, jutri, saj te poznam!« je užaljeno nadaljeval Tonček, dokler se ni ojunačil in povedal svojih misli.

»Mama, danes mi daj kruha!«

»Ga nimam!« je bolestno viknila mati, da je Tonček utihnil in se zakopal

v cunje. Mislil je, da ga mati ne čuje in je ihtel.

»Kdaj pa ata pride? Mogoče pa on prinese kruha. Ne smem zaspati,« ga je premagalo pod odejo in se je izmotal izpod nje.

»Ata je šel po opravkih, ne bo ga kmalu, le zaspí,« je moledovala in še sama se je zgrozila, ko je pomislila, da bo sama v tej luknji, tuja vsem ljudem, obsojena med nje.

Skozi mreže se je samo za spoznanje svetlikalo, usihalo, v dvorani je bilo pa že temno, dokler se tudi med mrežami ni zgostila tema kot med v satovju. Pod okni so se sprehajale ženske, otroci in moški, smeh je čudno odmeval od sten in se zgubljal v temi. Včasih je pod stropom švignil blisk, odsev tramvaja, ki je drdral globoko pod hišo.

Tinca ni mogla zaspati. Za deskami je stanovala mlada družina z enim otrokom. Otrok je cvilil, mož se je jezil, žena je tolažila otroka, moža in sebe. Nekje zadaj je stokala starikava ženska, klicala sina, ki ga pa ni bilo, da bi ji dal vsaj vode.

»Spet se je zapil, mater pa pustil brez vsega,« je menila sosedka na glas. Slišati jo je mogla tudi starka.

»Prokleti svet, bogataši se debele in pasejo po letoviščih za naše žulje, mi naj pa poginemo od lakote. Pa kaj, saj nam še zraka ne privoščijo,« je renčal delavec. Tinci se je zdelo, da mora biti njegova kajbica blizu njene.

»Lepo te prosim, molči, kaj bodo pa ljudje rekli. Če te kdo naznani, še zaprli bi te,« ga je miril droban in zadržnjen glasek najbrže še mlade žene.

»Mir, kdo bo poslušal te budalosti. Streznite se, potem pa govorite!« se je zadril nekako v sredi dvorane močan moški glas.

»Kaj, jaz pa pijan?! Kdo to pravi! Nisem pijan, in če kaj povem, povem zato, ker nisem taka šlapa, kot ste drugi. Zato pa je tako, ko ste pohlevni kot jačlove ovce. Še premalo vas mrcvariyo. To pa rečem, če bi bili vsi taki kot sem jaz, jutri podavimo bogataše.

»Molči, molči, lepo te prosim,« ga je mirila žena, Tinca pa je bilo groza in je tiho molila. Zbudili so se tudi otroci. In tudi otroci so molili z njo. Niso pa mogli preslišati kričanja, ki se je penilo nad kajbicami in se zaletavalo ob stene in se lovilo pod stropom.

Bilo je že kasno, tema se je zgostila kot katran in pod okni so utihnili koraki, le pritajeno šepetanje se je zdaj pa zdaj prikradlo v dvorano.

Toneja še ni bilo domov. Tinca ga je čakala in ni zatislila očesa.

Zunaj je nekdo zaloputnil vrata. Zrak z dvorišča je bušil v dvorano in opajal kot vonj iz zdravega življenja, iz svobode in svetlobe. Bolje bi bilo, da bi zunaj spali, je pomislila Tinca in zaskrbelo jo je in je zakašljala. Otroci itak niso zdravi, še bolj mi zbole, jo je zboldo.

Po stopnicah v dvorano se je lovil korak, tipal, roke so se slišno oprijemale stene, dihanje človeka se je mešalo z grčanjem. Tinco je bilo strah, da si je vrgla odejo čez glavo.

»Hudiča!« je siknilo nekaj v temo. Glas pa se je tako čudno našemil in izkremžil v požrešnem prostoru dvorane, da ga ni spoznala, zdelo se ji je, da prihaja iz daljave in da ni glas živega bitja.

»Pa naj se človek spozna v tej staji zagovedeni. Pes vsaj izvoha, kje je njegova luknja, človek je bil pa že spočetka za to lastnost opeharjen,« je momljalo po stopnicah in tipalo. Le nerazločno je čula vse to Tinca. Molila je in se tresla

od groze in lakote, ki jo je kar stiskala za grlo in ji vrtinčila drobovje.

Tedaj pa se je po tleh zakotalilo teslo, butnilo z glavo ob tla, da je po dvorani odjeknilo.

»Ježeš Marija!« je kriknila starka, Tinca pa še do sape ni prišla.

»Hudiča!« je zatulil neznan glas. Težke roke so hlastnile po prvih vratih, ki so jih dotipale. Stresla se je vsa stena od kajbice do kajbice.

»Baraba, kaj pa stičeš tu? V svoja vrata se zaletavaj!« se je razčopiril zaspansi zdehajoči glas.

»Pardon!« je odgovarjalo, z rokama pa tipalo ob steni, se oplazilo s celim teslom, da so deske zaškripale.

»Če ne bo miru, vas vržem na dvorišče!« se je raztogotil delavec.

»V svoje stanovanje bom pa že smel, hudiča!« Tinco je streslo, spoznala je glas, spoznala hojo, bil je njen mož Tonej. Tiho je odprla kajbico, vrata so pa le zaškripala in se lovila z rokami, dokler ni dotipala moža, ki je slonel ob steni, dremal in godrnjal.

»Za božjo voljo, Tonej, spat se spravi. Prvi večer smo tukaj, pa si se že okravaril,« ga je komaj slišno zbadala in vlekla v kajbico.

»Mhm, mhm, le tiho, saj smo ljudje,« je momljal. Dišal je po vinu in žganju, po slabem tobaku, da je Tinca zakašljala in da so ji stopile solze v oči. Čudno, za kruh nima nikoli denarja, za pijačo pa, je pomislila in jo je zbadlo pri srcu, da je klecnila. »Iz obupa pije,« ji je nekaj reklo.

Tonej se je zleknil čez posteljo, da je v stranicah zaškripalo. Otrok se je zbudil. Tinca ga je vzela v naročje in ga ujčkala, da ni glasno vokal. Tonej se pa ni več predramil; noge so mu visele čez posteljo do tal, posvaljkani klobuk se

mu je poveznil na obraz, roke so mu bile stisnjene v žepih.

Tinca je legla k otrokom na tla, v cunje zagrebla najmlajšega, ki se je že utolažil in zatisnila oči, da bi zaspala. Po dvorani se je pa čudno in neenakomerno razlegalo dihanje ljudi, v dihanje se zasekali vzdih, smrčanje. In če se je kdo obrnil na postelji, je glasno zaškripalo. V stenah je pokalo, črvi so glasno glodali smrekovino in pod stropom so brenčale večje.

V dvorano je že polzela mlečna svetloba. Pod okni je odmeval korak, drdranje vozov se je lomilo iz mesta, piskanje lokomotiv, zadišalo po dimu iz tovarnen. V dvorani so se budile družine. Zavekal je otrok, za njim drugi, tretji, v vseh petih kajbicah se je predramilo življenje. Na hodniku pred kajbicami sta stali dve peči za vseh pet družin. Mlada ženica je pristavila kavo in nažigala preperelo in vlažno dračje.

»Ali bo že kaj, ali nič!« je renčal njen mož. Med vrati je stal, da posreblje vsaj gorko kavo in gre na delo.

»Neče goreti!« se je opravičevala žena.

»Hudiča, potem pa garaj ves dan!« Popil je mrzlo kavo in brez pozdrava šel iz dvorane.

»Kaj se pa mešate tukaj, saj sem danes jaz na vrsti,« je jezikovala kozava, že priletna delavčeva žena, odrivala s komolci že čakajoče druge ženske in tlačila v peč slamo.

»Vam se pa res še ne mudi, vaš grešle ob osmih na delo,« so odgovarjale.

»Kaj bi tisto, če sem pa jaz na vrsti, sem jaz na vrsti,« je bevskala trmož glavka.

Na obeh pečeh so se greli lončki, pri pečeh so se pehale ženske, so se pre-

rivali otroci in kar z očmi srebali kavo iz posod.

Obrazi vseh so bili bledikasti, stari in kot izpiti, roke in ustnice voščene, oči motne in neprespane, telesa pa zavita v cunje.

»Nova stranka je pa boljše sorte,« je namignila kozava delavčeva žena.

»Vse kaže nekam tako,« se je nasmehnila mladica, da se je še otrok nasmejati v naročju.

»Siromaki so, meni se pa otroci smilijo,« je besedičilo k tlom stlačeno, kepasto žensko bitje.

»Meni tudi. Vsaka je že dosti kaznovana, če je dobila pijanca za moža. Saj je za vse sama!«

Kozava ženica pa le ni utihnila, ni ji šlo v glavo, da bi njena ne obveljala.

»Dedec naj le pije, saj moj tudi, ampak baba naj bo trezna!« se je ujedala in tlačila slamo v peč.

»Čudno, da za svoje slabosti nobena nič ne ve!« je počasi izjecljala starka, ki je komaj pridrsala do peči.

»Za kakšne slabosti neki!« se je ujedala kozava žena.

»I, kakšne, pa še vprašujete. Koruzništvo ni prav najlepša čednost, vsaj včasih je bilo tako, če je pa danes drugače, pa ne morem pomagati.« je siknila starka, da so se ženice namuznile in ji skrivaj pritrjevale.

»Kaj, jaz sem koruznica? Še enkrat recite, če se upate,« se je penila kozava.

»Nisem tako rekla in ne rečem, da ste koruznica, če je to grdo, rečem pa, da ne živite s pravim možem, če je to kaj lepše.« Ženice so bušile v smeh, kozavi se je pa pobesil obraz in kri ji je udarila v vse obličje.

»Kaj komu mar, s kom živim! Pošteno se preživim!« je sikala od onemoglosti.

»Pustite tudi druge, ker pošteno žive, to sem hotela,« je dodala starka in odrsala v svoj kotiček.

»Ta jo pa je,« so šepetale druge, ki jim je koruznica tudi presedala. Vse je hotela strahovati povsod odločevati in kar brez napak je hotela biti.

Tinca je sicer slišala vse to besedičenje, ni pa vsega razumela. Zamotila se je z otroki, zašila jim je obleke, jih tolažila, ker jim ni mogla dati zajutрка. Tonej je spal.

»Mama, ali ata ni prinesel kruha?« je vprašal Tonček.

»Ko vstane, pa pojde ponj,« je v zadregi odgovarjala mati.

»Ko sem pa lačen,« je zajokal Tonček.

Tudi Tinci so zlezle solze v oči.

»Molili še nismo, otroci,« je plaho izkolcala. Tonček je pokleknil in ihtel, najstarejši pa je molil naprej.

»... da bi ti koga zapustila, ki je pod Tvoje varstvo pribežal, Tvoje pomoči prosil...« je glasno odmevalo med stenami.

Tonej se je prebudil. Prostor se mu je zdel neznan in pijane oči se niso moge privaditi dneva, čeprav je s svetlobo v dvorani skoparil.

»Kaj pa spet žužnjate? Ali imaš kaj kave?« je zarenčal in glas mu je bil zamolkel.

»Kje naj jo vzamem!«

»Pa bi vsaj vode prinesla!«

»Nisem pogledala, kdaj teče!«

»Vidim, da boste še segnili v tej luknji,« je zamomljal Tonej in si brisal zaspane oči.

»Ura je sedem, ali ne greš delat?« Vprašala ga je mehko in v vseh besedah je bila samo skrb za otroke.

»Ne! Grem k drugemu mojstru!«

»Za božjo voljo!« Več ni izpraševala. Lačni obrazi otrok so se zapičili v njene oči, da se je zgubila v svojih lastnih mislih.

Tonej si je ogrnil črno suknjo, nedavno mu jo je podaril rojak. Jezno je zaloputnil vrata in bliskovito švignil po stopnicah iz dvorane, da bi ga ljudje ne videli. Spominjal se je, da je ponoči nekam čudno kolovratil domov, spominjal se je, da se je nekaj sporekal. Kaj in kako pa je bilo, se pa ni mogel spomniti.

»Ata, ata, ata,« je kričal Tonček in v joku prosil: »Ata, kruha prinesi. Mama je rekla, da greš ponj!«

Tonej pa je slišal samo še odmevanje sinove prošnje.

Na dvorišču je bilo svetlo in kričavo. Otroci so se preganjali od kostanja do kostanja, matere so sedele po klopeh, vezle, šivale in klepetale, starci so čepeli ob stenah in se gredli, v lahnem vetru se je zibalo pisano perilo med kostanji, z nekaterih oken so visele rože, iz nekaterih kuhinj je dišalo po kavi in po vzkipelem mleku, v veži se je obirala mlekarica, mleko je natočila neki ženski, pa je ni bilo, da bi plačala, hišnik je pobiral papirje in ovelo listje v smetišnico in zravnaval pesek pod kostanji.

Tinci je bilo vse novo in tuje. Otroci so se je tiščali in zijali v gruče sovrstnikov.

Dan je bil lep in skoro pripekalo je. Bledičnim otrokom so lica kar zagorela in še smeh se jim je raztegnil čez ustnice in tudi Tinci je solnce poživilo kri.

S trga so se vračala dekleta, nekatere žene in bile upehane. Dobro so se natovorile, blagor jim, je zbadlo Tinco.

»Otroci, lepo pridni bodite, pa ne mešajte se med otroke, grem v mesto, da dobim za kruh.«

Otroci so pritrjevali in pri besedah kruh so jim zagorele oči, lakota jim je stisnila smeh in samo prošnja je še ostala na obrazu. »Mama, mi smo lačni, prinesi nam kruha!«

Zdrčala je po klancu in ko se je ustavila, je bila trudna, noge so se ji tresle in čudna vročina se ji je podila po glavi. Za hip se ji je zameglilo pred očmi, v prsih jo je zbodlo, roka ji je padla ob telesu. Samo za hip in znova je začutila moč v sebi in dirjala po klancu.

»K stavbeniku grem,« je dozorel v njej sklep in drvela je čez ulice, pot ji je lil z obraza in srce ji je glasno nabijalo. Mimo znamenja Matere božje, kjer se je za trenotek ustavila in se žalostna priporočila žalostni Materi, je polzela proti nizkim hišam, med katerimi se je bahavo belila stavbenikova vila. Ko jo je zagledala, ji je korak že zastajal, tuhtala je, kaj in kako naj poreče, ničesar pa ni mogla iztuhtati.

Pred vrati se je sesedla in ni takoj potrkala. Kaj če me vpraša, kje je mož, kaj dela, kje dela, ali naj povem, kakor je res, ali naj se zlažem, da je bolan, vse to jo je begalo.

Potrkala je in vstopila.

»Kaj pa z vami?«

»Zaradi moža Toneja sem prišla.«

»A tako, vi imate tako dobrega moža.«

Tinco je zbolelo, da bi se bila rada vrnila in zaloputnila vrata.

»Saj ni napačen, le kadar ga zapelje družba, pa ne zna domov in pozabi na delo in na otroke. Drugače pa je tako dober,« je hitela, pred očmi so ji pa begale rože s sten, papirji z mize in zdelo se ji je, da se tudi miza vrti in ni dobro razločila dobrodušnega stavbenika pred seboj.

»No in kaj bi radi?«

»Še kruha nimamo, če bi ga v službo vzeli, saj bo priden.«

»Priden pa, priden. Nič ne rečem, saj dela, če hoče, ampak, ne kadar bi mi radi, ampak kadar se njemu zljubi. To pa ne gre, mati!«

»Saj bo delal, jaz pa vem, da bo delal, saj se mu vendar smilijo otroci.« Tinca je zajokala, spomnila se je, da čakajo doma otroci vsi od lakote premrli in izsušeni.

»Pa naj v božjem imenu pride v ponedeljek,« se je omečil stavbenik in ji skrivaj stisnil pet kovačev.

»To pa naj bo samo za vas in za otroke!«

»Bog vam plačaj,« je hitela Tinca in sama ni vedela, kako je prišla na cesto. V roki je tiščala denar in nič več ni čutila utrujenosti. Joj, kako dober gospod je to, je vzkliknila sama sebi, pokleknila pred žalostno Mater božjo in drvela na trg.

Otroci so čepeli na klopi in z očmi in z rokami iskali in čakali samo matere, ki jim prinese kruha. Najbolj glasen je bil Tonček, najmanjšega je pa prevzelo solnce, da je v bratovem naročju zaspal.

»Otroci, ali ste sami?« jih je ogorčila Čejevka, dobrodušna ženica, ki je siromakom vselej rada pomagala.

»Sami, mama je šla po kruh.«

Izpod predpasnika je ženica vzela celo štruco kruha in ga razdelila med nje. Tončku so se oči kar iskrile, cepetal je od veselja in solze so ga zalivale.

»Le pridni bodite, pa molite radi,« jim je rekla in šla po svojih opravkih.

»Že spet miloščino deli,« se je ujezdala Droblja.

»Sama baharija jo je!« je dostavila Klandrovka.

»Ali bomo mi redili tuje otroke?«

»Dedec naj dela!«

»Pri Dalmatincu sedi in hlasta penzjonistom o Rusiji in Sibiriji in ne vem kaj še vse!«

»Baba se pa peha in berači zanj. Jaz bi mu že pokazala takemu dedcu!«

»Viš jo, saj je vsa izdelana, če ni jetična, nič nočem. Le poglej jo, sedajle je zavila v vežo. Vsa potna je, pa blede.«

Tinca je zavila skozi vežo, upehana je bila in obložena.

»Mama, mama!« je vzklikal Tonček in tudi najmlajši se je predramil in se spomnil, da je lačen.

Oddelila je otrokom, za moža, kadar pride domov, njej je ostal najmanjši del. Kave in sladkorja je še kupila, da mož ne bo godrnjal in da bo rad šel na delo. Vsa blažena je sedela med otroci in bila srečna, da jih je nasitila. Še dan se ji je zdel krajši in solnčnejši, ko se je pa solnce izcejalo za Triglav in so za dvo-rišče legale dolge sence in se zgostile v mrak in je bilo v kajbici v dvorani te- mačno, tedaj so se pa v njej predramile skrbi in jo davile, da se je komaj od-kašljevala. Toneja ves dan ni bilo do- mov in to jo je bolelo. Vedela je, da bo priklovratil ponoči pijan in da se bodo sostanovalci samo zgledovali.

Večer se je tako hitro zgostil, da je v dvorano padajoče curke svetlobe kar odrezalo, črne zavese so se obesile na goste mreže. Zatulil je vihar. Drevje pod okni je ječalo, hreščalo in se lomilo, pripogibalo se do tal, se lovilo ob steni, udarjalo ob žice in pelo prečudno ža- lostno pesem. Kot bi se verne duše mu- čile, je pomislila Tinca in strah je je bilo, da je nehote molila, ni pa vedela kdaj in kje je pričela.

Užgal se je blisk in obliznil stene, preletel dvorano, nato pa so se stresla okna in je zabobnelo. kot da bi se bil

pogreznil v globočino ponosni stolp. Otroci so zajokali in se oklenili matere.

»Ali se Bog krega?« je je v jeclja- vem joku izpraševal Tonček.

»Moli, Tonček, da se ne bo več!« mu je komaj odgovarjala; njo samo je tako prevzelo, da se je stisnila k otrokom in pri njih iskala zavetja.

V blisku je zažarela vsa dvorana: pajčevine na stropu, mreže na oknih, deske in obrazi otrok, da se jih je Tinca prestrašila. Kot bi goreli, so se ji zdeli in upognila jih je k sebi, da jih ni videla. Zažvenketale so šipe in ena se je zdro- bila. Drobci so se kotalili po steni in tenko zapeli na tleh, odpevalo jim je odmevanje in jim je odpeval vihar. Od- krehnila se je debela veja s kostanja in padla čez pot, da je še v dvorani odjeknilo. Tedaj se je ulila ploha. De- bele curke je razbičaval vihar in jih kri- žema metal. Udarjali so na pot, ob steno, ob križe in se metali celo v dvorano, trkali na okna, uhajali skozi razpoke in utrujeni polzeli po steni in se izgubili v ometu. Na tleh je stala že luža, prah se je kopal v njej, mrtve muhe so pla- vale na njej in se je večala, večala...

Kot bi se užigale rakete in duškoma popile temo, ugasnile in se že prižgale nove, se je zdelo Tinci. Oči so jo že pekle in v ušesih se ji je zaletavalo gr- menje iz razdivjanega viharja.

Otroci so se zavlekli v cunje, se zakrili čez obraz in drhteli... Tinca se je naslonila čez postelj in še zmerom molila, kadar se je zabliskalo, je zaprla oči in si zatisnila ušesa. Veter je še zmerom zaganjal debele curke v steno, prižvižgal skozi okno in oškropil otroke in Tinco.

V bližini je počil top. Med debele curke in v veter se je pomešal dim, bušil

v dvorano in se razlezel pod stropom in se vlegel k tlom, da je Tinca zakašljala.

»Gori!« je kriknila na glas. Pa še svojega glasu se je ustrašila. Čuvaj je streljal, bogve, kje gori, je pomislila in tudi svojih misli je je bilo strah.

Zatulil je vihar, da so zaječala okna. S strehe je morala padati opeka. Metalo jo je v grmovje, ob drevesa in na pot in še v steno jo je telebnilo, da so drobci ječaje odletavali.

Po stopnicah v dvorano je pribežal delavec iz sosednje kajbice. Bil je premočen, da se je voda cedila za njim.

»Takega pa še ne, hudiča!« je zaklel.

»Kje je neki naš?« je butnilo vprašanje v Tinco.

Otroci so zaspali. Njo je dušilo. Pa se ni upala kašljati, tako nekam čuden in strahoten se ji je zdel odmev.

Odprla je svojo kajbico in ker so vrata zaškrpala, se je boječe ozrla, če se otroci niso zbudili. Spali so. Vrata je samo prislonila in se vlekla na dvorišče. Hotelo se ji je zraka, svetlobe, ljudi, razgleda in besede. Dvorana se ji je zazdela kot grobnica, kjer se lomijo in krhajo samo mrtvaške sence in je ves zrak zastrupljen in bolan.

Dvorišče je bilo prazno. Klopi prazne, stopnice k vodnjaku prazne. Po tleh je ležalo kostanjevo listje, vmes veje, kosi in drobci opeke, naliv je zamašil kanal, da se je zbiralo jezero in se je v njem vrtinčilo dračje.

Zrak ji je bil prijeten in v grlu je ni več stiskalo. V veži se je stiskala Droblja, stala na eni nogi in sama zase godrnjala.

»Dober večer!« jo je pozdravila Tinca.

»Bog daj, pa boljšega. Saj je tako kot na sodnji dan. Tvojega pa seveda ni domov, kaj?

»Ni ga še. Pa že vedri kjel!«

»O še blizu!« Droblja se je veselo zarežala in pomežiknila v steno.

»Kje pa?«

»V kantini. Pa prav na široko hlasta z Goricijanarjem in svojo modrost zaliva. No, pa ko sem jaz šla, kruha mi je zmanjkalo, sta se že kregala. Tonej pravi Goricijanarju, da nima zidarskega izpita, Goricijanar pa Toneju. Pijana sta pa oba, pa oba piškava zidarja, vsakemu mojstru in polirju podložna. Le kaj bi se take živali repenčile!«

Tinco je zbolelo, ni pa hotela ugovarjati.

»Zidarja se pa tepeta!« je kričal grbasti otrok in se odmikal od stene, skočil korak bliže in oprezoval in sam sebi prigovarjal: Le daj ga, tako, ha, ha ha...

Tinca ni čutila nič več dežja, oči je niso zapekle, ko se je zablistalo in si ni zatislila ušes, ko je zagrmelo. Plazila je naravnost nizdol proti kantini. Lasje so se ji sprijemali, razmočena obleka se je je tesno oprijela.

»Ti da bi bil kedaj polir? Nikoli.«

»Jaz pač, ne pa taka šleva kot si ti!«

»Praviš, da imaš izpit, pa si še za podajača slab!«

»Kaj!«

Tinca je videla, da je Goricijanar zamahnil z roko, da je ploskoma padlo po Tonetovem obrazu in da se je Tonej nagnil, nanj Goricijanar. Videla je, da se je tudi Goricijanarju pocedila z nosa kri. Slišala je kletvine, stokanje. Samo za hip je obstala. Kot bi se ji zavrtelo v glavi, začutila je omotico, pesti so se ji stisnile in še zobje so ji zaškrtnili. Tonej in Goricijanar sta si kot petelina stala drug proti drugemu.

»Samo loti se me!« je tulil Goricijanar.

»Takih petnajst!« se je penil Tonej.

»Po policaja, po policaja,« so kričale ženske skozi okna, ponavljali otroci in nekaj jih je pridirjalo že na dež, da si поблиže ogledajo pretep.

»Tonej, miruj, jaz te bom z nožem!« Goricijanar se je zagnal proti njemu. Tinca ni ničesar več slišala, ničesar več videla, zagostila se je med oba. Ni mogla do besede, samo drhtela je, krilila z rokami in se postavila kot zavesa pred svojega moža. V nemi grozi se ga je oklenila, Goricijanar je obstal, pobral klobuk in ga vrgel Tinci pod noge.

»Da ne bo brez klobuka, brez glave je itak!« se je še znosil in lezel ves premočen in blaten v kantino.

»Pusti mi, da ga bom, falota!« je kričal Tonej, odmevalo je v temo in dež, na oknih so slonele ženske, ob podobijih so se prerivali otroci.

»Mir, če ne telefoniram na policijo!« je zarohnel hripavi glas gozdnega čuvaja.

»Za božjo voljo, lepo te prosim, pojdi spat!« je Toneja prosila Tinca in ga vlekla navkreber. Dež ji je izpiral vroče potne kaplje in ji hladil razbeljeno čelo.

Tonej je bil pijan, za Tinco težak. Zdrknil ji je iz rok in telebnil v blato.

»Ti pa zidarski izpit,« je momljal Tonej in se pobiral s tal, se zarežal v temo in se opotekel v steno.

V dvorani so se otroci zbudili, tiščali so se stisnjeni v kepo in tipali v temi po materi, premakniti se niso upali. Krik in jok jim je pa zamrl, ko se je Tonej zleknil po postelji in ko so prisluhnili ihtenju matere.

Nedelja je bila vsa čista in solnčna. Skozi odgrnjene meglene zastore so se

svetile planine, v biserje vkovane, z gričev so se belile cerkve in pozvanjale svojim vernikom, v daljavi je zelenelo polje, po polju pa razmetane hišice kot ptičnice, vabeče iz gozdov žvrgoljenje.

Še v dvorani, v tesnih kajbicah je zadišala nedelja. Oprano perilo, praznična beseda, bolj kasno, pa tiho pripravljanje zajtrka, tiha vdanost in odpuščanje razodevajoče oči, pritajeno šepetanje in odmerjanje časa, naglično pospravljanje, vse je bilo nedeljsko. Tinco je tako prevzelo, da so ji bile oči rosne in da je na tihem blagrovala vse ljudi.

Ženice in možje so se odpravljali k maši. Možakarji so se nosili pokoncu, in stopali trdo, poleg njih vse ponižne, zavite v pisane rute, ženice. Mlajše so se privadile klobukom in poveznile na glavo, kakršne jim je pohvalila trgovka.

Dvorana je bila skoro prazna. Tonej je še ležal, spal ni, zaprl pa oči, da bi ga ne kregala posvaljkana in blatna obleka in da bi mu ne silili pred obličje neprijetni spomini.

Tinca se je odpravljala k maši. Hotela se je tiho izmuzniti, mislila je, da Tonej spi.

»Za kam pa se napravljaš?« je rekel mehko, glas pa mu je bil zaripel in zadišal je po žganju in slabem vinu.

»K maši vendar, saj je nedelja!«

»Saj imaš mašo doma in pete litanije. Saj vem, da ni nič za jesti.«

»Kruh imamo, kavo tudi in za juho tudi!«

»Konjsko?!«

»Govedina je predraga.«

Tonej se je skobacal s postelje, ves trd in polomljen je bil, nalil si je črne kave in duškoma pil.

»K maši bi šel, Tonej,« je namignila Tinca, čeprav je vedela, da ji bo surovo zarobil odgovor.

»Kaj? Nedelja je dan počitka!«

Bo vsaj doma, je tolazilo Tinco.

Najstarejša sta šla z njo, Tonček je pa jokal in lopotal po vratih, da ga je moral Tonej vzeti v naročje. Lačno in bežno se mu je rezal na kolenih, oči so mu bile udrte, v licih nič krvi, roke koščene, prevlečene s kožo, da je Toneja zazeblo. Nisi brez greha pri tem, mu je nekaj reklo, da je Toneja ujezilo.

»Prokleti svet, ali je treba tega. Ne kateri so vsega siti, drugi pa lakote vezejo,« je zarenčal, da se ga je Tonček prestrašil.

Tinca je klečala v cerkvi prav v skritem kotu, ker jo je bilo sram. Slabo je bila oblečena. Molila je vdano, zamaknjeno, v prsih jo je zbadalo in kadar je zakašljala jo je stisnilo prav pri srcu. Še po maši je ostala v cerkvi. Nič se ji ni mudilo domov in vsa srečna je bila v prazni cerkvi.

Molitev se ji je pa izvrtinčila v grenko razmišljanje. Ni prav, da sem tako prizanesljiva. Z menoj delajo, kakor hočejo, preveč imam rada Toneja, zato pa je tako. Za delo mu ni več, za družino še manj, kar ima, požene pri Dalmatincih. Dobro vem, če zbolim, da bo pustil mene in otroke. Trda bodi z njim, v kleščah ga drži, ji je svetoval skušnjavec; če boš zmagala, bo zmagala ljubezen, z njo odpuščanje... Dolgo ne bo moglo več tako naprej, pa jo je zbudlo v srcu, da se je zvila v klopčič. Joj, moji otroci! Zazeblo jo je od skrbi in od slabosti in žalosti se je opotekala iz cerkve.

Klanec jo je upehal, da je počivala na vsaki klopi. Srečavala je gosposke ljudi, svila in zdravje sta ji dišala, zdelo se ji je, da so vsi srečni.

Pred veliko hišo so stale gruče mladih in starih in čebljali o planinah, ki jih je žgalo jesensko solnce. Pred kantino in v kantini se je lovil med kričanjem smeh.

Na dvorišču se je solnčilo mlado in staro. Kričavo pisana krila so tekmovala z zagorelostjo kostanjevih vej in listja. Droblja pa je bila med vsemi najglasnejša.

»Kočevar pa spet noril!«

»Čudnega ni nič. Pri taki babi bi vsak znorel.«

»Tudi on je muhast, le nikar ga ne zagovarjaj.«

»Jaz pa pravim, mož je mož in mož naj bo gospodar.«

»Nikjer ni zapisano, da bi bil nasvet žene ničvreden.«

Ženske so utihnile. Iz Kočevarjevega stanovanja se je razlegalo vpitje, otroci so kričali in jokali.

»Kaj pa imajo spet?« so izpraševale ženice, in se kar nevede pomikale proti oknu, da bi natančno slišale zbadljivke in mogle razsoditi, kdo se je pregrešil in kdo je nedolžen. Kajti nekatere so se vlekse za Kočevarico, druge pa spet za njenega moža.

»I, kaj? Dedec jo je razvadil. Navsezgodaj je šel po gobe in gob nabral, svojo pa za spoznanje preveč namočil z žganjem. Pa kako, da bi si ga nikoli ne privoščil. Ves teden dela in mu še kozarca ne privošči. Razvadil jo je, ko ji je spočetka dajal ves zaslužek in jo sproti prosil za cigarete, za kruh ali za kozarec dalmatinca.«

»Sram jo je, ker se je že navsezgodaj napil.«

»Njo pa sram? Naglas je vpila vanj: svinja pijana, klada zagamana, preden je dobro stopil čez prag. Vsi ljudje so

slišali in zvedeli, da je pijan. Če bi jo bilo sram, bi lepo molčala.«

Kričanje je bilo vedno hujše. Ženske so kar zijale v okna z očmi, z rokami in s celimi telesi čakale na nekaj posebnega.

Kočevarka je na stežaj odprla okna. Vdeta, na tujem zrasla kita ji je štrlela iz kratkih las, z zobmi je škrtala, otepala z rokami in nogami, iz oči ji je švigal srd, pomešan s solzami.

»Poglejte ga hudiča trapastega! Gozbe je zmetal po tleh in jih pomandral. Svinja pijana! Komaj se je zdanilo, je že pijan. Kar zadavila bi ga...« je kričala skozi okno, da se je razlegalo po dvorišču in se lovilo med kostanji.

Ženske so se strnile že v kopice, zbirali so se otroci, okna so se odpirala. Še Tinca se je ustavila, čeprav ji je bilo nerodno.

»Prokleta veslo,« je hripavo zatulil Kočevar in jo postavil pred vrata in se zaklenil. Naslonila se je ob steno in ihtela v zid, togota ji je stresala vse ude, z glave ji je pozvanjala vdelana kita.

Ženske so se hihitale in se razhajale.

»Tinca, kaj pa ti rečeš na to,« jo je skušala Droblja.

»Žena naj bi bila potrpeh, zlepa bi bilo tudi šlo in gobe bi bile cele,« se je lovila Tinca in pomilovala moža in ženo. Tudi jaz se bom počasi uprla, ne bom se mogla več premagovati, je sklepala, ni pa se mogla okleniti svoje misli z ljubeznijo.

Tonej je bil doma, otroke je napravil, kajbico je pospravil in ves prijazen je bil, da je bilo Tinci mehko pri srcu. Zapodila je nevšečne, objestne misli in bila samo pohlevna, vdana žena, vajena trpeti in molčati in graditi z ljubeznijo za ljubezen. Še kajbica se ji je zdela pri-

jazna, tako domača in njena, da ji je bila nedelja blagoslov, zdravje in kruh.

Tonej je delal, se z dela vračal strt in upognjen, Tinca je prala, se ubijala z otroki, nikoli pa tarnala. Zbadalo jo je pri srcu in zbadalo jo je v pljučih. Utrujena sem, spočiti bi se morala, si je mislila in se tolažila. Lezla pa je še v hosto, drva so predraga in zaslužek premajhen. Vsi dnevi v tednu so ji bili kot posvečeni, s posebnim blagoslovom orošeni, bala se je samo sobote. Takrat je Tonej denar imel in ni znal domov in je prijatelje napajal, na ženo in otroke pozabljal. Ona pa je bila vsa zaskrbljena zanj, za sina, ki je moral v šolo, ustrašila pa se je že samo misli na zimo: čevljev ni, obleke ni, drv ni in zaslužka ne bo. Njo pa je zbadalo pri srcu in jo peklo v pljučih. Krvavo je kašljala.

Nista zmagovala. Tinca je stregla po hišah, prala in se ubijala za kruh, Tonej se je penil od dela, za tri dinarje na uro in nič ni zaleglo. Tonej je klel družbo, svet, tujce, ki se šopirijo po deželi in odjedajo domačinom boljši kruh, se jezil na Bosance, ki prevzemo delo za vsako ceno, klical maščevanje na bogataše in se zalival z dalmatincem, ki mu je jezo še bolj razpenjalo.

»Nikar ne zapij toliko,« ga je Tinca samo mehko pokarala. Smilil se ji je denar in smilil se ji je tudi mož, ker je čutila, da še teže dela drugi dan.

»Saj nisem vol, da bi samo garal. Saj bi od tuhtanja znorel, če bi se nikoli ne odteščal. Delam pa delam in ni nikjer nič. Ne pomnim, da bi kdaj bil šel brez skrbi na delo ali z dela. Vič, mene vse grize, da ti ne morem povedati,« se je izgovarjal, se lovil za besede. Drobni spomini so se mu zasvetlikali pred očmi. Pil je. Ni še nagnil kozarca, pa mu je nekaj reklo: ne nalivaj se, kupi kruha,

krompirja, masti, Tonček je lačen, pojdi... Zamahnil je z roko in pil. Žena se tudi peha za kruh, vse pa žrtvuje otrokom in tebi, z ostanki je zadovoljna. S težavo se je otesel neprijetnih spominov. Prevzemalo ga je čuvstvo razbojnosti, poganjalo se v oči in mu kremžilo ustnice. V tistem trenutku bi bil prižle k sebi otroke ali pa ženo in se glasno razjokal v čudnem, nepojmljivem in ne prostovoljnem kesanju.

»Jaz ne morem pomagati. Če te sirovaštvo zajaše, pa te jaše do smrti,« je zapodil dušljive misli in zamahnil z roko.

»Zima me skrbi,« je plaho dodala Tinca.

»Mene tudi,« je zamomljal Tonej in nevšečne sence so se spet zaganjale vanj.

»Če bi imel deset dinarjev na uro, pa bi še komaj bilo,« je že razjarjeno zarenčal, da se je Tinca zgrozila. Zasmil se ji je Tonej, težke in utrujene roke so mu visele ob telesu, v tla je zrasel v zadnjih tednih, tako ga je skrivilo delo.

Tinca je po trikrat, štirikrat na dan preletela klanec, stregla, kuhala, donášala in odnašala za ljudi, ujela dinar, dva, zmrzovala v pralnici, kašljala kri in pri srcu jo je zbadalo.

Toneja že dve noči ni bilo domov. Bila je v skrbih in nobeno noč ni zatisnila očesa. Otroci so jo izpraševali in drezali vanjo, da ji je že odgovorov zmanjkalo. Mraz je pritiskal v kajbico, se prilezel do kosti in grizel v mozeg, ščegetal v pljučih, da je Tinca le in le kašljala. Mraz ji je izsesal kri iz obraza, še ustnice so bile blede in oči.

Dvorišče je bilo prazno, kostanji so hoteli čez streho. Le nekaj listov je še kljubovalo ostremu vetru. Okrog velike hiše se je vse kot izpraznilo, razgaljena je stala na svetu, češ, sedaj si me pa

oglej v vsej nagoti. Tenke, prazne veje akacij in maklena so metale tenke, ko maj vidne sence, pod nogami pa je pošumevalo suho listje, ki se je nedavno zgoščalo v skrivnost zakletih noči. V kajbico so udarjali glasovi iz mesta, ječanje voz in cepetanje konj, česar Tinca prej ni slišala. Zvečer in ponoči so se po dvorani lovili klici pijancev iz mesta, kot bi bila gostilna pod oknom in ne globoko v globeli križastih cest in strnjanih hiš.

Jutra so bila mrzla, megljena in čudno sluzasta. Rosa se je cedila z vej, se zibala na pajčevinah med mrežami in med vejami, se vlegala na obraz, na oči in se precejala skozi lase.

Griči so bili pusti in čudno osiveli, le cerkvice so se pognale kvišku in razodevale očem v daljavi celo svoje obličje. Poleti je gledala Tinca z istimi očmi, pa so se ji zdele sedaj te cerkvice kot nove, prav tisto minuto očem razodele.

Toneja so spodili.

Tinca ga je čakala, prejkotala noči in molila. Čudne slutnje so se pa prerivale v njej, stiskalo jo je v prsih in vselej so se ji orosile oči, kadar je pogledala otrokom v sestradane obraze.

Ljudi se je ogibala, bala se je očitajočih, prezirljivih pogledov in kadar je morala po vodo in čakati nanjo v vrsti žensk, je povesila oči.

»Tvoj pa spet popiva,« je omenila Drobља.

»Za božjo voljo...« hotela je reči, kaj pa te briga, pa se je premagala.

»Tudi naš ga je včeraj videl,« je žujljala Klandrovka.

»Takega dedca bi pa jaz kar spodila.«

»Ti ga ne moreš, ker ga nimaš.«

»Maram zanj!«

»Pa si se le gnala za njim, pa ga le dobila nisi.«

»Lažeš!«

»Kaj boš tajila, na vse pretege si jih lovila in prav vse zapravila, samo ledik stanu nisi mogla, čeprav si se hudo prizadevala. Saj te poznam!«

Ženske so se prepirale med seboj in pozabile na Tinco, ki se je vsa polomljena in skrivljena vračala v dvorano. Sesedla se je na postelji in komaj da je dihala.

Drugo jutro se je komaj prestavljala, drobovje se ji je krčilo, nekaj jo je grabilo za vrat in da bi je ne zbadalo v prsih, se je sama sebi odmikala, lezla v kot kot žival, ki čuti svoje poslednje ure.

Še do besed ni mogla.

V dvorani je bilo tiho, družine so se solnčile, tenki curki zvođenelega solnca so brizgnili tudi v kajbico.

Ne bom več prenašala. Preveč je že tega. Mene bo zrušilo. To ni več življenje. Naj me ubije in otroke. Še misli ji je sekalo zbadanje v prsih in butanje v glavi.

Pozno jesensko popoldne. Dvorišče velike hiše je bilo do živega natrpano, med otroki so se gnetle ženske, s kormolci so odrivali moški in silili v kopico ljudi, ki je bla sklonjena. Govorjenja glasnega ni bilo, samo šepetanje in šušljanje se je plazilo po dvorišču. Le in le je presekala tišino klic: »Jesiha!« »Rešilni voz!« »Še malo diha!«

»Kaj pa je za božjo voljo,« je pridirjala Droblja.

»Kaj ne veš?« je hitela Klandrovka, »kar nekaj jo je stisnilo in se je zgrudila, božjast je ali pa srčna napaka!«

»Špirita ji naj dajo, pa ji bo pomagalo,« je zaničljivo namignila kozava ženica. Drobljo je ujezilo, da je skrčila pesti in so ji vztrepetale ustnice.

»Tebi pa mlinski kamen na vrat, kormuznica!« ji je zabrusila, siknile so pa vanjo še druge, da je poparjena šla in se ni več pokazala.

»Kaj pa je, kako pa je bilo, kdaj pa je bilo...« so deževala vprašanja.

»Dedec jo je,« je ogorčeno dodajala soseda iz dvorane.

»Tinco! Tako pohlevno ženo!«

»Da, Tinco. Dedec se je primajal pijan domov, suknjo je prodal in pobral je še njeno nedeljsko obleko, da bi jo prodal. Tedaj pa je tudi v njej zavrelo. Ne boš, je dejala in mu iztrgala obleko iz rok, on pa je lopnil po njej enkrat, dvakrat... Tince se je opotekla, pograbila nož in se zaklenila v stranišče. Sama bi se bila najbrž končala, pa se je nezavestna zgrudila.«

»Kje pa je dedec?«

»Šel je...«

Na dvorišče je priropotal rešilni voz, konji so se zagozdili med ljudi, da se je množica razpršila na dvoje. Na blazini je ležala Tince, klicali so jo otroci, pa je niso priklicali. Zbudile je niso vroče solze, ne prošnje...

Ko so jo odpeljali, se je dvorišče izpraznilo kot mrtvašnica. Otroke so vzele usmiljene družine in sama, na stežaj odprta in razmetana je v dvorani zijala v večer kajbica...

Kot senca se je priplazil na stopnice v dvorano Tonej, poveznil klobuk čez obraz in šel v noč.

Cesta

Počasi vodi cesta skozi polje,
potem med gore tava kar naprej;
in vzpenja v hrib se mučno, slabe volje,
nikjer počitka nima, nima mej...

Zdaj vleče blatna se, zdaj suha, bela;
a ko beži po nji nevšečni prah,
v pripeki solнца vsa se je razgrela.
Popotnik gre težkó, ves nem in plah...

Polde Pehani, Ljubljana

Zeleno žito ljubko se priklanja,
in kamor se zagledajo oči,
priroda vsa o vesni sladki sanja...

Jaz grem napréj — za mè pokoja ni,
na cesti puščam v prahu sled koraka
in mislim: Kje pač mene sreča čaka?...

Kozarčku

Janko Polák, Ljubljana

Kozarček brušeni,
kozarček v kleti,
kaj že doživel ti
vse si na sveti!

Dóbil poljubov si
na milijone,
dan za dnem misli sto
v tebi utone.

Prepodiš vse skrbi,
spet rodiš nove...
Težko mu, kogar ti
vkleneš v okove! —

Kaj tebi mar za mladost,
kaj mar poštenje,
kaj mar nedolžnost ti,
kaj mar grešenje!...

Kozarček brušeni,
kozarček v kleti,
kaj še doživel ti
vse boš na sveti!

E. Justin : Studija (risba)

Belokranjska otroška narodna pesem in narodni običaji

B. Račič, Ljubljana

Ogromno je bogastvo naše narodne pesmi. Mnogo tega blaga je nabrala Matica Slovenska po svojih idealnih sotrudnikih. Tudi Bela Krajina je častno zastopana s svojo narodno pesmijo in ima nekatere popolnoma svoje in proste vsakega tujega vpliva. Narodna pesem ni izumrla, še živi med narodom in še vedno nastaja. Nastajajo pa tudi variante v tekstu in melodiji. Žal je nabiralcev narodnih pesmi vedno manj,

Za mene so ostale belokranjske dubrave, gmajne in pašniki, kjer preživlja belokranjska mladež svoje vesele in žalostne mlade dni.

»Od Jurjeva do Mikolja« traja paša. Za rana ali z zoro vstajajo belokranjski pastirci in gonijo govedo in ovce na pašnike, kjer ostane živina do 9. ure dopoldne. Po kosilu gre živina zopet na pašo, poleti pa okoli 4. ure in ostane potem na pašnikih

Sveti Rok z Ganglove pristave

zlasti odkar je prenehala Matica Slovenska z nadaljnjim izdajanjem narodnih pesmi. Bela Krajina je imela dovolj marljivih nabiralcev narodnega blaga. To so bili dr. J. Lokar, dr. Malnarič, dr. Malerič »Tobolček«, dr. Adlešič, kanonik Bárle, Jure Koce, Kobe, Navratil, Oton Župančič in eden najbolj marljivih, duh. svetnik šašelj, ki je izdal svoji dve knjigi »Bisernice« iz belokranjskega narodnega zaklada. V novejšem času se je udeleževal tudi Albin Čebular in pred nedavnim časom se je pojavil kot nabiralec in pisatelj belokranjskih pravlji in pripovedk Lojze Zupane.

do mraka. Grenak je pastirski kruh. Mnogo mraza in mokrote prebijejo pastirji, mnogo lakote se naužijejo. »Vsi Sveti« in Križi (naš Vnebohod) so uradni dnevi, ko je priznan tudi uradno pastirjem priboljšek. —

»Med pašami« je izraz, ki pomeni dobo med dopoldansko in popoldansko pašo in je znan tudi kot nekakšno časovno merilo.

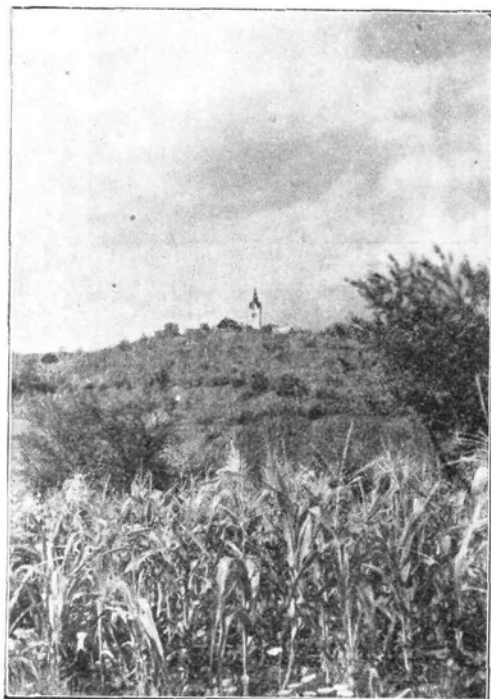
Na paši se ob lepih dnevih, zlasti v bogati jeseni razživi mladi svet in takrat je prijetno. Njive so polne koruze in krompirja, kostanja je v obilici in ga znajo peči zlasti pastirji zelo okusno. Leskov grm in

kup ilovice ali gline pa dajeta dovolj snovi, da se razživlja tudi otrokova fantazija, da pokaže spretnost tudi v dejanju. Tako nastajajo raznovrstne igrače, ki postanejo iskano borzno blago nedovoljene barantije v šoli; navadno pa napravi učiteljeva pazljivost konec raznim borznim špekulacijam, v katere so se spustili nadebudni bodoči mešetarji. Kaj vse se ne napravi na paši? Ljubljanski etnografski muzej je otel lepo zbirko otroških del in jih bo ohranil bodočim rodovom v študij ali občudovanje.

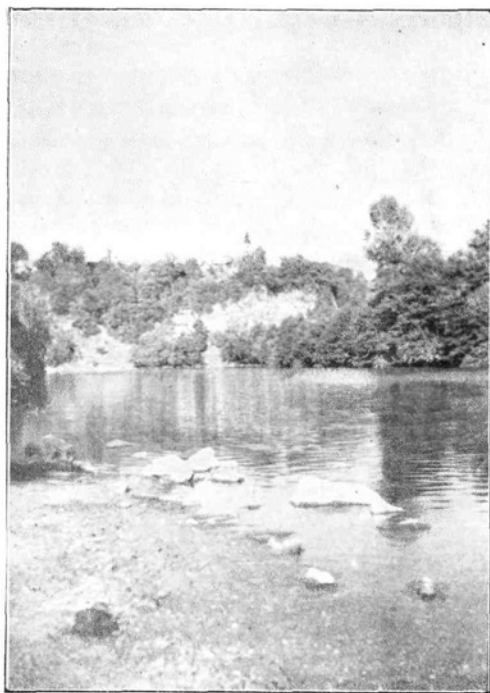
Pastirji navadno po svoje krstijo v varstvo jim izročene živali in imena so tako lepa in zanimiva, da jih moram nekaj naštet:

Ovce kličejo: Java, Belka ali Belaka, Maca, Jagoda, Mrka, Gračica, Pikuša, Macava Roga, Ribica, Tičica, Čiba, Sova, Graša, Očica, Ničika, Vrba, Liska, Viha, Dvajčara, Gostača, Rogica Bigica, Mora, Šara, Rusna, Smehana, Čana, Vuhica, Jupica, Cika, Oča, Črnolika, Dvojka, Zeka, Vojka Lika, Buza, Kudra, Njejca, Zorka, Ruda, Senava in Drdujčka.

Ovni ali škopci imajo moška imena: Baso, Lič, Škornjan, Rudljan, Pikan, Belko,

Lokvica pri Metliki

Božakovo — belokrajinski Bled

Mulan, Macan, Zorko, Kudran, Grašan, Krpan, Tukec, Belin in Pikec.

Krave: Srna(va), Mila(va), Ruska, Lisava, Čadava, Rumava, Klenka, Siva, Perka, Svilka, Rumenka, Perava, Žuta, Laska, Traška, Muska, Bela.

Voli: Belko, Jelen, Rumen, Lise Sivi, Srne, Peran, Dvoran, Rijan, Svilan, Belš, Čade Rogec, Rdeči, Vidran, Plavi, Trakec, Milan.

Po številu prevladujejo ovčja imena, ker je bilo zlasti svojčas v Beli Krajini mnogo ovac. Volno uporabljajo za pletivo — predvsem za čarape, natikače in jope — kopice pa imenujejo s platnom ali suknom obšite čarape ali nogavice, ki jih uporabljajo ob suhih zimah namesto dražjega usnjatega obuvala. Na paši se prede volna in pletejo čarape. Daleč so navadno oddaljeni pašniki in dim izdaja pastirske tabore. Slika se vedno menjava. Nekaj časa se kuri in peče, potem so na vrsti igre in »štetje«, nato zavračanje živine in kar naenkrat se pojavi Kirinov dečko in že ga obsujejo tovariši:

Kirin, Kirinkulija,
kadi ti je kobila?

Med hihitanjem odgovarja drug:

Prošla v lozu
po Kirinovu kozu...

Potem pridejo drugi na vrsto in vzamejo najmlajšega na piko, rekoč:

»Juri, Juri Juriša
tekel z bratom nad miša,
ubil ga je treščicom,
pojel ga je z dečicom.«

Tudi sosedovega Matička vzamejo na piko in že se oglasi zbor:

Matija Žugelj
sedel na vugelj,
vugelj se zruši,
Matiju zaduši.

Eden onih »modrih« pride k deklici in jo vpraša:

Aj, deklica mala,
kam si koze gnala?
Gonila sem v Bukovlje,
kadi kukac kukuje.

Kar zagledajo polža in že so nad njim:

Puž, puž,
pokaži štiri roge van,
da ti kuče ne prodam
stari babi za duhan.

Ivetov je polna Bela Krajina — ni ču-
da potem če je zašel tudi v narodno pesem:

Ive bere glive
na popove njive.
Dojde guska
pa ga spljuska,
dojde raca
pa ga zbaca.
Dojde tele
pa ga zmelje,
dojde vrabec
pa ga odnese pod Gradec,
dojde vrana
pa ga zbrana,
dojde tič
pa ga ni več nikder nič.

Tudi coprnice poznajo pastirji in njim velja tale:

Coprnicca potom gre,
nosi sabljo i koplje.
Ja se bojim, da me če.
Ulovim jo za levačo
pa jo hitim za gromačo:
Tute sedi, moj nebore,
dotle tebi Bog pomore.

Tudi Jožetu ne prizanesejo:

Jože vozi kože
na lisastih konjih,
na železnih kelih,
kam obrne,
tam prevrne.

Bingl bongl —
kdo je umrl?
Stari Gorše
konja drl.

Sosedje se navadno najbolje poznajo in zato vedo vse dobre in slabe strani življenja, navad, razvad in gospodarstva. Zgodaj se začne baharija in nagajanje. Tako je tudi med pastirji. Če sta pašnika blizu skupaj in pastirji pasejo živino tam, se začne od ene ali druge strani:

Naša paša bolja
nego vaša troja;
naša volom do rogi,
vaša žabam do kraki.

Poleti ob veliki vročini so pastirji tudi ob Kolpi, da živina lahko pije. Takrat se tudi bratski s hrvatskimi sosedi pomenijo:

Hrvat repo seje,
žaba se mu smeje,
miči žaba grbava,
ne buš repe hrskala.

Tedaj pa pride preko Kolpe oglušujoč zbor:

Ač kač pod kotač,
jedan Kranjac nema hlač.
to se jene bezgove
i te nisu njegove.

Eden ali drugi odraslih napravi konec tej »debatii v verzih«.

Znano je, da je v Beli Krajini precej ciganov. Reveži so — stradajo, prezebajo in izumirajo. Nedobrodošli gostje so in matere plašijo otroke s cigankami, da odnašajo v svojih umazanih bisagah otroke.

Nič ni čudnega, da so zašli tudi cigani v narodno poezijo in čul sem naslednje:

Cigani se ózenido,
ajme cendu mendu zeleno.
Drevi so jo poprosili,
v torek so jo poročili,
v sredo jim je porodila,
v četrtek so ga ókrstili,
v petek so mu svet dali:
ako neče krasti,
Bog mu ne daj rasti!

Jasno je, da se ne upajo recitirati otroci teh pesmic ciganom, kvečjemu, če so na varnem.

Tudi marindolskega popa imajo v čislih in tudi ta ima svoj del kakor tudi patri, o katerih »pojejo«:

Jedan, dva, tri,
tukli su se patri
na cerkveni vrati,
jeden drug mu viče:
»Pomagaj mi, striče!«
Kako ču ti pómagati,
ki si me tukel
i za lase vukel!

Priljubljene so pesmi o kosu, ki ga pozna vsako dete. Te pesmi so v navadi širom Slovenije in tudi Bela Krajina jih ima. Poznajo jih ali lepo rimane, ali brez rime, kar je splošno znano.

En primer naj čujemo:

Tancaj tancaj, črni kos,
kak čó tancat, ki sem bos,
neka tanca moja žena,
ki ima čizme do kolena.

Na Križe ali Vnebohod je veseli dan za belokranjske pastirje. Zjutraj rano ženejo na pašo in nosijo s seboj cvrtje in kruha. Žurijo, da ne zamudijo, kajti zadnji je bil včasih takole pozdravljen od škodoželjne družbe:

Loncogloja postrgljaj,
žlice peci, pepel mesi,
nisi baba, ni junak
nek si svinjski pominjak.

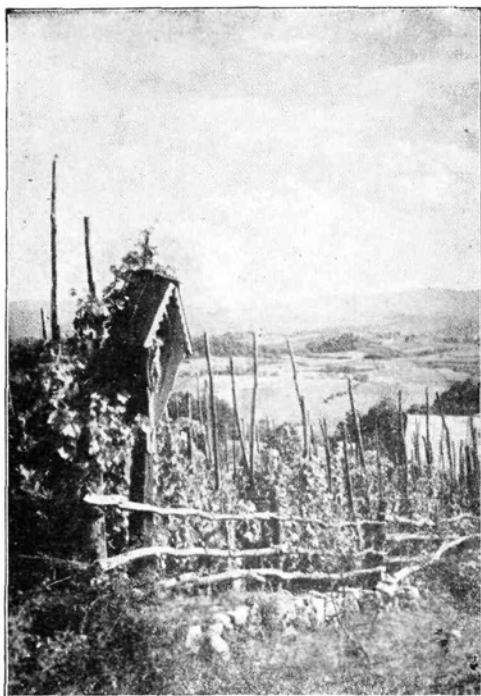
Popoldne nesejo na pašo okrak (kračo) in vina. Cele goste napravijo takrat in če le morejo zmaknejo doma soli, da posole travo, ker se potem živina z večjo slastjo pase in ne gre toliko izpred oči.

Takrat se zopet razvežejo jeziki in čujejo se raznovrstne, za katere je bolje, da ostanejo za enkrat še med narodom.

»Kresnice« so narodni običaj, da gredo devotke od hiše do hiše in pojo zelo zanimive troglasne melodije s sledečimi teksti in varijantami. Prvi napev je nekakšen obredni in skladatelj Adamič pravi, da je to eden najstarejših napevov, kar jih je slišal.

Tekst se glasi:

Bog daj Bog daj dobar večer
za večerom dobro jutro!
Daj nam Bože dobro leto!

Idila v trtju na Repici

Tute jesu lepi dvori,
lepi dvori pometeni.
Pomela je devojčica
devojčica lepa Mare (Ane).
Dajte, dajte darovajte!
Daj nam Bože dobro leto!
Me nimamo kada stati.
Me smo nocoj malo spale,
malo spale, rano vstale.

Ko dobe dar:

Hvala lepa na tem daru,
ki ste ga nam darovali.
Mi se od Vas potočimo
I Vas Bogu izročimo,
Bog Vas varuj i Marija
z lepim zdravljem i veseljem!

Kresnice dobe navadno darove v novcih,
ali jim dajo jajec. Če jih pa odpravijo zgrda
od hiše, tedaj jim zapojejo:

Vaša vrata puna blata,
Vaši hiši sami miši,
na Vašem vrti sami krti.
Dab imeli tolko straha,
kolk je na Vaši peči praha.

Jeseni po trgatvi začenjajo boljši časi v
Beli Krajini. Takrat se razlega po pašnikih:

Huh, huh,
mati peče kruh,
otec toči vino,
svati ido mimo.
Zovite ih simo,
da se pogostimo.

Zimski čas je namenjen počitku. Živina
je v hlevu, pastirji pa po zapečkih. Devojke
si vtikajo za pas preslice ali sedajo h kolo-
vratom. Na prejo hodijo k sosedom, da je
krajši čas, ker v prijetni družbi se ne ve za
čas in vretena se polnijo s prejo. Božič se
bliža. Sneg pokrije pokrajino in zapregajo
se sani.

Osel vozi sani
po vukovej strani.
»Kamo voziš sani?«
Vozim drva Božiču,
ki sedi v kutiču.
Baba peče pogačicu
iz devetih jajec.
Dotekel je zajec,
odtrgal ji krajec.
Baba vudre po kolenu,
zajec veli: »Ajo mene!«

Že čriček prepeva . . .

Za Božič mora biti pečenka v hiši in to tudi v najboj revni, tudi vina bo takrat:

Došel bo, došel sveti dan,
pili ga bomo celi dan.

Adlešička občina ima poleg katolikov tudi pravoslavne Bojančane. Sosednja vas Marindol je tudi pravoslavna. Najrevnejši svet prebiva tod in ni čuda, da izkoriščajo Božič svojih sosedov, ko vedo, da je mesa, kruha in vina ta dan v hiši zadosti. Otroci pozdravijo svoje sosede takole:

Dobar dan, gospodar,
pred kućom ti je komadar,
Bog ti lepe gosti daj
na današnji božji dan.

Tem dečakom, ki hodijo okoli, pravijo »komadarji«, ker pobirajo komade. Če ne bi bilo sile, ne bi bilo božične poezije.

Tepežni dan pozna tudi belokranjski otrok. To je zimski dan veselja. Iz enega sela se združijo tepežkarji v gručo, ki oprtana s platnenimi torbami in oborožena s šibami nastopi svojo tepežkarsko pot. Kolikor mogoče tiho se približajo hišam, ne-

slušno stopijo v vežo, potem pa zaženo oglušujoč zbor:

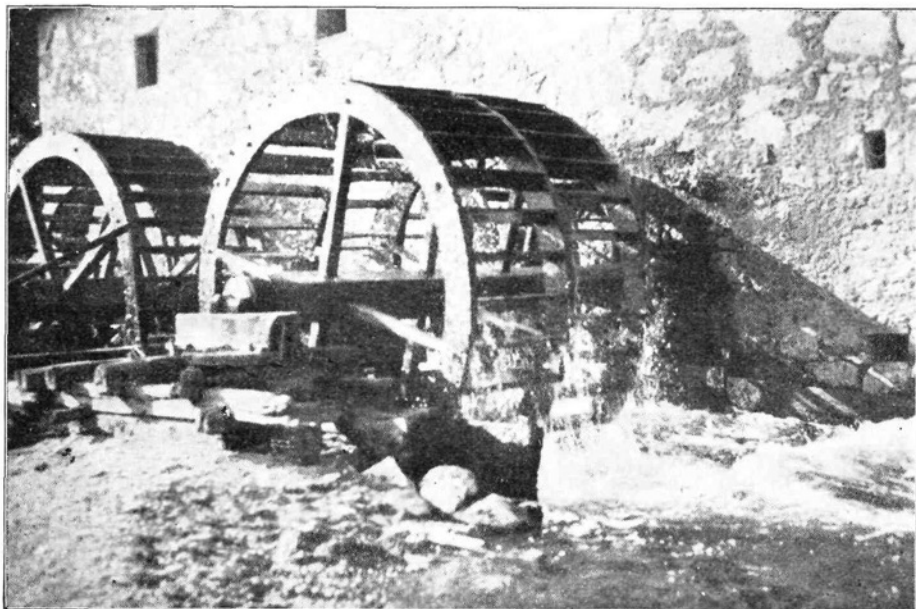
Rešte se, rešte,
kakor na Božič
tako po Božiču
zdravi, veseli,
tusti, debeli.

Jasno je, da si sežejo, če se srečata dve gruči tepežkarjev, malo v lase, zlasti če ima ena skupina bolj napolnjene torbe.

Ponekod so nosili in še prenašajo po Božiču in po Novem letu veliko votlo zvezdo z jasicami od hiše do hiše in recitirajo pri tem pesem, ki je najbrž zanešena po kakšnem organistu in je potem ponarodela. Pesem slove:

Presvetli tri kralji,
preblažen naš dan,
preblažena zvezda,
ki svetiš ti nam.
Mi pod to zvezdo projdemo,
Vam novo leto voščimo.

Na staro leto pred polnočjo hodijo dekleta v nekaterih krajih, zlasti v Starem trgu po vodo, da dobe potem od očeta dar — od premožnih hiš so dobivale cekin, od drugih

pa srebrn denar ali tudi »štóták«. Pridružijo se jim navadno fanti, ki morajo preskrbeti iz njih hiš drv za gromado, ki jo zažgo pri vodi. Dekle stopi v kolo — zbor zapoje in dekle mora izbrati dečka, s katerim stopita v kolo in zaplešeta. Zbor zapoje pri tem:

A ta Kata, a ta Kata,
rožna usta ima,
da me hoče, da me hoče
poljubiti z njima.

Nato izbere dečka iz kola, ga poljubi in zbor se spet oglasi.

Zimo preživlja belokranjska deca kakor drugod. Zdrami jo šele pomlad, ko jo pokliče na pašo. Prve piščalke se oglašé, prvi rogovi iz lubja zapoje preko dobrav, prve pisane palice se zabelé. Od kraja se spet začne pastirska poezija, prav tam, kjer se je začela lani, začela pred bogve koliko leti in se bo ponavljala še bogve koliko sto let.

Tiho . . .

And. Rapé, Ljubljana

Burne kot morja viharji
želje v prsih vro,
ko so grad v njih vpepelile,
v mrzlo noč gredo.

Tiho ko menih, beli
sanja bukov gozd,
glasi v njem so onemeli,
mraz mu zdaj je gost.

Mrtva cesta

Gustav Strniša, Ljubljana

Na cesti valovi življenje,
tišina mrka v sobi ždi,
na cesti delo in trpljenje,
a v sobi mrka smrt tiči:

Na črnem odru mati bleda
zasanjala je zadnji sen,
oko ji polpriprto gleda,
v bel strop uprt pogled je njen.

Se nekam daleč je zazrla,
ko duh je v večnost odhitel,
v objemu mojem je umrla,
a kaj, če sem telo objel?

Saj prikleniti duše njene
zamogel nisem na zemljo,
ostale so le mrzle stene
in matere telo mrtvo.

Na cesti valovi življenje,
tišina mrka v sobi ždi,
povsod je delo in trpljenje,
le matere-trpinke ni.

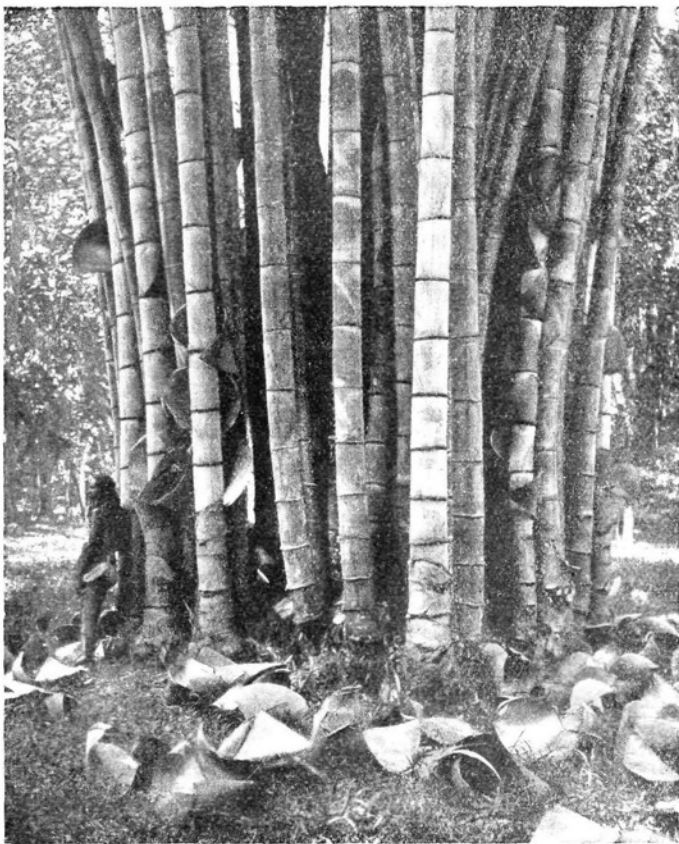
O. Gaspari; V dvojce (risba)

Colombo.

Parnik »Manaar« paroplovske družbe »British India«, ki vrši prevozno službo med kopno Indijo in Ceylonom že bogve koliko decenijev, nas je po šesturni vožnji kar sredi gluhe hindostanske noči ustavil na odprtem morju.

brže, ker so bili buddhisti, zakaj povsem mirno so kadili iz svojih azijskih pipic. Fatalisti, katerim je vse eno, ali so na kopnem ali na morju.

In imajo čisto prav: noč je sladko opojna, polna tajnostne groze in parfiranega diha. Poletna noč, morda ena

Bambusi

Nadušljivi stroj se je mučil in trudil, napenjal vse sile, da se je pretresala ladja, pa smo vendar komaj za spoznanje prišli naprej. Strojnik se je prerekal s kapetanom in slednji s prvim, potniki pa so stopicali nervozni po hodnikih kot kornji, ki so se naveličali stati v hlevu. Zgolj pod krovom so bili manj nervozni, naj-

zadnjih, zakaj že za nekaj dni bo strahovit monsum razburjal Manaarsko morje.

V daljavi pred nami se odpira žareče oko velikega kolombskega svetilnika in se spet zapira. Bolne ladijske turbine ječijo. Sčasoma se nam vendar bliža.

Na prostrani kupoli tropičnega neba žare sedaj nešteta solnca neznanih sve-

tov. Morje je črno, okrog ladje pa fosforescira.

Čar noči je vreden otoka, kateremu se bližamo. Saj stavi sem budhistična tradicija zemeljski raj pred Evinim grehom. »Zemlja rubinov« za Grke in »Za klad zemlje« za Kitajce. Na otoku so Angleži zbetonirali veliko mest in krajev, vendar pa se jim ni posrečilo uničiti zemeljskega čara. Njihove »buildinge« je bujna ceylonska vegetacija skoraj preko noči pokrila in odela z gostim plaščem listovja in cvetk.

Ceylon je res biser sveta, vogal paradiza, ki ga je narava vrezala na vsaki strani, počenši pri obalnih bordurah, do razsežnih gozdov in vse tja do vrhunca Pik d' Adama, ki dviga svoj čudezni kristalni vrh v najčistejšo sinjino manarskega neba.

Želel bi polzeti sedaj na singaleški pirogi po svetli morski tapeti v smeri proti cedrovim gozdovom in praprotovim lisam, ki se v vodi vrste druga za drugo pred menoj. Toda parnik se ustavi pred obalnim zidovjem v pristanišču. Vpitje s kopnega, vpitje z ladje. Veriga zavrešči, sidro se z gluhim štrbunkom zvrne v vodo, še en sunek s krme in kovčegi ti leže pred nogami in marsikak komolec pred želodcem... Potem naval črnih kulijev, ki ob ladijski strani plezajo na krov, se prekopicajo po mostovih in hodnikih, trgajo iz rok kovčege ter jih nakladajo na »richsawe«, katerih mrgoli na obali.

Tako sem dospel na otok sanj.

Sedel sem v richsaw na škripajočo klop, z dvema kovčegoma na kolenih. Človek, ki vleče za seboj voz, v katerem sedim, me tira v nepoznano smer. Skozi prtljago, ki mi moti razgled, razločim dve umazani peti, sedaj se dvigajoči, sedaj se spet spuščajoči, spredaj progo

svetlega asfalta, vrsto svetlih obel v višini, vsak trenotek iskrasto izložbeno okno ali senco visokega drevesa, potem spet toliko svetlih točk, ki se zasledujejo in križajo, še več richsawov v diru v druge smeri.

Ko se richsawni kuli ustavi, berem na galonirani kapi: Oriental Hotel.

Indija je izginila, Ceylon izhlapel. »Good night, sir!«

Tako se prispe v ta zemeljski raj. Vratarjev izraz v licu me opominja, da je moj način vstopa v hotel ob dveh ponoči — shocking, ker nisem poprej dal svojih generalij managerju, pa se očitno razvedri, ko zagleda za menoj hipo teko moje prtljage.

V sobi nisem zdržal. Mimo portirja, ki me je začudeno motril, sem jo ubral na cesto, na Princess street. Vsak trenotek me je ustavil richsaw-kuli z vprašanjem: »Captain, richsow?«

Colombo je, izvzemši nekaj cest ob pristanišču, pravi obljudeni gaj. Bujna vegetacija vzdržuje svoje zmagujočo gošpodstvo tudi nad asfaltom. Mogočna debela prodirajo nad cementno skorjo, se dvigajo nad hišne strehe, se odpirajo v gigantnih ponjavah ter preobrazujejo avenueje, roade in streete v velikanske ladje gozdov. Drugo listovje se razprostira vzdolž hišnih fasad, se prekopica z balkonov, objema omrežja, se ovija okrog električnih žic, pod žlebovi, zavija kapitele — stebarske glaviče in pokriva vse, kar je iz kamna in železa, tako da mesto kljub svojim dve sto tisoč prebivalcem skoraj ni vidno.

Zrak je parfimiran z neštetim rastlinstvom, ki nastaja in umira med spanjem prebivalstva.

Slučaj me je privedel v ponočni del mesta, ki je bil še poln življenja. Sreča

val sem precej Evropecev v belih oblekah. Prodajalci sadja žebrajo tajnostne litanije in nad fantastičnimi predmeti in nepoznanim sadjem se je ukoreninila smrdljiva acetilenska svetiljka.

Skoraj na vsakih pet korakov se vrste opium- in betelrooms, kjer se mude ljudje, željni nasladne pijanosti. Nalepo- tičene ženske, polne prstanov na udih in golenicah, mi šepetajo nerazumljive besede, vabeč me s kretnjami na bogve kak misterij. In spet se mi pojavljajo pred očmi pasme, kakršnih do sedaj še nikjer nisem videl: moški z ženskimi obrazi nosijo dolge, z glavnikom na tilnik potisnjene lase. Porcelanaste ženske, okrašene z ogrlicami in biseri, imajo sedmorico zlatih obročev v nosnicah in dva- najstorica jim visi raz uhljev. Skoraj na- gi, opičji ljudje s kabalističnimi hiero- glifi iz belega mavca na prsih in rame- nih, drugi spet odeti v rumene plašče, s cilindri na glavi, spet drugi v škrlatasto- rdečih hlačah in s turbani. Pasma, ki jih še nisem videl.

Ko sem se z richsawom privozil na- zaj v hotel, nisem mogel vso noč zatis- niti očesa, razločujoč zgolj dvojen hrup: hrušč morja in dih džungle.

Pravkar je velika belina začela pro- dirati v temo. Dan v teh širinah hitro ra- ste, kot bi se solncu mudilo, očarani zem- lji vrniti življenje. Še par mogočnih svet- lih pramenov in premagana je noč. V desetih minutah že se je rdeča zarja po- škrlatila. In takoj se je zablistala solnčna obla nad oceanom. Nenaden je bil pre- hod iz teme v dan.

S hotela, ki se vzdiga nad morsko ožino Gordon Gardena, imam razgled na angleški in singaleški del mesta: na Pettah, trdnjave, vojašnice, vodne shrambe v Maligakandi, na mostove čez

reko Kelani, na jezero ob desni in na pristanišče ob levi, pred seboj pa na prostrani ocean.

Tisoč pet sto metrov je dolg valo- lom, ki ščiti pristanišče pred monsunom, eden največjih na svetu. Tu je križišče vseh morskih smeri: na Japonsko, v Ki- taj, v Avstralijo in v Evropo. V vodnem zrealu se lomijo silhuete oklopnice, tovor- nih ladij, prekooceanskih velikanov, ve- likih jadrnic, kitajskih džung in majhnih obrežnih parnikov in jaht.

Mesto samo je skoraj pokopano pod ekvatorskim gozdom, da se komaj raz- ločijo strehe in terase višjih poslopij. Zgolj stolpi urarnice in veletrgovine Wolfenthala ter zvoniki cerkva, potem kupole Cinnamonskega muzeja in stožci Buddhovih pagod se dvigajo nad sijajno ópno iz listja, v katero skriva kraljica Manaara svojo bohotno lepoto.

Prvi solnčni žarki žgejo, kot bi bilo že poldne.

Nekdo trka na vrata. Galoniran slu- ga mi izroči solnčnik iz palmovih plete- nic in listek, na katerem stoji zapisano: Beware of sinister, use umbrellas! — Da, da, solnce na Ceylonu je nevarno.

HAIDARABAD.

Ob treh zjutraj smo po osemnajst- urni vožnji prispeli semkaj. Spal sem do poldneva. Ko odprem oknice v Parade Hôtelu, da pogledam po vremenu, se mi nudi povsem nepričakovan, čaroben pri- zor orientalske sirene, ki se je potopila v solncu.

Zdi se, da sem v Stambulu, toda v či- sto belem Stambulu!

Haidarabadska pokrajina spominja na prikazni iz »Tisoč in ene noči«. Ni- sem pričakoval, da bom sredi skalnate pustinje naletel na tako očarujočo sliko.

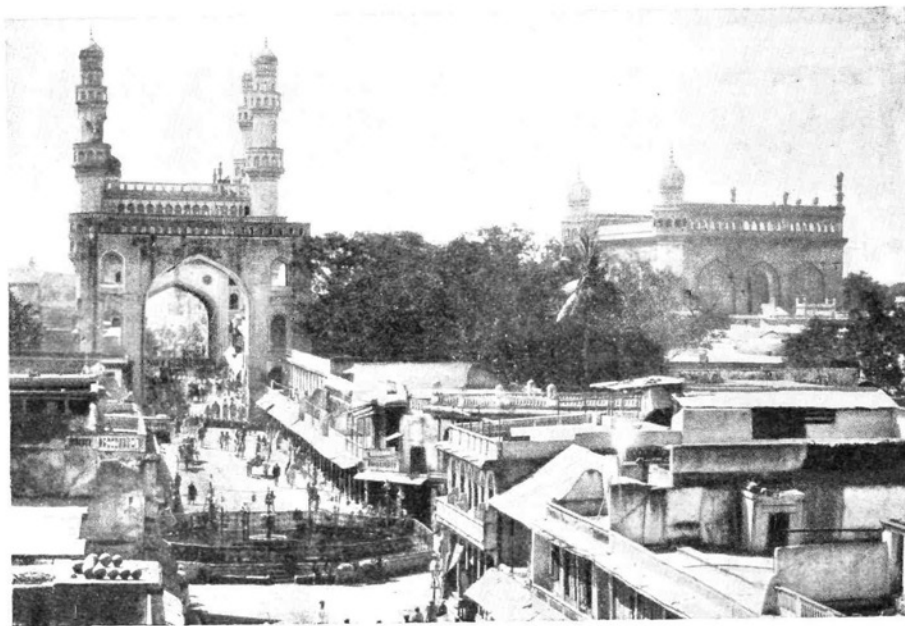
Mesto je pogreznjeno v solnčnem svitu. Na belih cestah kaže svojo oblast islam z vitkimi minareti in brezmadežno belimi kupolami mošej.

Visoko gori nad mestom se dviga v nebo ponosna kraljeva palača nizamskega naboba.

Solnce razsipa nad alabastrovim mestom svojo zlato svetlobo.

Sprehajajoč se po haidarabadskih ulicah, sem dospel na glavno cesto. Čhar Minar, ki je z obeh strani obdana s sijajnimi mavrskimi in perzijskimi palačami: bela pročelja, monumentalna vrata, obilje oblokov in stebrov, balkoni z verandami in z neizbežnimi »mucharabieh« (omrežena okna).

Vojaki v turbanih stoje skoraj pred vsakimi vrati. Sprevodi slonov in oddel

Haidarabad

Nešteto mostov je prepreženih čez široko strugo, suho, brez vode, belo od skal in kamnov. Komaj viden srebrn trak vode se vije med skalami. Ulice so bele od prahu, bele so hiše in kupole, bele obleke prebivalcev, kot bi bile napuđane s soljo.

Pol milijona mohamedanov prebiva v tem mestu, ki je že izza treh stoletij trdnjava indijskega islama. Še dandanes ne vidijo tu radi Evropecev in ponoči pohajati po oddaljenih predmestjih je nevarno.

ki s sulicami oboroženih stražnikov na dromedarjih čakajo pred palačami odličnjake ali haremske dame.

Drugi sprevedi se srečavajo na cesti: sijajni in slikoviti jezdec s svojim spremstvom, pozlačen voz s konjarji, slon z lakastim sedežem, kamele, posrebrni »landauerji«, orijentalске vprege s konjarji in predjezdec, s slikami opletičene nosilnice, — skratka, skupine sv. Treh kraljev.

V razliko z drugimi mohamedanskimi mesti, ki so umazana in polna bera

ške sodrge, so haidarabadske ulice čiste. Belo oblečeni ljudje so videti, kot bi bili prišli pravkar iz kopeli. Samo turbani so barvani: zeleni, lilasti, srebrni, zlati, z obeski, s peresi, s polmesecem.

Privatni stražniki sprevedov so obožroženi s sulicami, s puškami in z bodali za pasom. Člani višjih kast nosijo za pasom bodalce in meč z zlatim čopom.

Moški so lepi, sloki, ponosni, junasški, z brki in dolgimi bradami. Prav malo žensk je videti in še te so vse zakrite s tenčicami.

Tu se drevita dva brezhlachnika, v rdečih jopicah, s sulicami v roki in z glasnim krikom za pozlačeno kočijo, v kateri sedi debel paša v beli stambulini.

Sijajne trgovine s preprogami, majolikami, s tibetskimi, kašmirskimi in brokatnimi šali, z orožjem, z žametom, čipkami, z orijentaliskimi dragulji obdajajo na desno in levo glavno cesto. Le tu in tam jih prekine velika kavarna, polna janičarjev in vojevitih brad, srkajočih kavo iz minijaturnih skodelic.

Promet zavira sedaj ženitovanjski spreved, ki ga otvarjata dva slona z dvezma spremljevalcema, ki udarjata na gong. Za njimi prihaja kakih dvajset piskačev in tamburašev, potem spet dva slona in drugo spremstvo trobentačev. Za temi stopajo povabljeni moški, ki plešejo, in povabljene ženske, ki kričijo, skupina glumačev in za njimi v mrtvaškem vozu I. razreda, polnem vencev — zaročenca, nekako osemletna otroka v žametni obleki. Spreved zaključi sijajna četa jezdecev v pernatih turbanih, potem kakih deset voz z doto: posteljami, divani, blazinami, mizami, zavezami, žimnicami, podzglavniki, z aluminasto in bakreno kuhinjsko posodo itd.

Ljudstvo prisostvuje ceremoniji z glasnim vpitjem in veselim žvižganjem.

Čimbolj vpije ulica, tembolj trobijo muzikantje.

Sedaj se množica zgošča na hodnikih, gnete se in valovi...

Nyzam prihaja!

Med množico iskrih jezdecev, sredi gozda sulic in zastav jaha na čistokrvnem konju veliki nabob nyzamski. Ljudstvo ga pozdravlja z vzdigom rok in z vzkliki. On se ne briga za pozdrave svojih podložnikov, ravno, ošabno in veličastveno jezdi mimo, oblečen v črn žamet, z veliko briljantno opasnico, z zlatim turbanom in s črno brado, kakršno je nosil Franc Josip.

Deset minut pozneje drug hrušč in trušč, rjojenje, trobentači, ploskanje: gospod minister notranjih zadev se pelje v kočiji, debel, oblasten, dekorativen.

Haidarabad živi tako svoj fevdni dan s ploskanjem in s pokloni.

Visoko nad minareti plamené zlati polmeseci v azijskem solncu.

Po cesti se vije dolga vrsta kočij z bogatimi mohamedankami na sprehod v Golkondo. Ne samo haidarabadske lepote so zavite in zastrte, marveč tudi kočije so pokrite skoraj do koles doli z nekakim komarnikom.

Njim sledi na navadnih vozovih, s prekrižanimi nogami sedeč, dvajset do trideset žensk iz ljudstva, ki se vozi v isti smeri.

Dolga vrsta gugajočih se kamel oživilja ulico s počasnim gibanjem grb in gobcev.

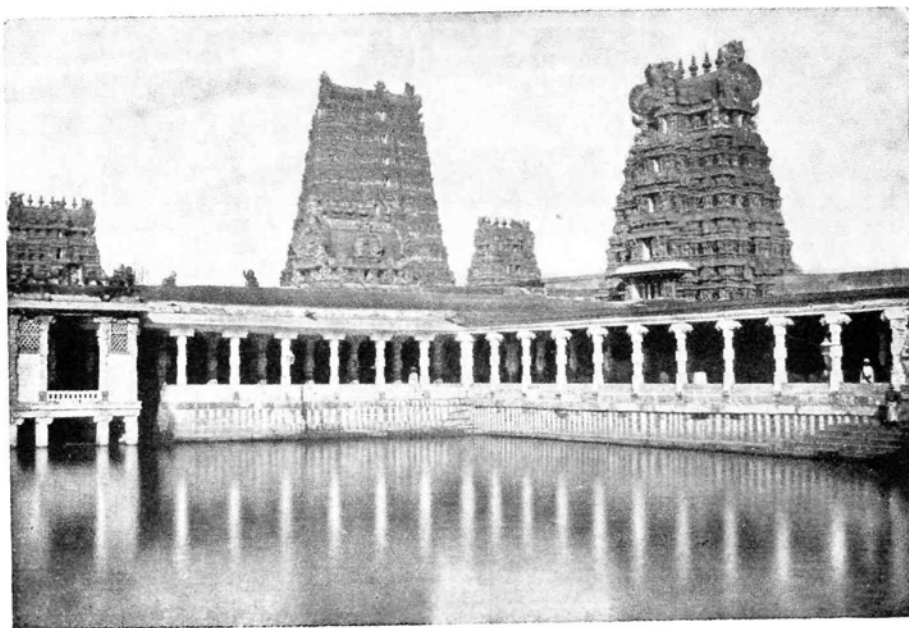
Glasovit je haidarabadski bazar. Čez most in mimo mošeje Afzal Museid, ki moli v azurno nebo svoje štiri vitke minarete, se dospe skozi stara vrata v ta parfumirani del mesta.

Na tisoče prodajalnic je tu nagomiljenih. Vsaka je dva metra široka in tri

metre globoka. Med zidovi so zavese iz palm ali jute. Vse so enake v opremi: klop, košček preproge, Turek, ki kadi iz nargileja, dve veliki posodi z barvano vodo, prahistorična tehtnica, kakih petdeset steklenic in še drugih petdeset posodic. V teh žaré vse orijentalске dišave: rožna, sandalova, cedrova voda, jasmi-

POLNOČNICA NA MORJU.

Preden smo se vkrcali na ladjo, nas je na bombayskih ulicah pozdravil božič angleške kolonije, ki ga Angleži tisoč kilometrov oddaljeni od domovine, po stari šegi tenkovestno izpolnjujejo s Christmas puddingom, z okrašenimi jelkovimi vejicami, z nagovorom anglikanskega

Svetišče Madura (Glej »Odmevi« I. I/2)

nova, orijentalški narcis, vanilija, aloa, bel prah, rožnat, lilast, sladkorni prah, hena, različni ekstrakti in bogve kake in gredijencije še!

Takšen je Haidarabad podnevi. No, ponoči, ko je solnce ugasilo svojo veliko luč in je le malo ulic razsvetljenih, prosjači veliko rok samo ene ane, da si kupi kruha, in mnogo zagrnjenih žensk se razkrije in ti nudi — usta.

Vsako noč umre kdo od gladu na alabastrovem tlaku .

Allah Ilallah!

pastorja, z branjem Sv. pisma in s prepevanjem Ezehielovih psalmov.

Good Christmas! Very happy Christmas!

Angleške in angleško-indijske trgovine so v izložbenih oknih raztresle preproge mahu z namišljenim snegom. Božje založeni magacini so seveda židovski, ki si iz Kristusovega rojstva kujejo lepe denarčke. Takoj za njimi pridejo Kitajci in Armenci, dve konkurenčni rasi za Hebrejce.

Sedaj smo na krovu. Richsaw je odbrzel v mravljišče bombayskih ulic. Brahma, Višnu, Šiva in Ganéza, vsa tragična božanstva Indije, so se uvrstila na obali, da nas še enkrat pozdravijo za slovo.

Na parniku je precej potnikov, v prvem, drugem in v tretjem razredu, veliko Evropecev in malo domačinov na hodiščih, veliko domačinov in malo Evropecev pod mostom.

Zvonovi se iz katoliških cerkva veselo oglašajo, medtem ko se parnik odtrga od obalnega zidu. Iz za čisto zelene rta odgovarja druga nevidna cerkva. Ladijska sirena luča iz daljave svoj visoki tenor, izpuščajoč sapo. Pilot vrže v morje vlačilno vrv.

Kot nalašč vžge zdaj zaton vse žare in luči Indije. Obala se pokriva s škrlatom in brokatom. Bombay sam je napudran z bleščečim zlatom. Vse ladje, barke in džunge v pristanišču se krasijo z nakiti in dragulji. Bledi nebesni in temni morski smaragdi odbijajo medsebojni odsev. Zrak se bliska kot sijaj demanta.

In solnce pade v poljub morja.

Angleška zastava, kapetan in oficirji so Irlandci, osobje Indijci, potniki po večini Angleži, nekaj Holandcev in trije Avstrijci.

Pri večerji naznani kapetan, da se bo polnočnica obhajala na hodišču prvega razreda.

Na nebu utripajo zlate lučke indske noči. Zrak je slađek, morje mirno.

Kristjani se zbirajo na hodišču I. razreda. Mornarji pripravljajo oltar. V prvi vrsti sede kapetan in oficirji, vsi v gala uniformah. Angleški potniki so vsi navzočni, ker se je reklo, da bo katoliški duhovnik bral Evangelij z istim tekstom, kot je anglikanski. Nekaj Japoncev je zaprosilo, da bi smeli biti pri maši. In za Japonci so prišli tudi bedni Indijci —

Začela se je maša. —

Na nebu utripajo luči azijske noči, oči iz zlata.

Ladja plava dalje sredi slađke parfimirane noči s svojim bremenom iluzij, boli, prostastva in z vso človeško šaro pod krovom.

Plava po temnem morju, v suverenški grozi samote, nad njo pa čuvajo zlate nebeške oči — — —

Ite, missa est!

Materi

Katarina Špur, G. Kapje pri Ljutomeru

Mati, kdo je obsodil vse najine ure v
bridkost,
kdo je tebi in meni vzel mladost?

Moje so roke kot tvoje:
Izsušene do trdih kosti,
izpite do zadnje kaplje krvi —
meni so vse ure kot tebi samo temna
skrb za kruh,
samo večno en vprašaj: kako bo jutri?

Ko mi je bilo dvajset let,
je hodil z mano bleđi fant
in je ob večerih pljuval kri —
Ko mi je bilo enoindvajset let,
je planilo vame spoznanje kot zlokobni
ptič:

jaz nimam mladosti!

Iz dneva v noč, iz noči v dan me gloje
in grize temna skrb za kruh,
za suhi, za grenki kruh. —

Kaj bo tudi hči moja čez dvajset let
omahnila v smrt brez mladosti?

Ivan Vavpotič: Stara hiša v Podzemelju, Bela Krajina (risba)

Zgodovina poezije je v najširšem pomenu zgodovina človeškega rodu samega. Vse bistvo in mišljenje človekovo je izrazila poezija na tisoč in tisoč načinov ter v vseh mogočih varijantah in odtenkih. Poezija je živa beseda človeških strasti in blodenj, človeških stremeljenj po popolnosti in pogrezanje v nizkotnosti vsakdanjega življenja. Poezija dviga s svojo resničnostjo človeka do najjasnejših višav in ker se čuti človek z njo eno in isto, ji mora slediti po vseh potih, pa naj so še tako drzna in abstraktna. Prvi človek je bil poet, ki ga je navdušila poezija paradiža, da je izgubil vsak smisel za realnost, in je grešil in propadel radi tega. Zadnji poet pa bo zadnji človek, ki bo zapel veličasten in strašen epilog človeštvu, epilog poezije, ki se je zrušila z zadnjim človekom, a se je zrušil z njo tudi svet, ker mu je bila edini temelj in steber, ki se je vzpenjal visoko v nebo, v praznine, kjer je ustvarjala življenje po svoji podobi.

Fantazija je bistven del vsakega človeka, a se ne izpopolnjuje in ne raste po človekovih letih, temveč se manjša in krči, čimbolj se človek stara. Otroku je svet uganka, ki bi jo rad rešil na svoj način, a ker mu je rešitev pretežka, si predstavlja to uganko pač tako, kot je v njegovih močeh. Ves svet mu je nekaj čudovitega, velikega, kar je pač daleč od naravnih moči, ki jih redno vidi okrog sebe. Po srcu mu šume pravljice, ves svet si predstavlja po besedah teh pravljic; ne pozna določenih sistemov in ustvarja dalje, kakor mu pač narekuje njegova živa, nikdar mirujoča domišljija in je pri tem prepričan, da je tudi on v precejšnji meri sostvarnik vsega tega, kar vidi okrog sebe.

Predkulturno človeštvo je bilo rod s popolnoma otroško fantazijo. Zato ni čudno, da je bila tudi vsa njihova poezija otroško navdahnjena z vsemi mogočimi abstraktnimi primesi, mislimi in nazori. Svet mu je bil samo ena velika pravljica in narava se mu je zdela samo silna zmes pravljičnih bitij, ki žive svoje posebno življenje in snujejo iz večnosti v večnost. Priprosto, neuko ljudstvo si jih je predstavljalo v fantastičnih oblikah in jih je slikalo pač tako, kot je bilo primerno njegovi domišljiji, ki pa ni bila zrelejša in nič bolj razgibana kot naivna otroška fantazija. Česar človek ni mogel razumeti s svojo borno pametjo, je zavil v pravljično kopreno in je sveto veroval vanjo, dokler ni prišlo spoznanje in s spoznanjem razočaranje. Spoznanje pa je smrt fantazije, smrt velikega, razkošnega sveta, ki si ga je ustvarila fantazija, in pričetek novega življenja, ki je samo na sebi tako prazno in vsakdanje, da v njegovi praznoti zamira tudi poezija sama.

Kultura je zatrla narodno pesem in še bolj narodno pravljico in radi tega tudi pravo otroško poezijo, ki jo tvorijo v pretežni meri samo pravljice. Kultura se je sicer dvigala z velikanskimi razmahy, a poleg nje se je pa tudi zasanjani svet otroških misli pogrezal v vedno večjo praznoto, v večni grob, ki ne pozna nobenega vstajenja več. Doba romantike je pač izvršila veliko nalogo s tem, da je skoro v zadnjem trenutku rešila zaklad narodne otroške poezije in ga spravila za vselej na varno. Otroku je rešila njegovo dušo, njegovo duhovno življenje, ker otroka brez pravljic si niti predstavljati ne moremo, saj je otroško življenje že od prvega spregledanja samo ena

pravljica, ki ne pozna nobene meje in ni ograjena z nobeno ograjo. Prožni duh mu svobodno hodi od sveta do sveta in išče in najde tam vsega, česar koli si le zaželi, pa bodisi tudi kraljestvo samo. V svojem kraljestvu pa noče gledati grdobij, ki se mu v vsakdanjem življenju razkrivajo pri vsakem koraku. Njegovo kraljestvo je čisto in polno tistih bitij, ki si jih ustvarja sam v svojih najčistejših mislih, a te misli so neizčrpne, kakor je neizčrpna njegova domišljija. Sredi pravljič, sredi bitij, ki so jih rodile njegove misli, se čuti srečnega in zadovoljnega in si nikakor ne želi, da bi ga trda roka potegnila iz tega sveta in bi mu pokazala resnično življenje v odurni goloti.

Šola je otroku ona trdosrčna sila, ki ruši njegove pravljice in mu jih slika kot prazne fantome, v katerih ni niti najmanjšega živega jedra. S težkimi, bridkimi besedami se poslavlja otrok od svojega najlepšega sveta, od svoje edine sreče in samo skrivaj ga še hodi gledat v raj pravljič, ki pa bledé vedno bolj, dokler ne ugasnejo popolnoma v suhoparnih naukih človeške vede in učenosti. Ostali so samo še spomini nanje, a ti spomini so prav tako težki in bolester, kakor spomini na prve dni mladosti. A teh spominov se hoče otrok na vsak način otresti, ker se mu v novih okoliščinah zde vendarle malo preveč smešni in nevredni naukov, ki mu jih utepavajo v šoli v glavo in srce.

Stik s pravim realnim življenjem so otroku povesti, zajete iz vsakdanjosti in miselnosti sodobnega mladega človeka. Ta vsakdanjost in miselnost sta pa opisani na tisočero načinov, ki vplivajo na mlado dušo različno, kakor je že pač tendenca posameznih povesti. Povečini prevladujejo motivi iz socialnih razmer današnjih dni, ki pa nikakor niso takšne,

da bi vplivale blagodejno na otroka, ki je še včeraj z vso dušo srkal iz pravljič svojo duševno hrano. Kontrast je prevelik in prekrut, da bi ga mogla mlada duša prenesti brez usodnih posledic, in ker se je pokazal tako nenadoma in nepričakovano, zbuja v otroku samo nekako razdvojenost, ki mu gloda po duši vse njegove mlade dni. Spoznanje mora končno vendarle priti, spoznanje življenja, ki se je otroku vse dni dozdevalo samo kot nekakšna čudna, odbijajoča uganka, ki jo bo moral enkrat rešiti, tako ali tako, ker je ta uganka neposredno zvezana z njegovo bitnostjo.

Življenje mu hočejo opisati povesti, ki obravnavajo njegove težnje in stremjenja na potih, ki jim jih je pokazala nezprosna usoda. Toda ta pota so lahko ravna ali pa vijugasta, vodijo lahko na ravnost v krepost ali pa v zablode, pred katerimi ni varen noben otrok, pa naj je še v tako dobri vzgojni šoli. Pisano otroško življenje nudi pisatelju najboljših snovi za dobre povesti, toda opisovanje otroškega življenja je velika umetnost, ki zahteva od pisatelja vsega mogočega, kar pa je nazadnje osredotočeno samo okrog tajnosti otroške duše in njenega pojmovanja življenja, ki ga vidi okrog sebe, a ga vidi obenem tudi v svojem abstraktnem pravljičnem svetu, v katerem otrok vztraja, dokler more.

Pisati za mladino je torej jako težavna stvar, ker se mora pisatelj popolnoma odpovedati svojemu pojmovanju in mora poznati otroško dušo do skrajnih potankosti. Živeti mora dvojno življenje: resnično in pravljično, gledati mora z otroškimi očmi na vsako še tako malenkostno stvar, ki je odraslemu človeku popolnoma brezpomembna, a je otroku silno važna in predstavlja včasih velik kos njegovega življenja in mišlje-

nja. Pisatelj, ki nima vseh teh zmožnosti in lastnosti, le težko zadene pravi otroški ton, pa naj se še tako in toliko zave da, da pozna otroško dušo. Njegove povesti sicer govore v nekakem namišljenem otroškem jeziku mladini, a vendar zvene te besede mladini tuje in mrzlo in gredo mimo nje, ne da bi jo le malo ogrele.

Razkrivanje socialnih krivic in grdobij vsakdanjega življenja z golimi besedami in krutimi prizori, je naravnost v nebovpijoč greh, ki ga moramo smatrati za pohujšanje. Med nami je sicer mnogo, mnogo otrok, ki rastejo na dnu človeške družbe, v blatu in grehu, a kljub temu so njihove duše še vedno otroške in njihovo pojmovanje življenja še vedno otroško, pa naj je njihovo bedno življenje še tako zametano z blatom. Tudi v bedi se odkriva poezija, tudi v bedi vidi otrok svoj pravi svet, ki je tem lepši, čim večja je beda. Svet, ki ga more gledati le otrok v svojih čistih sanjah, v svoji veliki duši, ki ne pozna nobene ga pesimizma, pa naj trpi še tako. Pomanjkanje in ponižanje marsikaterega sloja človeške družbe se tako lahko opisuje s pristranskimi otroškimi besedami, da je le še bolj nazorno, ker je naslikano z barvami, ki jih otrok popolnoma razume in pri tem ne trpi nobene škode, čeprav so slike v celoti naravnost obupne. Brutalno opisovanje senčnih strani življenja, kakor je v navadi pri večini naših sodobnih mladinskih pisateljih, je okrutno, kakor sem že omenil, ker nima v sebi prav nič vzgojnega, še manj pa otroškemu mišljenju in pojmovanju sorodnega. Edini učinek, ki ga more povzročiti to brutalno opisovanje, obstoja v tem, da se ubija v otroku nekaj, kar je samo njegovo, in to nekaj je veliko in sveto, saj ni nič drugega kot otroška duša.

Tretja vrsta mladinske povesti je tako zvana avanturistična povest. Pisanje takih povesti je prav posebno vabljivo, ker deluje pri tem izključno samo pisateljeva domišljija in je resnično življenje z vso svojo pisano šaro daleč v ozadju. Človek potuje brez vseh zaprek, po tujem svetu, po izmišljenih ali pa resničnih krajih, ki jih ni videl še nikoli in jih ne bo videl nikoli; ustvarja si like in podobe sproti, kakor so mu pač potrebne za trenutno domisljico; življenje slika pač tako, kot je prilično njegovemu osebnemu ugodju, pa naj je nazadnje to življenje še tako nasprotno onemu življenju, ki vlada po vsej priliki v tistih deželah, koder roma pisateljeva razbrzdana fantazija in išče tam vsega tega, česar ni bilo, česar ni in česar ne bo nikoli.

Guliver in Robinzon sta močna in mogoče edina predstavnika avanturistične struje v svetovni literaturi in sta doživela nebroj posnemovalcev, ki pa so bili preplehki, da bi se bili mogli vzdržati na površju. Karl May je s svojimi drznimi prigodami, ki pa imajo nazadnje vendarle troho etične vrednote v sebi, preromal ves svet in je imel za sabo celo armado posnemovalcev, ki pa nikakor niso mogli doseči vsega tega, kar je dosegel Karl May. Avanturistična povest ima končno tudi svojo vrednost, zlasti za bolj odraslo mladino, ki je kolikor toliko že vpeljana v občo geografijo; toda v splošnem je pa tudi kočljiva in škodljiva, ker draži otroško domišljijo uprav tam, kjer bi bilo najmanj treba, in jo sili tja, kjer ni prav nič doma in kjer jo pusti fantazija na cedilu, pa naj je še tako razgibana in odporna.

Slovenska mladinska literatura ima za sabo trnjevo in križevo pot. Porojena je bila v tesnih okovih enostranske romantike Krištofa Šmida, šla je skozi ba

nalnosti tujih in domačih razbojniških zgodb, med poznanimi in nepoznanimi strahovi preteklega stoletja in se je trudo doma in mukoma privila do Franceta Levstika, ki ji je ustvaril dostojno obliko in ji dal domač, pristno otroški izraz v svojih mladinskih pesmih. A bil je preveč osamljen sredi tuje navlake, da bi jo bil mogel zadržati na svoji poti. Vpliv Krištofa Šmida je bil prevelik, da bi ga bil mogel za vedno zrušiti. Proti njemu so stali vsi mladinski pisatelji, povečini pedagogi, ki so smatrali Šmidovo smer za edino pravo, ker poudarja zgolj vzgojno in poučno plat. Levstik je zatopil pred zvezdo Šmidovega vernega učenca, Janka Lebana, in ta zvezda je bila vodnica prav do moderne, dokler ni morala ugasniti pred novo zvezdo, ki se je pokazala na obzorju in šla po Levstikovi edino pravi poti, in ta zvezda je bil naš največji mladinski pesnik — Oton Župančič.

Sodobna mladinska literatura se hoče razvijati in se razvija v treh pravcih, o katerih sem govoril že prej: v pravljčni, povestni in avanturistični obliki. Seveda je pri tem jako razdvojeno mnenje, katera oblika je prava in edino prikladna za mladino, ki se v današnjih sih vzgaja popolnoma po drugačnih metodah, kakor se jo je vzgajalo pred vojno. Po sportnih načelih se hoče napraviti mladino za krepko in odporno v življenju in jo seznaniti z vsemi realnimi priklikami, ki jih srečuje vsak dan v svoji neposredni okolici; uvesti jo že v rani mladosti v vse gorje, ki ga mora prenašati sodobno človeštvo, in ga napraviti čim prej za moža, ne oziraje se na to, ali so otrokove sile zadosti močne, da prenesejo tako zgodnjo in protinaravno zrelost njegovega nerazvitega otroškega duha. Seveda, pri vsem tem imam v mi-

slah edino le mladino, ki se zbira v osnovnih šolah, ker je srednješolska mladina že izven interesne sfere mladinske literature in je njeno mišljenje in naziranje že daleč od naivnosti otroškega duha. Zahtevati od otroka zrelost pri presojevanju življenja, je pač prav tako protinaravno, kakor je protinaravno in neusmiljeno, če ga s krutimi besedami in naravnost ter brez olepševanja seznanjamo z golimi resnicami življenja. Pravi mladinski pisatelj bo prizanesel otrokom z vsemi temi krutostimi že iz usmiljenja do njih, in če jih mora opisovati, jih bo opisoval na način, ki ne žali otroške duše, in jih bo v izbranih, otroškemu duhu prilagojenih podobah in slikah prikazal mladini in jih v tej formi predložil še bolj nazorno, kakor če bi jih slikal z golimi in krutimi besedami.

Boj med pravljico, povestjo in avanturistično povestjo je v naši mladinski literaturi precej jasno očiten. Propagatorji pravljice stoje na stališču, da mora otrok živeti v svojem, njegovi duši prirojenem pravljčnem svetu tako dolgo, dokler le more. Spoznanje pride itak še prezgodaj in čemu bi ga otroku usiljevali še pred časom? Otrok se mora izživeti v svojih pravljicah, ki mu bodo ostale v poznejšem življenju kot nekakšna duševna podlaga vsega idealnega, kar dela človeka v življenju plemenitega in ga varuje posurovelosti. A pristaši naturalistične mladinske povesti zastopajo načelo, da se mora otrok čim prej seznaniti s trdotami življenja in se čim prej duševno in telesno utrditi, da jim kot zrel mladenič stopi odločno nasproti in jih z lahkoto premaguje, ker je pripravljen nanje. Avanturistom pa gre za tem, da izvabijo otroka iz kroga breztelesnih pravljic in ga zainteresirajo za široki svet in njegovo pisano življenje in mu

s tem usilijo kolikor mogoče široko svetovno naziranje.

Boj med temi strujami je vsekakor opravičen, ker ima vsaka struja v sebi nekaj pravega in realnega. Pri vsem tem pa prihaja v poštev samo način, kako naj pristaš poedine struje izvaja svoj program in kako naj piše, da izvajanje njegovega programa ne bo v škodo mladini. Mnogi si domišljujejo, da so popolnoma na pravi poti, a se ne zavedajo, da je tista pot naravnost zavožena in ne vodi do cilja, ki so si ga postavili s svojim programom, ker niso proniknili v globoko otroško dušo in v poedinosti njenega bogatega, silno razvitega življenja. Njihovo opisovanje ne doseže nikoli smotra, ker jim primanjkuje resničnih otroških besed in misli, a še bolj resničnega otroškega srca.

Vse te struje so v sodobni naši mladinski literaturi dobro zastopane z deli različne kakovosti in večje ali manjše vrednosti. Toda del, ki bi ostala trajna last naše mladine, je poleg Župančičevih otroških pesmi le pičlo število, dasi je prav v današnjih dneh produkcija mladinskih knjig jako izredna. A kljub pomanjkljivosti, ki jo prikazujejo naši sodobni mladinski pisatelji, imamo vendar nekaj knjig, ki so izšle iz posameznih struj in ki prav dobro izražajo program svoje struje ter imajo popolno literarno vrednost in bodo ostale kot mladinske knjige še dolgo vrsto let na knjižnem trgu, saj so popoln in lep izraz stremljenj, ki jih zasledujejo te tri struje v naši sodobni mladinski književnosti.

Pred nedavnim časom je izšla v založbi Jugoslovanske knjigarne razkošno opremljena mladinska knjiga »Najdenček Jocek«. Avtor te knjige je nadarjeni mladinski pisatelj Mirko Kunčič in pravljica o Jokcu je njegovo prvo večje delo.

Na videz je vsa stvar kaj priprosta in človek bi mislil, da je delo vsakdanje, šablonsko, kakor smo že pač navajeni po izkušnjah, ki jih redno doživljamo s publiciranimi pravljicami v naši mladinski literaturi. Toda zgradba Kunčičevega dela je nekaj posebnega, česar nismo navajeni pri naših mladinskih spisih, a tudi fabula sama je zajeta iz neobičajnega življenja in se razpleta na način, ki je edino primeren moderni pravljici. Svet, ki ga opisuje pravljica, je sicer abstrakten, vendar pa je s sto in sto nitmi sklenjen z resničnim življenjem, z nadlogami, revščino in hudobnostjo našega sveta. Socialne bede se zna pisatelj dotakniti na naiven, otroški način, vanjo zabrede z otroškimi koraki in gleda vanjo z otroškimi očmi in z otroškim srcem in odhaja od nje z otroškimi mislimi in z onim naravnim filozofskim dognanjem, s katerim nas mladina včasih kar frapira.

Kraljevič mora trpeti zaradi greha staršev in mora bresti skozi vse človeško gorje, a ga prenaša v družbi svojih živali z otroško naivnostjo in pogumom. Da Kunčič v resnici pozna pravo bistvo pravljice in razvoj otroške logike, nam dokazuje že dejstvo, da vidi junak njegove pravljice službo dvornega norčeka za edino vredno, da jo doseže; a tudi persiflaža vojne, ki jo Kunčič opisuje s svojimi mravljami, dokumentira, da ima pisatelj velik smisel za otroški humor in ga zna vplesti prav tam, kjer in koder ga je treba. Če pa pisatelj dobro pozna vse te bistvenosti otroške pravljice, se mu mora delo v resnici posrečiti, kakor se je Kunčiču posrečilo v polni meri.

O Kunčiču se je pisalo že mnogo, a povečini so bile to besede, ki Kunčiča niso pokazale takega, kot je v resnici. Sicer je v njem še dosti vihravega in

prenaglega ter nestalnega; človeku se zdi, da se še ni mogel ustaliti in da še neprestano išče in si hoče ustvariti določno formo, ki bi mu postala temelj za njegovo bodoče delovanje. A toliko se mora reči, da je Kunčič poleg dramatika Pavla Golie postal naš najpopularnejši mladinski pisatelj; njegove velike vrline z lahkoto zakrivajo vse napake, kolikor jih pač pokaže v svojih delih. Njegov Jokec pa bo služil v pravljici struji kot vzorec, po katerem naj se pišejo pravljice za naše otroke.

V povestni struji pa nam je pokazal Fran Milčinski način, kako pripovedujemo mladini o raznih socialnih problemih modernega življenja, da mladine ne razočara in je ne zagreni prezgodaj. Milčinski je pisal mnogo, mnogo za mladino; iskal in brskal je po narodnih pravljicah in črpal svoje bogastvo iz njih. A gledal je z bistrimi očmi tudi v resnično življenje in je imel srce odprto, da je lahko sočustvoval s človekom v njegovi najhujši bedi, ki jo je opisoval na način, ki je bil lasten samo njemu. Njegova povest »Gašper, Mihec in Boltezar« ni pri nas prav nič znana, ker je zakopana med »Zvončkovimi« letniki, toda smatrati jo moramo za vzor moderne mladinske povesti, ker posega globoko v gorje našega sodobnega ljudstva in ga opisuje z otroškimi besedami in otroškim naziranjem. kakršnega ne najdemo pri nobenem pristahu sodobne mladinske povestne struje.

Povest bi marsikdo štel med vesele povesti Milčinskega, ker je pisana z vsem nasmejanim pisateljevim humorjem, toda humor je samo sredstvo, s katerim poizkuša Milčinski ublažiti krutosti in grdobije svetovne vojne in njene grozne posledice. Tu je slikovito pomešan otroški naivni svet z brutalnostimi,

ki jih človeška usoda prikazuje v resničnem življenju, a vse te brutalnosti zna Milčinski prijeti na pravem mestu in jih zasukati tako, da jih otrok sicer vidi kot strašilo, a je to strašilo vendarle tako, da mu otrok kljub temu gleda naravnost v oči, se zgraža nad njim, a je vendar ta koj pripravljen, da se mu upre z vsemi močmi v prid svojega bližnjega. V vsem delu ni prav nič sentimentalnega, narejenega in protinaravnega, kar na žalost srečujemo povsod v modernih mladinskih povestih, ki se brezvestno in tudi s pretiranostjo pečajo z življenjem in revščino sodobnega otroka; sodobni otrok je pač samo otrok, kakor je bil predvojni otrok tudi samo otrok.

V tretjo strujo naše mladinske književnosti moramo prištevati Toneta Seliškarja, ki sicer ni mladinski pisatelj, saj se malo peča z mladinsko literaturo, a je vendar napisal otrokom avanturistično povest »Rudi«, ki je pač najboljša, kar jih imamo pri nas te vrste. Seliškar se mnogo bavi s socialnimi krivicami, ki jih brezobzirna človeška družba dela dandanes otroku, toda te socialne krivice so mu samo povod in bodriilo, da pokaže, da se zna otrok tudi maščevati zaradi teh krivic, maščevati se nad družbo na ta način, kot se zna in se more maščevati otrok: s svojo vztrajnostjo, fantazijo in s svojimi naravnimi zmožnostimi se dvigne visoko nad surovo družbo in s plemenitostjo vrača krivice.

Seliškar pozna otroško dušo, njene misli in njeno pravo stremljenje, Njegova povest je znak tega poznanja in z neverjetno lahkoto in gibčnostjo nam slika istinitega otroka v vseh mogočih položajih. Le škoda, da ga včasih postavi v situacijo in pred preizkušnjo, ki se nam mora dozdevati neverjetna in pretirana že

radi tega, ker nam povest opisuje realno življenje. Toda otrok gre preko tega dejstva, ker se nehote zaveda, da gre pri vsem tem samo za avanturistično zgodbo, ki ji je marsikaj dovoljeno, tudi pretirane in nemogoče stvari, katerih je povest proti koncu polna. Kljub temu pa moramo smatrati »Rudija« za najboljši primer avanturistične povesti v naši mladinski literaturi.

Dasi se te tri struje pobijajo med sabo, vendar ne bo mogla zmagati niti

ena, niti druga, ker ima vsaka pravico do obstoja, vsaj tako dolgo, dokler bodo otroci čitali knjige in dokler bodo med nami živeli ljudje, ki pišejo mladinske knjige. Da se pa ta položaj še ne bo tako kmalu izpremenil, je pa nam svedok dejstvo, da se zaloge na našem mladinskem knjižnem trgu od dne do dne bolj večajo, ne v kakovosti, temveč v množini, ki pa ima tudi svojo vrednost v sebi: človek vsaj lahko izbira. In to pomeni tudi nekaj.

E. Justin: Avtoportret (orig. lesorez 1927)

Odlomki iz filozofske kulturne zgodovine

France Veber, Ljubljana

I. O zgodovinskem pomenu filozofije.

Nobena veda ni nastala nekako čez noč, tudi vsaka veda ima svojo zgodovino. To velja za filozofijo še v posebni meri. Ne posamezne znanosti, kakor na pr. matematika, zemljepisje, zgodovina, jezikoslovje itd., temveč samo filozofija je pomagala človeštvu, napraviti prvi korak preko prvotnega zgolj bajeslovnega pojmovanja sveta in življenja. Najlepši dokaz temu je razvoj starogrške filozofije, na kateri končno sloni tudi vsa poznejša znanstvena kultura Evrope. Saj bomo še slišali, da so bili možje, kakor Tales, Anaksimander in Anaksimenes prvi zapadni filozofi in obenem oni misleci, ki so, čeprav na način, ki nam ne more več ugajati, prvič poizkusili neko znanstveno razlago prirodnih prikazni. Tales je postavil načelo, da je vse nastalo iz vode in da se vse v vodo tudi povrača. Anaksimander je iskal izvor vsega dogajanja v nedoločeni brezmejnosti in je izvajal iz take brezmejnosti nasprotja toplega in mrzlega ter suhega in mokrega in še dostavil, da je tudi razvoj sveta samo po teh nasprotjih določen. Anaksimenes pa je smatral za izvor sveta zrak in je učil, da nastaja tudi vse drugo le potom zgoščevanja in zredčevanja zraka (na pr. kamenje mu je najbolj zgoščeni zrak, ogenj pa najbolj zredčeni). Danes se s takimi razlagami kajpada ne moremo več strinjati; toda slišali še bomo, kako se že te razlage neskončno razlikujejo od poprejšnjega in zgolj bajeslovnega starogrškega gledanja na svet in življenje.

V nadaljnjem razvoju so se pridružili tem prvim pionirjem naše znanosti

možje, kakor Pitagoras, Ksenofanes in Herakleitos. Pitagoras je nastopil z izrekom, da je izvor in bistvo vsega samo število, Ksenofanes je prvi govoril o strogi in popolni enovitosti vesoljstva in je vprav v tej enovitosti videl tudi bistvo božanstva, Herakleitos pa je postavil nasprotno načelo neprestane svetovne spremembe, češ, da je bistvo vsega le v toku. Tudi za to trojico je še značilno eno in o njem pojmovanje svetovne bistvenosti (»število«, »enovitost«, »sprememba«). Nekako vzporedno s to trojico pa so nastopili še drugačni možje, kakor Empedokles, Anaksagoras in Demokritos, ki govorijo že o osnovnih elementih vsega svetovnega dogajanja. Empedokles ugotavlja štiri svetovne elemente: vodo, ogenj, zrak, zemljo in še dostavlja, da pogajata medsebojno delovanje teh elementov še dve posebni sili, ljubezen in sovraštvo; Anaksagoras misli na neskončno število posebnih svetovnih »semen« in še na enako poseben svetovni »razum«, kateri edini da ona semena ureja in šele tem potom to, kar imenujemo svet in življenje, ustvarja in zida; Demokritos pa je položil že temelje skoroda moderne, atomistične fizike.

Ta doba obsega kakih 250 let (600 do 450 pr. Kr.). Po njej pa se najprej pojavi to, kar bi že lahko nazivali prvi padec filozofije. Na zunaj se prikazuje ta padec z nastopom tako zvanih sofistov, ki so zanikali možnost vsakega pravega spoznanja in uporabljali svoje znanje le v svrhu čim uspešnejšega pridobivanja vsakojakih osebnih dobrin. Bili so to možje, kakor Protagoras in Gorgias, ki so vrgli pred

človeštvo besede: »Ni resnice, ni pravice; ni poštenosti in ni dolžnosti. Vse take pojme so ustvarili le močnejši, da tem lažje krotijo slabейše, vse to je brez lastnega stvarnega pomena in je v najboljšem primeru le posledica takega ali drugačnega družabnega dogovora. Resnica, pravica, poštenost, dolžnost so prazne besede ali kvečemu gole družabne konvencije!« Seveda je moral ta nauk najusodnejše vplivati na mišljenje in čuvstvovanje starega Grka in to tem bolj, ker je našel polen odmev pri vsem tedanjem omikanstvu in prav posebej še pri tedanji mladini: poslušalo ga je povsod, kjer so nastopali sofisti, na stotine najbolj nadarjenih grških mladencev. Saj je bila ta sofistika povsem naravna posledica vseh prejšnjih velikih filozofskih sistemov, ki so s toliko strani drug drugemu nasprotovali in tako dajali vsakemu nepristranskemu opazovalcu dovolj povoda za mnenje, da pravega spoznanja sploh ni. In tudi sicer je bila ta prehodna doba obenem doba prve velike krize v življenju starega Grka: prejšnji enotni skupnosti je sledila že povsem moderna vnanja in notranja razkositost, prejšnji veri v razum in avtoriteto je sledilo bližanje intelektualnemu in moralnemu nihilizmu, prejšnjemu blagostanju pa nevarnost gospodarske, politične in kulturne propasti. In tak konec bi bil gotovo doživel že tedaj tudi grški duh, da ni nastopil Sokrates, ki je resda tudi izhajal iz načela: »ničesar ne vemo«, ni pa pri načelu tudi ostal; saj bomo še slišali, kako je vprav Sokrates grškemu narodu zopet vrnil one pravilnostne točke življenja, brez katerih je vsako zares napredno mišljenje in čuvstvovanje že naprej izključeno in za katere je Sokrat

kot 70 leten starček tudi umrl nasilne smrti (399 pr. Kr.).

Dospeli smo k zopetnemu dvigu starogrške filozofije: Sokrates je razven svojih znanstvenih idej, s katerimi ni postal samo praoče moderne znanstvene filozofije, temveč prav posebej tudi še moderne znanstvene etike, bil podaril človeštvu še največja grška duhova, Platona in Aristotela. Platon in njegov neposredni učenec Aristoteles sta namreč ustvarila ona dva nasprotna filozofska sestava, kojih vpliv sega noter do naših dni. Slišali bomo še o Platonovem filozofskem »idealizmu« in o Aristotelovem filozofskem »realizmu«. Prvi daje prvenstvo večnim ali prav za prav brezčasnim »idejam« in vidi tudi v vsem izkustveno danem svetu in življenju le nedovršeno podobo takih idej. Drugi pa se opira neposredno na to, kar nazivamo še danes izkustvo, in zaključuje, da so tudi vse naše ideje samo v tem izkustveno danem svetu in samo v njem dejanski obistinjene. Oba ta sestava pa se zlivata v priznanje posebnega, nadsvetovno božjega bistva, s to razliko, da je Platonu Bog vrhovna ideja, Aristotelu pa prvi gibalec svetovnega dogajanja. In v resnici vede tudi razvoj vse poznejše zapadne filozofije v svojih končnih koreninah nazaj k Platonu ali Aristotelu. Mislimo samo na razdaljo med poznejšim velikim Avguštinom in še mnogo poznejšim enako velikim Tomažem Akvinčanom: prvi nas vede nazaj do Platona, drugi pa do Aristotela. Pa tudi v naših dneh je ostalo pravo zgodovinsko gibalno vsega pomembnega filozofskega prizadevanja v nasprotju med platonskim »idealističnim« in aristoteliskim »realističnim« gledanjem na svet in življenje. Tudi današnji filozofski misleci se v bistvu dele v enaka dva

tabora: prvi, ki bi jih lahko nazivali aristotelike, poudarjajo pomen izkustvenih istinitosti in pripisujejo temu, kar bi lahko nazivali lastno ustvarjanje človeškega duha, le podrejeno mesto; drugi, ki bi jih lahko nazivali platonike, pa višje dijo zopet bistvo spoznanja in tudi vsega ostalega kulturnega udejstvovanja v samoniklem odločanju naše duhovnosti, ki jo golo izkustvo kvečemu sprožuje in tako ali drugače usmerja, je pa že načelno ne more nadomestiti. In čudno, nastopu teh dveh velikih starogrških filozofskih sestavov je sledilo drugo naglo propadanje filozofije, to pa zopet iz dveh posebnih razlogov.

Na eni strani se je začelo razvijati namreč ono posamezno učenjaštvo, kakor se morda najlepše kaže v »strokovnjaku« tako zvane aleksandrinske dobe: najzmožnejši misleci so se nekako načelno odvrčali od vseh načelnih vprašanj in se zanimali le za poedine, posamezne probleme in problemčke; zato je vprav v tej dobi iskati prvi pomembni začetek poznejših in tako imenovanih »pozitivnih« znanosti. Drugi razlog tega propadanja filozofije pa je v tem, da je vsa ta doba v smislu tedanjih gospodarskih in političnih razmer obračala svojo pozornost v prvi vrsti na praktične strani življenja in gojila kvečemu taka načelna vprašanja, ki so v neposredni zvezi s srečo človeka; zato se tudi filozofske šole te dobe bavijo zlasti z etiko in tudi same nekako pospešujejo povratek k onemu kulturnemu činitelju, ki se ga je filozofija prvotno skoroda popolnoma izogibala, namreč k religiji. In to dejstvo je tembolj omogočilo krščanstvu, ki je bilo nastopilo sredi te dobe, da je religiozno praktično usmerjenost onega časa še bistveno pospešilo in prej tako zmagoslavno filozo-

fijo za trenotek skoroda udušilo. Zadnjim mislecem, ki so še stali na temelju stare grške filozofije, je bila celo odvzeta pravica nadaljnega učenja. In tudi ta druga protifilozofska doba, ki je segala približno od 2. stoletja pr. Kr. pa tja do sv. Avguština, je pomenjala posebno krizo v tedanjem življenju, da morda sploh najtežjo krizo, kar jih je človeštvo dosedaj doživelo.

Pravo ostrino te krize bomo spoznali, ako pomislimo, da se je vse starogrško in tudi starorimsko kulturno mišljenje in čuvstvovanje oklepalo v prvi vrsti le tuzemskega življenja, le vidne in čutne zemlje, vsak dan pripekajočega solnca, sploh samo neposredne in brezdvomno dejanske sedanosti: le na tej zemlji so se čutili »doma«, življenje po smrti pa jim je bilo le senca. In v to starogrško in starorimsko mišljenje in čuvstvovanje je krščanstvo izkušalo zasadi in tudi uspešno zasadilo povsem nasprotnega duha, ki jasno seva že iz besed Kristovih apostolov, da naj bežimo od sreče tega sveta, da je ta zemlja le dolina bridkosti in solz, da naš dom ni tukaj na zemlji, temveč pri našem Očetu v nebesih. Jasno je, da je tak preobrat v mišljenju in čuvstvanju tedanjega človeštva moral pomenjati kaj hudo krizo v duševnosti tedanjih omikancev, zlasti pa v duševnosti mero-dajnih nosilcev tedanje kulture. Proti temu vsaj v bistvu tudi ne govore potoki krvi, ki so jo bili drage volje prelili prvi krščanski mučeniki, samo da bi se ne izneverili Kristusovemu nauku. Saj so brez dvoma tudi ti mučeniki morali izvojevati velikanske notranje boje, preden so se za vedno odvrnili od mišljenja in čuvstvovanja, kakor so ga bili posedovali od svojih rodniških očetov in mater. In ta kriza tedanjega omikanstva in

neomikanstva jasno odseva iz vsega tedanjega slovstva, ne v mali meri celo iz poznejših Avguštinovih »Izpovedi«. In dokler je trajala ta kriza, tako dolgo je bila tudi filozofija nekako ob strani, v ozadju. Ali tudi to stanje ni trajalo dolgo.

Že cerkveni očetje so kmalu uvideli, da bi vprav filozofija mogla biti izborno sredstvo tudi za jačenje verskega nauka in to zlasti napram sodobnim in še precej drugače usmerjenim izobražencem. In tako so isti cerkveni očetje tudi dejanski omogočili, da je vzrastla v okviru krščanskega cerkvenega nauka znana škola stika srednjega veka, ki pomenja zopet nekak zmagoslavni višek filozofije in sega približno od Avgušтина pa tja do Tomaža Akvinčana (300–1300 po Kr.). Ni bil edini namen te školastike, da utemelji na način, ki bi bil tudi razumu dostopen, staremu svetu nasprotni cerkveni nauk, in vprav danes ni več dvoma, da je vprav ta školastika donesla obilo znanstvenega sadu, ki je postal vprav v bistvenih ozirih plodovit tudi za poznejšo filozofijo. Toda misliti nam je samo na Avgušтина, na početnika tega novega dviga filozofije in filozofskega dela, in priznali si bomo, da je vprav filozofija in samo filozofija vsaj za sledečih tisoč let res storila to, kar so že cerkveni očetje od nje pričakovali, namreč da je končno izločila ono notranjo, duševno krizo, ki jo je doživljal človek na pragu življenja pred Kristusom in po Kristusu.

In po vsem, kar smo že slišali o tedanjem nihalnem razvoju filozofije, se ne bomo več čudili, da je tudi tej zmagoslavni in tisočletni filozofiji srednjega veka sledila najprej doba, ki je bila za filozofijo samo kaj malo vneta. In tudi tu sta to zopetno nazadovanje fi-

lozofskega zanimanja pospešila dva posebna razloga.

Že v srednjem veku so se vedno močneje gojila vprašanja, ki se tudi danes merodajno obravnavajo le v različnih in tako imenovanih pozitivnih vedah in ne v filozofiji. Filozofija srednjega veka ni šla vzporedno s takim razvojem ostalih znanosti in vedno močnejši je postajal sum, ali more filozofija brez drugih ved sama sploh še kaj opraviti. Ta posebni tok v miselnem razvoju srednjeveškega omikanca v svojem bistvu ni bil naperjen proti cerkvi in njenim naukom in prav močno so ga pospeševali tudi duhovi, ki so bili obenem pravcati stebri tedanjega verskega življenja. Mislimo tu samo na Alberta Velikega, ki bi ga lahko po vsej pravici nazivali tudi očeta moderne, sodobne botanike. Razven dejstva, da tedanja filozofija ni več v zadostni meri dohitevala vzporednega razvoja ostalih znanosti, pa je na njo kaj neugodno vplival tudi znani duh preporoda, čigar bistvo je morda najboljše zadeto z mnogo pozneje izrečenimi besedami: »nazaj k naravi!« Nekateri sicer trde, da pomenja preporod le povratek k starogrškemu svetu. Ali slišali smo že, da se vprav ta svet zrcali v prvi vrsti v neskaljenem veselju nad tuzemskim življenjem in torej obenem v nerazdružni spojenosti človeka z naravo, ki ga obdaja. Jasno pa je, da je ta posvetno meseni duh preporoda že načelno moral biti kaj nasproten predhodni filozofiji srednjega veka, ki se je nekako izključno pečala samo z nevidnimi in meje naših čutov daleko presegajočimi pojavi. In to obenem pove, da je tudi ta tretja prehodna doba, doba preporoda, pomenjala posebno krizo v tedanjem kulturnem življenju, krizo, ki se je razlikovala od

prej orisane v tem, da se je razvijala v nasprotni smeri.

Dočim se je človek Avguštinove dobe krčevito boril, da v svojem mišljenju in čuvstvovanju zapusti to mehko zemljo in stremlje proti nadčutnim nebesom, se ni človek preporoda nič manj krčevito boril, da se od nevidnih nebes povrne zopet na zemljo. Zopet se je od človeka zahtevalo, naj tako rekoč sam sebe premeni, in samo smer te premenitve je bila obratna: torišče in smoter pravega življenja naj bo zopet dejanska sedanost in nikaka posmrtna bodočnost. Zato ni čuda, da izvira vprav iz tega časa tudi ljudska ustvaritev Fausta in torej osebnosti, ki prikazuje na najizrazitejši način vse notranje muke in borbe, ki jih je moral izvojevati omikanec preporoda. In tudi tu je ostalo naprej ohranjeno nam že znano razmerje filozofije do osnovnih smeri vsakokratnega življenja človeka: pojavi se kriza, in filozofija utihne, kriza mine in filozofija vstane. In tudi tu in vprav tu je bil filozofiji odmerjen glavni delež onega dela, ki je bilo potrebno, da je tudi človek novoveškega preporoda prebolel svojo krizo in dosegel zopet neko ravnovesje s samim seboj in s svetom, na katerem je živel. Tudi ta prehodna doba je porodila kmalu tem močnejšo filozofijo, filozofijo Kartezija, Spinoze in Leibniza in z njo one tri velike filozofske sisteme, ki jih pozna danes skoro vsak omikanec pod imenom Kartezijevega dualizma (duševnost — telesnost), Spinozovega monističnega panteizma (podstat ali Bog ali narava) in Leibnitzove monadologije: bila je v glavnem zopet samo filozofija, ki je storila oboje, pomagala je človeku, da je brez škode preživel nov razvojni pre-

obrat, in sama je postala najčistejše zrcalo notranje vsebine tega preobrata.

Smo že na meji 17. in 18. stoletja in torej na pragu novega veka. In tu bomo tudi ostali. Saj nam že doslej povedano v dovolj jasni luči prikazuje dvojni osnovni zgodovinski pomen filozofije in njenega razvoja: filozofija pomaga človeku, da za vedno opusti prvotno bajeslovno, otroško motrenje sveta in življenja, in filozofija spremlja človeka tudi preko nevarnih ostrin njegovega nadaljnega kulturnega razvoja. Nastop prvih grških filozofov, prikazen Sokrata, Avgušтина in Kartezija so za to dejstvo kaj močni in udarni vzgledi. Če je temu tako, tedaj pa se tudi zgodovina filozofije pokaže v vsej važnosti: saj je po vsem rečenem vprav zgodovina filozofije obenem najčistejša zgodovina vsega kulturnega razvoja človeštva. In dobro poznavanje take zgodovine filozofije more tudi nam Slovencem samo koristiti. Saj se mi tako radi poslužimo z različnimi svojimi prednostmi, s svojo visoko kulturnostjo, s svojo posebnostjo: evo, oglejmo se še v zrcalu zgodovine filozofije in dobili bomo zares objektivno in skozi tisočletja preizkušeno merilo svoje kulturne zavesti! Ne malo poučen je v tem pogledu že prvi začetek zapadnoevropske filozofske miselnosti, s katerim je bil obenem storjen konec prejšnjemu zgolj bajeslovnemu gledanju na svet in življenje.

Tak končni preobrat v vsej predhodni ter zapadnoevropski bajeslovni miselnosti, preobrat, ki je s svojimi posledicami odločilno vplival in še vpliva na vso sledečo zapadno kulturo, je sprožila tako imenovana starojonska filozofska šola iz Mileta na morski obali Male Azije, znana po ime-

nih Tales, Anaksimander in Anaksimenes. Da čitatelj že naprej zasluti edinstveni pomen te šole za nadaljnji kulturni razvoj, naj sledi najprej kratek oris njenih temeljnih nauk.

Tales (okrog 600 pr. Kr.) je zlasti učil, da je voda prasnov vseh reči; iz vode je vse nastalo in v vodo se vse zopet vrača, tudi zemlja da je plošča, ki plava na vodi. Ni izključeno, da so Talesa vedla do takih zaključkov tudi biološka razmotrivanja: voda je potrebna za uspešni razvoj semena in rasti vseh reči in zato je voda tudi ona temeljna snov, ki je bistvo vseh reči in se samo prikazuje v različnih oblikah, zdaj kot tekočina zdaj kot led ali zemlja itd.; saj nas take misli spominjajo še na one prastare ljudske običaje, ko so na pr. tudi devico polivali z vodo, da bi postala rodovitna. Še bolj verjetno je, da so Talesa vodila tudi vremenoslovna in geološka opazovanja. Človek iz njegove dobe je smatral pojave, kakor roso in podzemске vrelece za samostojne činitelje, ki nimajo opravka z dežjem in izvirajo neposredno iz zemlje. Obratno dogajanje pa je opazoval človek v Miletu z lastnimi očmi: morje se je vedno bolj umikalo naraščajoči zemlji, kar dela umljivo, da tam že davno ni več pristanišča. In ljudje, ki so se vračali iz Egipta, so Milečanom pripovedovali, kako se vrši enako dogajanje tudi na Nilu. Taka razmotrivanja so bila brez dvoma v duhu Talesove dobe in bila so obenem po svoji priprostosti že tedanjemu človeku neposredno dostopna. Vprav taka razmotrivanja pa so mogla in morala Talesa vesti do zaključka, da je po njem iskana prasnov vseh reči voda in da je na pr. tudi zemlja samo spremenjena, samo v posebni obliki prikazujoča se voda.

Anaksimander, Talesov mlajši sodobnik, je Talesovo vprašanje svetovne prasnovi še miselno poglobil. Pravi namreč, da te prasnovi ne smemo iskati v nobeni posamezni ter recimo vidni ali tipni reči, temveč da je prasnov nekaj vsem rečem skupnega in da zato v nasprotju z njimi vprav sama ni in ne more biti omejena ali določena. Prasnov je neomejena ter nedoločena snov (*τὸ ἄπειρον*). Iz take količinsko in kvalitativno nedoločene prasnovi da vse nastaja in samo vanjo da se vse zopet vrača. Po sporočilih je Anaksimander tudi že točneje govoril o tem svetovnem dogajanju samem. Po sebi nedoločena prasnov da izloča vsled večnega premikanja iz sebe nasprotje toplega in hladnega, suhega in mokrega; mraz ostane v sredini, toplota pa sili na vse strani in tvori končno ognjeno nebesno sfero. Ta ogenj pa privlačuje k sebi hladno mokroto, ki začenja v obliki pare ali oblaka tudi ven siliti in končno prodre na raznih točkah ognjeno sfero; tako da nastanejo solnce, mesec in zvezde, ki niso nič drugega nego megleni obroči, napolnjeni z ognjem. Menjavanje dneva in noči je le posledica zaporednega odpiranja in zapiranja teh meglenih obročev, grom in blisk pa nastajata tako, da ogenj pri priliki zračni obroč pretrga; gromu odgovarja razpok zračnega obročja, blisku pa ogenj, ki iz obročja uhaja. Morje pa da ni nič drugega nego preostanek prvotne mokrote, kolikor je še ni vsrkala nebesna ognjena sfera; ta mokrota se vsled enakega premikanja izločuje z ene strani v morje, z druge pa v zemljo, ki ima valjasto obliko in leži prosto, ostaja pa mirno na mestu samo vsled enake oddaljenosti od vseh drugih točk. Živa bitja da so nastala iz zemske mokrote po vplivu

solnčne toplote, najprej v najbolj pri-
prostih oblikah, naprej so se pa razvi-
jala po borbenem prilagojevanju svoji
okolici. Tako da je bil človek prvotno
podoben ribam, bil je opremljen z igla-
sto skorjo, ki jo je, ko je stopil iz mo-
krote na zemljo, vrgel raz sebe in se tako
polagoma razvil do svoje sedanje vna-
jnosti. Nebesna ognjena sfera pa da bo
končno vsrkala vso mokroto in svetovni
proces se bo začel znova.

Anaksimenes (okrog 500 pred
Kr.) je isto vprašanje svetovne prasnovi
poglobil zlasti v prirodoslovni
smerni. Z Anaksimandrom poudarja
neomejenost iskane prasnovi, s Talesom
ji pripisuje določen značaj, v nasprotju
z obema pa jo istoveti z zrakom. Za-
nimivi so njegovi nazori o nadaljnjem
svetovnem dogajanju, ki sloni po njem
le na fizikalno-mehanskem zredčevanju
(μείωσις) in zgoščevanju (πύκνωσις) zraka.
Vsled vedno večjega zredčevanja zraka
da nastajajo iz zraka oblaki, vetrovi in
končno ogenj, vsled vedno večjega zgo-
ščevanja pa voda, zemlja in končno ka-
menje. Tako mu vse reči razpadejo kot
zakonite prikazni zraka v šest vrst:
ogenj, veter, oblak, voda, zemlja in ka-
men. Svoj nauk je izkušal tudi »poiz-
kusno« utrđiti: če izdihavamo zrak z od-
prtimi ustnicami (in torej zredčeni zrak),
tedaj je, pravi, zrak topel, če ga pa iz-
dihavamo z zaprtimi ustnicami (in torej
zgoščeni zrak), tedaj je zrak hladen. Že
ta primer pove, kako so že tedaj bili v
ospredju tudi biološko-fiziološki vidiki;
neposredno pa dokazuje to ohranjeni
Anaksimenov izrek: »Kakor vzdržuje
naša duša, ki je zrak, nas same, tako
prešinja dih in zrak vesoljstvo.« Tu tr-
čimo prvič na znano pojmovanje člo-
veka kot »sveta v malem« (mikro-
kozmos), z ozirom na katerega je vesolj-

stvo samo enaki »svet v velikem«
(makrokozmos). Anaksimenov pojmo-
vanje snovne enovitosti svetovja pa je
bilo tudi izrednega prirodoslovnega po-
mena. Saj je šele Anaksimenes s svojim
zračnim zredčevanjem in zgoščevanjem
mogel trđiti strogo kakovostno sorod-
nost vseh reči. Zakaj po njem bi bilo
reči, da se na pr. na skrajnih točkah
ogenj samo v tem razlikuje od kamena,
da nahajamo na prvem (na ognju) v
enaki prostornini neprimerno manj zra-
ka (ki pa se enako neprimerno hitreje
premika) nego na drugem (na kamenu)
ali pa da moramo, če vzamemo enako
količino zraka zdaj v obliki ognja zdaj
v obliki kamenja, v prvem slučaju ta
zrak razdeliti na neprimerno večjo pro-
stornino (v kateri se tudi neprimerno
hitreje premika), v drugem pa na ne-
primerno manjšo (v kateri se neprimer-
no počasneje premika). Dočim naha-
jamo še pri Anaksimandru kakovostne
dejanske razlike, na pr. razliko med top-
lim in hladnim, pa dobimo pri Anaksi-
menu prvi poizkus, izvesti vse kako-
vostne razlike iz zgolj mehansko-koli-
činskih razlik v prostornem obsegu in v
brzini premikanja, dobimo že pri Ana-
ksimenu osnovno načelo moderne fizike.

Že podano pove, da neminljivega
zgodovinskega pomena teh starojonskih
mislecev ne smemo iskati v njih dejan-
skih nazorih o vprašanjih, ki bi danes
spadala v področje posameznih »pozi-
tivnih« ved, kakor so fizika, geologija,
astronomija itd. V tem pogledu so kaj-
pada že davno premagani, v tem pogledu
spadajo tudi njihovi nazori med bajke.
Njihov pomen je nasprotno drugje,
namreč v onih načelih znanstve-
nega mišljenja, katerim so morali
kot prvi vsaj instinktivno slediti, če naj
so tedaj, v dobi bajeslovne miselnosti

kakega Homerja in Hezioda prišli do svojih povsem nasprotnih nazorov. Samo po teh načelih so bili ti trije misleci zares obenem prvi zapadni filozofi in samo z vida takih načel bom izkušal njihove nauke še znova pretresti.

Prvi pionirji zapadne znanosti.

Znana so nam že imena in nauki onih treh mož, ki so bili v teku enega samega stoletja (600—500 pr. Kr.) položili temelje povsem novemu in ne več zgolj bajeslovnemu razvoju starogrškega naroda.* So to Tales, Anaksimander in Anaksimenes in njih skupno vprašanje je, kakor smo slišali, vprašanje svetovne prasnovi (*φύσις*). In tega tedaj zares novega vprašanja tudi ne smemo zamenjati s tem, kar je prišlo v ospredje šele mnogo pozneje pod imenom svetovnega pričetka (*ἀρχή*). Prvi starogrški znanstveniki se vsaj prvenstveno niso vprašali, odkod svet je, pač pa, kaj svet prav za prav je ter naj bo, oni niso mislili na »začetek« sveta, pač pa na to, iz česa svet sestoji in kar torej je in ostane neobhodna podlaga vsega, tudi kakršnegakoli začetnega in končnega svetovnega dogajanja. Samo z vidika take vsemu skupne prasnovi moremo razumeti,

* Da bo postal sem spadajoči pomen omenjenih treh mož še jasnejši, naj sledi še posebej kratka označba zgolj bajeslovne dobe narodove miselnosti. Narod lahko v tem oziru primerjamo s podobnim razvojem slehernega človeka poedinca. Če to storimo, dobimo še tri posebne stopnje bajeslovnega narodovega razvoja, kakor jih potrjuje tudi splošna kulturna zgodovina in kakor bi zaporedoma odgovarjale stopnji naroda otroka, dojenčka, dalje stopnji naroda otroka in končno stopnji naroda mladeniča.

Prvo stopnjo narodove bajeslovnosti nazivajo tudi stopnjo narodovega vživizma. Na tej stopnji se človek še ne zaveda lastne enotnosti in živi le pod vplivom trenutne čutnosti; zato tudi

kako išče Tales bistvo vsega v vodi, Anaksimander v brezmejni nedoločeni snovi, Anaksimenes v zraku. In samo dejstvo, da je vsak teh mislecev ugotavljal po eno ter isto prasnovo, je storilo, da je bilo z enim mahom pridobljeno troje: 1. zakonita enotnost svetovja, 2. zakonita enoličnost ali homogenost svetovja in 3. zakonita notranja zveza med posameznimi pojavi svetovja.

Jasno! Če naj bo pravo bistvo vsega na pr. le voda ali le zrak, tedaj so tudi vsi prepadi med posameznimi predeli sveta samo navidezni in tedaj je tudi vse na videz še tako raznoliko dogajanje na svetu dejanski enotno, tako, da je le posebno nastajanje iz vode in zraka ter zopetno vračanje v vodo ter zrak. Mislimo samo na glavne temelje predhodne zgolj bajeslovne miselnosti, kakor se jasno zrcalijo na pr. še v pesnitvah Homerja in Hezioda, in uvideli bomo, da so šele ti trije misleci vprav te temelje za vedno porušili: tam še zgolj čutno neposredno pojmovanje sveta, tu pa že zavestno razlikovanje med dejanskim bistvom in navidezno prikaznijo; tam neprehodne razlike med posameznimi pojavi prirode, tu njih stvarna notranja sorodnost; tam zgolj vnajanja, sa-

še ne razlikuje med »seboj« in svojo »okolico«, med njim in prirodo je še neka popolna dušeslovna enota. Za takega človeka je vse že dejansko in živo ali, pravilneje rečeno, človek te dobe razlike med dejanskim in nedejanskim ter »živim« in »mrtvim« še sploh ne pozna. Drugo stopnjo narodove bajeslovnosti bi lahko imenovali tudi stopnjo narodovega demonizma. Na tej stopnji se človek še vedno ne zaveda lastne enotne osebnosti, vendar pa že razlikuje med posameznimi reči in prvotna dušeslovna enota med njim in prirodo se pričinja izgubljeni. Zato se na tej stopnji pričinja bojazen pred tajnimi silami, ki reči oživljajo, pa še niso niti kake individualne »osebe«, zato spada že v to

mohotno-usodna zveza med dogodki, tu pa le po stvarnem bistvu ene ter iste prasnovi pogojeno notranje, vzročno razmerje med njimi. In ti pojmi so odslej naprej ostali trajni in vsa sledeča znanost ima samo v njih svoj neposredni izvor in svoj nikoli usahljivi dejanski pogon.

Seveda pa so tudi ti trije misleci v marsičem še otroci svoje neposredne preteklosti. Zlasti v stvarnem pogledu se njih slika sveta še ne razlikuje mnogo od slike, kakor jo najdemo v pesnitvah Homerja in Hezioda. Na pr. Tales si predstavlja našo zemljo še vedno kot ploščo, ki je od oceana obdana in plava na vodi. Še važnejše pa je dejstvo, da si tudi naši trije misleci svojo prasnov čutno ponazorujejo in tako neposredno predstavljajo. To ne velja samo za Talesa in Anaksimena, ki jima je iskana prasnov voda ali zrak, to velja tudi za Anaksimandra, ki mu je prasnov sama sicer nedoločena, pa se mu zato dejanski javlja le v toploti in mrazu. Torej tudi za te prve pionirje vse zapadne znanosti je iskana enojna prasnov sveta še vedno le kaj takega, kar že neposredno vidimo, čutimo. Končno je reči, da je tudi načelno pojmovanje sveta, kakor so ga oživotvorili ti trije

možje, bolj nasprotno recimo kakim pesnitvam Homerja in Hezioda, da pa je tudi to pojmovanje še močno zavisno od one davne bajeslovne preteklosti, ki tvori bajeslovno dobo tako imenovanega narodnega demonizma, dobo zgolj usodno pojmovane prirodne tajinstvenosti. Za to dejstvo sta priči zlasti Tales, ki mu je prasnov voda, in Anaksimenes, ki mu je prasnov zrak. Saj nas to spominja na ono pradačno ljudsko češčenje vode in zraka, ki je imelo za posledico enako prastare ljudske predstave svetih vrelcev in rek in ljudsko vero, da je tudi duša dih, ki človeka zapusti, ko izdahne, da so tudi v viharju demoni itd.

Sem pa spada tudi Anaksimander, ki mu je prasnov sicer nedoločena, ki pa zato tem bolj in izrecno poudarja, da je ves razvoj te prasnovi in ž njim vse svetovno dogajanje le po neki usodi zapovedano, določeno; edino, kar nam je od njegovega spisa do danes ostalo, se naravnost glasi: »Izvor reči je v neskončnem. Iz česar pa reči nastajajo, tja se morajo po sklepu usode v smrti povrniti. Zakaj po redu časa jim je naložena kazen in pokora za krivdo.« Neka-teri govore zato o nekem schopenhauerjanskem pesimizmu Anaksimandra; pra-

dobo prastaro češčenje posameznih prirodnih reči ali, bolje rečeno, snovi, kakor ognja, zemlje in vode (»sveti ogenj«, »sveti vrelci«, »svete gore« itd.), na katere se gleda samo z vidika neke še povsem neosebne in zgolj demonsko-usodne tajinstvenosti. Tretja ter zadnja stopnja narodove bajeslovnosti pa je stopnja narodnega posebnega ljevanja prirode in njenih prikazni. Na tej stopnji se človek že pričinja zavedati tudi »sama mega sebe« kot enotne individualne osebnosti, ali dušeslovna enota med njim in prirodo še ni povsem izginila: zato se mu prejšnje tajne sile, prejšnji neosebni demoni zdaj pač spremenjajo v konkretne osebe, kakor so to na pr. različne »vile«, »nimfe« ter končno »bogovi«.

Te tri stopnje prehajajo seveda samo polagoma druga v drugo in tvorijo v celoti vprav prvo, bajeslovno (»mitično«) dobo narodove kulture, ki ima zato tudi na svojem vrhuncu še marsikatero sledove svojega pričetka. Ves ta bajeslovni razvoj naroda je trdno zasidran v značilni pozornostni smeri in miselni vsebini vsega njegovega stremljenja in hotenja. Pozornost prvotnega človeka še ni deljena na »sebe« in »drugo«, marveč je v tem smislu še nerazložena in ji je vse enakomerno ter neposredno dano. V dobi narodnega demonizma je pozornost človeka že deljena, razložena, vendar še samo enostransko razložena: Človek je že vsestransko pozoren na posamezne prirodne reči,

vilneje pa bo, ako bomo tudi v takih Anaksimandrovih nazorih iskali le sledove onih davnih časov, ko je človek za vsakim nenavadnim pojavom zagledal nekaj čarobno tajinstvenega in demonško usodnega. In tako so vsi trije, Tales, Anaksimander in Anaksimenes, zares oni edinstveni zapadni misleci, o katerih velja oboje: z nogami so še trdno zasedrani v dobi, iz katere so sami izšli, pogled pa jim gre že tako naprej, da se vprav ta doba ne more več nikoli povrniti.

In da bo nam ta druga in neminljiva njihova stran postala še očitnejša, si moramo z vso zavestjo pred očiti zlasti ono dualno pojmovanje vesoljstva, kakor je še za Homerja in Hezioda naravnost bistveno. Jedro tega bajeslovnega vesoljnega dualizma je dano z bajeslovnim razlikovanjem med »tem« nam danim vidnim ter tipnim, mi bi rekli izkustvenim svetom na eni strani in med nekim »drugim« svetom, ki si ga človek sam tako ali drugače izoblikuje in to po podobnosti s tem, zemskim svetom, na drugi. Da me ne bo nihče krivo razumel. Tudi za svojo osebo sem trdno prepričan, da zahtevata izkustveno dani svet in izkustveno dano življenje še prehod do posebne nadiz-

a še nima posebne zavesti »samega sebe«. Šele v poosebljevalni dobi postaja njegova pozornost obojestransko razločena: človek je postal pozoren na »sebe« in »drugo«, vidi pa tudi v tem »drugem« še zopet samo svoje, osebno življenje. Morda še značilnejša pa je vsebinska stran vse bajeslovne miselnosti. Bajeslovna misel namreč še ne pozna nobenega reda, nobenega zakona, ker še tudi ne pozna nikake notranje zveze med pojavi in dogodki. Za bajeslovno misel bi bilo stvarstvo le obilica slepo skupaj nametanih reči in dogodkov, ki jih družijo ali ločijo le goli slučaj (bajeslovni pojem usode!) ali pa brutalna samohotnost nekih božanstvenih bitij, ki so človeku ponavadi sovražna. Temu primerno je tudi

kustvene bitnosti, prehod do Boga. V tem smislu zastopam tudi sam poseben vesoljni dualizem in upam, da bom mogel v doglednem času ta svoj dualizem v svoji knjigi »O Bogu« še posebej podpreti in utrditi. Ali ta moj dualizem pozna samo eno osnovno nasprotje Boga in praznega ničla, izkustveni svet in izkustveno življenje pa je v smislu tega dualizma samo med Bogom in ničem nihajoče vesoljstvo. Zato pa moj dualizem nima nič opraviti z onim prvotnim, bajeslovnim dualizmom, pri čemer je zlasti paziti na dvoje.

V smislu tega, bajeslovnega dualizma je prvič tudi oni »drugi« svet kaj podoban ali celo enak svetu, na katerem sami dejanski živimo; po Homerju na pr. tudi bogovi jedó, pijejo, spé, drug drugemu nagajajo itd. Drugič izvaja ta dualizem tudi in že vse posamezne pojave in dogodke tega, izkustveno danega sveta in življenja neposredno samo iz onega »drugega« sveta in vprav zato tudi ne pozna nobene prave, notranje zveze med njimi; po Homerju pošiljajo bogovi grom in blisk in bogovi vodijo polet puščice in kopja. Bajeslovni dualizem počenja takó le neko zgolj samohotno podvojitev tega, izkustveno danega sveta in življenja in tudi vsa razlaga je tu le raz-

vse bajeslovno čuvstveno presojanje in umsko razlaganje. Zato je za človeka bajeslovne dobe tudi »dobro« in »zlo« samo toliko kakor »koristno« in »škodljivo« ali kvečemu še toliko kakor le po samohotni volji močnejšega (in zato nevarnega) človeškega ali nadčloveškega bitja zapovedano ali prepovedano. Ali bajeslovni človek na pr. vidi, kakó sledi dež žabjemu ragljanju in že ta gola asociacija ga nagne, da izkuša v suši tudi z lastnim kričanjem ob luži priklicati dež itd. Vsa bajeslovna miselnost je vsebinsko neredovita in nezakonita!

Ni vsakemu narodu dano, da bi njegova zgodovina lahko bila tudi zgodovina njegovega bajeslovnega razvoja. Na pr. Slovenci smo tedaj,

laga izkustveno danega po samohotno ustvarjenem, dejanskega po namišljenem. V okviru takega, bajeslovnega dualizma kajpada še ni in ne more biti mesta za pojem svetovne enotnosti in vzporedne stvarne ali notranje zveze med pojavi, za pojem svetovnega zakona. Ta pojem so ustvarili — kakó, to že vemo — na zapadu šele omenjeni trije misleci in s tem so obenem storili oboje: za vedno so porušili stari, bajeslovni dualizem in položili so nerazrušne temelje za sledeči znanstveni razvoj vse zapadne misli. Storili pa so to s svojim nasprotnim vedoslovnim monizmom, s svojim vedoslovno enojnim pojmovanjem vesoljstva, v čigar smislu je svetovje zakonita enota, ki sloni statično, prerezno na notranji snovni sorodnosti svojih členov, dinamično ali razvojno pa na enako notranji, stvarni zvezi med njimi. Bila je to hkratu ena izmed največjih duševnih revolucij na zapadu, brez katere bi bili naravnost nemožni tudi vsi poznejši in često takó ponositi zastopniki znanosti in znanstvenega dela.

Naši trije misleci omenjenih posebnih ter novih načel pač še niso izrecno izrazili, a bili so prvi, ki so že v smislu teh načel delali in takó šele

poznejšim stoletjem tudi zavestno formulacijo teh načel sploh omogočili. In sicer zadevajo ta načela, kolikor se oziramo na polje, s katerim so se ti misleci stvarno pečali, v prvi vrsti znanstveno motrenje prirode, vnanje prirode in bi se lahko glasila tudi takole: fizična snov iz fizične snovi, fizična sila iz fizične sile, fizično iz fizičnega, iz ničesa nič! In da so že ti možje tem načelom modernega prirodoslovja dejanski sledili, o tem nas najbolje poučujejo njihovi nauki sami, ki sem jih navedel že ob koncu prvega odlomka. Naj tu samo še dodam, da je bil na pr. Tales že domá tudi v eksaktni matematiki, da je po sporočilih že on napovedal nastop solnčnega mrka in da je razlagal potres kot posledico razburkanega vodovja okrog zemlje in pod zemljo. O Anaksimandru pa poročajo, da je izdelal prvi zemljevid in prvi model nebesne krogle.

Tudi taka poročila potrjujejo dejstvo, da so že Tales, Anaksimander in Anaksimenes zahtevali povsem samorodno, takó pojmovanje prirode, ki vidi v prirodi povsem sklenjeno enoto pojavov in išče zató že v prirodi sami tudi zadostne ter prave vzroke za vse dogodke in spremembe na njej. Zató nastopata že tu na pr. grom in blisk le kot

ko smo bili izstopili iz prvotne slovanske skupnosti, prav gotovo bili že izven zgolj bajeslovnega razvoja ali pa smo ta razvoj že pravkar zapuščali. No, stari Grk pa je prepotoval vse stopnje take zgolj bajeslovne miselnosti in lahko v tem smislu govorimo o njegovem stoletnem in tisočletnem »predzgodovinskem« razvoju. Zato so tu jasno dani tudi določni znaki prvega samorodnega prehoda od poprejšnje bajeslovne do kesnejše znanstvene miselnosti. Sem spada zlasti dvojje, kodifikacija starogrškega prava, ki se je bila pričela že v 7. stoletju pr. Kr., in pa znane pesnitve Homerja in Hezioda. Vsebinsko je še tudi to oboje zgrajeno na bajeslovnem pojmovanju sveta in življe-

nja. Zavest zakonitega reda, kakor se zrcali v prvi kodifikaciji grškega prava, še vedno ne pozna ostre meje med človeškim in prirodnoživalskim (na pr. pustošenje polja se sodi kakor umor, sodijo se tudi živali itd.) in pravo je tu v bistvu še vedno le povelje močnejšega, ki se mu mora slepo pokoriti slabejša večina. In tudi pesnitve Homerja in Hezioda še ne poznajo sveta kot zakonite enote pojavov in dogodkov, temveč izvajajo tudi posamezne prikazni sveta in življenja neposredno iz nadsvetovnih činiteljev, iz bogov, ki povsem samohotno razpolagajo z vsem tem, kar bi mi imenovali prirodo in življenje na njej. Toda na drugi strani omenjena kodifikacija prava vendar dokazuje, da se je brezprav-

posledica drugih tuzemskih, rekli bi fizikalnih procesov in isto velja vsaj načelno tu tudi za vse druge prirodne prikazni, na pr. tudi za razlago vetrovja, nastanka nebesnih teles, dežja, zemeljskih sprememb, ali še krajše povedano: kakor na splošno in v načelu takó so omejeni trije misleci tudi v podrobnostih na vseh točkah prvi zamenjali dotedanje bajeslovno mišljenje s sledečim znanstvenim in jih zato po vsej pravici lahko nazivamo prave očete zapadne znanosti. Dà, že ti možje so izkušali, kakor nam je to pokazal zlasti oris Anaksimandrovih nazorov o živih bitjih na zemlji, tudi tako zvano organsko prirodo izvajati iz anorganske in takó tudi življenje na zemlji podrediti zakoniti enoti celokupnega svetovnega procesa. Vprav s tem pa smo obenem prišli že do meje vsega tega, kar mi je povedati o teh mislecih zares tehtnega in še za naš čas veljavnega.

Gre namreč za neko prav bistveno omejitev v miselnem delokrogu teh mož, ki je ostala še za njimi skoro 200 let naprej ohranjena in nespremenjena. Ta omejitev je dana z dejstvom, da so ti prvi zapadni znanstveniki pač že imeli izurjen pogled za to, kar bi mi nazivali mrtvo, vnanjo prirodo, da pa so bile njih

na hegemonija brutalne sile umaknila občutku potrebe družabnega reda in državnega zakona. Glede Homerja in Hezioda pa je pomniti, da v verstvu pred njima ni bil glavno tako zvani mit, to je vsebina verske misli, pač pa kult, to je osebno-čuvstveno stališče do boga, ki je bil zato tudi sam krajevno omejen in zgolj lokalno določen. Homer in Heziod pa sta ustvarila panhelenske, vsegrške bogove, ki jih je poznal ves narod in ki so bili že simboli občno-človeškega stremljenja in hotenja. Ta verski univerzalizem pa je imel še to posledico, da je postal živ tudi pojem svetovno-življenjskega naziranja in da je stari Grk začutil potrebo, dobiti odgovor na temeljna vpra-

šanja sveta in življenja. Odgovor je bil pač še vedno bajesloven, niso pa bila ta — nova vprašanja. In tako je bil Grk že tedaj na pragu one dobe, ko ga ni več zadovoljevala gola vsebina teh novih vprašanj, temveč ko si je zastavil prvič še posebno vprašanje, ali je ta vsebina tudi — resnična, skratka: ko je prvič občutil ono veliko razdaljo, ki je med golo »povestjo« ali »hajko« in — istinitim izsledkom ali resničnim poročilom. Ta končni preobrat starogrške miselnosti, ki je s svojimi posledicami tako odločilno vplival na nadaljnji razvoj vse zapadne kulture, pa je vprav započela že omenjena starojonska šola iz Mileta, ki bi jo zato po vsej pravici lahko imenovali tudi prvo univerzo Evrope.

znanstvene pozornosti. In pri tej smeri je tudi dejanski ostalo, da takoj povem, tja do Sokrata.

Tudi neposredno sledeči misleci se pečajo predvsem in načelno le z vprašanjem iste svetovne »prasnovi«, izvaja joč iz nje same ves svetovni proces in opirajoč na njo zakonito enotnost tega procesa. Razlike so samo v tem, kaj naj bo ta prasnov: enemu je ogenj (Heraclit), drugemu četvorica »elementov« (Empedokles), tretjemu celó »število« (Pitagoras) itd. Seveda gredo s takimi razlikami vzporedno tudi kaj važne nove misli, ki pa so vendar stranskega pomena za načelni razvoj znanstvene misli — pred Sokratom. Do Sokrata ostane vsa znanstvena miselnost starega Grka v bistvu samo na zunaj obrnjena. To dokazujejo najboljše taki primeri, ki bi jih kdo utegnil vprav tu proti meni naperiti.

Sem bi spadal filozof Anaksagoras (okrog 500—428 pr. Kr.), ki ga takó radi navajajo kot prvega zastopnika tako zvanega svetovnega dualizma, odnosno naziranja, da je ves svetovni proces delo nadsvetovnega — duhá (vêg). In moja prej omenjena knjiga o Bogu bi imela takó že v Anaksagori svojega predhodnika. Toda oglejmo si zdaj stvar sámó! Tudi za Anaksagoro je namreč prvo in glavno vprašanje, iz česa svet sestoji, kaj je svetovna prasnov in kakó je zakonita enotnost sveta in njegovega procesa vprav na tej prasnovi zgrajena. In samo iz takih razlogov najde Anaksagoras to prasnov v neskončni obilici »semen« (σπερματα), izmed katerih da je vsako »deležno« vseh drugih, ker bi si po njem sicer ne mogli razlagati tega, da različne reči druga v drugo prehajajo, da prehajata na pr. voda in zrnje,

kakor kaže hrana, v kri in meso itd. Tudi Anaksagoras je torej v bistvu na stališču, ki si ga je bil osvojil že Tales, namreč da je zakonita enotnost svetovnega dogajanja neposredno zavisna samo od svetovne prasnovi in samo od njenega svojstva.

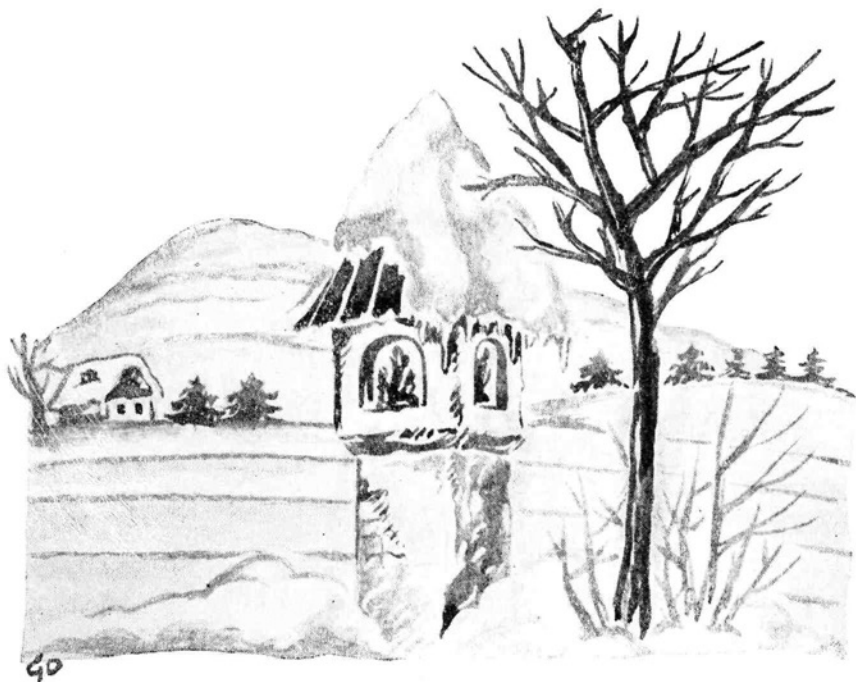
V nadaljnjem Anaksagoras seveda razlikuje razen te prasnovi še drugo bitnost — imenuje jo *vêg*, to je razum —, od katere pa da je prva (torej prasnov sama) po svojem bivanju povsem nezavisna in ki jo Anaksagoras vpelje samo zato, da si razloži prvi premik že najdene prasnovi. Kakor hitro pa je ta premik izvršen, se razvija tudi po Anaksagori vse nadaljnje svetovno dogajanje popolnoma samorodno, mi bi rekli mehanično. In takó je tudi ta Anaksagorov »Razum« v najboljšem primeru le nekakšen deus ex machina, »ein Gott, der nur von Außen stößt«. In sam Anaksagoras slika celó tega svojega Bogá samo po podobnosti z vidno in čutno materijo: imenuje ga na pr. »najfinejšega«, povsod »razprostrtega«, kaj takega, česar je tudi »tu« več, »tam« manj itd. Torej zopet zgolj snovno, čutno pojmovanje tudi takih činjenic, ki jih vprav čutno ne more nihče dojeti. Smo pač še na prvi stopnji znanstvene miselnosti, ki ji je vsaka razlika med vnanjim in notranjim, med telesnim in duševnim prav za prav še popolnoma tuja.

Enako samo navidezno nasproten primer je tudi starogrški mislec Parmenides (okrog 500 pr. Kr.), ki rešuje isto snovno vprašanje nekako takole: Kar je, pač je in ne more ne nastati ne izginiti; vse drugo je — nič. Kar je, se po temtako tudi ne spreminja, se ne premika, ga ni več ne manj, je večno, povsod enakomerno in brez vseh razlik. Je to misel, ki vse obsega in ima zato tudi

obliko okrogle, enosnovne ter enako razdeljene mase. Misel in masa! Zopet prejasen dokaz, da najdena »prasnov« naših mislecev zanje ni ne telesna ne duševna (te razlike še sploh ne poznajo), temveč v najboljšem primeru le »tajna«, »demonsko-božja«. Zato je tudi umljivo, da je zanje njih »prasnov« ali vsaj »glavna prasnov« (na pr. pri Anaksimenu zrak, pri Heraklitu ogenj, pri Anaksagori »razum«) obenem bistvo naše duše, dasi vprava ter taka prasnov, kolikor bi jo motrili mi moderni, v vsakem slučaju je ter ostane le — mrtva, fizična masa. Ves ta skorajda paradoksní značaj opisanih začetkov starogrške filozofije izvira samo iz orisanega prvostopnega značaja tedanje znanstvene miselnosti, ki je pač že po-

drla svet golih pravljíc in bajk, pa je bila v bistvu tudi sama še nezmožna za kritično refleksijo na eni strani in za čist pogled na samoniklo duševnost na drugi.

In takó bo po vsem rečenem menda res veljalo oboje: da so Tales, Anaksimander in Anaksimenes nesporni očetje vse zapadne znanstvene miselnosti, da pa bi brez nadaljnjega pogona ta miselnost ostala samo na stopnji znanstvenega instinkta, ne postala bi tudi kritična, zavestna. Ta nadaljnji pogon je bil izvršen šele po Sokratu, dodobra pripravili so ga pa šele že v Sokratovo dobo spadajoči in tako imenovani sofisti. Že to pove, da bi dobro poznanje teh sofistov utegnilo biti tudi za naše dni ne malega pomena, zaradi česar bom pri priliki o njih posebej poročal.

1.

Profesor matematike in logike, dr. Mihael Konoplja, bi bil jako srečen človek, ako bi mu ne bila venomer migljala pred očmi tista grozna kljuka, ki ji pravimo vprašaj.

»Kaj pomeni to? ...« »Kaj je hotel s tem reči?« »Ali ni bila to zafrkacija?« Kdo ve, kdo ve, kaj se pripravlja zopet zoper mene?«

Vsaka stran njegove beležnice se je začejala in jenjavala tako: ???...

Vprašaj... vsepovsod sam vprašaj!

Vedno je stikal, vedno sumničil, za vsakim pojavom je domneval nevarnost, vsaka beseda je imela zanj dvojen pomen — to je često sam trdil! — njegove oči so venomer begale, venomer iskale — navzlic vsej tej previdnosti pa je bil še vedno prepričan, da je ukanjen, prevaran, goljufan...

Največ skrbi pa mu je delala njegova mlada, lepa, brhka, vedno vesela in smejava ženica, ki je bila po njegovem mnenju s sedmimi pečati zapečatena knjiga, vsekakor pa velika navihanka, če se je smel zanesti na slutnje svojega vedno dvomečega srca.

»Ali me v resnici ljubi?... Ali se mi ne hlina samo?... Nisem postal mar žrtev svoje zaupljivosti, svoje lahkovernosti?...« In: »Zakaj je šla danes tako zgodaj z doma?... Kje je?... Kod ho-di?... Kaj počne?... V čigavi družbi je?... Zakaj je ni tako dolgo domov?« I. t. d.

O, bila je dražestna, ta gospa Mira, popolnoma drugačna pač od svojega moža, ki je kot profesor logike vedno strogo pazil na to, da si vzrok in učinek nikoli nista prišla v navskrižje — ženska, ki si ni nikoli belila glave z vprašanjem, kaj bo jutri, skratka, ženska iz

redno srečnega temperamenta. Saj je bilo samo tako mogoče, kakor je često sama trdila, da je čemerikavost in sitnarenje svojega moža s tako stoično mirnostjo prenašala...

Logika — eh, kaj je bila njej logika!

Kolikrat mu je, ko ji je očital, da ravna ali govori nedosledno in nelogično, odvrnila: »Življenje ne pozna niti doslednosti, niti logike, zlasti pa zakonsko življenje ne!... Kam pa bi prišli zakonci, ako bi se oklepali takih pravil, kakršna zahteva tvoja logika?... Naj se jaz mar držim tako dolgo jezno nate, dokler imam vzroka za to?... Ej, potem bi se ti nikdar več ne nasmejala, nikdar te več ne poljubila!...«

Profesor Konoplja je včasih po tihem priznaval, da tiči v nazorih njegove žene nekaj, čemur se s praktičnega stališča ni moglo ugovarjati, toda ker se to ni dalo spraviti v skladje z neomajnostjo in železno konsekvantnostjo, ki je bistvo vsake prave logike, se naravno z onimi nazori ni mogel sprijazniti in — če hočemo biti pravični — tudi ni smel! Zakaj kakšen profesor logike bi pa bil, ako bi načelom, ki morajo biti tako resni vedi, kakršna je logika, nad vse sveta, s kakršnimi koli koncesijami sam izpodkopaval tla!...

Sprijazniti pa se ni mogel tudi še z marsičem drugim, kar je opazoval na svoji ženi, dasi je mnogim ugajalo — o le preveč ugajalo, zakaj imela je vse polno čestilcev!... Zlasti to dejstvo je delalo profesorju preglavico in sicer tem bolj, ker je le preživo čutil, da se razlika, ki se je kazala v njegovem in ženinem značaju, v njegovem in njenem umevanju življenja in tudi morda za konskih dolžnosti, ne bo dala nikoli izgladiti in zabrisati.

On se je zaglabljal v svoje matematične probleme, razmišljal o logičnih dokazih, sklepih in zaključkih, prorekih in porekih, ona pa je veselo prepevala in se smejala — ah, in kako smejala! — često tako, da so kar odskakovale nje ne bujne prsi in se ji solze udirale po svežih, žametastih licih. Vsak hip so se ji zablesteli izmed rožnih ustnic beli zobje, bodisi da so uzrle njene zvedave oči na cesti kaj, kar ji je izsililo smeh, bodisi da je čitala kaj takega, da je izbruhnila v hrupno veselje — še večkrat pa se je brez vsakega vidnega vzroka zasmejala. Ko se je najmanj nadejal, je zažgolet njen srebrni glas, njen zveneči smeh, on pa je gledal debelo in iskal po vzrokih in po logični zvezi njenega početja...

Ona je vedela, kadar je tako zastrmel vanjo, da pride zdaj pa izpraševanje. Še preden je izpregovoril, je napravila s kazalcem desnice tri takale znamenja po zraku: ? ? ? »Ali si pa spet radoveden, kaj ne da? ...« je vzkliknila in se še bolj smejala.

»Prav zares ne vem, Mira, kako se moreš tako smejati! Jaz ne vidim nič smešnega v bližini!«

»Morda vidim pa jaz!«

»Kaj vidiš? Precej povej!«

»Ali ni že dovolj, da vidim tebe?«

»Mirrra, Mirrra, to presega že vse meje! Povej, zakaj si se smejala?«

»Ah, spomnila sem se na nekaj — na nekaj iz svojih otroških let! Veruj mi, da ni nič takega, kar bi te moglo zanimati!«

Ne, to razposajeno veselje, ta večni smeh — temu se nikakor ni hotela in ni mogla prilagoditi profesorjeva do stojanstvena resnoba!...

Čim veselejša je bila ona, tem bolj je bil on čemeran... Včasih ga je dražila:

»Ah, da bi imela jaz moža... takega moža, kakršna sem jaz, veselega, poskočnega... moža, ki bi hitro polko lahko zaplesala z njim — o to bi bila nebesa... nebesa...«

Včasih mu je pa še hujšo zabrusila.

»Kislica, ti kislal!« mu je zaklicala, kadar se je le preveč čemeril. »Saj se držiš, kakor bi ti bile miši mlade snedle!« On pa je bil užaljen in še grenkejšo skrb bi so mu legale na prsa, še bolj so ga mučili dvomi in še bolj mu je plesal in se zvijal pred očmi tisti veliki, grozni vprašaj...

Kaka ženska je ta moja Mira?... Kaj sem si nakopal z njo na glavo?... Kakšno bitje je vendar ta... ta, pa saj ni vedel, kako bi jo imenoval! Kake misli, kake želje jo prešinjajo?... Kaj se vrši v njeni notranjščini?...« To vse so bile stvari, pri katerih mu vsa njegova logika in vsa njegova matematika nista prav nič pomagali — vprašanja, katerim ni vedel odgovora, kar je bilo za moža eksaktnih ved, kakršen je bil on, vsekakor skrajno mučno! Da, kaj je moglo biti zanj — profesorja logike — hujšega kot dejstvo, da ni mogel najti skladja in logične zveze, in da je bilo to, kar je počela često v direktnem protislovju s tem, kar je zatrjevala.

Na izprehodih, ko je stopal ob nje strani, je neprenehoma škilil po strani nanjo, nadzoroval je s skropulozno natančnostjo vse njene poglede, vse njene geste, pazil pa tudi na one, ki so ju srečavali.

»Ti, Mira«, je kdaj pa kdaj vprašal, »zakaj se ti je ta človek tako nasmehnil?«

»Kateri? Jaz nisem ničesar videla!«

»Ne delaj se vendar tako... ne delaj!... Dobro sem videl!«

Profesorju se je glas tresel in po njem je vse kipelo, zakaj zdelo se mu

je, da so njene oči z veliko všečnostjo počivale na onem, ki se je bil nasmehnil, da, zdelo celo, da se je tudi ona njemu nasmehnila, zdaj pa noče o vsem tem nič vedeti!... In da je bila mera polna, se je še nazaj obrnila, navidezno pač, da bi se prepričala, o kom je on govoril in kdo je bil tisti, ki se ji je baje nasmehnil, v resnici pa, ker ji je dotičnik dopadel in ga je hotela še enkrat videti! Eh, kaka prebrisanka, kaka prebrisanka je ta njegova Mira! Da bi ga še bolj preslepila in ga prepričala o svoji nedolžnosti, je vprašala najivno:

»Ali oni tam v tisti elegantni rjavi obleki?«

Zgodilo pa se je, da se je prav v tistem hipu tudi oni obrnil nazaj in se zopet nasmehnil, kakor prej — vsaj njemu se je zdelo tako!...

Profesor Konoplja je besnel, a pozmagati si ni vedel. Delal je samo logične zaključke, a ti zaključki so bili taki, da so ga silno dražili!...

»To je nesramnost!« je bruhalo iz njega. Ona pa je vprašala mirno:

»Kaj je nesramnost?«

»Da se ti nasmehuje!«

»Saj se ne!«

»Ali misliš, da sem slep?«

»Pa naj se zastran mene! Zakaj bi se ne nasmehoval, če se mu ljubi!«

»A kdo je?«

»Mar jaz vem?«

»Pa mora vendar imeti kak vzrok za to, da se nasmehuje!«

»Gotovo!«

»Torej? ...«

»Kaj torej? ...«

»Zakaj se ti nasmehuje?«

»Meni?«

Komu pa sicer?«

»Hm — sem mu že po godu!«

In zasmejala se je.

»Mir... r... ra!«

»Kaj? ...«

»Ali se tako govori?«

»Morem mar jaz kaj za to, če sem mu všeč?«

»Pa on tebi nemara tudi?«

»Čeden mož je!«

Profesor Konoplja je poskočil, kakor bi se mu bil žebelj zabodel v stopalno.

»To je pa res že več, kot more prenesti človeška potrpežljivost!«

Ali potrpežljivost je minevala tudi že gospo Miro!

»Ah, kaka domišljavost! Samo ti si nemara lep, samo tebe bi smela menda — občudovati! ...«

»Nikar ne obračaj! Jaz te vprašam samo: ali je to kaka zvestoba?«

»Nezvestoba gotovo ni! Kaj sem pa storila?«

»Tako upirati oči v tuje moške!«

»Saj jih nisem, to se tebi samo sanja in — če sem jih, kaj za to!«

»Jezus Marija, kako govoriš! ,Saj jih nisem in če sem jih, kaj za to!‘ — Kje je tu kaka logika? ...«

»Kaj mi mar logika! Jaz prav lahko izhajam brez logike! Ne vem, kaj misliš vendar? Naj gledam mar vedno v tla, ali pa gori v nebo? Kar mi pride nasproti, smem pač pogledati, zato imam oči in tudi bom še gledala in sicer temraje, čim lepše bo!... Morda pa celo zahtevaš, da bi vedno v te strmela?... Kakor bi se te ne bila že davno nagledala! ...«

»Mirra ne govori tako omalovažujoče! Jaz ti samo to pravim, ne da bi bil domišljav: na svetu je samo en profesor Konoplja!«

»Hvala Bogu, če je tako! Zakaj jaz mislim, da ima svet že od enega zadosti. Sicer pa je najbolje, da molčiva. Dovolj mi je teh neumnosti!«

Vse to se je godilo na promenadi. On je bil razvnet, da mu je vsak lahko na obrazu bral, da je razburjen, ona pa je stopala mirno in dostojanstveno poleg njega, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. —

2.

Včasi se je zdelo, da ima gospa Mira neko posebno veselje pri tem, če je svojemu možu nagajala in ga mučila. Meni da jo je njegova ljubosumnost mikala. Čim bolj se je togotil in razgreval, tem bolj je bilo njej na smeh. No, ako je čutila, da je šla predaleč... kadar se ji je zdelo, da ga je že dovolj cvelila, se mu je začela zopet dobrikati in prizadevala si je na vso moč, da bi ga spravila zopet v dobro voljo. Ogovarjala ga je z najljubeznivejšimi priimki, stregla mu in ga poljubovala, toda ne vselej z zaželjenim uspehom. Preveč nezaupljiv je bil in večkrat ji je ob takih prilikah opomnil:

»Aha, že vem zakaj se mi sladkaš! Toda ne posreči se ti, da bi me premostila! Preveč dobro te poznam!«

Po tihem pa se je zaklinjal, da bo poslej še bolj pozoren in vzel je iznova beležnico v roke in začel natanko popisavati, kaj vse sumljivega je zapazil. Pisal pa je navadno z grškimi črkami, da bi ona ne mogla čitati, če bi kdaj svoj dnevnik doma pozabil. Zakaj jasno mu je bilo, da bi bila potem še bolj previdna, ako bi prišla njegovim zapiskom na sled. Ej, potem bi se mu bilo šele boriti z zvijačo, potem!...

Čim več pa je pisal in čim bolj je naraščalo gradivo, na podlagi katerega je hotel razkrinkati svojo ženico, tem bolj je bil zmeden in nesiguren. V njegovi beležnici je kar mrgolelo vprašajev, pa tudi precej klicajev je bilo vmes, češ: pst! — to je tisto nad vse sumljivo,

na to treba obračati še posebno pozornost, tu se ti prej ali slej razodene resnica... tu jo doleti usoda — toda na posled je bilo sumljivih okolišnosti toliko, da se ni že več izpoznal v njih. Sicer je po strogo logičnih zaključkih že davno prišel do prepričanja, da njegova žena nekaj potajuje... da nekaj skriva pred njim... da ima želje, ki mu jih noče izdati... da se nekaj godi za njegovim hrbtom... a prijeti vendar le ni mogel nikjer! Včasi je bil docela uverjen, da ima njegova Mira že ljubimca! Ah, kar omotica se ga je lotevala ob takih mislih! Bilo mu je, kakor bi ga moral zadeti zdaj zdaj mrtvoud! Srce se mu je krčilo in klicalo po maščevanju, a kaj, ko pa dokazov ni bilo, takih dokazov, da bi bil lahko nastopil proti njej tako, da bi kaj izdalo...

Saj za svojo osebo ni prav nič dvomil, toda... Brez dokazov ni šlo in ni šlo! O ko bi jo vsaj enkrat zasačil tako, da bi se mu ne mogla več izmuzniti! Ker bila je kakor jegulja, kakor jegulja!...

Da, ko bi le tiste strašne negotovosti, ko bi le tistega vprašaja ne bilo, ki mu je venomer lebdel pred očmi, kako srečen bi bil! A da je sumničil, za to je bilo po njegovi logiki vsekakor povoda dovolj.

Zakaj njegova Mira je bila v resnici čudovito lepa, hm, skoro prelepa zanj! Že to samo na sebi je bilo — dasi samega sebe nikakor ni podcenjeval — vzroka več kot zadosti, da ni mogel priti do miru. Saj bi bil moral biti slep, da bi ne videl, koliko oboževalcev in občudovalcev je imela!... Vse to kajpada ni bilo kar tako! Vsak čestilec se prej ali slej naveliča, ako njegovo prizadevanje ni našlo odziva, toda njegova ženica jih je imela od dne do

dne več! Zakaj? ... Ali jim ni morda s svojim vedenjem obujala upov? ... Ah, da bi ga tako onečaščala, tako ga smešila pred ljudmi — ne, kaj takega ni mogel vzeti nase! Moral je priti stvari do dna, moral je dognati, kaj se godi v njenem srcu, kam uhajajo njene želje, s kom se bavijo njene misli! O, še bolj, še bolj je hotel paziti nanjo, noč in dan jo je hotel nadzirati! ... Prej ali slej že zapazi kaj, prej ali slej se mu že izda, bodisi v sanjah, bodisi da izreče v pogovoru kako nepremišljeno besedo, iz katere bo lahko sklepal na resnico, delal lahko zaključke — logične seveda ...

Včasi se mu je zdela nekako zamisljena. Ob takih prilikah jo je hipoma vprašal:

»Povej, Mira, na kaj si baš kar mislila?«

Ona pa, ki je nemara uganila namén njegovega vprašanja, mu je odvrnila:

»O saj res! Kar pravila ti bom! Tako neumna nisem!«

In poredno se je nasmejala.

On pa se je zasmilil sam sebi. Saj zdaj ni bilo nobenega dvoma več, da je postal žrtev! Zakaj bi prikrivala svoje misli, če bi se ne nahajale na prepovedanih potih? V svoji onemoglosti in poztosti jo je začel prositi:

»Mira, ne bodi vendar taka! Odkrij in razodeni se mi! ...«

»Ali se ti nisem že dovoljkrat? Ali me res še vedno ne poznaš? ...«

»Ne, ne poznam te!«

»Zakaj pa jaz tebe?«

»Sem že bolj odkritosrčen!«

»Oh, seveda! Kdo je bolj odkritosrčen kot sem jaz!«

»Saj ne govoriš dvakrat enako!«

»Ah, kdo pa naj bi govoril vedno enako!«

»No, vidiš, že zopet! ... Takih nazorov ne prenesem in ne prenesem! ... Človek mora biti vendar dosleden! ... mora imeti vendar nekoliko logike! ...«

»O Marija, že zopet doslednost, že zopet logika!« Sprijela bi se bila gotovo ostreje da se ni vrnil on k svoji prvotni nameri ter jo iznova zaprosil:

»Vidiš, Mira, jaz bi bil dosti bolj srečen in miren, ako bi poznal tvoje misli ...«

»Kaj pa še! Še misli se ti bom izpošvedavala! Misli prihajajo in odhajajo, ne da bi človek mogel kaj za to!«

»No, pa če ti že moje sreče ni mar, se mi pa razodeni iz drugega razloga! Pravil sem ti že, da nameravam spisati roman ...«

»O meni ga že ne boš pisal, Mihec moj! Hvala lepa!«

»Proučil bi rad žensko srce ...«

»Mojega ne proučiš nikoli, preveč zagonetno je! Proučuj, če hočeš, srce kake druge!«

Kadar se je je lotila tista njena prava razposajenost, je nepopisno trpel. Zgodilo se je semtertja, da je prišel on opoldne prej domov kot ona. V takih primerih jo je obsipaval z vprašanji. Hotel je, da bi mu dajala račun o vsaki svoji stopinji. Ona pa se je delala, kakor bi ga niti ne slišala, ali pa mu je odgovarjala takisto po svoje, da nikoli ni vedel, pri čem je. Kadar pa se ji je zahotelo, da bi ga še bolj razdražila, je skrivila kazalca obeh rok ter mu pokazala ob svoji glavi rožička, rekoč:

»Ali veš, kaj pomeni to?« Pri tem se je smejala, da se je kar lomila in da so ji solze letele iz oči. On pa bi se bil najraje razjokal, zakaj četudi se mu je zdelo, da je vse to le šala, so ga vendar prešinjali neprijetni občutki in nikakor se ni mogel iznebiti mučnih dvomov, ki

so v obliki vprašajev začeli iznova svoj ples pred njegovimi očmi...

»Kje je bila? ... Kje se je mudila ... Kaj je imela opraviti ob tem času zunaj? ... Zakaj se mi ne upa pogledati v oči? ...

Itđ! Itđ! —

Za ves svet bi bil rad vedel, je li ni vodila pot skozi katero onih ulic, kjer je stanoval kak njegov tekmeč, a ona je na njegova vprašanja in namigavanja samo molčala, ker je pač vedela, da je ni ulice, kjer bi on ne videl kakega strahu in ker je le predobro poznala njegove — logične zaključke, ki so bili vedno eni in isti, pa naj so bili predstavki že taki, ali taki ... —

3.

Nekoč je profesor Konoplja v svojo nepopisno grozo doznal, da stanuje nad njim častnik, zakaj baš pred častniki je imel največji strah ... Takoj se mu je pojavilo vprašanje: »Ali ni to kak skriiven čestilec Mire, ki se je toliko časa prizadeval, da je dobil stanovanje z njo v isti hiši?«

Ves iz sebe je prisopihal preko stopnic v sobo in vprašal s težko prikrivanim gnevom ženo:

»Ti, kdo pa stanuje zdaj gori nad nami?«

»Kaj se menim jaz za to!«

»Nekega častnika vidim hoditi gori in doli ...«

»Zakaj izprašuješ potem mene, ako sam vidiš in veš?«

»Zakaj mi nisi tega precej povedala? Da ti je bilo znano, kar nič ne dvomim!«

»Čemu neki bi ti pravila take stvari!«

»Torej si le vedela?«

»Kajpak da sem!«

»Jaz bi moral biti vendar o vsem poučen, kar se godi v hiši, kjer prebivate!«

»Pa se pouči! Kdo ti brani? ... Meni so take stvari premalo važne ...«

»Tako?« — Pogledal jo je neverjetno. — »In je že dolgo, od kar se je priselil?«

»Ee! Kakega pol leta morda.«

Konopljo je vrglo skoro vznak.

»Kaj — pol leta že?«

»Mogoče da tudi malo delj! Nisem si zapisala v koledar!«

On ni vedel, kaj bi rekel. Jezil se je sam na se. Kam je vendar gledal, da tega ni opazil! Človek mora imeti vendar vedno odprte oči! Ne samo na cesti, ampak tudi doma! »Pa sem res butec!« je naposled priznal sam sebi!

Po daljšem odmoru, ki ga je uporabil v to, da je zbral vso svojo bistroumnost, je nadaljeval s tresočim glasom:

»In ti ga vidiš seveda vsak dan?«

»Nekateri dan celo po večkrat.«

Njemu je bilo, kakor bi ga bil kdo s kleščami vščipnil.

»Kako je to mogoče?« je vprašal, boreč se sam sabo, da ni zdijval.

Ona se je nasmehnila.

»Prav lahko, saj ga po hoji poznam! To je bilo res pametno od tebe, da si dal v vrata nad stopnicami šipe vdelati! Človek je notri lepo skrit, ven pa le vse vidi!«

»Mirrrra, Mirrrra, glej, da ne zblaznim! — — O ti kača ... o ti kača strupena, saj si me ti do tega pripravila! O zdaj mi je vse jasno, zdaj vem zakaj si hotela imeti šipe v vratih, zdaj vem vse, vse! —«

»Kaj veš? ... Ničesar ne veš! Kdo je mislil tistikrat na kaj takega? ... Zaradi svetlobe je šlo!« ...

»Pa zakaj hodiš potem oprezat nanj?«

Fran Tratnik: Spiritisti (risba)

»Ko je pa tako lep! Oh, ti bi moral videti, kako je gibčen in eleganten...«

»Mira — zdaj pa reci še, da si mi zvesta!«

»Ali ti mar nisem? To vendar ni nezvestoba, če ga grem iz radovednosti pogledat, kadar začutim njegove stopinje! Ali bi bila sploh ženska, če bi ne bila radovedna?«

»Ne, Mira, tega ne trpim... In ti si morda celo že govorila z njim?«

»Samo parkrat — recimo trikrat, štirikrat, večkrat težko da je bilo! To vendar ni omembe vredno!«

Konoplja se je opotekel.

»Tako, to ni omembe vredno — to ni omembe vredno, ako se zakonska žena shaja za moževim hrbtom s častnikom? Saj vemo, kaj so častniki — kaki zalezovalci žensk so! Precej povej, kako je prišlo do tega, da...«

»Da sva govorila, misliš?... O — stvar je čisto enostavna! Revež je videti malce raztresen. No, pa kaj bi mu človek oponašal to! Če smete biti raztreseni profesorji, zakaj ne bi bil raztresen tak mlad častnik, ki mu kdo ve kake muhe brne po glavi!... In tako se pač večkrat zgodi, da ne ve, v katerem nadstropju je in da kar pri nas pozvoni, ali celo kar vrata odpre...«

»O, kakšen praznoglavec mora biti to, da si še nadstropja ne more zapomniti!«

»Misliš? Ali pa tudi ne! Kdo ve, kdo ve, če se nalašč ne moti!«

Pogledala ga je hudomušno in ustnice so se ji zategnile v poreden nasmeh. Konoplja pa je bil ves iz sebe.

»Torej te je izvohal! — Torej te je izvohal!« je ponavljal.

»Mene? Hahaha!«

»Pa kaj sta govorila?«

»Kaj naj govoriva? Saj si lahko misliš! Ko sem odprla vrata in je videl, da

je prišel napak, je bil pač v zadregi, ali vsaj delal se je tako, kakor bi bil. Potem pa so se mu vsule iz ust tiste običajne fraze, ki jih zna vsak častnik na pamet: Pardon, milostiva, oprostite blagohotno... te stopnice... vedno se motim... Preden sem se semkaj preselil, sem namreč v prvem nadstropju stanoval... dovolite, da se vam predstavim...«

»In ti?«

»Jaz — kaj vem?... Bila sem seveda tudi jaz zmedena. Zardela sem, da me je še zdaj sram, ako se spomnim na to. Nemara da sem mu pač rekla: »O prosim, gospod nadporočnik, jako drago mi je...«

»Mira, ali si nora?«

»Nora?... A tako! No seveda, mogoče tudi, da mu nisem rekla natanko tako..., mogoče da...«

»Mira, jaz hočem, da mi točno poveš, kaj si mu odgovorila!«

»Ko pa že več ne vem! Saj to je vendar čisto postranska stvar!«

»In zdaj te kajpada pozdravlja, ako se srečata?«

»To je vendar njegova dolžnost — zdaj, ko se poznavata! O seveda pozdravlja, in še kako! Laskati se res znajo ti častniki in priklanjati, kaj čuda, da si osvojijo toliko ženskih src!«

Konoplja je začel begati po sobi gor in doli. Večkrat je poizkusil, da bi nekaj rekel, toda iz ust so mu prihajali samo nerazločni grgrajoči glasovi. Ona ga je nekaj časa smeje gledala, potem pa se ji je zasmilil, stopila je k njemu, mu položila roke okoli vrata in začela po stari navadi:

»O ti moj Mihec, ti! Kdaj vendar se izpametuješ?... Kaj vse se ti blodi po glavi! Toliko časa me že proučuješ, pa še vedno me nisi proučil!... In me menda nikoli ne boš!...«

Pomiril se je trenutno, potem pa zopet dvomil:

»Kaj je resnica, kaj hlimba, kaj laž? ...«

Samo točen odgovor na to vprašanje, bi ga bil mogel potolažiti, a kdo naj bi mu dal ta odgovor?

Ko bi bil mogel vsaj en hip pogledati v njeno srce! Toda kako? ... Včasih je ponoči cele ure prisluškoval, misleč da izreče v sanjah kako besedo, ki ga privede na pravo sled. Toda njegova Mira je imela preveč mirno, preveč zdravo spanje, da bi bila v sanjah govorila. Ona sploh nič sanjala ni — za to ni časa imela, kakor je večkrat sama dejala.

In tako se je ubogi profesor Konoplja še nadalje boril s tistim ključastim znamenjem, ki se mu je zdelo kakor železen kavkelj, na katerega bi bil včasih najraje vrv pripel in se obesil nanj ... —

4.

Odkar je profesor Konoplja vedel, da stanuje v isti hiši kakor on častnik in da se srečuje z njegovo ženo, je bil čez vse mere nesrečen. Tiščala ga je moreča zavest, da se nekdo v neposredni bližini trudi za naklonjenost njegove lepe žene, ki jo je on tako neskončno ljubil — zavest, da je njegova sladka last v nevarnosti, če ni morda — že izgubljena ... —

Včasih mu je za hip odleglo, včasih se mu je zazdelo, da se žena vendar ne izneveri kar tako svojemu možu, zlasti ne takemu možu, kakršen je bil on — profesorju matematike in logike, toda takoj so se ga zopet lotili dvomi, takoj mu je zopet zagnila grenka skrb čelo in srce se mu je napolnilo s črno melanholijo ...

Najraje bi bil ves dan tičal doma ter čuval svojo ženico, a kaj, ko je pa

njegov poklic tako kategorično zahteval, da je moral biti vsak dan določeno število ur z doma! Najhujše pa je bilo to, da je njegova žena natanko vedela, kdaj mora biti v šoli! Kaj vse se je lahko godilo tisti čas v njegovem stanovanju, kako brezskrbno je lahko njegova Mira ob tistih urah okrog hodila! Da si je moral izbrati baš profesuro za svoj poklic! Kot uradnik bi se bil že lažje ukvarjal iz pisarne! Včasih se ga je polastilo med poukom silno hrepenenje, da bi pustil vse skup in teklen domov ... prihajali so mu trenutki, ko mu je venomer šepetalo nekaj: »Zdaj, prav zdaj se godi tisto ... prav zdaj objema tvoja Mira drugega ...«

Dostikrat je zgrabil že za klobuk, da bi šel, a vselej se je zbal nečesa, odložil ga je zopet in ostal. Toda nekega dne ni mogel več strpeti. Preden je bil odšel z doma, je videl vsa mogoča znamenja in vse mogoče slutnje so ga obhajale — bil je kakor še nikdar uverjen, da mu je žena nezvesta in da jo danes zaloti. Moral je, moral domov! Prijavil se je ravnatelju, da je bolan, da mu je tako nekamo čudno slabo in da mora v posteljo. Pot mu je vstajal po čelu in težko je sopal, ko je hitel proti svojemu stanovanju. Znanci so ga pozdravljali, odkrivali se mu, on pa ničesar ni videl, tako da se je zdaj pa zdaj kdo ustavil in začuden ozrl za njim. Še nikdar se mu ni videla pot do doma tako dolga kakor danes, zakaj do dobrega je bil prepričan, da se mu danes odkrije resnica in mrzličasto poželenje ga je imelo, da bi bilo že konec dvomom in negotovosti. Ljudje so hiteli mimo njega, vozovi so drdrali sem in tja, hrup in vrvenje ga je obdajalo od vseh strani, a on ni ne videl nič, ne slišal nič. Samo njegova žena mu je bila vedno pred očmi — videl jo je zdaj kako se mu roga in mu

kaže rožičke, zdaj, kako objema njegova tekmeča, katerega je hotel brez usmiljenja pobiti, zakaj njegovo užaljeno srce je vpilo po maščevanju in po krvavi osveti.

Doma v veži si je moral nekoliko odpočiti, preden je nastopil pot po stopnicah, tako zasopljen je bil, tako hudo mu je utripalo srce. Pa tudi premisliti je moral, kako bi najbolj po tihem dospel gori. Stopnice so bile namreč lesene, škripale so in vsaka stopinja je odmevala od njih. »Kaj ko bi se sezul in šel bos navzgor?« A spomnil se je še o pravem času, kako nesmrtno bi se osmešil, če bi ga kdo srečal bosega s škornji v roki. O še v norišnico bi ga vtaknili, med tem pa bi njegova žena po mili volji počejala, kar bi hotela! Ni mu kazalo torej drugega, kakor da se je začel obut spejnjati po stopnicah navzgor. Kajpada kolikor se je le dalo na lahko in oprezno.

Počasi, premišljeno je stopal navzgor, prizadevaje si, da bi napravil čim manj hrupa in zdaj zdaj je prisluhnul, če je zgoraj vse mirno. Zakaj lahko bi se zgodilo, da bi se prav v tem trenutku odprla vrata njegovega stanovanja in se prikazal v ženinem spremstvu on, ki ga je tako sovražil, tako krvavo sovražil, dasi ga niti poznal ni. Toda nič se ni zgabilo, a to se mu je zdelo še bolj sumljivo. »Služkinjo je najbrže kam poslala, sama pa... o, potrpi malo, zdaj te imam!« je vzkliknil sam pri sebi, ko je stal naposled pred svojim stanovanjem. Prijel je previdno za kljuko, a vrata so bila od znotraj zapahnenena. »Vendar nekdo doma!« Že je hotel pozvoniti, ko se vrata odpro in se mu nasproti zasmeje služkinja, ki ni bila preslišala, da bi šel nekdo rad notri, pa ne more in je torej pohitela, da bi mu odprla.

»Tako zgodaj danes doma, gospod profesor?« se je začudila, on pa je nekako razočaran odvrnil:

»Da, danes malo prej ko ponavadi! Nič mi ni kaj dobro. Kje je gospa?

»Gospa so šli ven!«

»Že ven?... Ali je že dolgo od tega?«

»Da, precej časa je že.«

»Pa kam?«

»Niso nič povedali. Najbrž na izprehod, ali kamor žel!«

»Ali kamor žel!« je ponavljal profesor Konoplja sam pri sebi. Ta dostavke se mu je zdel sila pomemben. »Kamor že, da, kamor žel! Kdo ve, če ne samo eno nadstropje više?... Po vsem životu je trepetal, ko je stopil v stanovanje. Na ženini nočni mizici je uzrl majhen ovitek od pisma. Hlastno je segel ponj, a bil je prazen. »O ti pretkanka ti, o ti nezvestnica grda!« je godrnjal. ne da bi najmanje dvomil o tem, da je bila v ovitku posetnica, s katero je povabil nekdo njegovo soprogo na sestanek.

»Kam je šla, kam je šla?... Kdo je tisti, ki jo je izvalil? Pa kdo drugi kot oni ničemurni častnik, gizdalin tisti!«... Kaj ko bi sam stopil gori?... »Saj se tudi jaz lahko — zmotim v nadstropju!« je nadaljeval sam pri sebi, »ali ne? Če se on moti, zakaj bi se jaz ne? Samo to je vprašanje, če me bo pustil notri, ako je ona pri njem!... In prav gotovo je pri njem! Kje naj bi sicer bila?...«

Nekaj časa je kakor blazen begal sem in tja po sobi, potem pa so mu oči obtičale na omelo, ki ga je bila služkinja v kotu pozabila.

»Kaj če bi potrkal na strop?« mu je šinilo v glavo. »Morda se baš objemata — ej, to bo lepo presenečenje!«

In segel je po omelo in sunil s palico, na kateri je bilo nasajeno, krepko

dvakrat, trikrat v strop. Kakor v odgo-
vor so se začuli tudi od zgoraj trije udar-
ci, sicer ne tako razločno, nekako tako
kakor bi bil kdo z nogami zacepetal, toda
odziv je bil tu in to je bilo poglavitno!
Ali je mogel še kdo dvomiti, da sta do-
govorjena in da se na ta način spora-
zumljata? ... Eh, zdaj naj se drzne še
tajiti, zdaj ko ima tako eklatanten do-
kaz za njeno nezvestobo! ...

»Pa poizkusimo še enkrat, kdo ve
kaj vse se mi še razodene!« ... je vzpod-
bujal samega sebe.

In začel je iznova suvati s palico v
strop. Nestrpno je čakal, kdaj se zopet
pojavi kaj zgoraj. Toda odgovora z uda-
ri ni bilo, pač pa je čul, kako je tekel
nekdo po stopnicah nizdol.

»Aha, stvar je jasna! Nemara da se
tudi njegova žena prav tega omela po-
služuje! Prvi sunki pomenijo toliko ka-
kor: »ali si doma?« Ko je prišel od gori
odziv, mu da pa v drugič znamenje —
tako vsaj je bilo drugekrati in tako mi-
sli oni grdun gotovo, da je tudi danes
— češ, pridi doli in zdaj teče v nastav-
ljeno mu past! O le pridi — jaz ti poka-
žem!«

Satansko veselje ga je navdajalo
združeno z nepopisnim ponosom. Zdel
se je sam sebi kakor zmagovalec, kakor
triumfator, ki stopa preko hrbtišč pre-
magancev. Ha, zdaj zdaj bo tu! ... In
res, še par stopinj, potem kratek odmor
in — potrkalo je ...

Konoplja je hropel v strašnem raz-
burjenju in ne da bi se odzval z besedo
trkanju, je naglo sam odprl vrata. Pred
njim je stal častnik! Ni bil sicer tako
mlad in lep, kakor je bil posnel iz ženi-
nih besed, a dovolj da je imel svetlo
uniformo in rožljajočo sabljo! ...

Nekaj hipov sta oba molčala in sa-
mo motrila drug drugega.

»Čemu trkate?« je vprašal potem
častnik prvi s precej osornim glasom.

»A vi — čemu hodite semkaj doli?«
odvrne Konoplja. Bil je prepričan, da
ga je s tem vprašanjem v kozji rog
vgnal.

»Hotel sem si prepovedati to raz-
bijanje, ker me moti pri delu!«

»Zakaj pa ste potem odgovorili s
trkanjem, ko sem jaz prvič —«

»Opozoriti sem hotel, da sem doma
in da hočem imeti mir! Prosim, da me
v bodoče več ne nadlegujete na ta na-
čin, ker bi si moral sicer pomagati dru-
gače! Ste razumeli? Z Bogom!«

Ubogemu Konoplji so se nehote
usta odprla. Zijal je še, ko je bil oni
že davno izginil. Stvar se je iztekla tako,
kakor si on ni želel! Mislil je, da izve
kaj, kar bi mu potrdilo upravičenost nje-
govih sumničenj, zdaj pa je bil tam ka-
kor prej ...

»Ha, kako se je izvil!« je vzkliknil,
ko si je bil nekoliko opomogel od svo-
jega razočaranja. »Kako se je izvil! O to
so prebrisani tiči, ti častniki! Toda tak
tepec nisem, kakor si on domišlja! Naj
mu verjame kdo drugi, jaz mu ne! ...
Ampak do živega mu pa le ne morem!
Hm, kaj zdaj, kaj zdaj? ...«

Par minut pozneje se je žena vrnila.
Ni se malo začudila, ko ga je dobila ob
nenavadni uri doma.

»Kaj nimate šole danes?«

»Ne, ravnateljev god je!«

»Pa nisi nič zjutraj povedal.«

»Čemu neki! No, kakor vidim, ti ni
nič kaj prav, da sem tukaj ... Umevno,
zakaj ... ali veš, kdo je bil baš kar pri
nas?«

»Kdo neki?«

»Tvoj znanec iz drugega nadstropja
— gospod častnik!«

Ona je za hip osupnila, a takoj se je razlila prejšnja mirnost in jasnost preko njenega obraza.

»Tako?« je vprašala popolnoma ravno dušno. »In kaj je hotel?«

»To veš ti morda bolje nego jaz!«

»Jaz? ...«

»Da, ti, zakaj reči moram, da je bil zelo iznenaden, ko je uzrl mene.«

»Že mogoče! Toda čisto brez vsega povoda menda vendar ni prišel, vedela bi torej rada ...«

»No, da, slučaj je včasi velik činitelj! Poslušaj! Ko se ozrem v strop, zapazim pajka, ki je menda prežal na muho. Da bi ga ubil, ali zbil, sem sunil s palico od omela dvakrat, trikrat v strop ...«

»Ti, če le ni v tvoji glavi kakega pajka, ki prede noč in dan, zakaj vse tako se mi zdi, da so tvoji možgani že precej hudo zamreženi s pajčevino!«

»Mira, ali je to spoštovanje? ...«

»Kakopak, še spoštovala naj bi te, ko počenjaš take neumnosti!«

»To niso neumnosti! Po tej poti sem prišel na pravo sled. Kajti kakor na dogovorjeno znamenje se je odzval nekdo zgoraj istotako s tremi udarci in ko sem iznova potrkal je prišel pač doli! Ne dvomno je bil prepričan, da trkaš ti!«

»Že mogoče! Domišljav je nemara zadosti, da si je kaj takega mislil.«

»No in — —?«

»Kaj? ...«

»Ne delaj, ne delaj se tako nedolžno! To, da je prišel na trkanje doli, se vendar ni zgodilo prvikrat — — to je nekaj domenjenega, prav očitvidno nekaj domenjenega! In da ti dokažem, kako neiskrena, da ne rečem, lažniva si, še nekaj: tvoj popis častnika se kaj malo ujema z resnico! Nikakor ni tako

mlad, kakor sem moral posnemati iz tvojih besedi in tudi nadporočnik ni, ampak major, če se ne motim.«

Gospa Mira, ki jo je bila začela potrpežljivost minevati, je škodoželjno vzkliknila:

»O potem pa ni bil pravi zdolaj!«

Gospod profesor se je opotekel, kakor bi ga bil kdo pod rebra sunil.

»Kaj — ali sta dva?«

»Morata že biti!«

»Pa zakaj mi tega nisi povedala?«

»Zakaj ..., zakaj: Vedno: zakaj? ... Čemu neki bi ti to pravila!«

»Torej dva, praviš?«

»Morda tudi trije! ... Kaj vem?«

Profesor Konoplja je zastokal, kakor na smrt ranjena žival.

»O — potemtakem kar cela vojašnica!«

»Cela vojašnica, cela! Vidiš, take nošiš, takele!«

In gospa Mira, ki se je bila lotila maščevalnost, je dvignila dlani z razprtimi prsti, nastavila palca ob straneh čela in pomigala, ponavljajoč:

»Da, takele nosiš! Ne tistih navadnih, enostavnih, ampak takele vejaste in lopataste, kakor kak severni jelen! Ali razumeš? ...«

Izrekši je izginila v drugo sobo, ubogi profesor matematike in logike pa se je zgrudil kot od strele zadet v naslonjač ... —

5.

Kadar je profesor Konoplja le preveč pogrešal srčne utehe in ni mogel dati drugače duška svoji boli, se je zahtekel k pesnikovanju.

Nekega dne je izgubil listič, ki ga je njegova soproga pobrala in seveda tudi prebrala. Napisani so bili na njem tihi stih:

»Rumene rože ljubosumnosti
so cvele po vseh potih...
In koder hodil, kjer sem bil,
rumene rože ljubosumnosti
sem v žalne vence vil,
s solzami jih rosil!...«

Stopila je k njemu in mu rekla:

»Glej, glej, saj te je še nekaj poeta!
Čudim se!«

»Zakaj se čudiš?«

»No, tak zakrknjen matematik in lo-
gičar, kakršen si ti...«

»Mira, ne govori tako prezirljivo o
vedah, kakršni sta matematika in logi-
ka... Zakaj matematika je ono, na
čemer sloni obstoj sveta! Naj se primeri
kaj, kar bi povzročilo izprembo v
številkah, ki je v njih izražena razdalja
med posameznimi nebesnimi telesi, pa
se zruši zistem v zistem!... Logika pa
je temelj vsega življenjskega reda! Brez
nje bi bilo vse na glavo postavljeno!«

»Ali misliš?... O ti Mihec moj, ko
bi ti vedel, kako te imam rada! Navzlic
temu pa ne morem vsega verjeti, kar
trdiš!...«

Profesor Konoplja ni vedel, ali bi
bil jezen, ali zadovoljen. Saj ni bilo v teh
ženinih besedah zopet prav nič logike,
vzroka torej dovolj za jezo. Ali da je
tako naravnost povedala, da ga ima ra-
da, mu je pa le delo dobro! Seveda —
kdo ve, zakaj je tako rekla?... Kdo ve,
če se ni zopet zoper njega kaj pregre-
šila, pa si na ta način teši vest?... Kdo
ve, če ni rekla tega samo zato, da bi ga
premotila, prekanjena, kakršna je!...

In kdo ve, kolikokrat bi bil gospod
profesor še vzkliknil sam pri sebi: »Kdo
ve?« — da ni njegova žena nadaljevala:

»Rekla sem ti že često, da se življe-
nje ubogo malo meni za logiko, baš to-
liko pač, kakor zvezde na nebu za mate-
matiko! Eno kot drugo gre svojo pot!...

Vsekakor ondi ponavadi ni dosti poe-
zije, kjer je preveč matematike, ali če
hočeš — računanja in logike! Sicer pa
so tvoji verzi itak vse prej nego logični!«

»Kako to?«

»Ker sloné na povsem napačnih pre-
misah! Prosim te, kdaj pa sem ti dala
jaz kaj povoda za take jeremijade?«

»Ti, da nisi — oh!«

»Kdaj, povej, kdaj?...«

»Ti, ki nikoli ne odgovoriš na moje
vprašanje tako, kakor bi morala! Jaz te
na pr. vprašam: kje si bila? ti pa: »Po
opravilih!«

»Ali ni mar res tako?«

»Toda ali vem jaz po takem odgo-
voru kaj več, kot sem vedel prej?... In
ako te vprašam: ali si s kom govorila?
— O, z raznimi ljudmi!« — Pa s kom
vendar? — »Sem že pozabila!« — Ali:
zakaj pa si tako razgreta? — »Ali sem
razgreta?« — Prosim te, ali so to kaki
odgovori?... Ali ni to golo izbegavanje
ker se bojiš s točnostjo na dan?«

»Če bi hotela jaz odgovarjati na
vsak tvoj »zakaj?« dragi moj, bi ne ime-
la ves dan nič drugega opraviti, ker to
gre venomer: »Zakaj?... Zakaj?... Za-
kaj?« — Menda dobivajo tvoji »zakaji«
kar sproti mlade!... Sicer pa, da ne boš
mislil, da znaš samo ti verze delati — ali
naj mar povem, kak napis dam izklesati
v tvoj nagrobni spomenik — kajpada,
ako ti prej umrješ kot jaz?«

»Povej!«

»Poslušaj:

Življenje naše — ah, en sam vprašaj!
Zaman vzdihujemo: Zakaj? — Zakaj?...
Nikogar ni, ki bi odgovor dal,
iz src iztrebil grenkih dvomov kal!...
Ker neutruden si vprašalec bil,
do dna bridkosti kupo si izpil!... —

Kaj praviš ti na to?«

»Mira, ginjen sem!«

»Saj si lahko! Zakaj nikdo ne bo mogel posneti iz tega, kake vrste vprašalec si bil in ta in oni, ki te ni poznal, bo morda celo sodil, da si bil kak modrijan! Ampak zapomni si: ako pa se ne poboljšaš, ako ne nehaš sumničiti in boš še dalje vedno godel: »Zakaj... zakaj... zakaj?« potem dam vklesati pod navedene vrstice kot nekaj posebno zna-

čilnega zate še tri vprašaje, pa naj si jih potem razlaga kdo kot ironijo na predstoječi napis, ali kakor že hoče! Da, da, ljubi moj Miha, vidiš, tri takele kljube dam vklesati iz osvete v tvoj spomenik —«

In zarisala je s prstom v zrak:

? ? ?

Saša Šantel: Terica (lesorez)

Bilo je popoldne nekega jesenskega dne. V matematičnem seminariju na vseučilišču sem se ravno pripravljajal za profesorski izpit, ko nenadoma vstopi kolega, znan kot nadarjen študent in izredno nadarjen ženski kavalir, in me vpraša, ali ne bi hotel napraviti sprejema ni izpit iz matematike na trgovski akademiji za nekoga, ki čaka v avli.

Vprašanje ni bilo zame prav nič novo. Podobnih izpitov sem napravil za svoje tovariše do tedaj že celih 9 (k čemu je vojna precej pripomogla), da v raznih šolskih in domačih nalogah sploh ne govorimo. Poseben užitek sem imel v tem, ker sem za druge vedno napravil vse izpite z odliko, dočim sem sam dobil v najpovoljnijem slučaju samo dobro kvalifikacijo. Življenjska ironija me je dovedla do tega, da sem namenoma tako delal. Vrh tega sem imel tako zagovor v rezervi, ako bi prišla kdaj moja podjetnost na dan, češ da ni mogoče, da bi za druge boljše odgovarjal kakor sam zase, saj je celo naš dobri Bog najpreje in najboljše sam sebi brado ustvaril. Ponudba se mi je zdela celo laskava, ker sem imel izgled na nagrado in vrhu tega sem hotel proslaviti jubilej z desetim in zadnjim pseudoizpitom. Kot profesor bom moral vendar s takim poslovanjem prenehati.

Neznani kandidat se mi je predstavil kot Molček Simon. Pojasnil mi je, da rabi izpit samo radi neke formalnosti in sicer zato, da odloži kaderski rok za nekaj let. Resno pa ne namerava študirati. Podrobnosti mi ni mogel naštevati, ker je izpraševalna komisija, ki se nahaja tik ob univerzi, že čakala na kandidata. Med potjo mi je v naglici pove-

dal, kdaj in kje je rojen, kam je pristojen, ter da je absolvirajl štiri gimnazije v Kranju. Za plačilo takse mi je izročil bankovec za 1000 kron. Že sem potrkaj na vrata ravnatelja trgovske akademije, ko sem se spomnil, da ne vem več imena, kako se sedaj pišem. V naglici sem se obrnil na svojega dvojnika, ki mi je izročil neko vojaško legitimacijo brez slike, kar mi je prav posebno konveniralo radi velikih kontrastov v fizionomiji.

V sobi sta bila dva gospoda. Starejšega s častitljivo belo brado sem smatral za direktorja. Predstavil sem se mu koražno kot Molček Simon, ki želi polagati sprejemni izpit iz matematike. Gospod ravnatelj poišče akt in reče v suhoparnem uradnem tonu svojemu sodu:

»Gospod doktor, izvolite začeti!«

Gospod doktor mi ponudi stol za majhno zeleno mizo, sede vis-a-vis mene, pogleda me srepo v oči, da komaj vzdržim njegov pogled in začne v hrvaščini:

»Kje ste Vi doma?«

»V Črnomlju!«, odgovorim komaj skrivajoč svoje začudenje nad tem nepričakovanim vprašanjem. Tako se vendar ne začena izpit iz matematike. Resnost situacije tudi ne dopušča možnosti kakšnih familiarnih vprašanj take vrste. Edina možna pojasnitev tega vprašanja ostane sum gospoda doktorja v identičnost moje osebe.

»Opišite mi Črnomelj!« se glasi nadalje imperativno vprašanje gospoda doktorja.

Na tihem sem grdo zaklel, kaj takega pa še ne. Kako naj opišem Črnomelj,

ko nisem bil nikdar tam, ko nisem v vsem svojem življenju skoraj nič slišal o njem, če sem pa kaj slišal, sem pa že davno pozabil? Kakšna matematika pa je to? Kri mi je udarila v glavo in čutil sem rdečico po vsem obrazu kot devica, ki pride prvič v skušnjava. Hotel sem že vzeti klobuk in z nepričakovanim skokom skozi vrata izginiti, pa naj gospod doktor koga drugega izprašuje, kako je v Črnomlju — radi mene lahko tudi ti stega, ki zunaj na hodniku name čaka. No, za take stvari je še vedno čas. Rešimo, kar se rešiti da! Začnem mlatiti prazno slamo v hrvaščini:

»Črnomelj je majhno provincijalno mesto v Beli Krajini blizu hrvaške meje. Ima približno 2000 prebivalcev...« Moje znanje o Črnomlju je bilo s tem do dna izčrpano. Celo v številko 2000 sem precej dvomil in čakal, da jo gospod doktor korigira. Ko ni šlo dalje, mi začne gospod doktor pomagati z nadaljnimi vprašanji:

»Ali leži Črnomelj ob kakšni cesti?«

»Seveda ob cesti, ki pelje iz Novega mesta v Karlovec!«

»Kako se imenuje ta cesta?«

Zame pretežko vprašanje! Kako naj vem ime ceste, ko nisem niti prepričan, da Črnomelj sploh leži ob cesti iz Novega mesta v Karlovec? Ko bi bil vsaj kakšen zemljevid v bližini! — Molčim in čakam katastrofe.

»Za božjo voljo, to je vendar Karlovška cesta.«

»Da, gospod doktor, ali mi imenujemo doma to cesto kratkomalo »cesto«, ker ni nobene večje ceste v bližini in možnost zamenjave odpade. — Zakaj me pa, gospod doktor, izprašujete geografijo, ko sem prišel delat izpit iz matematike?«

»Kot Slovenec morate napraviti izpit tudi iz hrvaščine, da vemo, ali boste mogli razumeti hrvaška predavanja.«

No, ta je pa lepa! Prišel sem k izpitu za matematiko. Mesto matematike sem vprašan geografijo in pri tem se pa niti ne zavedam, da delam izpit iz hrvaščine. Ta izpit je skoraj moderna umetnost, ker umetnik sam ne ve, kaj dela in ker nihče na svetu ne ve, kaj je njegov umotvor, njegova slika predstavlja: ali matematiko ali geografijo, ali hrvaščino ali metafiziko. — Zakaj mi pa ta bedak, ki zunaj čaka, ni povedal, da moram delati tudi izpit iz hrvaščine? Gospod doktor vendar ni sumil v mojo poštenost, da bi bil sposoben delati izpit za... ime pravega kandidata sem radi prestanega strahu že zopet pozabil. — Take misli so mi švigale kot blisk po glavi.

»Hrvaščine pa znam toliko, da se z lahkoto razgovarjam s Hrvati in da lahko čitam hrvaške knjige, akoravno ne obvladam perfektno hrvaške slovnice«, sem vesel svoje odrešitve hitel v eni sapi drdrati.

»Bo dovolj!« reče gospod doktor, vstane in gre k ravnatelju, ki je med tem časom na papirju sestavil matematične naloge za kandidata Molček Simona. — Med tem časom, ko je gospod doktor napravil par korakov, sem namreč že pogledal legitimacijo v žepu in ponovil v naglici rojstni datum. Previdnost je bila umestna, ker me že naslednji hip pokliče ravnatelj k sebi:

»Gospod... kako se že pišete?«

»Molček Simon, gospod ravnatelj. Želite?«

»Napravite mi te naloge!« Izroči mi polo papirja, na kateri so bile štiri naloge. Prve tri so se nanašale na seštevanje, množenje in deljenje najnavadnejših vlomkov. Zadnja naloga pa je

zahtevala izračunanje prostornine stožca iz zadanega radiusa osnovnega kroga in iz zadane višine. V eni minuti bi bile gotove na pamet in popolnoma pravilno vse štiri naloge in Molček Simon bi se proslavil z matematično odliko in sicer celo z jubilejno odliko, ker je on že deseti. Prestani strah mi je pa svetoval previdnost. Mogoče bo tudi gospod ravnatelj pri ustmenem delu izpita hotel vedeti kakšne neumnosti iz Črnomlja in nadalje ni izključeno, da bom moral delati izpit morda še iz cele vrste drugih predmetov, o katerih mi ni tisti zunaj pri vratih nič omenil. Računal sem počasi in s fingiranim trudom cele pol ure. Počel sem vso polo. Pri kubaturi stožca sem napravil napako, ker sem osnovno ploskev pomnožil z $\frac{1}{2}$ višine mesto z $\frac{1}{3}$. Končno pride gospod ravnatelj in gleda moje čačke — v začetku dvomljivo, končno pa zadovoljno prikima:

»Matematike pa še nekaj znate!«

Seveda, sem si mislil, mogoče bom prihodnje leto že pri tebi študente tako mrcvaril kot je ravnokar tale tvoj doktor mene. Kako se boš čudil, ako ne boš pozabil moje fizionomije...

»Eeh — pri stožcu ste napravili napako, mesto $\frac{1}{2}$ pride $\frac{1}{3}$.«

Protestiral sem češ, da ploskev na dnu stožca znaša cel krog, na vrhu pa nič. Pravilen rezultat dobimo torej tako, da vzamemo sredino med 0 in 1 in to je ravno $\frac{1}{2}$. Začuden nad mojim »logičnim« dokazovanjem mi reče g. ravnatelj:

»Zadnja naloga je sicer pogrešena, vendar Vam bom dal z ozirom na Vaše matematično mišljenje in izvajanje in z ozirom na pravilen rezultat prvih treh nalog — odlično.«

Hudiča, ali je danes vse zacoprano? Zopet odlika in celo jubilejna odlika proti moji volji povrh geografskega iz-

pita iz hrvaščine. Take smole nisem še nikdar imel. Razočaran sedim za zeleno mizo in čakam novih presenečenj. Gospod ravnatelj lista nekaj časa po aktih in nato me vpraša:

»Kje ste študirali?«

»Končal sem štiri gimnazije v Kranju.«

»Tako — štiri gimnazije ste napravili?«

»Da, gospod ravnatelj!«

»Zakaj ste pa potem prišli delat izpit iz matematike?«

Zaprlo mi je sapo. Zakaj sem prišel delat izpit — kako naj jaz to vem, saj mi ni nobeden povedal. Pojdi rajše vprašat onega tam zunaj pri vratih. On ti bo že znal razložiti. Postal sem konfuzen in rdeč kot rak. Ali naj sedaj pograbim klobuk in zbežim skozi vrata, ko sem ravno zaslužil jubilejno odliko za deset pseudoizpitov iz matematike. V prepričanju, da iz te situacije ni nobene rešitve, sem povetil oči v tla in čakal Bogu vdano katastrofo.

»Ta je pa lepa«, nadaljuje gospod ravnatelj, »takega kandidata pa še nisem imel, ki bi napravil izpit z odliko in pri tem pa ne bi vedel, zakaj je sploh prišel na izpit«, in lista po aktih...

»Aha, sedaj pa že vemo, kaj je z vami!«

Zganil sem se, da zbežim — toda prehitel me je gospod ravnatelj:

»Vi ste dobili v četrtem razredu gimnazije v matematiki red »nichtgenügend« in radi tega ste morali delati sprejemni izpit iz matematike.«

Globoko sem si oddahnil.

»Gospod ravnatelj, slabih redov se dijaki ženirajo«, sem takoj pripomnil in postrani pogledal v akt, ali je še kakšen »nichtgenügend« v izprievalu. Obenem sem dobil pa novo skrb, kaj

si more gospod ravnatelj misliti o mojem matematičnem mišljenju in izvajanju ker »»nichtgenügend«« in ravnokar zaslužena jubilejna odlika proti lastni volji, to vendar ne gre skupaj. Zato sem takoj dodal, da sem v gimnaziji profesorjem zelo nagajal in da sem tako radi slabega obnašanja po krivici prišel do reda »»nichtgenügend«« v matematiki. Podkrepil sem svojo trditev z dejstvom, da sem imel v obnašanju takrat »»entsprechend««, kajterega sem v izpričevalu ravnokar zapazil.

»Izpit je končan«, ugotovi gospod ravnatelj. »Izpolniti morate še nacionalne«, ter mi da polo papirja polno rubrik. Vprašanja v rubrikah so bila še mnogo težja nego vprašanja: »Kako je v Črnemlju?«, Zakaj sem prišel delat izpit iz matematike?« itd. itd. Navesti je treba podatke o višini davkov, o dekliškem imenu matere itd. itd. Hišnih števil tudi ne smem pisati, ker ima g. ravnatelj akt pred seboj in je vrhu tega o mojih generalijah splošno boljše informiran nego jaz sam. Kako bi jaz drugače izvedel, da sem imel v četrti gimnaziji »»nichtgenügend«« v matematiki, ako mi ne bi on tega razložil. Spomnil sem se, da bi on, ki tam zunaj pri vratih čaka, lahko pomagal izpolniti rubrike. Prosil sem gosp. ravnatelja, da me pusti na stran. Radi prestanega strahu sem faktično imel prav potencirano veliko in malo potrebo. Ravnatelj mi je blagohotno dovolil in izpit je tako v celoti vkljub vsem težavam dovoljno potekel. Plačati sem moral samo še takso 100 kron. Gospodu ravnatelju sem ponudil bankovec za 1000 kron. Gospod ravnatelj je pozorno pregledal bankovec in začel zbirati drobiž za 900 kron. Pri tem je vzel iz žepa svojo

listnico in poiskal v njej nežigosan bankovec za 50 kron. Nekoliko nerodno pri me za stampiljko trgovske akademije in jo pritisne na bankovec in pri tem jo nekoliko zavrti, da bi bil žig manj čitljiv. Ta gesta gospoda ravnatelja mi je vlila korajžo in samozavest na srce. Nič več se nisem sramoval svojega nepoštenega početja, da delam izpite za druge. Ko mi je gospod ravnatelj odštel med drugim drobižem tudi ravnokar žigosani bankovec za 50 kron, sem postal celo nepremišljen in pederzen — saj s falsificiranjem denarja se pa vseeno še ne pečam. Ko sem preštel, me je vprašal gospod ravnatelj:

»Ali je v redu gospod Molček?«

»Gospod ravnatelj, jaz nisem Molček. Molček čaka zunaj pri vratih in ga lahko pokličete. Jaz sem samo mesto njega prišel na izpit.«

Gospod ravnatelj ostrmi. Z očmi buli v moje prste, med katerimi ravno vijem falsificiran bankovec za 50 kron. Ustrašil sem se, da ga zadene kap in že sem videl v fantaziji, kako se bo začela zanimati policija za moj jubilejni pseudoizpit. Toda gospod ravnatelj si kmalu odpomore in čez nekaj časa mi reče z rafinirano ljubeznivostjo:

»Sedaj po končanem izpitu ni treba tega meni pripovedovati. Moral bi sestaviti protokol. Toda danes nimam časa. Sicer pa sprejemni izpit je samo formalnost. Glavno je Vaš bodoči študij v našem zavodu.«

Zunaj na hodniku mi je poklonil Molček Simon falsificirani bankovec za 50 kron kot honorar za odlično položeni izpit. Z novo življenjsko ironijo sem ga spravil v žep in premišljal, kako bi ga najboljšje porabil.

Saša Šantel: Motiv s Fužin (risba)

Koncertni pregled

Slavko Osterc, Ljubljana

Naj omenim tu le par pomembnih prireditev.

Za začetek sezone je dal Rdeči križ v filharmonični dvorani mešan koncert, ki so mu dali umetniško kvaliteto Zlata Gjungenac-Gavellova, Julij Beteto in Ljubljanski komorni kvartet. (Pfeifer, Stanić, Šušteršič in Bajde). — Na Kreškovi proslavi v Unionu je po dolgem presledku nastopila zopet vojaška godba pod vodstvom kapelnika Vimerja kot koncertni faktor. — Pridno se udeležuje »Zarja« in »Svoboda«, ki prirejata skupno delavske akademije, kjer poleg zrelih umetnikov nastopajo tudi konservatoristi in drugi debutanti, pa tudi zborovska udruženja se vrstijo drugo za drugim. Prav lepe uspehe more beležiti celjski moški zbor »Svoboda«, ki ga je pevovodja Ciril Pregelj dvignil na znatno umetniško stopnjo. — Operni orkester je poleg rednih simfoničnih koncertov začel letos tudi s popularnimi koncerti — matinejami, katerih prvo je vodil dirigent Neffat z velikim uspehom. Na tej matineji se je simpatično uvedel mladi Miran Viher, ki študira violino pri Karlu Sancinu v Celju. Izgleda, da se bo ideja popularnih simfoničnih koncertov obnesla in udomačila. Na take matineje bi priporočal tudi dobre skladbe domačih konservativnih komponistov, ki baje po »krivdi« in »intrigah« nas modernih na serijoznejše programe iz navedenih vzrokov ne morejo. Če leži »tič pokopan« tukaj, evo recepta! — Redne konservatorijske produkcije imajo vedno dostojno višino in kažejo vsaj serijozno vzgojo in delo na konservatoriju, če že ne morejo pokazati vedno najboljšega. Nima vsak gojenec prvovrstnih instrumentov, pa tudi skoraj noben pevec prvovrstnega glasu. Te produkcije so vedno izredno dobro obiskane. — Pevska družina »Stevan Mokranjac« iz Bitolja še ni dovolj močna, da bi delala turneje po centrih. — Boris Popov je v filharmonični dvorani pel pred lepim številom oboževalcev in je med drugimi arijami in pesmimi zapel tudi Gerbičevo »Pojdem na prejo«. Če v prihodnje ne misli vzeti na spored več jugoslovanskih in slovenskih skladb, se nam po njegovih koncertnih nastopih ne bo baš tožilo. Drugače je pa njegov način petja dovolj simpatičen, čeprav ga poslušamo še raje v gledališču. — Ljubljanski učiteljski zbor je pod sijajnim vodstvom Srečka Kumarja (v Mariboru in v Celju) podal zopet vzorce iz najnovejše slovenske, hrvatske in srbske literature. Vsi naši moderno usmerjeni komponisti so mu za vprav pionirsko delo lahko hvaležni. — Ljubljanska Glasbena Matica

je izvajala dvojne velikih slovanskih modernih vokalno-instrumentalnih del: Poljaka Szymanowskega III. simfonijo (Nočni spev) in Rusa Stravinskega »Simfonijo psalmov«. Obe simfoniji sta pomembni v svetovni glasbeni produkciji, delo Stravinskega lahko smatramo kot mejnik v slogu, ki se zadnje čase ne more (in ne mara!) kolektivizirati. Vse res moderne glasbene struje stremijo danes v glavnem za tem, da iz glasbe izgine votel patos in prekipenja čustva, ki je navadno istovetno z banalnostjo, neizvirnostjo in »poceni efektom«. Szymanowski poskuša to s kopičenjem disonanc in barvo v orkestru, pa se vendar ni mogel čisto otresti vplivov Debussyja; Stravinski je samonikel v celoti in v vsakem detajlu. Za izvedbo obeh simfonij smo Matici hvaležni: pod vodstvom Mirka Polića je bil ta koncert res umetniški dogodek prve vrste. Da pa moderna glasba ni baš za vsakega užitek, vemo prav dobro. Naši vodilni koncerti pa so po svoji usmerjenosti vendar redne obiskovalce glasbenih prireditev vzgojili tako daleč, da danes bolj »vleče« moderni program (ker je nov!) kot pa venčki in potpuriji narodnih pesmi, ki pa še davno niso najslabša roba tega, kar včasih slišimo. Uvod k temu koncertu je bila Bravničarjeva predigra »Kralj Matjaž«, ki bi jo komponist moral arhitektonsko popraviti. Tako je učinkovala kot fragment. — Na akademiji »Preporoda« sta debitirala kot komponista moja slušatelja Demeter Žebre s »Suito za orkester« in Franjo Šturm s »Fantazijo za gosli in klavir. Suito je dirigiral Žebre sam, Šturmovo fantazijo sta prvovrstno podala Prevoršek (gosli) in dr. Švara (klavir). Na novinarskem koncertu so bile izvajane orkestralne, zborovske, komorne in solopевske točke. Kot noviteto je Škerjanc dirigiral počasen stavek iz simfonije »Duma« mladega, a starega komponista — začetnika Blaža Arniča, ki si najbrž ni na jasnem, kaj hoče. Zaenkrat je bolje, da se ne poskuša v velikih formah. — Rus je zapel dva nova samospeva, Adamičevega in mojega, oba prav dobro. — V Unionu je dalo pevsko društvo »Sloga« pod vodstvom pevovodje Svetla ob spremljevanju improviziranega orkestra Bachov »Božični oratorij«. Koncert so ponovili tudi v cerkvi. Pokazali so, kako se to delo ne sme izvajati. Škoda truda in — ušes publike! — V splošnem beležim kot zadovoljivo dejstvo, da se nekateri zbori druge kategorije prostovoljno umikajo iz koncertnih dvoran. K temu koraku jim iskreno čestitam!

Pesniško delo Otokarja Březine, ki je ena največjih in najstarejših vrednot češke književnosti, je predmet nenehnega proučevanja. Sedaj se kar na veliko zbira gradivo o mojstru in ožja občina njegovih poznavalcev (Březina ni bil in nikdar ne bo po svojem delu popularen) ustvarja okoli njegovega imena kult, kakor so ga deležni samo največji, izjemni umetniki.

V zadnjem času je izšlo več knjig o Březini. Predvsem omenjam njegovo korespondenco s sociologom E. Chalupnim, dalje dve knjigi mojstrovega ožjega prijatelja in nemirnega katoliškega duha Jakuba Demla: »Mé svědectví o Otokaru Březinovi« in »Listy Otokara Březiny«. Izmed osebnih spominov še omenjam knjigo pisatelja Jane Vrbe »Otokar Březina a jini přátelé v mé paměti«, izmed studij pa Jaroslava Durycha esej, ki priča o avtorjevi kongenialnosti. Mladi češki prevajalec Cankarja Rajmund Haležerna je spisal obsežno studijo o Březini in Nietzscheju, ki pa je za sedaj še v rokopisu. Ne smemo pozabiti časopisa »Nova Říše«, ki je objavil v dosedanjih zvezkih mnogo tehtnega gradiva o Březini, med drugim njegova pisma Anni Pamenrovi, edini ženski, ki je poleg matere imela večjo vlogo v mojstrovem življenju. Žal, da je »Nova Říše« z l. 1933. prenehala izhajati, enako kot vrsta drugih pomembnih čeških obzornikov, ki so se uklozili pred krutimi dejstvi hude gospodarske krize.

Za minuli božič je izdala Češka akademija v založbi Borovega v Prahi »Dopis Otokara Březini Františku Bilkovi«. František Bilek je eden najožjih duhovnih sorodnikov pokojnega Jaroměřičkega sametaria. Bilek je kot likovni umetnik najgloblje prodril v tajne Březinovega umetnostnega snovanja in v ilustracijah k njegovim pesnitvam najverneje vpodobil nekoliko pesnikovega

mističnega sveta, živečega v neutešljivem in neutešenem hrepenenju po absolutnem. Prijateljstvo med tema dvema izrednima osebnostima češkega naroda je imelo nekaj, skoraj bi rekel, nesodobnega; tako čisto, notranje poglobljeno prijateljstvo je mogoče samo med ljudmi, ki se ujemajo med seboj v subtilnejši sferi kakor je naše vsakdanje zemeljsko življenje, namreč v nekaki metafizični harmoniji. Tako prijateljstvo spiritualnega in vendar življenju neodtujenega značaja je morja da bilo mogoče med prvimi kristjani, ono je mogoče samo med izrednimi kristjani tudi sedaj, ko je takim kristjanom vzlic sili in razširjenosti formalnega krščanstva svet prav tako odljuden kakor je bil nekoč pod zvezdami paganskega Rima.

Zaradi tega je knjiga korespondence med Otokarjem Březino in Františkom Bilkom, med pesnikom in likovnim umetnikom, lepa in dragocena dokumentarična knjiga. Iz nje zopet jarko odseva pesnikova duša; v teh pismih intimnega značaja se izpoveduje Březina kot človek, umetnik in mislec. Vsi, ki čislajo Březino, bodo našli v korespondenci če ne novih potez Březinove osebnosti, pa vsaj novo bogastvo njegove duše. Za širši krog pa tudi ta knjiga ni, saj je za njeno polno umevanje treba imeti sorodno duševnost, kakor za Březinovo (in vsako pravo) poezijo sploh. (Realistični kritik in publicist Ferd. Peroška utka je to posebno dobro povedal v svojem eseju o Březini v knjigi »Ano a ne«).

»Dopisy Otokara Březiny Františku Bilkovi« so lepo opremljeni s posnetki Bilkovih ilustracij in faksimili Březinovih pisem. Pietetno jih uvaža fotografija Bilkova simboličnega kipa »Stvaritelj in njegova sestra Bolest«, ki je bil lani odkrit na mojstrovem grobu v Jaroměřicah.

Jugosloveni v Rumuniji

Po svetovni vojni je nad en milijon jugoslovanskega naroda ostalo v tujih državah. Od teh so nam Slovencem najbolj znani Jugosloveni v Italiji, Koroški Slovenci in deloma Gradiščanski Hrvati, ker z vsemi temi pač živimo v neposredni sosesčini, medtem ko je širši javnosti jugoslovenska manjšina v drugih sosednjih državah, kakor na Madžarskem, v Rumuniji, v Grčiji in v Albaniji, skoraj popolnoma neznana. V sledečem hočem podati kratko sliko jugoslovanske manjšine v Rumuniji, med katero sem delj časa bival.

Vekoslav Bučar, Ljubljana

Vseh Jugoslovenov, ki so po našem osvobojenju pripadli kraljevini Rumuniji, je danes okrog 60.000. Koliko so jih našli pri ljudskem štetju, ni mogoče dognati, ker jih prikazuje rumunska državna statistika skupno s cigani, Turki, Bolgari in drugimi narodnimi manjšinami. Od imenovanih 60.000 Jugoslovenov je okrog 10.000 Hrvatov, ki so katoličani in okrog 50.000 Srbov, ki so srbske pravoslavne vere. Večina živi v današnjem rumunskem Banatu, samo nekaj družin je v tkzv. regati, t. j. v predvojni Rumuniji ob nekdanji ogrsko-rumunski meji, a nekaj ob Donavi.

Hrvati se dele na tri glavne skupine, od katerih ima vsaka svoj poseben način življenja ter tudi znatne razlike v narečjih, kar pa jih nikakor ne ovira, da se ne bi med seboj dobro razumeli.

K prvi skupini Hrvatov v Rumuniji spadajo oni v Rekašu, vzhodno od Temišvara, katerih je 722. K tem še lahko prištevamo dvesto duš iz Marije Radne, ki se počasi raznarodujejo in pretaplajo v Madžare ali Rumune. Vas Rekaš se imenuje po mali, na ribah zelo bogati rečici, ki teče skozi vas. Vsega šteje 4027 prebivalcev, od katerih pa imajo večino Madžari, Nemci in Rumuni. Hrvati prebivajo v posebnem delu vasi, ki ga tamošnji neslovani imenujejo »šokački del«, ker se rekaški Hrvati sami sebe nazivajo »Šokce«. Zelo verjetno je, da Rekašani izvirajo iz Dalmacije, odkoder so pobegnili pred Turki. V bistvu so ogranki Bunjevcev in Šokcev v jugoslovenskem Banatu in Bački. Slednji so prišli v svoje današnje naselbine za časa ogrskega kralja Bele IV. Ta je namreč pobegnil pred Tatari iz Ogrske v Trogir. Ko pa se je vračal na Ogrsko, je vzel s seboj večje število Dalmatincev ter jim daroval zemljo v Banatu in Bački. Vsekakor so bili v Rekašu Hrvati naseljeni že v XVII. stoletju, ker se v mrliški knjigi rekaške župnije omenja, da je tam l. 1660. umrl 90 let stari Jurij Vinkov, a to je ime ene najstarejših rodbin v Rekašu. Do sedemdesetih let prejšnjega stoletja so rekaški Hrvati živeli v zadrugah, danes žive v manjših rodbinah.

Druga skupina je v Keči, zapadno od Temišvara v bližini jugoslovenske meje. Službeno se vas imenuje Checيا Croata = Hrvatska Keča, za razliko od Checie Romana = Rumunske Keče, ki jo deli od Hrvatske samo cesta. V Hrvatski Keči so izključno sami Hrvati, ki jih je po številu okrog tristo, v rumunski Keči pa so v veliki večini Rumuni, ostali so Srbi, Madžari in Nemci. Hrvatska Keča je med hrvatskimi kraji v Rumuniji najbogatejša, najbolj prosvetljena, ter v vsakem oziru najodličnejša vas. Kečanski Hrvati izvirajo iz Turopolja, odkoder so prišli okrog leta 1800. V bližini so bila do nedavnega velika posestva zagrebškega nadškofa in Kaptola, kar je bil najbrže vzrok, da so se nekateri Turopoljci — večinoma iz rodbine Mikšićev preselili semkaj. Govore zagrebško kajkavščino ter so

po večini plemiči, kar dokazujejo mnogi grbi in diplome v latinskem jeziku.

Tretja, največja skupina Hrvatov je v južni novi Rumuniji v planinah, nekoliko ur železniške vožnje od Temišvara proti jugovzhodu. Vsa ta skupina šteje okrog 8000 duš, a njihovo središče je vas Krašova, po kateri se Hrvati te skupine imenujejo tudi Krašovani. Odkod oni izvirajo se ne more zanesljivo reči. Mnogi mislijo, da so prišli iz Kreševa v Bosni. Petar Vlašić piše v svoji brošuri »Hrvati u Rumunjskoj« (Beograd 1928.), da je našel na prvi strani nekega hrvatskega molitvenika iz leta 1764. z roko zapisano sledeče: »U god. 1434. do 1443. jesu iz stare Turske Bosne Kraševci kako Bošnjaci ovamo došli i od onuda Krušovac, Krušovci, Kruševci, Kruševljani ili Krašovani ime donesli.« Vlašić misli, da je Kruševac ali Kruševo bosansko Kreševo. Krašovani so naseljeni v sedmih vaseh in sicer v Krašovi, ki šteje 3028 duš v Klokotiču (1200 duš), Nermetu (970 duš), Jablči (400 duš), Ravniku (750 duš), Lupaku (721 duš) in Vodniku (600 duš). Jezik, ki ga govorijo, nazivajo krašovanski kakor ga je imenovala tudi preje madžarska danes pa službena rumunska statistika. V šematizmu temišvarske škofije nazivajo njihov jezik »lingua crassovana« ali »lingua ilirica«, kar pa je popolnoma napačno, ker Krašovani govorijo pravo srbohrvaščino z nekaterimi dialektnimi posebnostmi.

Ožjih zvez med Hrvati omenjenih treh skupin ni. Vsaka skupina živi zase svoje posebno življenje, čemur je pač krivo dejstvo, da nimajo kompaktnega ozemlja, ampak so njihove naselbine pomešane z naselbinami drugih narodnosti. Tudi organizacije, ki bi jih medsebojno vezala, nimajo. Zato pa so tudi izgledi za njihovo bodočnost prav temni in zelo dvomljivo je, da se bodo mogli še dolgo vzdržati.

K vzdrževanju narodnosti bi lahko pripomogla narodna duhovščina, katere pa v hrvatskih župnijah v Rumuniji ni. Razen v eni vasi so povsod duhovniki tujci, največ Madžari in Nemci, medtem ko sem za časa svojega bivanja v Rumuniji spoznal več duhovnikov Hrvatov, ki službujejo v popolnoma madžarskih in nemških župnijah. To je tem bolj čudno zaradi tega, ker vsi katoliki rumunskega Banata spadajo pod

temišvarsko škofijo. Cerkvena oblast v Temišvaru bi se pač lahko vsaj malo ozirala pri nastavljanju duhovnikov na narodnost prebivalstva v posameznih župnijah.

Po rumunski ustavi se smejo ustanavljati veroizpovedne šole. Tega se razne manjšine za ohranitev svoje narodnosti prav radi poslužujejo. Tudi Hrvati imajo v nekatereh krajih svoje hrvatske katoliške veroizpovedne šole s hrvatskim narodnim učiteljstvom in srbohrvaščino kot učnim jezikom, toda ne v taki meri kakor bi to po ustavi lahko imeli. Kjer ni privatnih veroizpovednih šol, so vse šole izključno državne z rumunskim učnim jezikom in rumunskim učiteljstvom. V Krašovi, kjer je največ Hrvatov, so tri osnovne šole, toda vse tri so državne rumunske. Da je med Hrvati v Rumuniji tako malo veroizpovednih šol, je predvsem kriv nedostatek narodne duhovščine, ki bi dajala iniciativo za ustanavljanje takih šol, v drugi vrsti pa težki gospodarski položaj, v katerem se nekatere hrvatske vasi nahajajo. Narod mora namreč sam vzdrževati svoje veroizpovedne šole, ne da bi država kaj prispevala. Tako na pr. dajejo Kečani, poleg tega, da morajo plačevati od neposrednega davka za rumunske državne šole, za svojo hrvatsko veroizpovedno šolo vsako leto 75.000 lejev (pribl. 25.000 Din), kar je za vas s 300 prebivalci, čeprav je bogata, ogromna vsota. Velika težkoča je v naših narodnih šolah v Rumuniji s šolskimi knjigami. Rumunska vlada ni hotela odobriti jugoslovenskih šolskih knjig, zato jih Hrvati v Rumuniji tudi nimajo, razen začetnice »Početnica i čitanka za katoličke pučke učione«, ki jo je sestavil Ivan Mihajlović, izdalo pa leta 1927. z dovoljenjem rumunske vlade društvo sv. Antona v Subotici.

Narodnih društev je zelo malo. V Rekašu obstoja »Šokačko pjevačko društvo« s čitalnico, v Keči pa »Gazdačko društvo« z dobrim tamburaškim zborom. Druga društva mi niso znana. Od naših časopisov prihaja med Hrvate v Rumuniji samo nekaj izvodov »Narodne politike«. Med Rekaši in Kečani se tu in tam najdejo publikacije hrvatskega književnega društva sv. Jeronima in Matice Hrvatske, medtem ko Krašovani knjig sploh ne čitajo, češ, da zato ni-

majo časa, ker morajo skrbeti za svoje črede po planinah.

Mimogrede naj še omenim znamenito božjo pot Marijo Radno, štiri ure železniške vožnje od Temišvara proti vzhodu. Pri cerkvi je frančiškanski samostan rumunske province s samimi madžarskimi menihi. Tudi narod v Mariji Radni (2700 preb.) je večinoma madžarske narodnosti, precej pa je tudi Nemcev in Rumunov. Reka Maroš deli Radno od Lipe, mesta s 4500 prebivalci. Še pred nekaj stoletji sta bila oba kraja čisto slovanska, o čemer pričajo mnoga imena na nagrobnih spomenikih. Danes je v Radni še samo kakih trideset hrvatskih družin, v katerih pa znajo hrvatsko samo še stari ljudje, medtem ko je mladina popolnoma madžarizirana in rumunizirana. Poleg nagrobnih spomenikov in nekaj hrvatskih družin pa je ostal do današnjega dne še en dokaz nekdanjega slovanskega značaja Marije Radne. Pri polnočnici se namreč vedno pojo samo hrvatske božične pesmi. Teh pa ne pojo samo Hrvati, ki jih je zelo malo, ampak tudi Nemci in Madžari, čeprav ne razumejo, kaj pojo. Neki madžarski menih je hotel pred leti vpeljati pri polnočnici madžarsko petje, češ, da je brezsmiselno peti nekaj, česar narod ne razume. Ko so Nemci zvedeli za menihovo namero, so zahtevali nemško petje pri polnočnici. Prišlo je do hudih borb med Nemci in Madžari, ki pa so končale s kompromisom, da naj ostane vse po starem. Tako se je v danes neslovanskem kraju ohranilo radi nacionalne nestrpnosti Nemcev in Madžarov hrvatsko petje do današnjega dne.

Čisto drugačno sliko kakor Hrvati pa nam nudijo Srbi v Rumuniji. Njihove naselbine so sicer tudi raztresene med naselbinami drugih narodnosti po vsem rumunskem Banatu, vendar so v vsakem pogledu mnogo na boljšem, kakor pa rumunski Hrvati. Vsi so srbske pravoslavne vere in imajo kot taki svojo srbsko pravoslavno eparhijo v Temišvaru, ki je tako v nacionalnem, kakor tudi v kulturnem in cerkvenem oziru središče vseh Srbov v Rumuniji.

Zgodovina Srbov v Rumuniji je do osvobojenja enaka zgodovini Srbov v Vojvodini, kamor so se Srbi naseljevali v večjih skupinah že pred glavno selitvijo pod patrijarhom Čarnojevičem in katere del je bil

današnji rumunski Banat. Prvi Srbi so se naselili v Vojvodini že v XIV. stoletju. Ogrski kralj Žiga je dal l. 1404. naseljenim Srbom posebne privilegije in sčasoma so z narodom prihajali v Vojvodino tudi srbski plemiči, ki so mnogokrat v ogrskih vojnah proti Turkom zavzemali odlična poveljniška mesta. Prvi znani srbski plemič, ki je zavzel odlično mesto, je DMITAR, sin kralja VUKAŠINA, ki je bil l. 1404. imenovan za velikega župana zarandske županije in za vilagošvarskega kaštelana. Despot ŠTEFAN LAZAREVIĆ pa je bil od leta 1414. veliki župan torontalske županije. Srbi, ki so se v prvi polovici XV. stoletja beželi pred neprestanimi turškimi napadi, naseljevali v južni Ogrski, so dobivali svoja zatočišča na ogromnih posestvih srbskih despotov v Podunavju in Pomorišju. Po padcu srbske države l. 1495. se je preseljevanje še bolj razširilo, posebno pa, ko se je na Ogrsko preselil tudi srbski despot VUK GRGURIČ, kateremu je l. 1471. ogrski kralj MATIJA potrdil njegovo despotsko dostojanstvo. Leta 1481. prekorači Pavle KINJIŽI skupno z VUKOM GRGURIČEM in DMITROM JAKŠIČEM pri Harmu Donavo ter prodre s svojo vojsko do Kruševca, nakar preseli iz teh krajev okoli 10.000 srbskih družin ter jih naseli v temišvarskem grofovstvu. Da bi kralj MATIJA zadržal na Ogrskem srbske doseljence ter da bi olajšal nadaljnje doseljevanje, je izdal na posredovanje despota VUKA zakon, s katerim se Srbi za določen čas oproščajo plačevanja desetine. Po izdaji tega zakona so se Srbi vedno bolj in bolj selili na sever, dokler ni pod patrijarhom ČARNOJEVIČEM nastopila glavna selitev.

Narodno in kulturno življenje Srbov v Rumuniji je v najožji zvezi s srbsko pravoslavno cerkvijo, zato ne bo odveč, če na kratko opišem njeno organizacijo v Rumuniji.

Ko je bil po svetovni vojni Banat razdeljen na jugoslovenski in rumunski del, je bila s tem tudi temišvarska eparhija razdeljena na dva oziroma tri dele. 36 cerkvenih občin je pripadalo Jugoslaviji, 38 Rumuniji, 5 cerkvenih občin pa je pripadlo Madžarski. Poleg tega je pri delitvi Banata ostalo v Rumuniji tudi 14 cerkvenih občin vršačke eparhije. Vse cerkvene občine temišvarske in vršačke eparhije, ki so pripadle

Rumuniji, tvorijo danes srbsko pravoslavno eparhijo temišvarsko v kraljevini Rumuniji. Eparhija, katere sedež je Temišvar, šteje 44.413 srbskih pravoslavnih duš, ki živijo v treh rumunskih županijah in sicer Aradski, Caraš-Severinski in Timiš-Torontalski. Deli se na tri protoprezbiterijate (dekanije): Temišvar, Arad in Sokolovac ter na 52 župnij. Vladika temišvarske eparhije je g. GEORGIJE LETIČ, ki stalno stanuje v Vel. Kikindi, odkoder upravlja temišvarsko eparhijo. V Temišvaru vodi kot beležnik eparhijske posle konzistorijalni svetnik in protoprezbiter, g. SLOBODAN KOSTIĆ, odličen nacionalni in kulturni delavec, ki ni spoštovan in čišlan samo od naših sonarodnjakov, ampak tudi od rumunskih službenih krogov.

V temišvarski eparhiji je tudi pet manastirov, ki so zadužbine srbskih vlastelinov. V temiški županiji ležita manastira Bezdin ob Morišu in Sv. Djurdj ob reki Brzavi. Prvi je sezidan l. 1539. ter je zadužbina bratov Jakšičev, drugi pa leta 1485. kot zadužbina srbskega despota Jovana Brankovića. V karaški županiji so trije manastiri in sicer Zlatica, Bazijaš in Kusić. Zlatica je po ustnem izročilu zadužbina sv. Save, zgrajena l. 1225., Bazijaš pa zadužbina srbskih despotov iz XIV. stoletja. Manastir Kusić leži blizu jugoslovenske meje. Več desetletij se je nahajal v ruševinah. L. 1929. pa ga je kot staro zadužbino srbskih despotov, na iniciativo vladike Letića, obnovil na lastne stroške sedanji upravnik Nikanor Savić.

Poleg 52 pravoslavnih cerkvenih občin obstoja v gornjem delu rumunskega Banata, t. j. v Timiš-Torontalski in Aradski županiji še 44 pravoslavnih šolskih odborov, ki skrbijo za ravno toliko pravoslavnih srbskih veroizpovednih šol z 61 oddelki in 62 učiteljskimi močmi. V enajstih občinah sokolovačkega protoprezbiterija, t. j. v dolnjem delu rumunskega Banata, v Karaš-Severinski županiji, tkzv. Banatski Klisuri, Srbi nimajo svojih šol, ampak rumunske državne šole. Tu so bile v bivši Ogrski občinske šole, ki so jih pa Rumuni l. 1919. podržavili. Pouk se od tedaj vrši v teh šolah v vseh predmetih, razen veronauka, samo v državnem rumunskem jeziku. Učitelji so na teh šolah, razen enega, vsi neslovanske narodnosti in ne znajo srbohrvaščine.

Vendar bi se moral po rumunskem državnem šolskem zakonu pouk vršiti brezpogojno v srbohrvaščini vsaj v prvem in drugem razredu, ker je prebivalstvo teh občin srbsko. To pa se ne vrši, češ, da ni učiteljev, ki bi znali srbohrvatsko. Od 1. 1919. dalje so naši strokovnjaki v Banatski Klisuri ostali brez pouka v materinskem jeziku. Šole vzdržuje tukaj država, ona imenuje učiteljstvo ter nadzoruje njihovo delo.

Srbi v gornjem rumunskem Banatu, v Timiš-Torontalski in Aradski županiji pa imajo svoje srbske veroizpovedne osnovne šole, v katerih se poučuje v materinščini. Za te šole voli narod samo Srbe za učitelje ter tudi sam iz lastnih sredstev vzdržuje šole in plačuje učiteljstvo, brez najmanjše pomoči s strani kraljevine Rumunije. Nadzorstvo nad srbskimi veroizpovednimi šolami vršita srbski prosvetni in srbski eparhijski šolski odbor v Temišvaru. Poleg tega pa vrši nadzorstvo nad šolskim delom tudi država potom svojih organov. Srbske veroizpovedne šole obstojajo na podlagi zakona od 22. decembra 1925. ter so do danes pod vrhovno upravo Mitropolijskega narodnega šolskega sveta, odn. Velikega upravnega sveta v Srem. Karlovcih, ki je prevzel dolžnosti in oblast bivšega šolskega sveta. Pouk se vrši do 5. razreda izključno samo v srbohrvaščini, od 5. do 7. razreda pa v srbohrvaščini in rumunščini. Državni jezik se uči od 1. razreda dalje, a mora se učiti od tretjega. Učenci 7. razreda polagajo v zmislu manjšinskega šolskega zakona končne izpite pred državno komisijo. Vsega poučuje danes na teh šolah 30 kvalificiranih učiteljskih moči, 29 je nekvalificiranih, ki pa imajo vsaj nižjo srednjo šolo in učiteljski tečaj ter 3 duhovniki z bogoslovno predizobrazbo. Učiteljstvo srbskih veroizpovednih šol prejema enake plače in enake doklade, kakor učiteljstvo na državnih šolah. Z ustanovitvijo pokojninskega fonda bo v doglednem času rešeno tudi pereče vprašanje pokojnin srbskega učiteljstva. Do sedaj niso dobivali nikake pokojnine in če je učitelj zgodaj umrl, so ostali njegovi svojci brez sredstev na cesti.

Ker vzdržuje, kot sem že omenil, svoje šole narod sam, izdaja za šole svoje zadnje pare. Da je ta trditev resnična dokazujejo številke. Celokupni izdatki za učiteljske

plače, razne doklade in pristojbine ter vzdrževanje šol in šolskih poslopij znašajo letno nad pet milijonov lejev. Če pomislimo, da to plačuje samo narod v temišvarskem in aradskem protoprezbiterijatu, t. j. komaj blizu 30.000 duš, vidimo, da so žrtve naših Srbov v Rumuniji za svoje narodne šole ogromne, večje, kakor si jih moremo zamisliti. Toda narod rad prenaša te ogromne žrtve, ker se zaveda, da bo potom srbskih veroizpovednih šol ohranil tudi svoj nacionalni karakter. Ne smemo pa pozabiti, da mora poleg tega še plačevati 14% od neposrednega davka za vzdrževanje državnih šol in radi tega se zelo bojim, da narod pod pritiskom današnje gospodarske krize, ki je dan za dnem večja, ne bo mogel dolgo vzdrževati plačevanja dvojnega šolskega davka, kar bo imelo za posledico podržavljenje srbskih šol, s čemer bi se na široko odprla vrata rumunizaciji naše mladine v rumunskem Banatu. To se je lani že zgodilo pri slovaški manjšini v Rumuniji in zato je potrebno, da o tem resno razmišljamo.

Kar se tiče šolskih knjig, do leta 1929. ni bilo od rumunske vlade potrjenih šolskih knjig. Uporabljale so se stare šolske knjige in pa knjige, ki so jih naročali iz Jugoslavije. Imenovanega leta pa je rumunsko ministrstvo prosvete odobrilo več učnih knjig, ki so danes že tudi vse v tisku izšle. Vendar je tiskanje knjig zelo otežkočeno, ker so minoritetni stavci zelo dragi. Temu bi se dalo nekoliko odpomoči z ustanovitvijo lastne tiskarne na združni podlagi, slično kakor jo imajo lužički Srbi v Budyšinu. Pred kratkim je bila ustanovljena v Temišvaru srbska knjigarna in v zvezi z njo bi lahko delovala tudi mala tiskarna, ki bi krila potrebe našega naroda v Rumuniji.

Naši Srbi v Rumuniji bi radi imeli tudi svojo veroizpovedno srednjo šolo in to vsaj nižjo gimnazijo. Seveda pa za enkrat za izvršitev te želje, ki pa je popolnoma upravičena, primanjkuje denarnih sredstev. Neke vrste nižje srednje šole vzdržuje iz lastnih sredstev že deset let paroh Milan Nikolić v KETFELJU in sicer na ta način, da zbere v svojem župnišču nadarjene sinove siromašnih kmetov ter jih preko šolskega leša inštruiira iz vseh predmetov posameznih razredov, na koncu šolskega leta pa jih vodi

v srednješolske zavode v Jugoslavijo k polaganju izpitov. Ko dečki na ta način končajo 4 razrede srednje šole, jih pošlje na učiteljske ali kako drugo višjo srednjo šolo v Jugoslavijo ali pa v bogoslovje v Srem. Karlovce, kjer jih v večini slučajev še v nadalje materialno in moralno podpira. Požrtvovalno delo popa Nikolića zasluži tudi od naše strani vso pozornost. Do sedaj je končalo pri njem nižjo gimnazijo 140 dijakov, meščansko šolo pa 30.

Društveno življenje Srbov v Rumuniji je osredotočeno v njihovih pevskih društvih in čitalnicah. Pevskih društev imajo 21, ki pa so po večini samo cerkvena, t. j. goje izključno samo cerkveno petje ter nastopajo ob večjih praznikih v cerkvi pri bogoslužju. Pravih pevskih društev je 10, od teh pa imajo od vlade potrjena pravila samo 4. Najstarejše pevsko društvo je »Srpska pe-

vačka družina u Temišvaru«, ki je bilo ustanovljeno l. 1867. Čitalnic imajo 11. V njih so članstvu na razpolago razne revije, po en ilustrovani list ter beograjski dnevnik »Politika«, »Pravda« in »Vreme«. Poleg tega imajo še štiri dobrodelna društva, od katerih so tri ženska, 2 sportna kluba in v Temišvaru »Kolo srpske omladine«. V Temišvaru so vsa srbska društva koncentrirana v prostorih vladicega dvorca, v Nadžfali pa imajo svoj srbski narodni dom.

Položaj Jugoslovenov v Rumuniji je vsekakor mnogo boljši, kakor naših bratov v Italiji in na Koroškem, vendar ne smemo misliti, da je rožnat. Njihove žrtve, ki jih morajo doprinarjati za svojo zvestobo do jugoslovenske matere, so ogromne, zato jih cenimo ter jih pri njihovi borbi za svoj nacionalni obstanek vsaj moralno podpiramo!

KNJIGE IN LISTI

France Vodnik: Borivec z Bogom. Samozaložba 1932.

Močne, elementarne pesmi. Borba z Bogom ob iskanju apoliničnega ravnovesja, kristjanskega miru:

»Kot da sva enaka si, potegnem meč,
da se z Gospodom vojskinih trum borim,
o jaz se nikoli ne umirim. (Str. 33.)

Pesnik ljubi »kaosa in borbe mamečo lepoto«. Kaka razlika med pesmimi te zbirke pa med pesmimi brata Antona Vodnika, pesnika »žalostnih rok« »Vigilij« brez sledu velikih borb, komaj slišnih akordov. Borba Franceta Vodnika pa se čuje, še preveč čuje... kaos ideje in oblike...

In da omenim vse Vodnike, kak prepad med tema dvema Vodnikoma in — Valentinom Vodnikom! Tudi velike borbe, izraza za njo je zdaj zmožna slovenska beseda.

V tej borbi ga ne razumejo, osamljen je pesnik, spremlja ga samo dekliška podoba:

»Pred oltarjem neznanega Boga,
klečala je s sklenjenimi rokami moja deklica,
vtopljena v molitev za rešitev mene,
žalostnega in trdnega romarja rdečih vodâ.

In tudi ko je sam, bolj kot Kristus sam na vrtu Getsemani, brez angela tolažnika kot bedni,

grešni človek niti ne kliče na pomoč Očeta, ampak:

»v neizrekljivi bolečini sem kletve sikal
proti Bogu in ga nazival
neusmiljenega rablja duša«...

tedaj se mu nasmehe iz trpljenja ona, zanj trpeča dekliška duša, zanj trpeče dekliško telo in pesniku se zdi da vidi v njej trpečega Jezusa:

O, zdaj si ti moj Jezus
o, zdaj si ti moje Jagnje
sprejmi v svoje rane me,
sprejmi me in odreši me!

Pa njegova rahločutna duša že misli, da se je v tem velikem kultu dekliškega in v borbah z Bogom izobčila iz cerkve:

»Med množico vernih sem klečal
v svetem somraku hiše božje
kot izobčenec...«

Sveta maša je višek zbirke, pesnikov veliki Credo:

Ko je duhovnik pred oltarjem
k darovanju
dvignil kruh in kelih,
sveto Rešnje telo, sveto Rešnjo kri —
se je v nemi grozi razklalo moje srce.

In sem zavpil,
s silnim glasom, da je odmevalo
od obokov cerkve mojega srca!
Jaz,
vérujem, vérujem,
vérujem!

Odtod ni težko na bele poti:

»Saj ne živi, kdor nima v srcu Jezusa.«

Pesem Franceta Vodnika je kristijanski dionizem, ekspresionizem, slovenska romantika XX. stoletja.

M. Bekar-Esen.

Zdravko Ocvirk: Daritev mladosti. Izenadil nas je ta mladi, zdravi in tihi fant s svojo zbirko. Nikjer se ni šopiril in razkazoval, v Odmevih je dal svoj prvi glas, potem v Mladiki, v Slovencu, Domu in svetu in končno, dal je najboljše v zbirki. Čeprav je zbirka drobna, pa je značilna i zanj in za naš čas. Kje se je učil Zdravko Ocvirk ni toliko zanimivo, čeprav so skromni, sledovi Župančiča, Srečka Kosovela in ponekod Sardenka vidni. Reči pa moram, da je Zdravko Ocvirk pesnik. Njegove pesmi so naravne, nič bombastično našemljene in iskane. Če berem tole njegovo pesem:

Tako lepo je biti sam,
imeti samo eno luč.
Tako lepo je imeti hram
samo od enih duri ključ.
Zaprto, skrito v njem skrivnost
in biti nje edini gost.

se pač moram vradostiti nad iskrenostjo pesnika in zdi se mi, da že dolgo ni kdo tako preprosto in doživeto napisal takih verzov. Res je, da skoro vse pesmi preveva nekak pesimizem, toda jaz ga razumem in ga zato ne odklanjam. Radoveden sem, kje je danes pesnik, ki bi danes mogel peti samo o solncu in luči. Sicer pa Zdravko Ocvirk sam najlepše izpove in je ta izpoved izpoved časa.

Nikdar še ljudem ni bilo prav,
daj mu zdravje, daj mu zlat bokal,
vedno človek vzdihoval bo, tožil.

S temi verzi je tudi dal lekcijo kritikom, ki ga bodo nekateri glodali, ker ni nastopal na javnih večerih in ni rogovilil z bombami. Upam pa, da ga to ne bo ustrašilo in da bo šel svojo zdravo pot.

J. Plestenjak.

Dora Gruden: **Rdeče kamelije.** Izdala »Belo-modra knjižnica« v Ljubljani 1932.

Ko sem videl v izlozbi knjigarne knjigo s prekrasnim naslovom »Rdeče kamelije« in z rdečimi platnicami sem jo kupil, da napišem oceno. Takoj naj povem, da so kamelije lepše, čarobnejše od teh pesmi. Malo je ljubavnih pesmi v tej zbirki, ki bi me navdušile. Preveč je v njih

»strasti nepokoja«, preveč artizma. Še najlepše so, ki so rahlo z žalostjo pobarvane.

V tej zbirki prevladujejo ljubavne pesmi, najlepša se mi zdi »Z viharjem«, občutena, doživeta, individualna in univerzalna... Še v »Jesenski elegiji« muči pesemco problem ljubezni...:

A kaj mi je ljubezen?
Kdo dal nam je srce, ki zanjo bije?
Brez teme ali solnca tega Bog?
Kdor ni zajet v njen čarodejni krog,
mu najsvetlejšje solnce mračno sije.

Najlepša pesem v tej zbirki je poleg Rdečih kamelij »Večer na Gradu«, idejno in formalno dovršena je:

»Oj človek tam doli!
Kot z listom veter se z usodo igra,
nenehoma ti srce v nemirih trepeta,
iz dneva v dan upa in čaka — česarkoli...!
Ali čuj glas zvonâ! —
Iz tistih višin je brez kraja in dnâ,
kjer na perutih srebrnih opalnih sfer
nad tabo Večnost plove,
Večnost zove...

Slab je »Odmev«. Čas je že, da nehamo s pogumom, komaj Oton Župančič ga je dobro uvedel v verz. Močne so pesmi Krasa »Dobrodska planota« in »Siva pesem«.

Tiho, tiho je nad grobovi.
Solnce vozi po sinjem lazurju
v visoki poldan;
iz vrst nepreglednih,
od severa, juga, zapada in vzhoda
budé se glasi milijonov
zapuščenih, pozabljenih
se družijo glasi milijonov
v bučno zamolčki podzemeljski zbor:
O, ubili, ubili so nas,
življenje smo ljubili...

Zares je siva pesem Krasa, da nad njim »še solnce posivi«...

»kamen trd tako, da še solze
bridkosti ne popije...

Tudi za Gradnika je Kras le kamen, kamen, kamen, a je mogoče še drugačno gledanje na Kras: Dora Grudnova je le mogočno doumela burjo:

A nad mano v vrhovih
borovci pojo:
njih spev je veličasten
(kot orgelj bučanje v katedrali)
ko se jim burja v vrhove zapleta;
enkrat med njimi ujeta,
težko se spet jim izvije;
in kakor molitev, v sinjino kipeča,
so divje nje melodije...

Lepše pesmi o burji nam bo težko še kdo napisal.

Opatija in morje pa je inspiriralo pesemci »Rdeče kamelije«:

»Cvetoči grm rdečih kamelij
rubini žareči v smaragdni zavesi.«
so kot kaplje krvave iz srca vesoljne ljubezni...
In v tej ljubezni: »ah, med kamelijami rdečimi
mogla bi umreti...«

Pesmi Dore Grudnove so izšle o Božiču; o Božiču ne cvetejo kamelije. Zato se nekatere niso mogle popolnoma razvesti, nekatere so pa tako dehteče, da se kar čudiš, da so mogle vzcveteti o Božiču. Vse pa jih je povezala pesnica v »girlingando« na čast Lepoti...

Esén.

Vladimir Perhavec: Pesmi, Ljubljana 1932.

OVITEK Bambič.

Pesnik je uredil zbirko kronološko, jo razdelil v 3 dele: Trst 1916—1917, Ljubljana 1924., Sežana 1926. V I. delu je mnogo pesmi študentovsko slasbih je pa tudi marsikatera priprosto lepa:

Čas ni zdaj za poezije,
zdaj kraljuje bridki meč;
pesmi sreča zdaj ne sije,
Čas je tisoč strtih sreč... (Str. 7.)

Pesmi naj stražijo dom drage, spomladi naj bodo cvetje, pozimi beli sneg, vendar bo pesnik vstal sam ob morju:

Peni se morje in šumi, šumi.
Kaj mar mu za mojo nesrečo.
Tovor za tovorom neutrudno vali
na skalno obal se penečo. (Str. 13.)

Tolaži se z nekako filozofijo, ki jo naznači v »Belih križev štiri moja pota meri«...

K nesmrtnim idejam, v svet neporušljivih vrednot se zateka in sledove so pustila v njem tudi vojna doživetja. Mala pesemca »Na nebu mešec plava« se mi zdi silno originalna, ob samotnem grobu poje čriček žalostno prej neznanu mu pesem.

»Mojemu Narodu« je tradicionalna; »življenja uganke« je že slabo reševal Anton Aškerc, utrinki bi lahko izostali.

Čudežno nam slika pesnik razdaljo med seboj in Marijo v »Ave Mariji«.

Impresije, ki jih je podal v drugem delu se mi zde lepše od njegovih filozofskih, do nepoetičnosti izzvenečih razglabljanj. Tako »Samotni Brest«, »Na oknu«, »Sneg«, »Na Triglavu«. Take drobne stvarce je pisal pri nas le še Joža Lovrenčič v krivično pozabljeni »Deveti deželi«, le da so Lovrenčičevi stihii močnejši, ekspresionistični,

Niti »Sežana« ne razvedri pesnika in tudi njegovi verzii ne postanejo boljše.

»Kaj videl v tvojih sem očeh...
A ti — li strma si gora,
ledeno brez življenja polje,
li živa megla si voda
in mrtva duša le brez volje?
O, tvoja senca sem bila,
mi tiho zašumelo je veselje.«

Le v »Marti« bolj kot v vsem njegovem filozofiranju in v »Simfoniji« sem začutil močno duhovnost:

O, boj se, Marta, ker mladost pogublja
bolestnih upov in pričakovanj
in boj se plamena ljubezni zublja,
ki pali, neti le, kar se obrača nanj.
O, Marta, glej, da boljši del si boš izbrala,
kot si izbral soneta je poet,
da ti v naročje lepša bo usoda pala.

Giovanni Papini je napisal roman »Dovršen človek« (Un uomo finito). Ta roman se razvija po nekakih glasbenih akordih duše: adaggio, presto, tempestoso zopet piano... Perhavec ne pozna Papinija, o tem sem prepričan, nam je pa te ulomke svoje duše lepo podal v »Simfoniji«...

In burno se prelivajo akordi,
iz trdih durov v mehki mol,
sedaj kot v pesmi divji hordi,
sedaj kot tiha tožila bi bol.

O stilu, gramatičnih in oblikovnih napakah Perhavčevih pesmi ne bom govoril, o tem naj govore profesorji, filologi in podobni ljudje, če bodo hoteli ponižati se tako daleč. Ni vzrastel samo iz Krasa, ampak tudi iz italijanske in nemške besede in to se njegovim verzom pozna.

Več je v zbirki kaosa kot oblike, ali iz kaosa se zasveti sem pa tje biser, mehko občutje iz narave in tu nam bi nemara pesnik lahko znal še kaj lepšega povedati; ko bo že pozabil na to zbirko, ki je nedovršena, kot je pač še nedovršena vsa njegova pot.

Esén.

Janko Kač: Grunt. Roman v treh delih. Založba »Zemlja« v Ljubljani. Cena broš. 40 Din. vez. 50 Din.

V brezbarvnosti namišljenega kozmopolitizma, v katerega so zabredli naši sodobni pisatelji, išče človek zaman obraz našega človeka in zaman prisluškuje, da bi zaslišal saj slaboten jek slovenske duše. A njegov trud je zaman, ker v splošnem kaosu nekakšnih utrjenih socialnih načel in navidezno realiziranih figur ne srečaš človeka, ki je naravno sestavljen iz resničnega mesa in kosti, in izmed milijon in milijon mrtvih črk, ki se vrste po gladkem papirju, te ne pogleda niti enkrat živa

duša, ki je vsaj za senco podobna slovenski pravi duši. Ako bi človek veroval besedam pisateljev, bi strmeč dognal, da se je ves svet socializiral in postal ena sama delavnica, ki ne pozna nobenih razlik med onimi, ki se gnetejo po tej preozki delavnici. Ker se je socializiral ves kulturni svet, se je naravno socializiral ne samo v duhovnem, temveč tudi v življenjskem oziru. Vsa snov v socializirani literaturi se mora tedaj sukati samo okrog tega, kar je v zvezi s socialnimi problemi, a vsa snov, ki je izven tega kroga, ni vredna in ni prikladna, da bi se jo literarno obdelovalo, ker v nji ni najti niti sence človeškega duha, objema jočega veseljstvo. Narodi so izginili, izginile rasne posebnosti, miselnost se je posplošila, sever je podoben jugu, vzhod zapadu in človek je podoban človeku, kakor je delu podobno delo, ki ga morajo opravljati ljudje. Razlik ni v mišljenju in ne v življenju, še najmanj pa ni narodnih posebnosti, ker je pojem »narodnost« postala že smešna anahronizem.

Slovenska oficialna literatura je postala navijna in hoče slikati razmere in ljudi po velikih industrijskih državah. Ljubimkuje posebno z Nemci in Francozi; nemški in francoski proletarec nas gledata izza megle naše sodobne knjige, govorita nam v našem jeziku o naših razmerah in silnem socialnem trpljenju vsega naroda, kakor da je naša domovina od prvega do zadnjega človeka samo ena familija proletarskih zavržencev in mučencev. Inozemstvo bi si gotovo prevzelo to naziranje, ako bi čitalo našo sodobno literaturo, in bi niti v sanjah ne moglo verovati, da je Slovenija v resnici samo kmetijska dežela, ki šteje le malenkosten odstotek pravega delavstva, pa čeprav vštujemo v ta odstotek tudi ono delavstvo, ki je po poklicu tudi kmetijsko. O socializiranju našega naroda, kakor ga opisuje sodobna literatura, ne more biti niti govora; to naivno socializiranje je samo umetna posledica, ki jo je zagrešilo slepo posnemanje sodobne literature velikih narodov, ki imajo v resnici veliko večino delavstva v svoji lastni sredi.

Naša sodobna literatura je samo prehodna in ima samo prehodno vrednost, ker je zatajila pravo bistvo svojega naroda. Dela pa, ki bi se ukvarjala res z bistvom naroda, so pa le redka, ker vsi pisatelji hlepe po čim večji modernosti in s svojo kritiko odklanjajo vsa dela, ki se bavijo s pravim licem in s pravo dušo slovenskega ljudstva. Toda pri Kačevem, pravkar izišlem romanu »Grunt« se bo pa ustavil marsikdo in bo pričel razmišljati o pravih potih, ki naj jih hodi naša literatura, in bo dognal, da je možen samo en izhod iz kaosa naše sedanje prehodne književnosti, in ta pot vodi samo nazaj k narodu, k resničnemu slovenskemu življenju in mišljenju.

Janko Kač se je izkazal kot fant, ki je fanatično zaljubljen v kmeta, v njegovo govorico in obožuje njegove prastare običaje, a tudi njegovo trmasto, dosledno naziranje. Vsled tega je postal zgovoren, nepopustljiv zagovornik onega grunta, ki je našemu človeku mati in grud, iz katere sesa življenje in vse fizične in duševne sile, a je tudi moloh, kateremu se žrtvuje toliko krepih in mladih življenj. Grunt je našemu človeku prvo, za njim šele pride denar, za denarjem postave, a daleč za vsem tem prihaja šele Bog. Za grunt žrtvuje dušo in zaradi grunta se ne boji niti vraga. Za grunt tudi ubija in ne smatra tega za greh ker mu nihče ne more reči, da je storil zločin, če ubije grabežnika posameznega grunta. Grunt je nedotakljiv, ker je zemlja več kakor ljudje, postave in bogovi.

Sila, ki jo predstavlja grunt sam na sebi, je v svojem čaru prelestna, a je tudi grozna, ker je prežeta in prepojena s krvjo sto in sto rodov. Malik je, ki stoji pred človekom noč in dan in neizprosno zahteva od njega, da kleči neprestano pred njim na kolenih in mu žrtvuje sleherno mišnuto in sleherno misel, življenje in smrt. So postave, ki jih človek ne sme prelomiti nikdar, a če zahteva strašni malik, se jim človek roga naravnost v obraz in zataji na njegov migljaj Boga samega.

Te silne probleme je hotel razrešiti Janko Kač v svojem »Gruntu«. Proučil je tri rodove, sledil jim je pri vsakem koraku in dognal marsikatero skrivnost grunta, ki se je nam do sedaj zdela nerazrešljiva. To zasledovanje mu je bilo tem lažje, ker pozna kmetiško življenje kot nihče med nami. Pač se je zdrznil pred zamotano, kot sfinga se režečo gmoto, ki predstavlja grunt, a je vendar šel bodro naprej in nam je pokazal to lepo in strašno pošast od strani, ki je pri nas še ni mogel pokazati noben pisatelj, dasi se je marsikdo trudil, da bi pogledal sfingi naravnost v obraz.

Tragična krivda Kačevega »Grunta« se začne pri okrajnem sodišču na številki 16, kjer se mladi Kolenc pobota s svojo zapuščeno ljubico zaradi svojega nezakonskega otroka. Greh je bil storjen in kazen za ta greh je prešla na njegovo ženo in njegovega zakonskega otroka in na še nerojenega vnuka. Grunt je ostal neomadeževan, a je z neizprosno usodo zasledoval svoje lastnike. Glavni krivec umre tragične smrti, zaradi grunta postane njegova žena dvakratna morilka in zblazni, poslednji Kolenčevega rodu pogine klavirno med vojno, potem ko je na nepošten način ukradel svojemu polbratu nevesto; grunt triumfira in postane last onega, ki je imel po naravnih in božjih postavah edini pravico do njega — last zavrženega nezakonskega otroka. »Propadlo je ime rodu, ponos grunta skozi šest

stoletij. Grunt pa je ostal.« Ostala je sfiga v svoji prelesti in še bolj v svoji grozi.

To je ogrodje obširnega romana, ki se razpleta do konca z neverjetno živahnostjo, z obilnim sarkazmom in ljudskim humorjem. Pred nami se odpira precejšen kos savinjskega kmečijskega življenja, ki ga pisatelj pred nami razgalja širokogrudno in brezobzirno kakor vesten kronist. Proniknil je popolnoma v to življenje in ga nam kaže od solnčnih in senčnih strani. Ljudje v romanu so živi in so menda res živeli in menda še vsi žive. Zakaj značaji, ki nam jih Kač riše, so tako resnični in naravni, da jih je moglo izoblikovati samo resnično življenje. Človeku se zdi, ko bere to povest, da gre mimo njega v kinematografskih posnetkih vsa savinjska Groblja, kakor je živela v zadnjih sto letih, z vsemi svojimi ljudmi, z vsemi svojimi nezgodami, z veselimi in žalostnimi dnevi.

Janko Kač ni noben oportunist in idealist, temveč samo resen in dosleden naturalist, ki se ne ustavi niti pred največjo človeško grdobijo, ki jo pa opisuje s svežim, le njemu lastnim sarkazmom. Razmer, ki so vladale med vojno med našimi kmeti, še ni nihče opisoval bolj nazorno in bolj sočno. Dejanje samo pa je v romanu bogato in se razvija iz poglavja v poglavje naravno in lagodno. Karakterizacija posameznih junakov je pravilna, samo lik Janeza, poslednjega Kolenca, je preslaboten in napram drugim krepkim likom premedel in težko verjeten. Konec pa je izvrstno posrečen in poln silne dramatike.

»Grunt« je velik slavospev našemu kmečiskemu življenju, slavospev, ki bo odjeknil po širni domovini, saj takega slavospeva že dolgo nismo slišali, zlasti ne v povojnih letih, v dobi naše ne-
nature socialne literature. Kačev »Grunt« moramo smatrati za najboljšo resnično narodno delo, ki mu nimamo primere v naši povojni književnosti, s tem delom nas je Kač spet približal narodu, čigar pravo dušo smo že več kot deset let popolnoma zatajevali, ker nam je bilo srcu bliže to, kar ni bilo in ne bo nikoli narodno. Pozabljena in v literaturi neobdelana savinjska dolina pa je našla v Kaču svojega glasnika, svojega poeta in umetnika, ki bo oblikoval v drznih potezah in podobah njeno življenje, da nam bo glasen klicar, ki nas bo trdo pozival, naj se vr-
nemo tja, odkoder smo izšli — v zemljo domačo, k rodni grudi, ki nam je dala vse, a ji mi ne damo ničesar.

Josip Vandot.

Iz mladinske književnosti.

Naša mladina pač nima vzroka, da bi se pri-
toževala radi zapostavljanja od strani naših pesnikov in pisateljev. Mladinska književnost raste od dne do dne in je postala v zadnjem času ne-

verjetno plodovita. Na vseh koncih in krajih se pojavljajo knjige in knjižice z večjim ali manjšim uspehom, dobre ali pa slabe vsebine, kakor pač nanese. Človeku se zdi, da je dandanes izdajanje mladinskih knjig prav posebno rentabilno, če pa že ni dobičkanosno, vsaj velikih izgub ne prinaša. Napredek je pa vsekakor, da prihajajo na knjižni trg po večini izvirne stvari domačih pisateljev, ki so produkcijo neumestnih prevodov potisnile popolnoma v stran.

Minili so časi, ko so se šopirile po naših mladinskih odrih razne tuje Snegulčice, Trnuljčice in Pepelčice. Dandanes imamo v zalogi vse polno domačih del, domače vile in palčki in povodni možje preplavljajo mladinske odre in domače pravljice so prišle končno vendarle do svoje prave veljave. Siromašna in neobgljena mladinska dramatika se je po vojni tako razmahnila, da se moramo v resnici čuditi. Seveda je v tej nadprodukciji mnogo kaosa in mnogo smeti, med katerimi ne najdeš niti enega dobrega zrnca, a se med njimi vendar včasih zasveti tudi biser, ki je vreden, da si ga mladina natančno ogleda, ker je lepo zbrusen in predstavlja precejšnje bogastvo v naši literaturi.

Pavel Golia ni radi tega naš prvi pisatelj mladinskih iger, ker nam je prvi napisal otroško dramo, temveč radi tega, ker nam je napisal najlepše mladinske igre. Z odra je pregnal šablonsko igrakanje vil, škratov, zakletih princezinj in princev, na njihovo mesto pa je postavil našega pravega otroka iz krvi in mesa; dasi ga na zunaj zavija v pravljico kopreno, je vendar otrok, kakršen je v življenju, otrok, ki se bori z naravnim pogumom in naravno vedrostjo proti socialnemu zlu, s katerim ga obsipa človeška družba. »Peterčkove poslednje sanje« so bile prvi njegov otroški protest proti krivicam in nasilju, ki se ga poslužujejo močnejši napram slabšemu. Njegove igre niso prazni prizori otroških domislic, kapric in pedagoškega moraliziranja, temveč so življenje, a ne malo življenje, kot si mislimo, da ga živi otrok, temveč veliko življenje, ki ga živi tudi otrok, a ne samo odrasli. V drami lahko nastopa tudi otrok kot glavni junak, saj so zapletljaji v njegovem življenju včasih še bolj zamotani kot v življenju odraslih. Pisatelj mora samo poznati otroško življenje in če ga pozna do skritih globin, mu bo pač lahko, da ustvarja iz tega na videz neznatnega življenja ne samo dramo, temveč drame. In to je vsa skrivnost, iz katere črpa Pavel Golia svoje mladinske drame.

V zadnjem času sta izšli v založbi Učiteljske tiskarne njegovi mladinski igri »Princezka in pastirček« in »Jurček«. V ljubljanskem gledališču sta želi mnogo najlepših uspehov in sta se razširili po naših podeželskih odrih in kritika ju je povsod pohvalno pozdravila. Obe igri sta

polni dejanja, živahnosti in poezije. V igrar zatevta otrok pravljničnega razpoloženja, ker hoče v živih podobah gledati svet, ki si ga je ustvaril v svojih pravljičah, in ta svet slika Golia z onimi barvami, ki se mu zde najbolj prikladne in naravne. Vse osebe v njegovih igrar so ljudje, a ne lutke, kot jih večinoma slikajo pisatelji v svojih igrar. A za Golio je značilno, da rad personificira, kar dar operira z nadnaravnim svetom, kar je samo na sebi edino pravilno, ker nam na ta način pričara pred oči prizore, ki niso samo lepo poetični, temveč izražajo na najlepši način celotno razpoloženje, česar bi ne moglo izvršiti niti sto in sto vil in palčkov.

V Golievih igrar najdemo povsod otroški jezik in njegovi dialogi so popolnoma prilagojeni otroški logiki. Povsem pa ima smisel za prehod iz afekta v afekt, ki je značilen uprav pri otrocih: posledica tega pa je naravni otroški humor, ki ga najdemo v njegovih delih, humor pa ljubi otrok tudi pri tragičnih scenah, saj ima jok in smeh v enem rokavu. Kar pa dela Golieve otroške igre privlačne, je njihova velika pesniška in umetniška vrednost, ker so v resnici dramatične in zgrajene po vseh pravilih dramatike. »Princezko in pastirčeka« moramo prištevati med naše klasične mladinske igre, prav tako »Jurčeka«, dasi v fabuli ni tako mnogovrsten kot »Princezka« in ker preveč spominja na nemško pravljico »Tischlein, deck dich.« A vendar je tudi »Jurček« delo, ki ima vse sijajne vrline Golievega duha in vse pristnosti našega razgibanega človeka.

Ivan Albrecht je popoln kontrast Pavla Golie. Saj tako se nam zdi, ko beremo njegovo najnovejšo zbirko otroških iger »Takih pet za mladi svet«, ki jo je izdala tudi Učiteljska tiskarna. Albrecht gleda svet od žalostne strani tudi tedaj, ko piše za otroka. Po njegovih igrar hodi boleost, hodi žalost, govori obup in kesanje zaradi storjenega greha. Nastopajo pač otroci, ki govore včas v pobožnih izrazih, včas modrujejo, a vendar človek med njimi zaman išče naših otrok, naših resničnih otrok, ki med sabo govore vse drugače in mislijo bolj posvetno kot otroci v Albrechtovih igrar. Njegovi otroci niso naravni, ker nimajo smisla za realno življenje, in so bolj eterična bitja, ki jih ustvarja domišljija, in zato otrok ne more simpatizirati z njimi tako, kot bi zaslužili. Religiozni čut je sicer pri otroku precej razvit, da bi ga pa razodeval na tak način, kot ga razodevajo otroci v »Snidenju« in »Daru luči«, je pač težko, ker bi morali biti že na zemlji svetniki, če že ne angeli. Take igrice bodo sicer prav dobro prišle »Marijinim vrtcem« in njim sorodnim verskim družbam.

V vsej zbirki je pač najboljša in najdovršenejša »Sirota Jerica«, ki jo je že pisatelj na svoj način povzel po narodni baladi. Snov je že sama

na sebi skrajno žalostna, a na odru postane naravnost obupna in žalostna, žalostna, da se mora mladina jokati od kraja do konca, ker igra nima niti enega veselega prizora, da bi vsaj malce potolažil to žalost. Sama na sebi pa je igra lepo dramatsko delo, ki je polno vrlin in efektnih scen. Pisatelj bi bil dobro storil, ako bi bil vpletel vsaj eno, malo bolj veselo osebo, ker bi bil s tem mnogo koristil igri, otrokom pa napravil veselje.

Igra »Vesna« je nacionalna, a mislim, da je za mladino pretežka, ker ne bo zmagovala težkoč dialoga. Lutkovna igra »Koren lečen« je edina, ki je zasoljena z dobrim otroškim humorjem, dasi ni po vsem dosledna, kar zadeva izvedbo. Vsa zbirka je v pesniškem oziru jako dobra, posamezni prizori so slikani res dramatično in igrice bi lahko doživele na mladinskih odrih lepe uspehe, če bi jim pisatelj vdahnil tudi malo otroškega veselja in malo več otroške istinitosti in malo manj verskega kolorita. Saj je »Sirota Jerica« v resnici lep dokaz, da je v pisatelju močna dramatska sila, ki bi nam v drugačnih okolišnih ustvarila delo, ki je visoko nad tem, kar je do sedaj ustvarila naša mladinska literatura.

Tone Gaspari je izdal v Učiteljski tiskarni koroško pravljico v petih dejanjih pod naslovom »Divji mož«. Ta igra ima precejšnjo literarno vrednost, ne samo radi tega, ker ji je snov zajeta iz koroškega ljudskega življenja, temveč ker je v resnici polna narodne poezije in razpoloženja. V dejanju je bogata in prekvašena skozi in skozi s pravi pravljičnim humorjem, ki je mladini posebno pri srcu. Pesnik je znal spretno vplesti v igro koroške običaje, zlasti pa se mu je silno posrečil ples pod vaško lipo pri Ziljanah. V karakterizaciji posameznih oseb je siguren, dramatski razplet je naraven in v izvedbi nikjer prisiljen in povsod dosleden, da zveni vsa igra kot domača koroška pesem, kjer se čudovito menjavajo veseli in žalostni akordi. Nejasna postane samo v prizoru, ko zgori zlati las in zraste iz zemlje drevesce. Ker ima vse to alegoričen značaj in pomen, bi bilo prav, da je to označeno bolj določno in precizno in bi gledalec razumel konec v pravem smislu. »Divji mož« bo zaradi svoje pestrosti in še bolj zaradi svoje pesniške iskrenosti ostal na repertoarjih naših mladinskih odrov vse dotlej, dokler bo živel na Koroškem še en človek, ki bo razumel melodijo gmajnice in izara, in bo lipca ob Zili dro dišala.

Franjo Lovšin je po narodnem motivu napisal čedno mladinsko igro v treh dejanjih »Desetnik in sirotica«. Godi se v triglavske kraljestvu in ima prav lepe in efektne prizore. Pravljična vsebina se tesno naslanja na gorsko okolico in je povsod živahna in teče v gladkem tempu naprej. Tudi globokih in pravih dramatskih mest ne primanjkuje igri, ki je pisana

vseskozi v otroškem duhu in jo bodo radi tega otroci povsod igrali z velikim veseljem in pridom. Izdal pa jo je pisatelj v samozaložbi.

Manica Komanova je širnemu našemu svetu znana kot dobra prijateljica ljudskih iger. Kot izredna prijateljica mladine pa se ukvarja v zadnjem času prav posebno s pisanjem otroških reči. V založbi Učiteljske tiskarne je nedavno izdala mladinsko knjižico, obsegajočo dve igrici. »Sestrin varuh« je srčkana in priprosta enodejanka, iz katere se smeje razbrzdan otroški humor od začetka do konca. »Čarobna košara« pa je zdravstveno poučna enodejanka, ki bo prišla prav marsikateremu učnemu zavodu, ker je jako nazorna. Njena narodna igra v treh dejanjih »Krst Jugovičev«, ki jo je izdala tudi Učiteljska tiskarna, sicer ni namenjena mladini, je pa vendar svojevrstno delo, polno zdravega narodnega humorja, in ker je namenjena Sokolstvu, jo bodo povsod uprizarjali, zlasti pa še v krajih, kjer Sokol še ni ustanovljen, in tam, kjer se namerava ustanoviti.

Da je Manica Komanova v resnici spretna mladinska pisateljica, je pokazala v svoji najnovejši knjigi »Slike, zgodbe, šale — vse za moje male«. Knjiga je tako obširna in nestrpana z vsestranskim gradivom, zajetim naravnost iz otroškega življenja. To gradivo pa je bogastvo zares, kajti v knjigi ne naletiš niti na eno prazno stran. Manica je znana humoristinja, a njen humor je res prisrčen in naraven, kadar govori mladini in o mladini. Poleg vsega tega pa tudi ve, kaj je otroku najljubše in zna z njim kramljati v pravi otroški govorici. V knjigi je sestavkov nebroj, živih, pisanih, zanimivih, da se otrok kar ločiti ne more od nje, zlasti ker jo oživljajo mnogobrojne risbe Pirnatove in Kambičeve. Prištevati jo moramo med najlepše mladinske publikacije zadnjih let in radi nje se pisateljica nikakor ne bo mogla rešiti pred nazivom, ki je izšel iz otroških krogov — »tetka vseh naših otrok«. Otroci so pa odkritosrečni in so uganili popolnoma prav. Tetka pa jim mora še dolgo, dolgo pripovedovati.

Pavel Fleré je mladinski pisatelj, ki ga prav posebno odlikuje lahkoten in prožen slog ter je izvrsten pripovedovalec krajših stvari, zlasti pravljic. V založbi Učiteljske tiskarne so izšle njegove »Pravljice« v elegantni, krasno izvršeni opremi in z risbami Maksima Gasparija. V tej knjigi je Fleré zbral 38 pravljic, ki jih je priredil na svoj način po pravljicah, ki jih je po večini Matija Valjavec svoj čas priobčil v »Slovenskem Glasniku« in drugi v »Slovanu«. Toda Fleré je zajel iz njih samo snov, pripoveduje jih pa v svojem slogu, ki je jako prikupen, jasen in prilagodjen otroškemu duhu, tako da bo mladina z naslodo čitala njegove pravljice. Razdelil jih je v

šest skupin, da v resnici kažejo prijetno mnogostranstvo in pestrost. Kar jih pa dela še posebno privlačne, je čisti, narodni jezik in izrazi, ki jih pozna med nami le malokateri pripovedovalec pravljic. Knjiga je v polni meri obogatitev naše mladinske literature.

Lojze Zupanc nas vodi v svojih »Belokrajinskih pripovedkah«, ki so izšle pred kratkim v Učiteljski tiskarni, po veseli in šegavi deželici onkraj Gorjancev. Pripovedke so prav priproste ter imajo popolnoma belokrajinski kolorit. Pripovedovane pa so z otroško nasmehljivo ljivostjo, kar jih dela še prav posebno prikupne. Mladini bodo napravile veselo urico, dasi se ne ukvarjajo z bogve kako velikimi in novimi problemi in zapletljajmi. Pripomogle pa bodo v veliki meri, da se spozna tudi mladina s pozabljeno deželico, kjer žive tisti bodri ljudje, ki jih opisuje Zupanc in jih v njegovem tekstu riše Maksim Gaspari, oba pa sta opravila svoje delo prav dobro.

Josip Vandot.

Milica Stupanova: Kako vzgojim svojo dečo? Založba revije »Žena in dom« v Ljubljani. Tiskala Ljudska tiskarna d. d. v Mariboru 1932.

Zanimiva, 148 strani obsegajoča knjiga bo dober in koristen dar slovenskim materam. Avtorici se pozna, da je učiteljica. Njeno razpravljanje o vzgoji dece ni prekucuško. Nikjer ne priporoča eksperimentiranja, vendar računa z nazori, spoznanji in stremljenji naše dobe.

V zanimiva poglavja razdeljena snov podaja za naše razmere res obilo gradiva, obdelanega tako, da je dostopno tudi najširšim krogom naših mater — vzgojiteljic. Dasi se ne strinjam z vsemi njenimi nazori in bi posebno poglavje »Proletarska deca« želel širše in globlje obdelano, moram vendar priznati (in to tudi z veseljem storim), da je knjiga kot eden prvih poskusov dobro zastavila. Problematično je tudi vprašanje, ki ga pisateljica načenja v poglavju »Verska in нравna vzgoja v družini.« Večini bo sicer zadoščalo, vendar bi želel, da bi v prihodnjih izdajah skušala pisateljica objektivno obdelati vse smeri, v kolikor prihajajo za nas v poštev. To bo mnogo dvignilo notranjo vrednost knjige in razširilo tudi nje praktično uporabnost.

Skoro odmerjeni prostor mi, žal, ne dopušča, da bi o tej zanimivi publikaciji napisal oceno. Ako mi bo dana prilika, storim to kasneje. Za danes na delo samo opozarjam in ga našim družinam prav toplo priporočam.

Koledar revije »Žena in dom« za leto 1933. je praktično urejen in prinaša poleg običajnega koledarskega gradiva prav zanimive članke in sestavke iz najrazličnejših panog. Besedilo poživ-

ljajo številne slike. V leposlovnem delu sta Ine Slokanove »Dve sliki iz vsakdanjosti« prav zanimivi, V celoti bodo naročnice gotovo vesele in zadovoljne s koledarjem in jim bo zlasti dobro došlo število praktičnih tabel, kamor bodo lahko zapisovale vse nihanje svojega gospodinjstva.

Revija »Priatelj« je z novim letom začela izdajati serijo knjižnih edicij »Priatelj v a literatura« (Evalit). Kot prva v tej zbirki je izšla francoskega pisatelja Pierre-a Benoit-a »A t l a n t i d a« v prevodu Ivana Tominca. Svojevrsno zanimiva knjiga se odlikuje po bujni fantaziji, ki prehaja včasih že v pravljico grotesknost. Kot razvedrilno čtivo jo bodo naročniki gotovo radi sprejeli. Škoda, da prevajalec ni napisal par besedi uvoda, ki naj bi sploh bil v navadi pri vsakem prevodu. Prevod sam ima nekaj jezikovnih žuljev, ki v slovenščini preveč očitujejo francosko posodnišnico. V interesu založništva, prevajateljev in čitateljev bi bilo, da v nadaljnjih edicijah ta nedostatek kolikor mogoče izgine. In še tole bi omenil: Uspešna podjetnost založništva je vzorna. Ali se ne bi bilo mogoče odločiti v seriji bodočih let za kako izvirno edicijo? Kakor namreč spoštujem prevodno literaturo in vem, da nam je potrebna, se mi le zdi, da ne kaže mačehovsko prezirati domače produkcije. Saj imamo tudi pri nas avtorje, ki so sposobni večjih tekstov in imajo med občinstvom tolikšen krog čitateljev, da izdajanje ne bi bilo združeno z rizikom. Ker nočem nikogar bagatelizirati, ne navajam imen. Mirno pa trdim, da bi založništvo storilo veliko in pomembno kulturno delo, ako bi plodno razmislilo moj nasvet. Ob tej trditvi mu želim obilo uspeha in razmaha.

Ivan Albreht.

Anton Mohor: Kosovska drama. Igra v treh dejanjih. Samozaložba. Cena 5 Din. — V tem delcu nam poizkuša pisatelj predočiti v treh koščkih vso tragedijo kosovskega boja. V treh kratkih prizorih nam kaže vse glavne junake, ki so bili udeleženi pri tej veliki drami. S kratkimi, jednatimi besedami nam opisuje dogodke tik pred bojem in tik po boju. Z vsem tem pa je ustvaril dovršeno sliko poloma srbske vojske, ne kakor ga opisuje narodna pesem, temveč kakor je zapisan v zgodovini. Posamezne osebe so kolikor toliko pravilno karakterizirane in vsi prizori so v celoti efektni in brez pesniških dodatkov, kar je igrici samo v prid.

»Kosovska drama« bo prav posebno ustregla našim šolskim odrom o priliki proslave Vidovega dne, ker vloge niso dolge in se jih bodo otroci naučili z vso lahkoto. Prav tako tudi ne vsebuje nobenih odrskih težav. Šolski mladini je pa ta igrica jako koristna, ker je nazorna in se v nji prikazujejo samo zgodovinski prizori in zgodovinske osebe.

Josip Vandot.

Prevodna literatura.

V bolešno slovensko leposlovje se je zaril prevod in preko njega ne moremo. Založništva kar rasejo in kljub razkričani duševni in gmotni krizi prevodna literatura dozdevno ne pozna zaprek, to se pravi, da je odjemalcev kar zadostno število. Prevaja se vseprek, kot sem ob priliki že omenil. Več sistema, čeprav ne mislim s tem odrekaty temu ali drugemu založništvu trgovskega sistema. Ne bom se zmotil, če trdim, da je pri vsem edinole trgovsko načelo vodilno in odločilno. Zato pa taka raznolikost, zato taka nakopičenost avtorjev iz ene dobe in pomanjkanje razgledov v literarne globine narodov.

Izmed založb, ki najresnejše streme za umestnostno razgibanimi prevodi naj omenim: Hram, Modra ptica, knjižne zbirke Jugoslovanske knjižarne etc. (Tiskovne zadruge ne omenjam, ker iz trgovskih ozirov ne čuti potrebe, da bi dajala svoje publikacije v recenzijo nekaterim listom in celo najstarejšim znanstvenim revijam).

Založba Hram je še mlada in ne morem trditi, da je nastala morda iz konkurenčnih razlogov. Zdi se mi, da jo vodijo vse drugačni motivi. Po svojih izdajah se razodeva vsaj tako. Za sedaj omenjam njene tri romane, ki se odlikujejo i po svoji pomembnosti i po svoji opremi in po svoji prevajalski točnosti in natančnosti.

Victor Hugo: Notre-damska cerkev v Parizu 1482. Roman. Prevedel dr. Janko Tavzes. Ljubljana. Samozaložba. Cvet francoske romantike je nedvomno Victor Hugo. V njem je vteleseno vse razdobje tako razgibane in zagonetne dobe. Najbrž ne premore svetovna literatura tako strastnega ljubitelja lepote, strasti kot je Hugo. Slovencem je žalibog Hugo le malo znan. Prevajati ga, se pravi umetniško sodelovati z njim. In zdi se mi, da se tega sodelovanja marsikdo ustraši. No, dr. Janko Tavzes, se pa tega ni ustrašil in nam je dal prevod Notre-damske cerkve. Gotovo prevod ne dosega originala, toda trditi smem in moram, da je prevajalec storil več kot prevajalčevo dolžnost. Romantično izlepoto in stilno izklesano delo nam je prelil v slovenščino, ki mu jo lahko zavidamo.

S tem prevodom smo dobili Slovenci delo, ki je za večne čase umetnina, kajti prebolelo je najbolj kritične čase in ni izgubilo na svojem sijaju.

Oprema knjige je dobra, izredno zanimive so pa slike.

Flaubert: Gospa Bovarjeva. Prevedel Vladimir Levstik. To je roman, ki ga svetovna književnost prišteva med najbolj prefinjene analize ženske duše. Mnogo je bilo že prerekanja radi tega romana, toda roman je prebolel vse krize in vsa umetnostna naziranja in je še danes zrcalo ženske omahljivosti, rekel bi, čuvstvenosti. Prevod je

oskrbel Vladimir Levstik, o katerem lahko trdim, da je eden najboljših naših prevajalcev. Kajti njegov jezik je naraven in ne išče nikakih prisiljenih lepoticij in kar je glavno, ni arhivaričen.

Tragika Eme Bovarjeve je tako pretresljiva, da resen človek preide mesta, nad katerimi se je svet nekdaj pohujševal.

Prevod smo dobili sicer že pred vojno, vendar je izdaja pošla. Nič se ni »Hram« prenačil, da nam je oskrbel nov in izboljšan prevod in poleg tega še v tako razkošni opremi.

Jelušič: Cezar. Založba »Hram« je izvršila veliko kulturno delo, ko nam je predstavila Cezarja; dasi bi kdo oporekal, češ, lahko bi ga čitali v hrvaščini ozir. nemščini, vendar bi bili taki očitki odveč, ker je delo tako izrazita umetnina, da nam ni treba biti žal za denar, ki ga damo za ta prevod in ne za čas, ki ga izrabimo za branje te umetnine. Prevod je oskrbel Fran Albreht. V celoti je prevod dober, zdi se mi pa, da bi prevajalec lahko zadel nekatere fineše, ki so izostale.

Tolstoj: Vstajenje. Prevedel Vladimir Levstik. To značilno delo Tolstoga smo dobili v prevodu pred kakimi tridesetimi leti. Prevod je bil seveda pomanjkljiv. Založba »Hram« nam je pa dala sedaj to znamenito delo v izklesanem prevodu in v izborni opremi. Zdi se mi, da je to delo za poznavanje Tolstoga odločilne važnosti in je s tem prevodom založba storila veliko kulturno delo.

Emil Ludwig: Napoleon. Poslovenil Josip Vidmar. Založila Modra ptica v Ljubljani. To je roman življenja enega največjih vojskovodij sveta. Priznati se mora, da nam je Ludwig znal prikazati Napoleona i kot človeka, slabiča in genija tako nazorno, kot ga nam ne more nobena šolska suhoparna zgodovina. Prevod je lep in oprema je vzorna.

Sigrid Undset: Jenny. Roman iz življenja umetnikov. Poslovenil Fran Albreht. Za to knjigo smo lahko hvaležni i Modri ptici i prevajalcu. Kajti s to knjigo smo dobili delo izredne umetniške vrednosti, poleg tega smo pa dobili s to knjigo analizo umetniškega življenja, hotenja in zablode. Prevod je razmeroma dober, oprema knjige vzorna.

V. Blasco Ibanez: Krvave arene. Roman. Poslovenil dr. Stanko Leben. Založila Modra ptica. S tem romanom smo dobili nekaj uvod v špansko literaturo in reči moram, da nam je ta roman v resnici dobrodošel. O bikoborbah smo že tolikanj slišali, zdaj pa imamo v prevodu delo, ki nam umetniško prikazuje vse življenje aren. Prevajatelj je znal zgraditi vso to pestrost v res lep jezik, čeprav bi nekaterim stavkovnim tvorbam opozrekal.

Jugoslovanska knjigarna izdaja dela izrazito katoliških avtorjev, dasi moram priznati, da so ti katoliški avtorji resnični umetniki, čeprav zaničavam, da bi eksistirala ali katoliška ali proletarska umetnost. Izmed knjig, ki jih je v tem letu izdala, mi navajam sledeče:

Gide: Ozka vrata. Opozoril bi pri tem prevodu, da imamo že preveč francoskih romanov. Naglašal sem že, da nam je vse premalo slovanskih romanov.

Urban: Živi bič. Zame je to razveseljivo dejstvo, ker smo dobili vsaj eno najlepših slovanskih del! To je roman vojske, toda ne iz jarkov, temveč iz podeželja. Roman je napisal eden najmlajših slovaških pisateljev in reči moram, da je slovensko prevodništvo dobilo s tem dragocen dar.

J. Plestenjak.

Staroindske basni, bajke in pravljice (Játaka). Po francoskem prevodu iz sanskrita priredil Josip Suchy. Založba Učiteljske tiskarne. — Pisatelj Josip Suchy je mnogo potoval po svetu in na svojem potovanju je prišel tudi v Indijo, v deželo lotosa in gazel, v deželo fakirjev, brahmanov in čudovitih puščavnikov, a lepih pesmi in pravljic, v katerih je sveta tudi najgrša žival, ker je bivališče duše, ki se hoče preroditi v nji po svojem zasluženju. Indski pravljnični svet je ves drugačen kakor evropski, kar tako rekoč predstavlja sistem in ogromni kompleks določenega verskega naziranja, ki se po večini suče okrog velikega Buddhe in njegovih neštevilnih inkarnacij. Ta pravljnični svet težko razume oni, ki nima vpogleda v indsko religijo, njene posebne obrede in naziranja, zlasti pa še radi tega, ker je skoro v vsaki pravljici zapopaden precizen nauk iz buddhistične filozofije in iz skrivnosti duhovne inkarnacije poedinega človeka. Ljudje so dobri in hudobni, ne po svoji lastni zaslugi in po svojem značaju, temveč so dobri in hudobni le zaradi zasluženja inkarniranega človeka, ki se mora na višje povelje preroditi baš v formo, ki jo ukazuje to božansko povelje. Človek ne umrje, telo mu razpade samo radi tega, da se človek povrne v drugo obliko in živi na ta način dalje, živi tisoč in stotisoč let, dokler se ne razčisti po tisočih prerodenjih in je svetel kakor bog sam in končno zatone v večno blaženost, ki jo doseže samo v Nirvani.

Če je kdo med nami poklican, da nas seznani z velikim, neizčrpljivim bogastvom indske poezije, je to gotovo samo Josip Suchy, ker pozna to poezijo in jo razume kot nihče med nami, saj jo je študiral v njeni domovini, gledal je ljudi in živali, ki jih opevajo brezštevilne, filozofsko navdahnjene pripovedke. A poklican ni samo radi vsega tega, temveč v prvi vrsti radi tega, ker je

Suchyju prirojen naravni dar, da zna najti za določne besede sanskritskega izvirnika prave besede kljub temu, da je prevajal iz francoščine, o kateri ni niti sledu v njegovem prevodu, ki se čita, kakor da je prirejen po izvirniku samem.

Játaka je naslov številnih pravljic, spisanih v palijskem narečju svetega staroindskega jezika sanskrita, in pomenja vrsto rojstev. In v resnici pripovedujejo vse te pravljice in pripovedke samo o inkarnacijah Buddha in o dogodkih in prigodah, ki jih je doživel kot inkarnirani človek ali žival. Junak jim je Bodhisattva, pod katerim imenom je mišljen samo Buddha, in vse te prigode so se večinoma vršile za časa benareškega kralja Brahmadatta. Prigode so pa žive in pisane, njih poezija je blesteča, kakor je blesteča voda svetega Ganga, svetovni nazor jim je širok in visok kakor Himalaja, besede izklesane in brušene, da zvené kakor zlato, ki ga božanstvo usiplje na granitna tla brezmejne zemlje.

Buddha-Bodhisattva se je v svojem prejšnjem življenju prerodil v neštete oblike: postal je sin ženskega besa s konjsko glavo, Jakkhini imenovanega, pogнал je svojo mater, bivšo kraljico, v smrt, je služil kralju Brahmadatti, doživel pri nem več prigod, o katerih pripovedujejo pravljice Játake. Prerodil se je v zajca, v opico, v gazelo, v kmeta, v puščavnika, v razbojnika, v drevo, v vrano, v sodnika, sploh v vse mogoče stvari in stanove, dokler ni odšel kot »vzbujeni« v Nirvano. Vse te pripovedke so v resnici zanimive, ker nam prikazujejo svet, ki ga nismo prav nič vajeni, in nam prikazujejo življenjske nazore in dognanja na način, ki je nam popolnoma nov.

Indskih pravljic in bajk imamo le malo prevedenih, a še te so zakopane v posameznih revijah, knjižnih izdaj pa še nismo doživeli. Radi tega moramo biti Suchyju samo hvaležni, da nam je podal v svojem izboru najlepše in najrazličnejše, in to v knjigi, ki je tako razkošno opremljena z umetniškimi ilustracijami, da je lahko vzor vsem založbam in izdajateljem. Suchyjev jezik je čist in jedrnat in popolnoma v skladu s pravljlično vsebino, v vsem prevodu človek ne zadene niti ob eno jezikovno hibo ali tiskovno napako. Ker se je knjigo od več strani označilo kot mladinsko, moram pripomniti, da je Játaka napisana za odrasle, ker mladina nikakor ne bo razumela nenavadnih situacij posamezne pripovedke, še manj pa razumela filozofijo, ki je zajeta v vsaki pravljici, in izvajala iz nje pravilni zaključek. Od raslim pa bo knjiga dobro došlo razvedrilo pri vsaki priliki in pri vsakem razpoloženju.

Josip Vandot.

Knut Hamsun: Potepuhi. Založba Modra ptica v Ljubljani.

O sodobni slovenski literarni produktivnosti bi mogli marsikaj, ne ravno veselega postaviti. Med drugim tudi to, da se je popolnoma umaknila prevodni struji, katera vprav v tem času žanje vsekakor odlično žetev. Domača literarna delavnost je močno padla. Kdo so temu krivi? Ali založništva, ki brezobzirno izdajajo prevode in mogoče odklanjajo radi manjpomembnih nedostatkov domača dela, ali ustvarjajoča stran, kajter si ni v svesti moči izdanja, ozirom nevrednosti? Naj bo kakor že koli. Ena izmed založništev t. j. »Modra ptica«, je pravkar dala na trg novo prevodno delo »Potepuhe« od Hamsuna Knuta.

Hamsun je stopil pred slovensko javnost s tretjo in, dosedaj najboljšo knjigo »Potepuhi«. Kot je pisatelj Norvežan in kot sta bili prejšnji dve knjigi »Blagoslov zemlje« in »Pan« dvoje pesmi rodni grudi, tako je sedaj to pesem življenju norveških ljudi. To življenje se zgrinja pred nami v vsej istinitosti, ki leži v slabih in dobrih, prirojenih in nevrojenih rednosti, brez obzira na mogočo manjmožnostno rešitev, katero je izželel avtor iz lastnega doživetja.

To življenje ni enolično, kot je, recimo, vaško, skrito med vema gorskima rebrima, ono živi, se preliva in zapeni kot morje v fjordu, ki le malokdaj počiva v negibanju. Vedne spremembe na otokih in na suhem — zdaj ribji lov ob obali, zdaj na Lofotih, potem zopet semenj, nakupovanje robe, sušenje rib na klečeh, prevažanja in domače novosti — venomer pestré fabulističnost knjige. Da pa je mogel pisatelj toliko snov na priroden in mikaven način predočiti, si je omislil dva človeka — Augusta in Edevarta — mladca nemirne krvi ter ju vodi po zemlji norveški. Njuna temperamenta, ki kajkraj planeta na plano z vso jasno in mično resničnostjo, si nista bogve kako navskriž, vedno si v medsebojnem prisluhnjenju popustita in živita življenje potepuhov. Njuno življenje rabi različnosti, zato sta nestrpna, če jima je treba v kakem kraju živeti delj časa. Njuna doživetja so slike vestnega opazovanja v notranjost in avtorju se je nesporno v izrazu kot občutju — pri obeh — zelo ugodno naredilo. Risanje drugih oseb, ki tvorijo nekako okolje glavnima, se je izpreverglo v urejeno, trdno celoto, ki vsak hip pojasnjuje dogajanje glavne smeri dejanja.

»Potepuhi« pomenjajo uspeh založnice, pa tudi slov. prevodne moči. Prevedel jih je Oton Župančič. Njegove slednje prevode poznam in lahko trdim, da je ta poslednji do zdaj najmočnejši. Tolike stvariteljske moči v blagolasju in

slovniški razgibanosti Župančič še ni dal. Medtem, ko se mi je zdel prevod »Noč po izdaji« (Liam O'Flaherty) v nekaterih novostih manj vrednosten, je ta daleko prekosil ostale in trdno dokazal prevodno zrelost prevajalca Župančiča.

Zupanc.

Naša tujsko-prometna literatura.

Gospodarske prilike zadnjih desetletij so ustvarile v našem življenju novo panogo, cd katere je odvisen velik del našega naroda. Po tujem vzorcu se je krstilo to panogo za tujski promet, kar sicer ni dobro izbran slovenski izraz, a se je v naši oficialni javnosti tako udomačil in ukoreninil, da se bo za vedno obdržal in se bo moral z njim sprijazniti tudi najhujši purist. Tujski promet je za nas jako važen, ker je za mnoge naše pokrajine naravnost glavni faktor, ki odločuje o obstanku in eksistenci tamkajšnega prebivalstva, ker pomeni zanje prav toliko kot vsakdanji kruh. Tujski promet je posegel globoko v našo miselnost in človek bi pričakoval, da je ljudstvo poučeno o njem teoretično in praktično do potankosti. Desetletja se že tako rekcč pečamo s tem aktualnim vprašanjem, a reči moramo, da smo v tem času le malo, malo razbistrili to vprašanje, vsaj kolikor zadeva teoretiko in z njo v prvi vrsti publicistično literaturo.

V Nemčiji se na poedinih univerzah poučujejo posamezni problemi tujskega prometa, ki je postal že prava veda in zahteva vsestranskega in kolikor mogoče detajliranega studija. V svojem bistvu je tujski promet tako kompliciran, da se ne da odpraviti samo z nekaj šablonskimi potezami in statističnimi dognanji, temveč zahteva kakor vsaka druga veda, da se človek poglobi v njegove skrivnosti, a še bolj v njegov naravni stroj. Tujsko prometna literatura je po drugih državah jako bogata in izbrana, a pri nas se niti iz poveljev noče premakniti. Tega pa je krivo nesrečno dejstvo, da se niti interesi sami prav nič ne brigajo za to, če se hoče nekaj narediti v tujsko-prometni literaturi, a kaj šele oni, ki se ne čutijo prizadetih pri tej panogi. Kdor pa se ukvarja s tako literaturo, mora biti vedno pripravljen, da ga prav oni, za katerih edini interes se ukvarja s to nevhvaležno in mučno pisarijo, vsak hip zasujejo z blatom ali pa še s čim hujšim. In to je vzrok, da se pri nas ne razvija in se ne bo mogla tako kmalu razvijati tujsko prometna literatura, saj še niti lastni reviji niso pustili, da bi skromno izhajala, in so jo zatrli, ko se je komaj utegnila ozreti v svet.

Govoriti o naši tujsko prometni literaturi, je kaj lahka stvar, še lažja stvar pa je, studirati jo od konca do kraja, ker je v resnici borna in ma-

lenkostna. V publicističnem smislu imamo sam par pisateljev, ki so dosegli nekaj resnično pozitivnega, med njimi naj omenim samo našega najboljše organizatorja tujskega prometa, Vladimira Pintarja in dr. Rudolfa Andrejko. V pretežni večini obstoji naša tujsko prometna literatura samo iz suhoparnih monografij in vodičev po posameznih mestih, letoviščih in zdraviliščih. Dasi moramo reči, da so vse te brošure in brošurice sestavljene jako vestno in pedantno, moramo vendar priznati, da to niso nikakšni literarni proizvodi, ker nam prikazujejo samo golo ogrodje, okrog katerega ni nobenega mesa, še manj pa duše. Seveda, temu ne more nihče oporekati, ker so bile knjižice že zamišljene tako in jim je bil program že od začetka tako določen.

Med naše najboljše in najmarljivejše tujsko prometne pisatelje moramo pač prištevati Rudolfa Badjuro, slovenskega Bädckerja. V kratki dobi je napisal enajst del, ki se pečajo s propagando naših krajev. Badjura je v resnici mnogovrsten in ne pozna enostranosti. Ljubi svoj domači jezik, čigar čistost mu je nad vse, ne pusti se obvladati od zapeljive fantazije, a je prijeten kljub suhoparnosti, ki ga zahteva od njega snov, na katero gleda z vso ljubeznijo, in se trudi, da gledamo tudi mi nanjo s prav isto ljubeznijo kot on. Včasih se mu to res ponesreči, ker je stvar že sama na sebi pač premrtva, a v celoti je prikupen vsled svoje natančnosti in širokega vpogleda v krajevni stroj, ki ga kažejo mnogovrstne pokrajine naše ožje domovine. Delo, ki ga je izvršil od sedaj, je res ogromno, žal pa menda ni priznanja, kakršnega zasluži, in ga menda tudi ne zahteva, kakor ga ne bo zahteval pisatelj, ki se ukvarja z bridko pisarijo v prosep našega tujskega prometa.

V svojem najnovejšem vodiču, ki nosi naslov »Izleti po Karavanakah« nas vodi Badjura po gorovju, ki je med našimi ljudmi kaj malo znano in prav nič obiskovano. Karavanke so zaradi svojega čudovitega ustroja jako zanimive gore, a razen Stola, Golice in mogoče še Kepe in Peči ne poznamo med turistovskim svetom nobene drugega vrha. Ves ogromni kompleks, ki se pričinja pri Trbižu in sega do Dravograda in Mozirja, je še nepreiskan, kar je v resnici čudno, če pomislimo, da so Karavanke najdaljše pogorje na slovenskem ozemlju. Odlikujejo se posebno zaradi svoje pisane flore in naravnih prizorov, ki nam jih nudijo na vsakem mestu; odlikuje jih pa prav posebno dejstvo, da so z lahkoto dostopne in ne zahtevajo velike spretnosti v hribolastvu.

V tem vodiču nam je začrtal Badjura nič manj kot 63 zanimivih izletov, ki jih lahko napravi vsak s to knjižico v roki. Badjura je natančen in popolnoma zanesljiv kašipot, ki mu lahko zaupa vsak. Izbira tur in izletov ni popolna v celotnem obsegu, kakor priznava pisatelj sam, a vendar je

že s tem delom storil mnogo za propagando naših pozabljenih Karavank. Kar dela vodič prav posebno simpatičnega, je to, da se Badjura dosledno drži domačih nazivov posameznih krajev, ki jim oficijelno še vedno nismo dali pravih imen, dasi bi bil za to že skrajni čas. Vodiču je priložen pregledni in podrobni zemljevid v merilu 1:300.000.

Da se Badjura živo zanima za naš čisti jezik, dokazuje njegova brošurica »Smuška terminologija«, ki je izšla nedavno v drugi, pomnoženi in izpopolnjeni izdaji. Smuški sport se je pri nas hipoma pojavil in razmahnil; ni čudo tedaj, da smo bili v zadregi glede mnogobrojnih izrazov, ki jih zahteva ta sport že sam po sebi. Tekom nekaj let se je udomčila pri naših smučarjih prava latovščina, ki ni bila za nikamor in je bila posmeh našemu narodnemu jeziku. To je napotilo Badjuro, da je pričel med narodom nabirati izraze, ki zadevajo smuški sport. Največ pristnih izrazov je našel na Blokah, v domovini slovenskega smučarstva. Te izraze je izpopolnil drugod po gorskih kotih, previdno in vestno jih odbiral in preizkušal ter jih zbral v zbirko, ki smo jo krvavo potrebovali.

Badjurova smuška terminologija je v resnici vzeta popolnoma iz narodnega besedila in v njej ni niti enega izraza, ki bi ga bil samovoljno skoval. Zato je lep doprinos k naši jezikoslovni vedi, a še večjega pomena je za naše smučarje, ker se bodo zdaj vendarle enkrat iznebili svoje latovščine in nevrednega žargona, ki ni bil nikomur podoben, in v lastnem in v narodnem interesu bo segel vsak smučar po Badjurovi knjižici in bo videl, da se tudi na smučeh človek s človekom lahko pogovarja v pristni slovenščini, a ne samo v latovščini, ki je razen njih še vrag ni razumel.

Razvoj tujskega prometa je direktno odvisen od propagande, ki pa nikdar ne sme biti kričava ali pretirana, temveč priprosta in vprav v priprostosti učinkovita. To učinkovitost pa moremo doseči edino le s tiskom in knjigami, ki zgoščeno prikazujejo zanimivosti in privlačnosti propagiranega kraja. Tako prikazovanje in slikanje krajev je pa umetnost, kot je že propaganda sama na sebi umetnost, ki jo razume samo umetnik. Nebroj brošur in brošuric o naši deželi se je že vrglo v tujino in reči moramo, da so dosegle uspeh, ker so bile urejene po smotrnih načelih naše Zveze za tujski promet, dasi moramo reči, da te brošure v umetniškem in literarnem oziru niso na višku. Vzrok: nerazumevanje in bagateliziranje tujskega prometa od strani naše javnosti.

Guido Zupan, ki se je v zadnjem času pričel intenzivno baviti s propagando naših mest in dežele, je vrgel nedavno na knjižni trg dve močni brošuri, izmed katerih ima prva naslov »Ljubljana«, a druga »Maribor«. Ti dve brošuri

sta sami na sebi navadna vodiča, a vendar presegata s svojo zunanostjo in še bolj z vsebino naše običajne vodiče. Zupan ima velik smisel za propagando in pozna njene skrivnosti ter kaprice kot malokdo med nami; zato pa mu je moglo uspeti, da je krenil v pravo stran in usmeril svoje delovanje prav tja, kjer je bilo najbolj potrebno in skoro gotovo najbolj učinkovito in uspešno.

Nesporno je, da je Zupanova »Ljubljana« najbolje urejen vodič po naši prestolici, dasi ima nekaj tehniških in vsebinskih nedostatkov, ki pa nazadnje ne motijo, ker jih človek opazi šele po večkratnem pregledovanju. Razdeljena je brošura po posameznih panogah in vsebuje vse, kar želi vedeti izobražen tujec o Ljubljani. Zgodovina, umetnost, književnost in gospodarske razmere so sicer očitane skoro v izvlečkih, a so vendar pregledne in točne. Tudi slike odgovarjajo popolnoma tekstu in so izbrane menda izmed najboljših, kar jih imamo te vrste.

»Ljubljano« pa je vsekakor prekosil »Maribor«, ne samo z obsegom, temveč z zanimivo vsebino, ki jo prinaša ta vodič. Zgoščeno nam pripoveduje o preteklosti slovenskega Štajerskega, še bolj zgoščeno o zgodovini Maribora, o njegovi politični preteklosti, slovstveni zgodovini in o umetnosti, ki je našla zavetišče med njegovimi zgodovi. Ne samo tujec, temveč tudi naš človek bo z zanimanjem listal po tem elegantnem, bogatem vodiču in bo našel v njem dosti tega, česar ni vedel in česar ni pričakoval nikoli. Na vsaki strani se vidi razločno, da so pri brošuri sodelovali resnični strokovnjaki, Guido Zupan pa je uredil vso obširno in vsestransko snov v umetniškem duhu, kolikor se pač da pri knjigi, ki ne reflektira na umetnost in literaturo.

Vodičev po vzorcu Zupanove »Ljubljane« in njegovega »Maribora« krvavo potrebujejo vsa naša letovišča in zdravilišča, ker z malenkostnimi prospekti in nereprezentativnimi brošuricami nikakor ne pridejo bliže do svojega cilja, a bi ga na drugi način dosegli dosti hitreje in ugodneje, bolj ceno in bolj racionalno. A dokler se naša tujsko prometna literatura ne obrne na bolj umetniško in literarno plat, bo seveda ostala tam, kjer stoji danes, kljub modernim prilikam, ki se menjajo od dne do dne in odločno zahtevajo, da jim sledimo tudi mi. Pa če hočemo ali nečemo.

Josip Vandot.

Seznam knjig, ki smo jih dobili v oceno, priobčimo radi pomanjkanja prostora šele v sledeči knjigi »Odmevov«. Po možnosti bodo ocenjene vse. Ocena dr. Fr. Dergančeve knjige: **Borba zapada in vzhoda** izide izpod peresa dr. Franceta Vebra.

Ob petdesetletnici rojstva Milana Puglja.

O svojih življenjskih jubilejih človek ne govori rad, ker ga z bridko gesto opominjajo, da se ura njegovih telesnih sil dopolnjuje in bo obstal kazalec hipoma tam, odkoder se ne premakne niti za milimeter naprej. Človek bi šel rad vase, če bi utegnil obračunati z življenjem in če bi v tem našel vsaj nekaj pozitivnega, a tega ni nikjer, ne v življenju in ne v duši. Govoriti o petdesetletnici prijatelja, ki mu usoda ni pustila, da bi jo dočakal v svojem bogatem, prevar polnem življenju, pa je še trpkejša, ker je bilo to življenje prenasršeno z vsem tistim, kar imenujemo pozitivno in kar je našlo v tem življenju globoko korinene, ki so se razpredle naravnost v narodovo telo in bodo razpadle samo s tem telesom. Prijatelj pa je šel z mladimi leti od nas, zagreblil se ga valovi mladosti in je nam zapustil samo napisano trpkost, z njo pa svojo dušo, ki je bila prebogata in presvetla, da bi se mogla brez sledu strniti z večnostjo in se v pozabljenju razliti v njo.

Jeseni ga je proslavljala njegova ožja domačina in se mu je hotela izkazati hvaležno za vse tisto, kar je prejela od njega in kar je storil on za njo. Odkrila mu je spomenik na rojstni hiši v Kandiji, njegov marmornati obraz se je pritisnil k steni, za katero so se pred petdesetimi leti prvič ozrle njegove oči v luč sveta, ki pomeni vse in ki ne pomeni nič. Kipar Tine Kos je hotel vlti v ta obraz vse, kar je bilo značilnega v osebnosti dolenskega novelista in oboževalca zelenih Krkinih valov; v obraz mu je vlil nemo trpkost, trpkost njegove duše in samo krog tesno zaprtih usten se plazi skrivaj ves oni sarkazem in nasmejana dolenska ironija, ki so je bile polne njegove besede. To je bil Milan Pugelj, to je njegov duhovni obraz, ki ga gledamo v njegovih delih; poteze tega obraza je mogel razumeti samo tisti, ki mu je lahko gledal v dušo, a takih ljudi je bilo le bore malo.

Bučna svečanost je že davno izzvenela z vsemi iskrenimi besedami, ki so se govorile ona dva dneva, zamolknile so tudi neiskrene fraze, ki so se zvišale par trenutkov okrog mramornatega obraza. Ostale so samo one odločne, srčne besede, ki jih je kot vznesen prerok izpregovoril gosp. Rostan v imenu vsega dolenskega ljudstva, zbrana okrog svežega spomenika: »Milan Pugelj,

ti nisi umrl in ne boš umrl!« Odmey teh besed zveni še danes okrog spomenika, zveni po dušah okoliških in podgorskih kmetičev, ki se ustavljajo pod mramornatim obrazom in strmé pobožno vanj: tiste oči so gledale njihove težave in muke, smejale so se v njihovem veselju in so morda na skrivaj jokale, ko so bila njihova srca polna gorja. In zdaj je okamenel ta obraz, okamenel, da bo priča vsega tega, kar je videl pod dolensskimi griči in kar je napisal, izpolnjujoč zapoved svoje usode in svojega genija.

Petdesetletnica njegovega rojstva je šla 3. januarja tiho mimo naše javnosti, ki je sicer z vso močjo zavzeta za šumno proslavljanje vsakega majčkenega jubilejčka bogve kako brezpomembnega društveca. Mramornati obraz na nizki kandijski hišici se je gotovo zganil v jutro tistega dne in se posmejal s svojim hudomušnim posmehom — hvala Bogu, pozabili so me tam gori oni, ki so metali name kamenje, dekler sem bil živ in dokler se nisem sam izpremenil v kamen, da pričam sam zase in za besede, ki sem jih izpregovoril in ki sem v njih našel mir v kamenu samem.

V struji, po kateri se trenutno mukoma potiska naša sodobna literatura, je pač mogoče, da gre človek mimo njive, ki jo je zoral Milan Pugelj s svojimi lahкими dolenskimi rokami in jo posejal z najlepšim dolenskim cvetjem. A struja splahne že za prvim ovinkom in se še za korak ne primakne Pugljevega dolenskega solncu, ki nam bo sijalo še dolgo potem, ko bo zaraščena naša struia z vsem mogočim in se je že ne bo spomnil niti veter, ki bo bril preko pustih močvar. V kamen uklesana beseda je živa, saj jo je kakor svojo zapoved utisnila tja usoda sama, ki govori iz ust posameznega nesmrtnika, da mu ljudstvo veruje in mu je uteha v njegovem tiščerem trpljenju.

Beseda, ki jo je izrekel g. Rostan ob otvoritvi Pugljevega spomenika, je postala kamen. ki bo stal ob mramornatem obrazu in ga ščitil in pričal o njem, ki je bil človek in poet in ki smo ga videli iti mimo, a ga nismo spoznali, ker so bile naše oči zasenčene, kakor so zasenčene vsakokrat, ko gre nesmrtnik mimo nas — nesmrtnik, čigar besede kleše čas v kamen...

Josip Vandot.

Grob za grobom. Nemila usoda je zopet iztrgala iz vrste slovenskih umetnikov in prosvetiteljev štiri mogočne osebnosti, pisatelje: **Antona Funtka** (* 30. 10. 1862., † 21. 10. 1932.), **Frana Milčinskega** (* 1867., † 24. 10. 1932.), **Rado Murnika** (* 1870., † 6. 11. 1932.) ter prof. **Maksa Pirnata** (* 1867., † 6. 1. 1933.). — O delovanju vsakega posameznika bodo »Odmevi« priobčili daljši članek.

NOVI DISTIHI.

(Sava Radič-Mirt.)

1. Svobodni distih.

Grkom je distihon plakal,
v dolgem sprevodu korakal.
Ves je poskočen, vesel,
kar je svobodno zapel.

2. Distihov čar.

Stari se Grk je pomladil,
kot bi ga v raj bil presadil.
Voronov, Steinach? Nikar!
Jačji je distihov čar.

3. Zvon svobode.

Vojska je v top ga stopila.
Evo svobodi strašila:
vedno zija še kanon!
Kdaj ga prelijete v zvon?

4. Romar Petruška.

Duša v samoti mi zdvaja.
Tiho, saj nekdo prihaja!
Romar, popoten vojščak?
To je Petruškin korak.

Romar Petruška, oj hvala!
Matuška te je poslala?
Golči tri dni, tri noči,
kak li se majki godi?

5. Cyrano de Bergerac — Lopezu.

Viteški fant, na darilo,
moje jekleno rezilo!
Tolkel si spretno vihteč,
žal, da lesen je bil meč!

6. Izpreobrnjeni marksist.

Cankar, od pet do viška
kuta krasi te meniška,
molek z desnico drobiš,
v levi se bliska ti križ!

7. Hram svobode.

Tempelj za rod pravoveren
jel je graditi Prešeren,
Levstik in Aškerc sta nam
srečno dozidala hram.

V hramu helot pa zavistno
slavo zagleda njih pristno:
Kakor Herostrat sežgal
bi ga najrajši do tal.

Spravi napuh se peklenski
Panteon zidat slovenski
lastni osebeci ker ...
On je slovenski Voltaire!

8. Pojoči kopuni.

K vragu pojoče kopune,
k vragu izbrenkane strune!
Novo sviralo, nov les,
strune jeklene počez!

9. Strel iz »Veselega vinograda«.

Mož se napel je, raznožil,
kakor da top je izprožil.
Puk! le zavekal je strel,
svet se za nos je prijel.

10. Fiziognomika.

Dušnih zakladov zrcalo
lice je milo in zalo,
Sokratov grčav obraz
je li krompirjev izraz?

11. Nemške volitve 1932.

Letos nas julija zebe,
Nemcem svoboda osebe
zmrznila v pasjih je dneih:
svastike čar in uspeh!

12. Uporna iskra.

Duše trpljenja so site,
z mržnjo kot bombe nabite.
Iskre, le iskre še ni,
da jim osveto sprostijo.
Palico suženj poljublja,
iskri v očeh ko dva zublja
tlita, žarita, gorje,
švigata, ližeta že ...

13. Ljubezen iz navade.

Nagovor:

Kaj bi se hlinil in smešil?
Vsak bi se jarma rad rešil!
Jezik ti hvali krotak,
pogled grozi kot oblak.

Odgovor:

Kamor se okrene in gane,
suženj le suženj ostane:
vražja navada je pest,
v slast nam pretvarja bolešt!

14. Doba volkov in lisjakov.

Čudne doživljamo dneve:
same lisjake, volkove
zemlja še danes rodi.
Ali naj človek beži?

Modro se drži in molči:
vsakega volka prevolči,
služil ponižno ti vsak
bo prelisičen lisjak!

15. Šest skokov ljubezni.

V prvem se skoku ljubavi
daleč mladenič ustavi,
plaho iz dalje bolšči,
lepe boji se stvari.

Z drugim že bliže prihaja,
tajno se z drago sestaja,
skozi besede, oči
duša se z dušo lovi.

Tretji prav blizu ju spravi,
glava nasloni se h glavi,
roka ročico drži,
v prstih vsa duša gori.

S skokom četrtem približa
kača se iz paradiža,
sladki, opojni svoj strup
v prvi izlije poljub.

Peti naskok jo razkrinka,
njena je pot brez ovinka,
tiho se plazi kot tat,
sega po ključu od vrat.

S šestim je kraj poezije:
zemlja v temo se zavije,
božja podoba zbeži,
sram jo je gnusne zveri.

16. Domačija duha.

Spomni se, duh, domačije,
krila razpni fantazije,
pusti vso zemljo in snov,
k sebi poleti domov!

Tamkaj trpinu razpenja
svet se brez mržnje, trpljenja,
svet fantazije, duha:
človek, le tu si doma!

18. Nekdaj in sedaj.

Dece je bilo jecljanje,
kakor orožja kovanje.
Jezik in meč je skovan,
duh, zdaj postavi se v bran!
Sredi prirode si božje
narod skoval je orožje,
ostro zdaj v borbi duhov
kresal se meč bo njegov.

18. Indijski kovači.

Črni kovači so znali,
kletko so pojmov skovali,
vanjo zaprli boga,
vzeli ljudem iz srca.
Božji borivci, vstanite,
kletko pojmovno zdrobite!
Vrača svobodni se bog
v srca svobodnih otrok.

19. Indijski atavizem.

Rimana take igrača!
Ali sanskrit se povrača,
ko je le v verzih ves svet
golčal kot rojen poet?

20. Ključ nevednosti.

Ako ne znaš razložiti
vzroka, izvora si biti,
vse razložiti se da
s ključem in pojmom boga.

21. Dedna neumnost.

Trdi bedakasta misel:
grozd nedosežen je kisel!
Z lestvo prepriča se vsak,
da in kako je sladak.

22. Napredek ali ponavljanje?

Ali v razvoju s prevaro
vedno ponavlja se staro,
ali nastaja novo?
Zna li povedati kdo?

23. Dvojni razvoj.

Čudno, do grobnega roba
menja se naša podoba.
Vsak se razvija značaj,
oni naprej, ta nazaj.

24. Dve uri življenja.

Človek živi le dve uri:
v prvi je suženj naturi,
v drugi nje bog in gospod,
z umom kroti jo povesod.

Zal, da za uro le eno
mного je bitje rojeno,
mnogi ostane le rob,
dokler ne reši ga grob.

25. Narobe resnica.

Zlobo človeško razglobi,
da li po božji podobi
človek ustvarjen je bil,
je li se v zver izrodil?

Misli obe sta mu pravi,
kdor ju narobe postavi:
človek v izvoru je zver,
bog mu v razvitku je smer.

26. Srednja linija.

Teza na desno poseza,
v levo stremlje antiteza,
v sredi sinteza stoji,
spaja protivne moči.

27. Varna sredina.

Varna samo je sredina,
v desno tolmun, na levo zverina:
Skile rdeče pošast,
črne Karibde prepast.

28. Analitična razvidevnost.

Svet v elektrone razpada,
vid se v prvine zabada,
plevo lovi in iver,
célosti nima nikjer.

29. Pusti mrtve z mirom!

Burkež podreza krtino:
»Grob je tu — čmrlja z družino!«
Kakor iz bombe, ojoj,
sproži sršenov se roj.

(Konec prihodnjič.)

LITERARNA POVODENJ.

O starem Egiptu gre glas, da tam deževalo je žabe;
nam pa dežuje papir, poln ves črk in besed.
Pisci so vzeli za zgled rek slabega rejca živine:
Mrva naj bo ali škop, da je le polno črevo. —

GLOSA.

Glotta so rekali Grki, mi rečemo jezik.
Glosa v besedi nam naj gloto od zrna deli.

MLADI PEN = KLUB.

Parma je deci zložil norčave Mlade vojake.
Kdo pa narodu dal naš je Mladi Pen = klub?

DISTI.

Ječmen, pšenico in rž zavaruje kmet si pred
točo,
kdaj pa zaščitimo mi bravca pred piscem
smeti.

Janko Kač.

Vsebina:

A. Adamič: O ribiču, kaplanu in o romarjih. 1. — I. Albreht: Dom. 5. — M. Bekar: Štandrež. 6. — V. Car Emin: Dr. Arnošt Muka i Istra. 6. — Dr. Fr. Derganc: Vzhodni in zapadni nacionalizem. 8. — Dr. M. Domjanič: Pesmi. 14. — E. Gangl: Ideje in življenje. 15. — D. Gorinšek: Čez noč. 19. — R. Jakopič: Rojstvo. 19. — J. Kač: Reinkarnacija. 21. — M. Kunčič: Poslednji akord. 22. — A. Mohor: Mimo šla je... 22. — Dr. V. Korun: Dobrotnik. 23. — Ksaver Meško: Spet doma. 25. — L. Mrzel-Frigid: Pesem. 26. — J. Nardin: Brezuspješna rezerva. 26. — Z. Ocvirk: Balada. 29. — Vl. Perhavec: Pri triglavskih jezerih. 29. — I. Peruzzi: Lamentoso. 29. — L. Peterlin-Batog: Rispet. 29. — A. Pikel: Nedorazum. 30. — J. Plestenjak: Prokletstvo hiše na višavi. 35. — P. Pehani: Cesta. 50. — J. Polak: Kozarčku. 50. — B. Račić: Belokranjska otroška narodna pesem in narodni običaji. 51. — Andr. Rape: Tiho. 57. — G. Strniša: Mrtva cesta. 57. — Jos. Suchy: Slike iz Indije. 58. — K. Špur: Materi. 64. — J. Vandot: Struje v naši mladinski književnosti. 66. — Fr. Veber: Odlomki iz filozofske kulturne zgodovine. 73. — Dr. Fr. Zbašnik: ????. 87. — I. Žagar: Izpit. 101. — O b z o r: Koncertni pregled (S. Osterc). 106. — O. Brežina in Fr. Bilek (B. Borko). 107. — Jugoslovenci v Rumuniji (V. Bučar). 107. — Knjige in listi: Fr. Vodnik: Borivec z Bogom (M. Bekar). 112. — Zdr. Ocvirk: Daritev mladosti (J. Plestenjak). 113. — Dora Gruden: Rdeče kamelije (Esén). 113. — Vl. Perhavec: Pesmi (Esén). 114. — Janko Kač: Grunt (J. Vandot). 114. — Iz mladinske književnosti (J. Vandot). 116. — M. Stupanova: Kako vzgojim svojo deco? — Koledar »Žene in doma«. — Revija »Priatelj«. (I. Albreht). 118. — A. Mohor: Kosovska drama (J. Vandot). 119. — Prevodna literatura (J. Plestenjak). 119. — J. Suchy: Staroindijske basni (J. Vandot). 120. — Knut Hamsun: Potepuhi (Zupanc). 121. — Naša tujsko-prometna literatura (J. Vandot). 121. — Seznam knjig. 123. — Zapiski: Ob petdesetletnici rojstva Milana Puglja (J. Vandot). 124. — Grob za grobom. — Novi distihi (S. Radič-Mirt). 125. — Epigrami (J. Kač). 127.

Slike in vinjete: Elko Justin: Dr. France Prešeren, orig. lesorez (naslovna stran). — E. Justin: Oznanjenje, lesorez. 7. — Vl. S. Solovjev. 8. — J. Tavčar: Slovenski Demosten. 13. — M. Gaspari: Kosovo polje (olje). 15. — M. Gaspari: Stelja. 18. — Avgusta Šantel: V gozdu, linorez. 20. — A. Sirk: D. Gorinšek, karikatura. 34. — E. Justin: Studija, risba. 50. — Slike iz Belokrajine. 51—56. O. Gaspari: V dvojce, risba. 57. — Slike iz Indije. 58—63. — Ivan Vavpotič: Stara hiša v Podzemelju, risba. 65. — E. Justin: Avtoportret, lesorez. 72. — O. Gaspari: Zima, risba. 86. — Fr. Tratnik: Spiritisti, risba. 93. — S. Šantel: Terica, lesorez. 100. — Motiv s Fužin, risba. 105. — R. Šubic: Ex libris, lesorez. 127.

»Odmevi« izhajajo četrtletno v knjigah. — Vsaka knjiga je enotna in stane naročena pri upravi Din 30.—, v knjigarni in kioskih Din 40.—. — Uredništvo: Ljubljana, poštni preddal št. 263. — Rokopisov uredništvo ne vrača. — Vposlane knjige in revije bodo ocenjene ali vsaj omenjene v reviji.

NAJLEPŠI OKRAS VSAKE SOBE SO ORIGINALNE

SLIKE NAŠIH UMETNIKOV

KI VAM JIH LEPO OKVIRJENE V VELIKI IZBIRI IN PO NIZKIH CENAH NUDI DOBRO ZNANA TVRDKA

A. KOS
LJUBLJANA

MESTNI TRG 25, NASPROTI MAGISTRATA
STALNA UMETNIŠKA RAZSTAVA

PREDEN POTUJETE,

se obrnite na

Oficielno potovalno pisarno

Zveza za tujski promet v Sloveniji

»PUTNIK«

TOURIST-OFFICE v LJUBLJANI

TYRŠEVA CESTA ŠT. 1

(Palača Ljubljanske kreditne banke)

za potne proračune in načrte, vozovnice
za vsa prometna sredstva, rezerviranje
sob v hotelih, rezerviranje mest v spalnih
vozovih, zavarovanje prtljage, zavarovanje
proti nezgodam itd. itd.

»PUTNIK«

opravlja najhitreje in najkulantneje vse
posle tujkega prometa in **organizira**
potovanja po suhem, morju in po
zraku. Brezplačne informacije za jugo-
slovska kopališča in letovišča. Prospekti
in potniška literatura!

Prodaja voznih kart, (biljetarnica) v Gajevi
ulici, za nebotičnikom.

Telefon int. 2472 Brzjavke: PUTNIK — Ljubljana

Menjalnica

Menjalnica

UČITELJSKA TISKARNA

V LJUBLJANI
FRANČIŠKANSKA UL. 6

TELEFON TISKARNE ŠTEV. 2312
KNJIGARNE 3397

LITOGRAFIJA
STEREOTIPIJA

je najmoderneje urejena in izvršuje
vsa tiskarska dela od najprepro-
stejših do najmodernejših. Tiska
šolske, mladinske, leposlovne in
znanstvene knjige; ilustrirane knjige
v enobarvnem ali večbarvnem tisku;
brošure in knjige v vseh nakladah,
časopise, revije in mladinske liste.
Okusna oprema ilustriranih kata-
logov, cenikov in reklamnih listov.
Lastna tvornica šolskih zvezkov.
Zvezki za osnovne, mešč. in srednje
šole. Risanke, dnevniki in beležnice.
Vse tiskovine za društva in šole
(lepake, letake, izpričevala i. t. d.)
dajte v tisk »Učiteljski tiskarni«!

Učiteljska knjigarna

ima v zalogi »Galerijo naših moč«:
1. Trubar, 2. Vodnik, 3. Slomšek,
4. Prešeren, 5. Levstik, 6. Stritar,
7. Jurčič, 8. Gregorčič, 9. Aškerc,
10. Tavčar, 11. Levec, 12. Erjavec,
13. Jenko, 14. Cankar, 15. Gangl,
16. Parma, 17. Kersnik, 18. Maister,
19. Župančič, 20. Strossmayer. Cena
sliki Din 10.—. /// Najnižje cene!